

BROJ 1
GODINA XX

JANUAR — FEBRUAR
IZLAZI DVOMESEČNO

VOJNO DELO

OPŠTEVOJNI TEORIJSKI ČASOPIS

IZDAJE VOJNOIZDAVAČKI ZAVOD
BEOGRAD, Zahumska 26 — Telefon redakcije 44-981 lokali 17, 26 i 46

S A D R Ź A J

Pukovnik dr Ilija MRMAK	<i>Smisao i mogućnost razvijanja idejnosti u vaspitno-obrazovnom procesu — — — — —</i>	3
General-major Stjepan DOMANKUŠIĆ	<i>Bezbednost u nekim elementima ratnih priprema — — — — —</i>	18
Pukovnik Sava KONVALINKA	<i>Programirana kibernetika na ratnim igrama — — — — —</i>	31
General-major Aleksandar JOVANOVIĆ	<i>O narodnoj odbrani u sadašnjim uslovima samoupravljanja — — —</i>	44
Pukovnik dr Vladimir MIKULIĆ	<i>Uticaj savremenog naoružanja na organizaciju i rad sanitetske službe u ratu — — — — —</i>	60
Pukovnik u penz. dr Petar GANZ	<i>Značaj i primena fitoncida — —</i>	71
Pukovnik Vuko MIHAILOVIĆ	<i>Programirana nastava i programirano učenje — — — — —</i>	78
General-potpukovnik Radoje LJUBIČIĆ	<i>Neki aspekti dejstva vazduhoplovstva i PVO u Vijetnamu — — —</i>	92
POGLEDI I MISLJENJA		
Potpukovnik Radun DRAŠKOVIĆ	<i>Za nove podsticaje i forme obuke starešina — — — — —</i>	105
Potpukovnik Dušan ČURČIN	<i>Razmeštaj i premeštanje komandnih mesta u taktičkim jedinicama združenog sastava — — — — —</i>	109
VOJNOPOLITIČKI KOMENTAR		
Pukovnik Mihajlo VUČINIĆ	<i>Evropa i strategija „elastičnog odgovora” — — — — —</i>	114
IZ INOSTRANIH ARMIIJA		
M. Jov.	<i>Neki problemi komandovanja i organizovanja protivnuklearne odbrane — — — — —</i>	126
A. R.	<i>Napadna i odbrambena dejstva oklopnih združenih jedinica — —</i>	135
T. M.	<i>Uspesi snaga FNO Južnog Vijetnama — — — — —</i>	144
BIBLIOGRAFIJA		

SMISAO I MOGUĆNOSTI RAZVIJANJA IDEJNOSTI U VASPITNO-OBRAZOVNOM PROCESU

Demokratizacija društvenih odnosa, na bazi jačanja samoupravnih sloboda čoveka, dovela je i do opšteg poboljšanja pozicije i humanizacije ličnosti u društvu i vojsci. Takvi razvojni tokovi nametnuli su kritičko preispitivanje ranije utvrđenih zakonitosti svih oblasti života i njihovo usaglašavanje sa novim okolnostima i stremljenjima. Prirodno je što je do toga došlo i u oblasti vaspitanja. Nužan predmet takvih analiza je i preispitivanje poznatog pedagoško-andragoškog zahteva o idejnosti vaspitanja¹ — da li se on može tretirati na raniji način ili ima novo značenje i kakvo? Susreću se čak i dileme: da li se taj zahtev može danas postavljati na raniji način, nije li on u suprotnosti sa naporima za proširivanje prava radnog čoveka, razvijanjem kritičkog i stvaralačkog mišljenja i samostalnosti rasuđivanja, nije li usmeren na indokrinaciju? Pošto se radi o konstitutivnom elementu našeg vaspitanja, odgovori utoliko pobuđuju veći interes.

ISTORIJA PROBLEMA

Klasici marksizma o idejnosti vaspitanja. Zahtev za idejnošću vaspitanja bazira se na Marksovom i Engelsovom otkriću klasno-političkog karaktera ove aktivnosti u klasnom društvu.

Već u „Nemačkoj ideologiji” Marks i Engels objasnili su postanak ideologije² i ulogu i klasni karakter ideja³ u razvitku društva. U „Manifestu komunističke partije” oni analiziraju klasni karakter vaspitanja i zastupaju gledište da mlade generacije treba otrgnuti od uticaja vladajuće buržoazije i povezati sa revolucionarnom ideologi-

¹ Pojam vaspitanja uzima se u širem smislu i njime se obuhvataju obrazovanje i nastava. Kada se misli, u prvom redu, na obrazovanje i nastavu, to se posebno ističe.

² „Proizvodnja ideja, predstava, svesti pre svega se neposredno prepliće s materijalnom delatnošću i materijalnim opštenjem ljudi, s jezikom stvarnog života. Predstave, mišljenje, duhovno opštenje među ljudima ispoljavaju se... kao neposredna posledica njihovog materijalnog ponašanja”. (*Celokupna dela*, I deo, sveska 5, str. 15).

³ „Misli vladajuće klase u svakoj epohi su vladajuće misli, tj. klasa koja je vladajuća materijalna sila društva ujedno je i njegova duhovna sila. Klasa koja raspolaže sredstvima za materijalnu proizvodnju time ujedno raspolaže i sredstvima za duhovnu proizvodnju, tako da su joj uglavnom potčinjene misli onih koji nemaju sredstva za duhovnu proizvodnju. Vladajuće misli nisu ništa drugo do idejni odraz vladajućih materijalnih odnosa...” (Isto, str. 35).

jom i borbom radničke klase.⁴ U tom smislu je i Lenjin naglašavao društvenu uslovljenost i klasnopolitički karakter vaspitanja i zalagao se za povezivanje vaspitanja sa borbom proletarijata i njegovom istorijskom ulogom.⁵ Ali, već prvih dana posle oktobarske revolucije ustajao je protiv prekidanja veze sa dotadašnjom kulturom čovečanstva i svodenja znanja komunizma na komunističke parole⁶; suprotstavljao se birokratizaciji vaspitno-obrazovnog rada. Ideološku usmerenost socijalističkog vaspitanja on je shvatao samo kao opšti okvir konkretne borbe radničke klase⁷ i uvažavajući pedagoške zakonitosti, određeno je bio protiv mešanja politike sa pedagogijom⁸ (svodenja pedagogije na politiku ili izjednačavanje sa njom). Važno je takođe uočiti da je idejnost vaspitanja on shvatao kao opštu usmerenost prema ostvarivanju ciljeva radničke klase, a ne kao potčinjavanje vaspitno-obrazovnog rada zahtevima politike i političko-propagandne delatnosti.

Zahtev za idejnošću vaspitanja u sovjetskoj pedagogiji. Kao posebno formulisan zahtev za idejnošću vaspitanja javlja se u sovjetskoj pedagogiji posle drugog svetskog rata⁹ i to posle poznatog jačanja birokratskih tendencija i etatizma. Glavni sadržaj vaspitanja bio je veličanje moći države i državnog aparata. Pedagogija se usmeravala prema zamislama politike i političkih foruma i služi dnevnoj politici, što je pretvara u primenjenu nauku. Princip idejnosti se smatra osnovnim postulatom celokupnog vaspitanja, pri čemu se obično uzima kao kalemljenje „unošenje” idejnosti u vaspitanje, „dopunjavanje” nastave idejnošću, a sve manje kao konkretna borba radničke klase za novo društvo i novog čoveka.

U vojsci se ova tendencija manifestovala u izjednačavanju idejnosti sa disciplinovanim ponašanjem, besprekornim izvršavanjem naređenja rukovodstva i poštovanjem vojnih propisa. To je krnjilo slobodu ličnosti i vraćalo je na izvesne fenomene formalne discipline svojstvene drilu. Ali slabljenje dogmatizma i etatizma postepeno je u sovjetskoj pedagogiji dovelo do izvesnog umanjivanja dominacije idejnosti vaspitanja, na račun naučnosti.

⁴ „Komunisti ne izmišljaju uticaj društva na vaspitanje; oni samo menjaju njegov karakter, oni otimaju vaspitanje ispod uticaja vladajuće klase” (*Kultura*, Beograd 1947, str. 20).

⁵ „Naša škola je obavezna da omladini pruža osnovna znanja, da ih vaspitava u duhu komunističkih pogleda, da stvara obrazovane ljude. Škola je obavezna da stvara od ljudi koji se školuju u njoj učesnike borbe za oslobođenje od eksploatacije” (*Задачи союзов молодежи*, 1920, Сочинения, Издание, том 31, стр. 270).

⁶ „Pogrešno je misliti da je dovoljno prihvatiti komunističke parole — citate komunističke nauke, a ne usvojiti potrebnu sumu znanja koje je čovečanstvo dotad dostiglo” (*Isto*, str. 261).

⁷ „Osnovu komunističkog morala čini borba za učvršćenje i izgradnju komunizma. U tome se i sastoji suština komunističkog vaspitanja, obrazovanja i učenja” (*Isto*, str. 270).

⁸ *О смешении политики с педагогикой*, Сочинения, издание четвертое, том 8, стр. 420.

⁹ Dr Dragutin Franković, *Bitna obilježja socijalističke idejnosti i političnosti nastave*, Zagreb, 1953.

Zahtev za idejnošću u našem vaspitanju. Revolucionarne promene strukture našeg društva, u toku i posle revolucije, izmenile su cilj, principe, metode i organizaciju vaspitanja. Već u narodnooslobodilačkoj borbi, u prvim vojnim jedinicama i školama, vaspitanje je prožeto novim idejama i element je borbe za slobodu i socijalnu pravdu. Ono jača duh otpora, hrabrost i odlučnost, veru i snagu naroda i ljubav prema otadžbini, mržnju prema neprijatelju i izdajnicima, humanizma, bratstvo i jedinstvo i internacionalizam. Po svojim karakteristikama vaspitanje je već tada imalo kvalitet socijalističke idejnosti, usmerene na jačanja slobode i progres.

Posle rata vaspitanje se koncentriše i usmerava na to da se idejno formiraju mlade generacije, svesni i odani graditelji i branitelji socijalizma. Nastojanja su izrazita na svim područjima društva. U Armiji je celokupno vaspitanje postavljeno na nove temelje i podređeno zahtevu idejnosti.

Sve ovo je dalo značajne rezultate. Ali osnovna protivrečnost bila je između uopšteno formulisanih ciljeva i nedovoljno konkretnog pristupanja, nepravilne ili parcijalne realizacije idejnosti. U vaspitno-obrazovni proces prodiru izvesne birokratske tendencije i „infiltriranje“ idejnosti. „Idejni rad“ je zbog toga često stereotipan po oblicima i metodama. Zamenjivanje stvarne idejnosti i naučnosti sa političkom deklarativnošću slabilo je idejnost i naučnost i jačalo formalizam u vaspitanju.

„S odbacivanjem staljinskog puta u socijalizam mi smo ostali vjerni marksizmu, koji ne poznaje deformisanu sliku čovjeka, podanika, ukalupljenog čovjeka u „ideološkoj futroli“ dogmi posvećenih autoriteta, koji se ne usuđuje da prekorači granice „jedino pravilnih“ sudova birokratije, jer inače dolazi u sukob sa državom“.¹⁰ Postalo je jasno da se socijalistički cilj vaspitanja ne može ostvariti dogmatskim metodama, naturanjem mišljenja, sputavanja inicijative, već idejnom borbom, usvajanjem istina, aktivnošću svih snaga radničke klase i svakog pojedinca. To je pozitivno i snažno uticalo i na vaspitanje u Armiji.

Put svesnog suzbijanja birokratskih tendencija pomoću socijalističke demokratije i samoupravnih odnosa, jačanje pozicije čoveka u rešavanju svih društvenih problema, stvorili su povoljne uslove za realizovanje prave idejnosti vaspitanja. Ali popuštanje administrativnog pritiska omogućilo je da se u otvorenom vidu jave ranije prikriveni problemi; oživele su diskusije o pojmu ideologije i suštini idejnosti, ali i mišljenja da je našem razvitku potrebno u prvom redu kritički prilaziti, jer se, navodno, samo tako može osigurati slobodan razvoj ličnosti. Sve je to uslovalo da je pitanje socijalističke idejnosti vaspitanja malo obrađivano u građanstvu, pa i u vojsci. Ako je to i činjeno, bilo je više direktivno i sa političkog, nego sa didaktičkog i metodičkog aspekta, bez većih teorijskih analiza u smislu korekture prakse. Ipak, u vojsci nije dolazilo do odstupanja od socijalističke orijentacije vaspitanja, ali je nedostajala potrebna kon-

¹⁰ Isto kao pod 9, str. 82.

kretnost, usmerenost na realne probleme i potrebe. Nedostatak pedagoško-andragoške obrade pojačavao je te slabosti, umanjivao napore i očekivane rezultate.

Dalji razvoj socijalističkih odnosa u kojima čovek postaje osnovno merilo i izvor svih vrednosti, doveo je do drukčijeg tretiranja idejnosti i idejne borbe. Slobodan i svestrano razvijen proizvođač i upravljač su sve više ideal društva, te „usmeravanja” bilo koje vrste postaju sve neprihvatljivija. Teži se stvaranju takve društvene pozicije čoveka koja će mu omogućiti i koja će ga podsticati da slobodno misli i postupa i da svoje idejne napore usmerava ne na prihvatanje tuđih ideja, već na konkretnu borbu za rešavanje problema koji se isprečavaju u njegovoj svakodnevnoj praktičnosti društvenoj akciji.¹¹

Ali, da li sve ovo znači da je u novim uslovima prestala potreba za idejnim vaspitanjem, da li su taj zahtev prevazišle naše opšte društvene težnje i naša shvatanja ličnosti? Ovde ističemo samo konstataciju da isto tako kao što se nijedno ljudsko društvo ne može osloboditi brige za formiranje novih generacija, i odraslih, tako se ni klasno društvo, makar, se radilo i o socijalističkom, ne može osloboditi idejnosti vaspitanja. Vaspitanje u socijalizmu je funkcija ostvarenja istorijske uloge radničke klase.¹² U protivnom odreklo bi se svesne borbe za postizanje progresivnih društvenih ciljeva. Ali, s druge strane, jasno je da takvo idejno vaspitanje ne može imati etatističke ciljeve. Njegov smer su sloboda i prava radnog čoveka. Problem socijalističke idejnosti mora se uzimati konkretno, kao problem novog socijalističkog sadržaja i njegove metodičke realizacije. Tako shvaćena idejnost je konstitutivni momenat socijalistički usmerenog vaspitanja.

O POJMOVNOM ZNAČENJU IDEJNOSTI

Različiti smisao i različito uvažavanje zahteva idejnosti vaspitanja uslovljeni su već samom nejedinstvenošću poimanja njihovih suštine i značaja. Do toga je došlo zbog različitih tumačenja pojmova ideologije, idejnosti i idejne borbe, odnosa ideologije i nauke — idejnosti i naučnosti, ideologije i politike, idejnosti i političnosti. Zato smisao idejnosti vaspitanja u relaciji i funkciji ovih pojmova zaslužuje da bude posebno razmotren.

Idejnost i idejna borba. Prvi nesporazumi vezani su već za shvatanje same idejnosti i idejne borbe, u procesu vaspitanja. Poznato

¹¹ „Nasuprot ostacima preživelih ideja, orijentacija komunista u izgradnji demokratskih odnosa u našem društvu treba da bude saznanje da iskustvom, naukom i kulturom naoružan čovek u sistemu samoupravljanja, i oni njegovi interesi koji afirmišu takav njegov društveno-ekonomski položaj, treba da budu osnovna unutrašnja pokretačka snaga razvitka socijalističke demokratije i slobode čoveka”. (Edvard Kardelj, *Društveno-ekonomski zadaci privrednog razvoja u narednom periodu, Osmi kongres SKJ*, Beograd, *Kultura*, 1964, str. 106).

¹² U vezi s tim drug Tito ističe: „... ne samo kod nas već svuda u svijetu glavna uloga komunista je baš u tome da budu vaspitači masa” (*Dela*, knjiga XI, str. 21).

je da u širem smislu idejnost znači privrženost određenoj ideji, zastupanje određenih pogleda i stavova i doslednost u njihovom sprovođenju.¹³ Ona je neposredno povezana s ubeđenjem i sistemom mišljenja. U takvom značenju se i pojam idejna borba uzima kao borba pojedinaca ili grupa za određene ideje i idejne stavove.¹⁴

U klasnom društvu idejnost je zavisna od klasnog položaja i klasnih opredeljenja, te u užem smislu znači zasnivanje misaone i praktične aktivnosti na stavovima i vrednostima sistema ideja određene klase, odnosno sa principima i zakonitostima jedne ideologije ili nauke. Ovako shvaćen pojam idejnosti identičan je sa pojmom ideološke usmerenosti.

Pošto u klasnom društvu nužno dolazi do borbe između klasno suprotnih idejnih shvatanja, idejna borba poprima karakteristike ideološke borbe, te ima izrazitije i isključivije oblike, metode i sredstva, naročito ako se radi o sukobu ideologije antagonističkih klasa društva. No, ona se može voditi i unutar klasa i njihovih ideologija, s obzirom na različite društvene pozicije pojedinaca i grupa, nivo znanja, funkciju itd. i idejna shvatanja koja se u vezi s tim javljaju. No, idejna borba ne uključuje obično oblike i metode kojima se služi ideološka borba.

Idejna borba je metoda i sredstvo u težnji za novo i napredno, za prevazilaženje protivrečnosti i utvrđivanje objektivne istine. Nepriznate su, stoga, isključivosti i netolerantnosti u idejnoj borbi u okviru idejne orijentacije.¹⁵ One su izraz idejnog monopolizma, totalizma i dogmatizma. No, isto tako moraju se odbaciti „prilično rasprostranjeni, pozitivistički odnosi prema stvarnosti, nekritičko prihvatanje raznih varijanti buržoaske pozitivističke nauke, filozofije, shvatanja da „prava nauka“ mora biti ideološki i društveno neangažovana...”¹⁶ Poslednje je, očigledno, posledica apstraktnog humanizma i ima negativne teorijske i praktične posledice za razvijanje i jačanje idejne borbe na području vaspitanja. „Idejna” osnova ovih shvatanja je u tumačenju marksizma isključivo kao izvrnute svesti — ideologije i, dosledno tome, insistiranju da se iz njega izbaci sve što je ideološko. Ovakvim stavom je negiran i sam smisao idejne borbe i idejnosti vaspitanja.

Dva shvatanja pojma ideologije. Marks i Engels uzimali su ideologiju u smislu sveukupnosti pogleda na svet i društveni život, za označavanje idejnog sistema mišljenja jedne grupe, sloja klase ili čitave epohe. Ona izražava kompleks pogleda na ciljeve i zadatke koji stoje pred ljudima kao pripadnicima određenih društve-

¹³ *Mala politička enciklopedija*, Beograd, 1966, str. 367.

¹⁴ Isto, str. 366.

¹⁵ „Jedinstvo u bitnim pitanjima naše politike mora neprestano da se ostvaruje u borbi sa suprotnim tendencijama i shvatanjima”. (V. Vlahović, *Idejna kretanja na sadašnjem stepenu našeg razvoja i dalji zadaci SKJ*, VIII kongres, *Kultura*, 1964, str. 176).

¹⁶ *Rezolucija VII kongresa o narednim zadacima SKJ*, *Kultura*, 1964, str. 185.

nih grupa, slojeva i klasa.¹⁷ Važno je zapaziti da su u ovaj kompleks ideja oni uključivali i gnoseološke elemente, tako da ideologija nema samo klasnu, već i saznavnu funkciju.

Ali Marks i Engels su uzimali ideologiju i kao „izokrenutu“, „iskrivljenju“, otuđenu društvenu svest, naročito u svojim ranim radovima i u „Nemačkoj ideologiji“.¹⁸ Isti smisao ovom pojmu pridavali su sve do kraja života.¹⁹ Ideologiju kao „iskrivljenu svest“ Marks i Engels su objašnjavali kao oblik otuđenja ličnosti u klasnom društvu, koje se javilo istorijski uzeto najpre u religiji, ali se ubrzo manifestovalo i u drugim oblastima (filozofiji, nauci, politici, moralu i dr.)

Prvo shvatanje je šire — odnosi se na sveukupnost čovekovog poimanja sveta, dok drugo ima u vidu konkretni, klasni period razvoja društva u kome je ideološka svest zaista iskrivljena, mada sadrži i realističke momente.

Lenjin je upotrebljavao češće reč „ideologija“ u njenom širem društvenom značenju, da bi izradio mišljenja jedne grupe, klase ili epohe.

Različito tumačenje pojma „ideologija“ zadržalo se sve do danas. Zato je i prirodno što nije moglo biti ni jedinstvenih stavova prema zahtevu idejnosti vaspitanja. To je nužno doprinosilo i nejasnoćama i slabljenju aktivnosti u idejnom vaspitanju u Armiji.

Ideologija i nauka, idejnost i naučnost. Nejasnoće u pogledu tumačenja pojma ideologije izazivaju diskusiju o samom smislu i opravdanosti zahteva za idejnošću vaspitanja.

Već iz onoga što je rečeno proizlazi da svaka klasa ima svoj način shvatanja i vrednovanja, svoje interese i ciljeve aktivnosti; ali nameće se pitanje — ukoliko ona sadrže objektivnog da li ona mogu i koliko predstavljati osnovu vaspitanja?

Gledajući sa suštinske strane, zapaža se da je ideologija „koncentrisani izraz interesa određenih klasa“.²⁰ U okviru ideologije nalaze se želje i zamisli, „klasni snovi“ o tome šta treba da dođe, čemu se teži, a ne isključivo naučno fundirana gledišta da tako nešto dolazi neminovno, kao rezultat saznatih objektivnih zakonitosti. Nauka je, pak, „sistemizovana suma znanja o objektivnoj stvarnosti do koje se došlo svesnom primenom određenih objektivnih me-

¹⁷ U istom smislu Marks je, na primer, tumačio ideologiju u „Predgovoru za Prilog kritici političke ekonomije“, gde govori o pravu, politici, filozofiji i drugim oblicima kao „ideološkim oblicima“ u kojima ljudi postaju svesni toga sukoba (između proizvodnih snaga i proizvodnih odnosa) i borbom ga rešavaju. Ovakva gledišta susrećemo i u nizu kasnijih radova.

¹⁸ Ako se u svakoj ideologiji ljudi i njihovi odnosi pokazuju okrenuti naglavačke kao u kameri obskuri, to ovaj fenomen proizlazi isto tako iz istorijskog procesa njihovog života, kao što obrnutost predmeta na mrežnjači oka proističe iz njihovog neposrednog fizičkog života“.

¹⁹ U pismu Meringu od 14. jula 1893. Engels je još insistirao na tom značenju: „Ideologija je proces koji takozvani mislilac vrši, doduše, svesno, ali s krivom svesću. Stvarne snage koje ga pokreću ostaju nepoznate, inače to ne bi bio ideološki proces. On zamišlja krive ili prividne pokretačke snage“.

²⁰ *Философская энциклопедия*, св. 2, стр. 231, Москва 1962. г.

toda istraživanja".²¹ Ona se oslanja na realno utvrđene zakone i fakta, ne upuštajući se u oblast želja, ciljeva van okvira određenih zakonitosti. Nauka pomaže čoveku da sazna zakonitosti koje vladaju u prirodi, društvu i mišljenju i da se njima koristi za ljudsko blagostanje. Ona ne ide izvan granica objektivno utvrđenog.

U pronalazaženju rešenja odnosa između naučne objektivnosti i ideološke usmerenosti marksizma susreću se različita shvatanja: na jednoj strani apologetizam i konformizam, na drugoj objektivizam i scijentizam.

Deo marksistički orijentisanih naučnika teži da rešenje nađe u tvrdnji da svaka ideologija ne mora biti „izvrnuta slika sveta” i da je ideologija marksizma u celini naučna. Ovim se gubi iz vida klasna (veća ili manja) ograničenost svake ideologije i neminovno se ide u konformizam i apologetiku koji se javljaju uvek kada želi da se politički oportunistički postavi u rang principa i sve podredi tome. Društvu koje se progresivno razvija, međutim, ne treba apologetika već objektivna naučna kritika. Ono nije zainteresovano za prikrivanje stvarnosti već za njenu objektivnu analizu i menjanje.

„Insistiranja da se iz marksizma izbaci sve ono što je ideologija”,²² da se odvoje naučni od klasnih elemenata, dovode do umrtvljivanja onoga što je za marksizam najbitnije — jedinstva objektivnih naučnih zakonitosti i tendencija društvenog kretanja u pravcu revolucionarnog menjanja sveta. Ta insistiranja su izraz društvenog revolta na apologetiku ili na težnju da se nauka postavi kao neutralna društvena misao. Razdvajanje naučnih od ideoloških elemenata ne može se sprovesti; neprihvatljivo je i zato što se obično vrši sa pozicija objektivizma, jer se, pored ostalog, tako izvodi što se fiksiraju neke činjenice i fragmentarno posmatraju, a odbacuje se marksistička perspektiva društvenih promena kao ideološka. Na ovaj način nemoguće je objasniti bilo koje nauke. Zato je scijentizam i karakterističan za nazadnu koncepciju društva, za prilagođavanje stvarnosti u datim okvirima.

Za marksiste je takođe van sumnje da će sve društvene nauke uključivati u sebe i sazajne i ideološke elemente sve dok klasne ograničenosti i klasni antagonizmi ne prestanu da budu faktori organizacije ljudskog života. U svemu ovome ne bi trebalo gubiti iz vida činjenicu da jedna ideologija može biti bliže, a druga dalje od nauke. Ideologija radničke klase — marksizma — u tešnjoj je vezi sa naukom nego ideologija eksploatatorskih klasa, zato što su klasici svoje stavove formirali na naučnim zakonitostima i što su ciljevi radničke klase širi, nesebičniji i humaniji. Ideologiji eksploatatorskih klasa je cilj održavanja postojećih eksploatatorskih odnosa, te zato nužno dolazi u raskorak sa naukom.

Prožimanje sazajnog i klasnog ne bi, međutim, trebalo uzimati kao da je nemoguće razlikovanje naučnog i ideološkog u mark-

²¹ Enciklopedija leksikografskog zavoda, Zagreb, 1961, sv. 5, str. 359.

²² V. Vlahović, Idejna kretanja na sadašnjem stepenu našeg razvoja i dalji zadaci SKJ, VIII kongres SKJ, *Kultura*, 1964, str. 185.

sizmu — i na području društvenih nauka uopšte. Takva insistiranja žele da dokažu potrebu identifikovanja nauke i ideologije — neophodnost „partijnosti” celokupnog ljudskog saznanja. Ona vode politizaciji nauke — usmeravanju društvenih nauka na političko-vaspitne, a tek onda na saznajne funkcije. Na području vaspitanja takav stav je gotovo uvek značio da se pedagogija-andragogija podredi političkim ciljevima ili, šta više potrebama konkretne političke akcije. Rezultat toga bio je: nedostatak naučnosti pedagoško-andragoške analize društvenih pojava; pomanjkanje samostalnosti u kreiranju cilja vaspitanja; slabosti u postavljanju vaspitno-obrazovnog procesa; kretanje u okvirima normativno-vrednosnog pojmovnog aparata politike, a u vezi s tim nerazlikovanje pedagoško-andragoških normi i činjenica i prihvatanje stavova autoriteta, umesto iznalaženja zakonitosti organizacije vaspitno-obrazovnog rada i dr.

Ideologija i politika — idejnost i političnost. I zbog nesagledavanja veze ideologije i politike pojavljuju se pojmovne razlike u ostvarivanju zahteva za idejnošću vaspitanja.

Obično se naglašava da je ideologija nešto čvrsto i trajno — „strategija”, a politika nešto fleksibilno, što se rukovodi momentom — „taktika”. Iz ovoga se zaključuje da je politika samo realizacija, oblik i način ostvarivanja ideologije, da su politika i političnost potčinjene ideologiji i ideološkom, da su forma i način njihovog ispoljavanja. Takva gledišta na području vaspitanja gotovo uvek su značila poistovećivanje idejne usmerenosti sa potrebama dnevne političke akcije i tako nanosila štetu pravom shvatanju socijalističke idejne usmerenosti vaspitanja.

Za razliku od ideologije koja je sistem shvatanja (u kojem su izraženi položaji, interesi i ciljevi određene grupe — klase i norme njenog oživotvorenja, realizacije) politika je, pre svega, „ukupnost svih mera i delovanja usmerenih na odbranu interesa određenih klasa, na izvojevanje, odnosno jačanje vlasti ili na stvaranje uvjeta koji će omogućiti razne oblike borbe za vlast; istovremeno politika je i određen smjer i metoda rada partije, države, pa i pojedine osobe, kao državnička veština, teorija o vođenju države, o državnim ciljevima i sredstvima za njihovo ostvarenje”.²³ U užem smislu politika je usmeravanje delatnosti države ili pojedinih klasa, partija, u ovoj ili onoj sferi društvenog života (unutrašnja, spoljna politika, ekonomska i dr.) ili može izražavati forme i metode rada pojedinaca.²⁴

Prirodno je što se politika u znatnoj meri poklapa sa ideologijom, pošto se klase u svojim ideološkim stremljenjima rukovode ovim ili onim političkim ciljevima. Ali je isto tako očigledno da se ona ne može svesti na oblike ispoljavanja i realizacije ideologije. Politika je usmerena na osvajanje ili održavanje vlasti i upravljanje pomoću vlasti; vezana je neposredno za državu i pravo, a time

²³ Enciklopedija leksikografskog zavoda, Zagreb, 1962. sv. 6, str. 133.

²⁴ Краткий словарь по философии, Москва, 1966, стр. 217.

je u većoj meri nego ideologija izvor raznih birokratskih i etatičkih tendencija. No, sociolozi i politikolozi marksisti polaze od toga da je politika istovremeno i instrument menjanja vlasti u pravcu širokog i slobodnog učešća svih građana u upravljanju društvenim poslovima.²⁵ Oni polaze od toga da će se politička stremljenja postepeno pretvarati u opštedruštvena i da će, korak po korak, politika odumreti kao posebna i otuđena sfera ljudskog života.

Adekvatno odnosu ideologije i politike treba posmatrati i odnos između zahteva za ideološkom (idejnom) usmerenošću i političnošću vaspitanja. Ideološka usmerenost podrazumeva stremljenja u duhu ideoloških interesa određenih klasa, homogenih pokreta i grupa, nastojanja da se realizuju njihovi ciljevi. Političnost, pak, podrazumeva usmerenost na ostvarenje političkih ciljeva jedne klase (grupe, pokreta), postupanje u duhu osnovne orijentacije u rukovođenju društvom i državom ili određenim oblastima života. Zato se političnost često izjednačava sa postupanjima u duhu zamisli određenih rukovodećih društvenih i državnih snaga. Ona može izražavati i birokratske i etatičke elemente ili biti oružje u rukama za progres. Otuda, kada se govori o ideološkoj usmerenosti i političnosti vaspitanja, moraju se uvek imati u vidu snage koje iza toga stoje i čijim interesima služe.

Idejnost vaspitanja znači njegovu orijentisanost na ostvarenje revolucionarnih zadataka klase koja ga organizuje. To je usmerenost ka opštim, globalnim ciljevima. Političnost se obično shvata kao težnja da se vaspitanjem usmere i aktiviraju ljudi u borbi za određene političke ciljeve. Zato se ona često uprošteno shvata kao potčinjavanje vaspitanja trenutnim političkim interesima. Time se vaspitanje obično svodi na političku apologetiku, na podupiranje zaključaka političkih autoriteta, prihvatanje političkih parola kao normi za organizovanje vaspitanja. Zato je i sa idejnog i naučnog stanovišta opravdanije isticati zahtev za idejnošću nego zahtev za političnošću vaspitanja.

Različito poimanje idejnosti (odnosno ideologije i njenih relacija sa srodnim oblastima) imalo je dosta štetnih posledica i to ne samo kod pojmovnih određenja nego i u širim dimenzijama teorije i prakse svih društvenih nauka. Taj uticaj bio je osobito jak u oblasti pedagogije. Treba se, na primer, samo podsetiti šta je za društvene nauke, posebno za teoriju vaspitanja značilo prihvatanje teze o partijnosti nauke. Posao istraživanja i nije shvatan drukčije nego kao komentarisanje najvažnijih odluka političkih rukovodstava, kao nastojanje da se politički stavovi sa „naučne tačke” opravdaju i podupru. To je dovelo do toga da se u društvenim naukama razvila fantastična tehnika operisanja citatima političkih autoriteta, kojima je trebalo zameniti nedostatak naučne zasnovanosti. Proglašavanje ideala i normi politike i društvene prakse za stvarnost imalo je za posledicu da je u pedagogiji pojam socijalističke idejnosti uziman normativno i apstraktno. Određene crte ličnosti ocenjivane su kao pozitivne ili negativne prema tome koliko su odgovarale pro-

²⁵ Enciklopedija leksikografskog zavoda, Zagreb 1962, sveska 6, str. 133.

gramskoj normi ili idealu. Nije se ni nastojalo da se specifičnije odredi predmet pedagoško-andragoških istraživanja, niti osigura posebno pedagoško pristupanje činjenicama. To je mutilo pojamovnu sliku i otežavalo razlikovanje osnovnih kategorija pedagoško-andragoških saznanja.

Takvo stanje naučne pedagoško-andragoške teorije onemogućavalo je bliže određivanje etičkih kvaliteta i vrednovanje ličnosti. Pedagogija se nije bavila fundamentalnim izučavanjima socijalističke ličnosti, već je to bilo prepušteno filozofiji, sociologiji i drugim društvenim naukama. Ona je shvatana prvenstveno kao praktična nauka, kao sredstvo u izgrađivanju ličnosti koje su drugi već propisali i cilj vaspitanja odredili. U mnogim pedagoško-andragoškim studijama čak se i danas vaspitne pojave nastoje objasniti normativno-vrednosnim sudovima, što i u vojnom vaspitanju neminovno izaziva mnogobrojne teškoće i prouzrokuje nesagledavanja potreba vlastitih pedagoško-andragoških istraživanja. I kad se prihvataju takva istraživanja često se misli u pojamovnim kategorijama koje su van domena pedagogije-andragogije, mada ova istraživanja (posebno empirijska) predstavljaju jedini put za prevazilaženje slabosti — orijentaciju na konkretne probleme nauke.

SUŠTINA IDEJNOSTI VASPITANJA U SOCIJALISTIČKOM DRUŠTVU I ARMJI

Različite koncepcije idejnosti socijalističkog vaspitanja. Shvatanje da sve društvene nauke i celokupna društvena aktivnost moraju biti strogo idejno usmereni proglasilo je idejnost osnovnim postulatom celokupnog vaspitanja. Polazeći od toga da svaka klasa mora imati svoje ekonomske, sociološke, filozofske, pravne i druge teorije koje služe njenim interesima, pa da prema tome i pedagogija-andragogija treba da širi i učvršćuje shvatanja i vrednosti te klase, dovelo je do stava da ona ne predstavlja nikakvu iskustveno-teorijsku, fundamentalnu nauku, već primenjenu disciplinu koja polazi od osnovnih postulata određenog klasnog shvatanja društva i nastoji da objasni zakonitosti i tendencije društvenog razvoja, odnosno da ih oživotvori u vaspitanju. Kriterij naučnosti te discipline nije proverena istina, već društveno-politička i ideološka praksa u meri u kojoj ona služi interesima klase. U ovakvim koncepcijama se i ne pravi razlika između pedagogije-andragogije i marksističke filozofije, odnosno onog dela te filozofije koji se odnosi na izučavanje društva i ličnosti.

Suprotno ovome ističe se da funkcija pedagogije-andragogije nije primarno-ideološka već naučna. Teži se potpunom oslobađanju pedagogije-andragogije od ideologije i njenom konstituisanju kao teorijsko-iskustvene nauke, na bazi principa opšte naučne teorije i naučne metodologije. Ide se i dalje i ističe da je za naučno saznanje neophodan i kritički stav prema društvenoj stvarnosti, pošto se bez dublje kritičke analize ne mogu otkriti bitne zakonitosti i prevazići konformizam i pozitivistička orijentacija. Međutim, ne precizira se

„kritički stav“, a time ni polazna tačka kritike. A sam „kritički stav“ ne mora značiti i napor da se prodre u suštinu društvenih odnosa, već može biti i posledica težnje za društvenom negacijom.²⁶

Iako po polaznoj osnovi suprotna, ova gledišta se slažu u tome da pedagogija-andragogija mora biti društveno angažovana, ali pojam angažovanosti različito poimaju. Jedni društvenu angažovanost svode na političku u užem smislu, a drugi smatraju da pedagogija-andragogija ne može biti samo sredstvo u službi neke društvene klase. Cilj svake nauke jeste služenje čoveku, te svoje interese ne može nikada svoditi na interese jedne klase; angažovanost ona, pre svega, shvata kao otkrivanje boljih mogućnosti u korist čoveka — čovek joj je najviši humanistički imperativ i ideal. Dok prvo gledište svodi pedagogiju-andragogiju na poziciju potčinjenosti ideologiji, drugo zanemaruje ideološki momenat u ime „nauke“.

Shvatanje idejnosti kao praktično-političke angažovanosti manifestovalo se u pedagoško-andragoškoj teoriji i u zamenjivanju ili potiskivanju poznatog principa vaspitnosti principom idejnosti, odnosno idejno-političke usmerenosti,²⁷ pa i kada se isticalo jedinstvo ova dva principa, ostala je dominirajuća uloga idejnosti. Drugo stanovište vaspitanost smatra dovoljnom osnovom organizacije čitavog procesa obučavanja. Po njemu nema potrebe za posebnim isticanjem idejnosti. Ono se zalaže za objektivističku usmerenost, slobodnu od idejnih „devijacija“ i „opterećenja“.

Oba gledišta izražavaju neprihvatljive krajnosti. Rešenje suprotnosti ne može se tražiti u prihvatanju jedne ili druge teze, već u jedinstvu idejnosti i vaspitnosti.²⁸ Napori na razvijanju ličnosti neće dati rezultate ako ne budu usmereni na razvijanje celovite socijalističke ličnosti, svih njenih racionalnih, emotivnih, socijalnih i dr. kvaliteta. Ali to vaspitanje mora biti orijentisano i oblikovano prema višim društvenim ciljevima, jer samo u tom slučaju može ispuniti svoju funkciju — izgradnju humanističke i kritičke ličnosti, sposobne za stvaralačku progresivnu akciju.²⁹

²⁶ „Socijalistička stvaralačka kritika ne sme da ispusti iz vida neke bitne svoje karakteristike. Pre svega, važno je sa kakvih pozicija i sa kakvim ciljem istupaju nosioci kritike, odnosno da li se radi o kritičarima koji se bore za socijalizam, ili održavaju neka druga stremljenja.“ (V. Vlahović, VI plenum CK SKJ, Beograd, 1964, str. 27.).

²⁷ Tako, na primer, u „Općoj pedagogiji“, u redakciji S. Patakija ističe se princip idejno-političke usmerenosti, kojim se zamenjuje princip vaspitanosti. Slične stavove zauzimaju i neki drugi naši i strani autori.

²⁸ Taj stav počinje sve više da preovladava. Tako, R. Teodosić ističe princip naučnosti i idejne i vaspitne usmerenosti (*Pedagogika, Sarajevo*, 1965, str. 152), dr B. Samolovčev princip socijalističke idejno-odgojne usmerenosti (*Obrazovanje odraslih, Zagreb*, 1963, str. 198) itd.

²⁹ „Čovek se u socijalizmu mora osećati svoj, ali ne kao sebičan i usamljen pojedinac. Čovek postaje svoj, i sve više slobodan, ukoliko više učestvuje u raznovrsnim oblicima zajedničke borbe, saradnje i pomoći, koji su zasnovani na osećanju i uvjerenju zajednice da je čovjek najveća vrednost“. (VII kongres SKJ. Sten. beleške, Beograd).

Socijalističko društvo ne može se odreći idejnosti vaspitanja. To se odnosi i na samoupravno društvo kakvo je naše, jer je i u tim uslovima neprihvatljiva teorija spontaniteta i automatizma razvoja. Odricanje od takvih nastojanja značilo bi ostavljanje prostora za delovanje snaga koje vuku natrag i koje, u ime „objektivizma” i „nauke”, pokušavaju da prikažu sve što je ideološko kao prevaziđeno i reakcionarno. Ali idejnost ne sme potisnuti ostale zahteve, a posebno zahtev vaspitnosti u razvoju socijalističke ličnosti.

Ovim je pozitivno odgovoreno i na pitanje postavljeno u početku: da li je opravdano, i u kojoj meri, govoriti o idejnom vaspitanju u našem društvu? Da li se takvi naponi mogu shvatiti kao tutorisanje, naturanje mišljenja i stavova? Ne. Oni ne samo što nisu suprotni intencijama društva i razvijanju humaniteta ličnosti, već su i uslov da se ostvare ciljevi našeg društvenog razvoja i izgrađivanja socijalističkog čoveka — čoveka širokih shvatanja koji će se odlikovati bogatstvom znanja, visokim sposobnostima, koji će biti istrajan borac za novo i progresivno, kome će biti stran svaki šablonizam i ukalupljivanje. Ono što treba, ipak, još podrobnije razmotriti jeste: šta se izmenilo u dosadašnjem shvatanju idejnosti, šta je bitno karakteriše u našim novim društvenim odnosima? Drugim rečima: šta se značajnije menja u suštini zahteva za idejnošću vaspitanja i kakve posledice te promene proizvode u vaspitno-obrazovnoj delatnosti?

Idejna borba — osnovni oblik, metoda i sredstvo razvijanja idejnosti. Radni čovek je postao glavna snaga socijalističkog društva i u kreiranju i usmeravanju društvenih kretanja. Sa tom promenom je i shvatanje idejnosti doživelo svoju transformaciju; ona poprima onakvu suštinu za kakvu su se zalagali klasici, osobito Lenjin — da se u suštinskom određivanju idejnosti ne polazi od države, partije ili bilo koje birokratske društvene grupe, već od radnih ljudi, njihovih interesa i služenja tim interesima. Ova idejnost ne sadrži u sebi centralistički shvaćen zahtev klasnih interesa i klasnog jedinstva, već jedinstvo klasnih interesa smatra složenim od pojedinačnih. Dobro radničke klase ne nalazi se van ličnih interesa pojedinaca.³⁰ Jedinstvo pogleda i delovanja radnih ljudi shvata se kao jedinstvo razlika.³¹ Izgrađivanje pogleda na svet, a otuda i idejnosti, uzima se kao protivrečan tok usvajanja novih i prevazilaženja ranije utvr-

³⁰ U programu SKJ u vezi s tim se kaže: „Socijalizam ne može ličnu sreću čovekovu podređivati nekakvim „višim ciljevima”, jer je najviši cilj socijalizma lična sreća čoveka. S druge strane, niko nema prava da svoj lični interes ostvaruje na štetu zajedničkog interesa svih” (Program SKJ, VII kongres. Sten. beleške, Beograd, 1958, str. 1019).

³¹ „Jedinstvo Saveza komunista u uslovima decentralizacije privrednih i društvenih poslova jeste visoko izražena koncentracija svesti u kojoj se spaja individualna i društvena svest. Takvo se jedinstvo ujedno manifestuje kao kategorija individualne i kolektivne odgovornosti za dalji progresivni razvitak (V. Vlahović, VI plenum CK SKJ, Beograd, 1964, str. 24).

denih istina i stavova u granicama opšte usmerenosti.³² Upravo ovo jedinstvo suprotnosti i razvojnosti čine osnovu takve idejnosti koja će biti oslobođena dogmatizma i šablona i kritičkim prevazilaženjem dovede do ukidanja starog i uspostavljanja novog i progresivnog.

Ovakav pristup razvijanju idejnosti pretpostavlja idejnu borbu kao osnovno sredstvo i metod izgrađivanja idejne svesti i pogleda na svet. Kritičko procenjivanje stavova, otkrivanje u različitim idejnim stavovima onoga što je objektivno istinito, što vodi progresu društva, prevazilaženje dogmatskih i birokratskih mišljenja i pozicija, otkrivanje stvarnih zakonitosti i uzroka pojava u svim oblastima društva vrši se pomoću idejne borbe.³³ Smisao idejne borbe se proširuje, ona postaje oblik, metoda i sredstvo ne samo borbe za pobjedu progresivnih ideja, nasuprot rezistentnim silama društva, već i vaspitanja ljudi u procesu društvenog života. Praksa prekaljuje i osposobljava čoveka. U njoj čovek stiče osobine borca koje će mu omogućiti da još upornije, pronicljivije, smišljenije i racionalnije, sa potrebnom kritičnošću i veštinom, rešava idejne probleme.

Osobenosti idejnosti u vaspitno-obrazovnom procesu. Može se postaviti pitanje: da li je na ovakvu ulogu idejne borbe opravdano jednako gledati i u vaspitno-obrazovnom procesu ili u njemu deluju neke specifične zakonitosti? Van svake sumnje je da je razvijanje slobodne i kritičke ličnosti osnovni cilj socijalističkog vaspitanja, te se i u vaspitno-obrazovnom procesu mora doprinositi tome. Potrebna nam je ličnost koja samostalno rasuđuje i stvara, koja se ne oslanja na šablone i dogme. Boreći se za pripadnost ideologiji radničke klase, mora se istovremeno polaziti od čoveka i njegovih idejnih shvatanja, poštovati uverenje i uvažavati njegovo mišljenje. Ne mogu se silom vlasti ili formalnim autoritetom nametati sopstveni pogledi i stavovi, već borbom za saznanje i razotkrivanje istine.

Ali, ako bi se prihvatilo stanovište da se i u vaspitno-obrazovnom procesu susrećemo sa pojavom idejne borbe u istom vidu kao i na drugim područjima društvenog života, negirala bi se specifičnost te oblasti, pa i sama priroda idejne borbe. Ne ulazeći u ostale specifičnosti pokazuje se da je u vaspitno-obrazovnom procesu idejna borba mogućna samo kad se radi o već formiranim ličnostima koje

³² „U borbi za jedinstvo Savez komunista je stalno insistirao na stvaralačkom a ne na mehaničkom jedinstvu, na jedinstvu kao rezultatu demokratskog konstituisanja odluka” (V. Vlahović, VI plenum CK SKJ, Beograd, 1964, str. 25). „Jedinstvo se moralo neprekidno izgrađivati putem stalne političke i idejne aktivnosti, putem istraživanja, proučavanja prakse, putem borbe mišljenja. Jedinstvo se nije moglo, niti se može propisivati, ono se ne može obezbediti administrativnim merama. Jedinstvo se osvaja u stalnoj borbi čiji se oblici menjaju” (Isto, str. 23 i 24).

³³ „Idejna zaostalost, ili otupljivanje, pa čak i dezintegracija svesti, najčešće se pojavljuje u onim sredinama gde se ne vodi stvarna ideološka borba... Ako ne bismo razvijali borbu mišljenja, ako bi zakržljala nauka i sl. došlo bi do hipertrofiranja, gomilanja i komplikovanja negativnih pojava i njihovog povezivanja sa negativnim stranim uticajima i nama tuđim idejnim nasleđem vlastite prošlosti, javljale bi se teškoće u razgraničavanju onoga što nije. (V. Vlahović, VI plenum CK SKJ, Beograd, 1964, str. 24 i 25).

imaju visok nivo znanja i do određenog stepena izgrađen pogled na svet, te su u mogućnosti da realno ocenjuju činjenice i pojave.³⁴ U protivnom ona gubi smisao. Osim toga, vaspitno-obrazovni proces ima drugu suštinu i funkciju, te i idejna borba mora imati drugu karakteristiku. U njemu se stiču znanja, veština i navike i razvijaju sposobnosti ličnih, poučava i osposobljava, usvaja iskristalisano ljudsko saznanje i razvija određeni pogled na svet, a ne otkrivaju se nove činjenice i zakonitosti. To znači da bi „idejna borba” u oblasti obrazovanja i nastave predstavljala samo ponavljanje onoga što je već otkriveno i ne bi imala drugi smisao sem didaktičkog. Drugim rečima, već sama priroda vaspitanja, pa i obrazovanja i nastave, uzetih posebno, unapred svodi idejnu borbu u određene, nešto uže okvire.

No, bilo bi sasvim pogrešno ako bi se iz ovog zaključilo da i samo razvijanje idejnosti nije zadatak vaspitno-obrazovnog procesa. To mora biti imanentan kvalitet čitavog tog procesa kojim se on izdiže iznad običnog usvajanja činjeničnih znanja, do sinteze. Drugim rečima, idejnim se može smatrati onaj vaspitno-obrazovni rad kojim se kod onih koji se obučavaju stvaraju jasni pojmovi, postupno razvija sintetička slika sveta, koji ima materijalistički idejni sadržaj, obuhvata ne samo činjenice nego i ideje, koji razvija idejnu sliku i daje pravilne predstave o ulozi čoveka u svetu. Ovakva idejnost se izgrađuje: usmeravanjem, poučavanjem, razvijanjem logičkih funkcija i emocionalnih stavova, voljnih i karakternih osobina. Ona će se postizati idejnom borbom samo do određenog stepena i u određenim oblicima. Specifičnost vaspitno-obrazovnog rada ne dozvoljava, i ne čini racionalnom, idejnu borbu u onom vidu u kome se ona javlja na drugim područjima. Ona će iskrsnuti pretežno u momentu kada vaspitanje i obrazovanje u izvesnom smislu gube svoju funkciju poučavanja-osposobljavanja i odgajanja. Ali, u vaspitno-obrazovnom procesu treba stvoriti, s jedne strane, obrazovnu podlogu, i razvijen pogled na svet a sa druge, osposobiti ljude za uspešno vođenje idejne borbe u životu, da budu sposobni i umešni borci, sa razvijenim smislom za novo.

Izvesno ograničenje idejne borbe u procesu vaspitanja i obrazovanja i pretežna orijentisanost na idejno obrazovanje, osposobljavanje — proučavanje, nisu u suprotnosti sa funkcijom vaspitno-obrazovnog procesa uopšte. Pošto su vaspitanje i obrazovanje priprema za život, moraju biti istovremeno i priprema čoveka za idejnu borbu i rešavanje problema na toj osnovi, jer se ni sam život ne može drukčije zamisliti. Drugim rečima, razvijanje sposobnosti za idejnu borbu mora predstavljati srž samog vaspitanja i obrazovanja, ali se sami obrazovno-nastavni problemi ne mogu rešavati idejnom borbom. Proces vaspitanja i obrazovanja u tom smislu ima u prvom redu didaktičku funkciju. No, bilo bi pogrešno očekivati od njega

³⁴ „Kritika će biti uspešna ako svaki čovek ulaže neprekidne napore da poveća lično obrazovanje, da dublje upozna probleme kako bi uspešnije mogao da objasni pojave i sebi i drugima, snagom svoje misli, svoga ubeđenja, a ne isključivo autoritetom Saveza komunista” (V. Vlahović, VI plenum CK SKJ, Beograd, 1964, str. 27).

(i škole uopšte) da razvije celovite sposobnosti za idejnu borbu; to nije niti može da bude samo njegov zadatak, već je nužno da ceo društveni život i sve naše aktivnosti tome doprinose.

U procesu vaspitanja i obrazovanja moguće je podsticati svesnu aktivnost onoga koji se obučava, da bi punom snagom razuma i volje savladao određene sadržaje. Upravo to je osnovna pretpostavka punog uspeha. U tome je i glavni razlog što se u našem vaspitno-obrazovnom radu sve više naglašava neophodnost aktivnog učešća vojnika (pitomca, slušaoca) u nastavnom procesu.

Drugim rečima, smanjena funkcija idejne borbe u procesu vaspitanja i obrazovanja ne ograničava i aktivnost onoga koji se obrazuje. Naprotiv potrebno je da se vaspitanje i obrazovanje tako organizuju da učenje obrazovne gradnje i celokupni odnosi koji se pri tome uspostavljaju budu što jače usmereni na razum, srce i volju — na ličnost u celini, da se pomoću didaktičkog uticaja nastavnika-starešine i svesne aktivnosti vojnika, a ne samo idejnom borbom, razvije materijalističko-dijalektički pogled na svet i progresivni društveni stavovi. Mogućnosti ovakvog delovanja su neograničene, te nadomeštaju nedostatak onakve idejne borbe sa kakvom se susrećemo na drugim područjima života. Kako će te mogućnosti biti iskorištene zavisi prvenstveno od umešnosti i znanja starešina-nastavnika. Zato didaktičko-metodički problemi realizacije idejnosti u procesu obrazovanja i nastave zaslužuju posebno razmatranje.

Pukovnik
dr Ilija MRMAK

BEZBEDNOST U NEKIM ELEMENTIMA RATNIH PRIPREMA

Značaj bezbednosti¹ u savremenim uslovima implicirao je potrebu da ona dobije zapaženo mesto i u ratnim pripremama armije i zemlje za rat.

I pored popuštanja zategnutosti u Evropi, savremeni svet karakteriše dalje zaoštavanje i pojačana primena politike sile i pritiska u međunarodnim odnosima. Imperijalizam u sklopu strategijske koncepcije „posrednog nastupanja” pokušava da lokalnim ratovima ugrozi nezavisne i progresivne zemlje, pa bezbednost tih zemalja sve više dobija na značaju. To potvrđuje i nedavna izraelska agresija na arapske zemlje na Bliskom istoku, koju su podržali imperijalistički krugovi na Zapadu. Poznato je da su obaveštajne službe Izraela i snaga koje su ga podržavale odigrale krupnu ulogu i pružile komandovanju sve potrebne elemente za procenu strategijsko-operativne situacije, odlučivanje i vođenje borbenih dejstava. Ta činjenica iziskuje da se lokalni ratovi što pre izuče i analiziraju i sa stanovišta mesta i uloge obaveštajnih i bezbednosnih službi.

Savremena iskustva ukazuju da bezbednost i tajnost postaju značajan činilac u planiranju, neposrednoj pripremi i realizaciji ratnih planova i ratnih priprema uopšte. Njihov cilj i značaj su slični skoro u svim armijama, i svode se na preduzimanje odgovarajućih mera za sprečavanje obaveštajno-subverzivnog rada, zaštitu sopstvenih snaga, planova i namera i stvaranje uslova za iznenađenje protivnika. Takav cilj i značaj bezbednosti nalažu potrebu svestrane razrade, organizacije i preduzimanja mera bezbednosti i zaštite tajnosti u svim fazama ratnog planiranja.

Pri sagledavanju bezbednosti u primenama oružanih snaga obično se imaju u vidu sledeći bitni elementi:

mesto i uloga određene zemlje i njenih oružanih snaga u eventualnom ratu, odnosno elementi vojno-političke procene, i u sklopu toga potrebe koje se postavljaju na obaveštajno-bezbednosnom planu;

obaveštajna aktivnost potencijalnog agresora i njena usmenost ka određenim pravcima i operativno-strategijskim ciljevima koji mogu predstavljati težište dejstava;

¹ U ovom članku reč je o bezbednosti koja obuhvata raznovrsne mere i delatnosti koje se preduzimaju i sprovode u okviru oružanih snaga i na celoj državnoj teritoriji, radi zaštite od obaveštajne službe, subverzivne i druge neprijateljske delatnosti.

elementi politike dotične zemlje koji utiču na izbor rešenja za suprotstavljanje ovakvoj vrsti aktivnosti;

snage unutrašnjeg neprijatelja preko kojih strane obaveštajne službe nastoje da ostvare deo svojih obaveštajno-subverzivnih planova prema oružanim snagama i jedinstvu naroda, odnosno zemlje.

Da bi se izbeglo iznenađenje, naponi na obaveštajno-bezbednosnom planu, pored zaštite oružanih snaga, usmeravaju se i na pravovremeno otkrivanje planova i namera potencijalnih protivnika. I u koncepciji naše vojne bezbednosti osnovni cilj je sprečiti eventualnog protivnika da dođe do podataka o našim oružanim snagama i namerama, onemogućiti mu da obaveštajno-subverzivnim i drugim oblicima neprijateljske delatnosti podriiva moralno-političko jedinstvo i borbenu spremnost jedinica, obmanuti ga i, na odgovarajući način, iznenaditi. U svemu tome se polazi od činjenice da se bez organizovane i efikasne bezbednosti, zaštite tajnosti sopstvenih mera i postupaka, obmanjivanja neprijatelja i drugih mera ne može računati sa navođenjem protivnika na pogrešne procene i zaključke o planovima i mogućnostima zemlje i njenih oružanih snaga.

Većina vladajućih mišljenja u savremenim vojnim doktrinama polazi od toga da bezbednost ratnih priprema zavisi, pre svega od objektivnosti i potpunosti bezbednosne procene. Činjenica je da se polazi od toga da je procena jedini put za izvlačenje realnih zaključaka o mogućnostima protivnika u prikupljanju podataka i vršenju subverzivnih delatnosti koje mogu otežati realizovanje planova za odbranu zemlje.

Danas prevladavaju mišljenja, a i u praksi se tako postupa, da nije moguće sve sakriti od protivnika. Sve se više insistira na tome da se visok stepen bezbednosti i tajnosti mora obezbediti tamo gde je to najnužnije. Težište je na zaštiti onih podataka i elemenata koji imaju vitalni značaj u pripremama oružanih snaga i za odbranu zemlje. Skoro kod svih armija to su sledeći podaci: vojna doktrina, ratni i mobilizacijski planovi, planovi daljeg razvitka oružanih snaga, novo naoružanje, podaci o borbenoj gotovosti i organizacijsko-formacijskoj strukturi oružanih snaga, podaci o specijalnim objektima i ešeloniranju materijalno-tehničkih rezervi, naučni i tehnički pronalasci od posebnog značaja, podaci o naporima obaveštajnih i kontraobaveštajnih organizacija i slično.

Iskustvo iz agresije na Bliskom istoku pokazuje da ukoliko potencijalni agresor dođe do pomenutih podataka, mogu da nastupe katastrofalne posledice. Prema autentičnim američkim izvorima, CIA je, na primer, raspolagala kompletnom vojnostrategijskom procenom arapskih zemalja i armija u kojoj su bili sadržani svi bitni elementi za odlučivanje i vođenje dejstava. Izraelci su, kako se tvrdi, raspolagali čak i detaljnim podacima na osnovu kojih su nanosili odlučujuće udare po objektima i elementima borbenog poretka protivnika.

Gotovo svi vojni stručnjaci ističu da su obaveštajne službe agresora i njegovih pomagača u ovom ratu odigrale jednu od najvećih uloga, ako ne i presudnu, jer su uspele da prikupe sve potrebne

podatke za vođenje rata. Nasuprot tome, službe bezbednosti arapskih zemalja su do kraja podbacile i dopustile da strane obaveštajne službe otkriju sve podatke o oružanim snagama i drugim faktorima koji su imali uticaja na vođenje rata.

Poznato je da se sve ne može, a nije ni potrebno, sačuvati u tajnosti. Međutim, određivanjem težišta, odnosno većom organizovanosti u preduzimanju preventivnih i kontraobaveštajnih mera i angažovanjem odgovarajućih snaga i sredstava moguće je sprečiti protivnika da dođe do podataka koji su od posebnog značaja. Suština svih ovih mera je da se sačuvaju u tajnosti podaci do onog časa kada protivnik od njih neće više imati koristi i ako ih otkrije. Postizanje tog cilja umanjuje efikasnost upotrebe neprijateljevih snaga, njegovih početnih nuklearnih i drugih udara, pa i preduzimanje subverzivnih dejstava.

Postalo je pravilo da se naponi svih komandi organizacija i institucija narodne odbrane, obaveštajno-bezbednosnih organizacija i drugih faktora u državi orijentišu upravo na zaštitu tog težišta, mada se u svim zemljama, pa analogno tome i u oružanim snagama, propisuju, organizuju i preduzimaju mere i za zaštitu ostalih podataka koji su od interesa za odbranu zemlje.

Potpuniji prikaz raznovrsnih mera i postupaka koje su se ustalile u većini savremenih armija zahtevao bi znatno više prostora nego što se može izneti u jednom članku. Ovde se ukazuje na značaj bezbednosti samo u nekim, po mom mišljenju, veoma bitnim elementima ratnih priprema — u mobilizacijskim poslovima, ratnom planiranju, borbenoj gotovosti, komandovanju, obaveštajnim pripremama, i priprema i organizovanju sistema službe bezbednosti.

1. *Značaj mera bezbednosti u mobilizacijskim pripremama* uslovljen je karakterom savremenog rata i mobilizacije u savremenim uslovima. Mobilizacija je postala veoma složena i zahteva obimne napore pri prelasku oružanih snaga i čitave zajednice sa mirnodopskog na ratno stanje, što traži temeljite pripreme na svim nivoima i u svim oblastima državnog, vojnog, privrednog i društvenog života.

Savremeni uslovi zahtevaju da se poslovi na mobilizaciji obavljaju ne samo pre i u uslovima otpočetih ratnih dejstava već i u toku vođenja rata i to kako na teritoriji koju nije zahvatio neprijatelj, tako i u pozadini neprijatelja. Za uspešno vođenje savremenog rata značajna je, pre svega, dobro organizovana, planski i uspešno sprovedena mobilizacija oružanih snaga.

Lokalni ratovi u savremenoj epohi unose nove elemente u sistem mobilizacije, a posebno u pogledu njene brzine, tajnosti izvođenja i uopšte njene bezbednosne zaštite.

Događaji na Bliskom istoku potvrdili su, pored ostalog, veliki značaj početnog perioda rata. On se planira, priprema i izvodi na bazi svestranih podataka prikupljenih od vojnoobaveštajnih službi još u miru. Ukoliko vojnoobaveštajnoj službi pođe za rukom da otkrije sve elemente ratnih priprema protivnika, svoje oružane snage

stavlja u veoma povoljne uslove da postignu iznenađenje i da brzo eksploatišu sve slabosti protivnika.

Problem otkrivanja priprema i početka agresije u kratkotrajnim i munjevitim lokalnim ratovima ponovo se postavlja u svojoj oštrini pred obavешtajne i bezbednosne službe. Takve ratove je moguće otpočeti i voditi prvim strategijskim ešelonima, koji su gotovo uvek potpuno spremni, pogotovo u uslovima kada se svestrano poznaje protivnik.

Radi bezbednijeg izvršenja mobilizacije, pored spremnog prvog strategijskog ešelona, u skoro svim zemljama se predviđaju i vanredne mere u slučaju zategnutijih odnosa u svetu, u tzv. predmobilizacijskom periodu. Obično se pozivanjem na vežbu popunjavaju operativne jedinice, a i ostale ratne jedinice pojedinim specijalnostima, kako bi se mobilizacija, koja bi eventualno kasnije usledila, izvršila pod što povoljnijim uslovima.

Pored svih važećih i poznatih principa za uspešno sprovođenje mobilizacije u savremenim uslovima, sve starešine moraju biti spremne za najtežu varijantu u sprovođenju mobilizacije, tj. za mobilizaciju u uslovima borbenih dejstava i posle teških razaranja.

Svi poslovi koji su vezani za mobilizaciju veoma su osetljivi sa stanovišta bezbednosti, jer obavешtajne službe agresora planiraju razne mere da bi došle do podataka o mobilizaciji. Planira se i ubacivanje specijalnih snaga radi ometanja i onemogućavanja izvršenja mobilizacije. Zato se danas najčešće smatra da uspešno izvršenje mobilizacije predstavlja i prvu pobedu nad agresorom.

Pojave koje u savremenim uslovima, usled dejstva nuklearnog i drugog savremenog naoružanja, prate izvršenje mobilizacije, kao što su: prvi „šok“ rata, odvajanje od porodice, međusobno nepoznavanje ljudstva, neuhodanost mehanizma za snabdevanje i zbrinjavanje, pojačana neprijateljska propaganda i slično — mogu negativno da se odraze na izvršenje mobilizacije i kao takve predstavljaju komponente od kojih se mora polaziti i u organizovanju mera bezbednosti.

Osnovni cilj organizacije i mera bezbednosti je da se neprijateljevim obavешtajnim i vojnoobavешtajnim službama onemogućiti prikupljanje podataka o mobilizacijskim priprema i razvoju oružanih snaga. Tako se agresor može sprečiti u pokušaju da postigne iznenađenje. Nasuprot tome, on će moći uspešnije da ometa mobilizaciju ako bude raspolagao sa više podataka o mobilizacijskom sistemu i razvoju, mestima gde se formiraju jedinice, rasporedu skladišta, pokretu rezervnog sastava itd. Ukoliko te podatke bude morao da prikuplja u toku samog izvođenja mobilizacije izgubiće u vremenu, a podaci će biti nesigurni i neprovereni, pa će i ometanje mobilizacije biti manje efikasno. Znači, tajnost mobilizacijskog sistema i razvoja zahteva da se zaštiti pregled ratne armije po vidovima, rodovima i službama, jačina, mesto i vreme razvoja ratnih jedinica.

Da bi se to postiglo preduzimaju se mere za zaštitu podataka o mobilizaciji koji se nalaze kod komandi, jedinica i ustanova i

onih koji su na upotrebi kod državnih i drugih organa van oružanih snaga. To se u osnovi postiže preduzimanjem mera za otkrivanje i sprečavanje neprijateljeve obaveštajne delatnosti, određivanjem i ograničavanjem najnužnijeg broja lica koja su potpuno ili delimično upoznata sa mobilizacijskim pripremama, zaštitom tajnosti podataka i dokumenata, preduzimanjem mera fizičkog obezbeđenja dokumenata koja se odnose na izvršenje mobilizacije, pravilnim izborom kadrova za izvršenje mobilizacije, obezbeđenjem magacina ratne opreme i naoružanja, izborom ljudstva za ovo obezbeđenje i slično.

Ako za primer uzmemo samo problem tajnosti skladišta ratne opreme i naoružanja i posledice koje mogu nastupiti ukoliko se podaci o njima otkriju, onda su opet veoma poučna iskustva iz rata na Bliskom istoku. Pošto su raspolagali sa tačnim podacima o lokaciji i vrstama protivničkih skladišta, Izraelci su prvog dana agresije uništavali ona najvažnija. Karakteristično je da su i od cisterni sa visokooktanskim gorivom za avione tukli isključivo one koje su bile pune goriva, što znači da su raspolagali čak i podacima takve vrste.

Kao što je neophodno da su mere bezbednosti sastavni deo svih poslova u pripremama mobilizacije, one to moraju biti i tokom njenog izvođenja. Imperativ je da se u svakoj jedinici i ustanovi bezbednost temeljno izuči i planira za potrebe mobilizacije. Osnovno je da se za sva mobilizacijska rešenja izvrše odgovarajuće bezbednosne procene i da se te procene uzmu u obzir kod planiranja mobilizacijskih poslova.

Pored toga, posebno se pripremaju i preduzimaju mere u pogledu zaštite od sabotaža, diverzija i drugih subverzivnih delatnosti neprijatelja onih komunalnih objekata koji su od značaja za uspešno vođenje rata.

Planiranje organizacije opšte zaštite i mera bezbednosti na celokupnoj mobilizacijskoj prostoriji obaveza je i nadležnost najstarijih komandi, i svih kadrova koji rade na izvršenju mobilizacije u okviru njihovih funkcionalnih zaduženja.

Karakteristike razvitka savremenih armija i eventualnog rata postavljaju sve složenije uslove i u pogledu fizičkih, stručnih i drugih kvaliteta ljudstva za popunu pojedinih delova oružanih snaga. Zato se u popuni posebno određuje kojim delovima oružanih snaga i vojnih specijalnosti treba dati prednost u izvršenju namenske popune u odnosu na fizičke, stručne i druge kvalitete ljudstva. Principom kvalitetne popune obezbeđuje se formiranje jedinice prema njenoj nameni, odnosno obezbeđenje kvalitetnog ljudstva za određene dužnosti i specijalnosti. Da bi se taj uslov obezbedio propisuju se posebne obaveze nadležnim faktorima. U izvršenju ovog zadatka angažuju se više organa i organizacija u skladu sa konkretnim uslovima i mogućnostima zemlje.

2. *Vojni ratni planovi* su sinteza podataka i dokumenata o upotrebi oružanih snaga u početnom periodu rata i njihovo otkrivanje bi moglo imati teške posledice po bezbednost određene

zemlje i njenih oružanih snaga. Zbog koncentracije najvažnijih podataka u njima, ratni planovi su veoma osetljiv elemenat u sistemu celokupne bezbednosne zaštite ratnih priprema oružanih snaga. Međutim, činjenica je da ove planove ne čine samo određeni dokumenti, već se oni čitavim nizom mera i postupaka jednim delom realizuju u miru, što pored ostalog, i čini osnovnu suštinu i teškoće u njihovoj bezbednosti i zaštiti.

Jedno od pitanja koje je usko povezano sa ratnim planiranjem i njegovom realizacijom jeste bezbednosna zaštita objekata koji, prema zamisli i planiranju dejstava, imaju osobiti značaj za oružane snage i odbranu zemlje. Opasnosti koje utiču na zaštitu ovih objekata proizlaze iz tehničkih mogućnosti savremenih letelica, usavršenosti uređaja za osmatranje, izviđanje i fotografisanje, što zahteva da se situacija ceni na nov način i da se preduzimaju najefikasnije mere zaštite (ukopavanje, maskiranje, legendiranje radova, dezinformacije itd.). Određivanje težišta bezbednosne zaštite, pre svega, na objekte značajne za ratno planiranje ne znači šire otvaranje i liberalizaciju u odnosu na ostale vojne objekte, koji imaju određeni značaja, ali ih je teško zaštititi.

Naprotiv, novonastali uslovi zahtevaju realnu procenu i primenu najefikasnijeg načina zaštite objekata specijalne namene, kao što su: komandna mesta, centri veze, specijalna skladišta za potrebe komandovanja, fortifikacijski uređena odbrambena uporišta, skladišta i magacini ratne opreme i naoružanja, objekti VOJIN i radarske stanice, raketni vatreni položaji, vojni aerodromi, opitni poligoni, podzemne fabrike i drugi objekti sličnog karaktera i namene.

Značajno je zaštititi i tehnološke i konstrukcione podatke i dokumentaciju, zatim razne analize i studije o vojnim objektima koji se grade, a upotrebljavaju se i čuvaju u komandama, jedinicama i ustanovama. Takvi podaci obično ukazuju na značajna, tehnička rešenja, na namere i mogućnosti ili odaju stanje fortifikacijskog uređenja pojedinih težišnih operativno-strategijskih pravaca. Zato zaštita samih dokumenata ratnog plana ne garantuje i njegovu potpunu bezbednost ako se ne zaštite i svi drugi elementi vezani za ratni plan.

Dokumenti ratnog plana celovito pokazuju planirane mere i konkretnu upotrebu strategijskih, operativnih i taktičkih grupacija oružanih snaga određene zemlje, zbog čega su težište napada i naprezanje zainteresovanih obaveštajnih službi. Komande u kojima se izrađuju i čuvaju ovi planovi zbog toga preduzimaju posebne mere obezbeđenja i čuvanja. Te mere su u svim armijama sveta propisane i u suštini sadrže sledeće: izbor kadra za rad na dokumentima, čuvanje dokumenata u specijalnim prostorijama i sigurnim kašama, zabrana iznošenja dokumenata van određenih prostorija, posebna evidencija dokumenata, tehničko i fizičko obezbeđenje prostorija, regulisan postupak u prenošenju dokumenata u pogledu prevoznih sredstava i u kontraobaveštajnoj zaštiti itd. Svuda se pledira na dosledno sprovođenje tih mera u skladu sa konkretnim uslovima i potrebama.

U ratnim planovima se posebno razrađuju i mere bezbednosti koje prate planirani razvoj oružanih snaga i njihovu upotrebu. Te

mere obuhvataju funkcije bezbednosti koje preduzimaju komande i ustanove, a posebno i one koje planiraju organi bezbednosti radi kontraobaveštajne zaštite. S obzirom na to da vojni i civilni ratni planovi predstavljaju usklađen napor za određene postupke u početnom periodu rata, opseg mera bezbednosti koje planiraju je vrlo širok i zahteva angažovanje svih bezbednosnih organizacija zemlje, i izvršenje bezbednosnih zadataka svih drugih organa čiji su postupci planirani ratnim planom.

3. *Bezbednost u borbenoj gotovosti oružanih snaga ima poseban značaj.* U svim zemljama intenzivno se traže najbolja rešenja u organizaciji borbene gotovosti oružanih snaga. Prema mogućnostima zemlje one moraju biti što bolje i savremenije opremljene, obučene i osposobljene, kako bi mogle izvršiti ratne zadatke, pri čemu poseban značaj ima borbena spremnost i opremljenost prvog strateškog ešelona. Bobrena gotovost oružanih snaga zahteva, pored ostalog, precizno planiranje ratnih zadataka, organizovanost, bezbednost i brzinu u radu jedinica, komandi i ustanova, umešno rukovođenje, izvanrednu obučenost starešina i vojnika, njihovu fizičku izdržljivost, psihičku otpornost i moralno-političku spremnost da, uz maksimalne napore i zalaganje, tačno i na vreme izvršavaju zadatke.

Sa stanovišta bezbednosti u borbenoj gotovosti postavlja se kao najbitnije — kako doći do podataka i uzroka onih spoljnih i unutrašnjih faktora koji narušavaju ili mogu da naruše borbenu gotovost i jedinstvo jedinica. To su obaveštajni i neprijateljski rad uopšte, pojave koje po svojoj sadržini mogu da dobiju neprijateljsku sadržinu i orijentaciju, slabosti koje mogu da ugroze tajnost operacijskih, mobilizacijskih i drugih priprema, kvalitetnu popunu, planove pripravnosti, uređenje teritorije, sabotaze, diverzije i štetočinstva na materijalno-tehničkim i borbenim sredstvima itd.

Rat na Bliskom istoku karakterističan je i po ovim pitanjima. Izraelci su, na primer, prema podacima navedenim u knjizi „Izrael se bori za opstanak“, detaljno poznavali borbenu gotovost i spremnost arapskih zemalja, njihovu snagu i slabosti, elemente borbenog poretka itd. Bilo im je poznato da je uoči agresije smanjen stepen borbene gotovosti pilota, da je radarski sistem na aerodromu kod Ismailije bio u kvaru, a znali su i za neispravnosti borbene tehnike u pojedinim jedinicama na Sinaju itd.

Bezbednost u borbenoj gotovosti u osnovi ima za cilj:

a) da se preduzimanjem mera bezbednosti u pripremi oružanih snaga za rat ostvari što viši stepen zaštite tajnosti svih poslova kojima se ostvaruje stalna borbena gotovost;

b) da se sačuva u tajnosti prelaz na viši ili krajnji stepen borbene gotovosti oružanih snaga i da se neprijatelj obmane i iznenadi;

c) da se spreči neprijateljski rad i drugi negativni uticaji koji mogu da naruše moral, borbenu gotovost i jedinstvo jedinice.

Ostvarenje ovih ciljeva se postiže preduzimanjem raznovrsnih mera, sa težištem na:

zaštiti tajnosti konceptijskih rešenja, odluka i planova (operacijskih, mobilizacijskih i drugih);

obezbeđenju kvalitetne popune ratnih jedinica, shodno njihovoj nameni i zadacima u ratu;

tajnosti poslova na uređenju ratišta, posebno u skladu sa operacijskim planovima početnog perioda rata;

tajnosti i zaštiti izgradnje i namene objekata značajnih sa stanovišta ratnih priprema;

bezbednosti materijalnih rezervi i njihovoj fizičkoj zaštiti;

zaštiti sistema veza i tajnosti u njihovom radu;

tajnosti priprema civilnog sektora i njegovog prelaska na ratni kolosek, itd.

U sklopu određenih stepena pripravnosti, mere bezbednosti su po obimu i karakteru različite i treba da budu prilagođene svakom od tih rešenja. Najbitnije je zaštititi sam prelaz na stepen pripravnosti, jer upravo to može da upozori agresora da su otkrivene njegove namere.

Sve ovo ima posebne specifičnosti u uslovima postojanja savremenih izviđačko-tehničkih sredstava i njihovih mogućnosti u otkrivanju ciljeva. Govoreći o prikupljanju podataka tehničkim sredstvima, bivši šef CIA A. Dales je tvrdio da se ona uspešno koriste tamo gde ljudske mogućnosti otkazuju, i posebno isticao značaj obaveštajnih satelita i aviona U-2, za koje kaže da su „rezultati njihovog izviđanja bili brži, tačniji i pouzdaniji nego što bi ih mogao prikupiti bilo koji tajni agent na zemljinoj kugli”. „Tačnije rečeno. dragoceni učinak U-2 može se uporediti jedino sa izuzimanjem tehničkih podataka direktno iz biroa i laboratorije”.

Pojave koje sa stanovišta bezbednosti mogu da utiču na borbenu gotovost i jedinstvo oružanih snaga nisu izolovane od društveno-ekonomskih kretanja u zemlji i međunarodne situacije, jer ovi procesi imaju odraza na armiju. Ta činjenica mora biti prisutna pri procenama iz kojih treba da rezultiraju adekvatne mere bezbednosti.

4. *Bezbednost u komandovanju* utiče na celokupnu borbenu pripremu armije za rat i predstavlja jedno od važnih pitanja opštih priprema. To proizlazi otuda što je u savremenim uslovima porastao značaj komandovanja i što je postalo teže i složenije, a KM osetljivija.

Savremeno komandovanje zahteva da komande budu što manje i da organizaciona struktura omogući jedinstven rad svih organa komande, traži veću pokretljivost, zaklonjenost i zaštićenost komandi, kao i deljivost prema nastaloj situaciji i potrebama unutrašnje organizacije rada. Savremeni uslovi rata zahtevaju zamenljivost komandi, jer se unapred mora računati sa tim da će KM biti prioritetni objekti protivničkih dejstava. To opredeljuje da su u metodu i oblicima rada komandi nastale velike promene, od kojih su najvažnije: organizovanost, brzina, bezbednost, koordinacija, snalažljivost i sigurnost veza.

Nivo pripreme štabova i komandi zavisi i od toga u kojoj su meri uvežbani da u svim situacijama primene najcelishodnije metode i oblike rada. Nema sumnje da je danas potrebna izvanredna umešnost komande da bi u kratkom vremenu i potrebnom tačnošću procenila situaciju, donela racionalnu odluku i sprovela planiranje. Za takav rad nužne su prethodno pripremljene studije, razrađeni šabloni, precizna organizacija, osposobljenost štabnih oficira u obavljanju ratnih dužnosti, i odgovarajuća automatizacija poslova.

Pripreme moraju obezbediti tajnost komandovanja, a to je, svakako, posebna teškoća pri postojanju savremenih sredstava i načina otkrivanja podataka. O tome najbolje govore primeri iz rata na Bliskom istoku. Izraelci su, navodno, raspolagali radio-karakteristikama raketnih divizionara UAR, što su iskoristili za ometanje, prisluškivanje i izdavanje lažnih naređenja. Prisluškivali su sva naređenja komandanta, pratili pokrete i pregrupisanja arapskih jedinica, što im je omogućavalo da brzo i adekvatno reaguju na svaku situaciju.

Obezbeđenje tajnosti komandovanja mnogo zavisi od tehničke opremljenosti komandi, pre svega, savremenim sredstvima automatizacije koja obezbeđuju tajnost šifrovanjem naređenja, informacija i ostalih podataka.

Neophodan uslov za bezbednost u komandovanju je izučavanje obaveštajnih i vojnoobaveštajnih službi agresora, upoznavanje sa snagama, sredstvima, formama i metodima njihovog rada. Svestranim praćenjem i izučavanjem delatnosti VOS, komande u svakodnevnoj delatnosti treba da polaze od procene neprijateljevih snaga i namera i da na bazi toga planiraju i preduzimaju mere bezbednosti. Jedan od bitnih elemenata u bezbednosti komandi i zaštiti podataka kojima raspolazu jeste razvijanje shvatanja i odgovornosti kod organa komande, odnosno kod svakog poznavaoca tajni — da su oni najodgovorniji u njihovom čuvanju.

Aktiviranje KM, naročito u uslovima već otpočetih ratnih dejstava, zahteva prethodno planiranje i detaljno organizovane postupke. Taj vremenski period, ma koliko bio kratak, predstavlja krajnje osetljivu fazu, naročito za više štabove. Zbog toga se još u vreme mira predviđa način uzbunjivanja organizacija veza za vreme pokreta jedinica, praćenje mobilizacije i početnih dejstava do stupanja u dejstvo KM, obezbeđenje KM, veza na KM i plan razmeštaja organa komande na KM.

Da bi se izbegla iznenađenja, a komande uspešno izvršile zadatke u pripremnom periodu, planiraju se mere bezbednosti i obezbeđenja, od kojih su posebno važne:

određivanje i blagovremeno upućivanje posebnih snaga u rejon predviđen za razmeštaj komande radi obezbeđenja prostorije, zavođenje režima, kontrole kretanja, kontraobaveštajnog obezbeđenja i slično;

mere za nesmetan, brz i tajni izlazak komandi na komandna mesta;

naslanjanje obezbeđenja komandi na celokupan sistem osiguranja koji treba saobraziti konkretnoj situaciji, za zaštitu komandanta i određenog broja visokih starešina razraditi i posebne mere obezbeđenja.

U bezbednosti komandi posebna pažnja se mora posvetiti i razradi mera bezbednosti za zaštitu arhive i dokumentacije koje se čuvaju kod komandi i ustanova.

5. *Bezbednost obaveštajnog rada.*

Cilj bezbednosti u obaveštajnom obezbeđenju ratnih priprema je zaštita svih elemenata vojnoobaveštajne delatnosti. Poznato je pravilo da obaveštajni podatak vredi samo onda kada druga strana na koju se podatak odnosi ne zna da se njime raspolaže. Isto tako svaki izvor može pored verodostojnosti davati i netačne podatke zbog problematičnosti izvora ili što ih podmeće protivnik. Vrednost informacija zavisi upravo od toga koliki je stepen bezbednosti pri konkretnom obaveštajnom radu. Samo proverena i bezbednosno zaštićena informacija omogućuje komandovanju (da iznenadi protivnika.

Na tim osnovama se zasniva bezbednost celokupnih obaveštajnih priprema oružanih snaga. U njima prvorazrednu ulogu ima sama obaveštajna služba, ali obim i delikatnost poslova zahtevaju napore i ostalih faktora koji učestvuju u ovom radu ili ga koriste. Poseban značaj ima kontraobaveštajna zaštita obaveštajnih priprema na sopstvenoj teritoriji, s obzirom na činjenicu da savremene kontraobaveštajne službe neprijatelja nastoje da borbu sa protivničkom obaveštajnom i VOS vode i na njihovom terenu.

Takva metodologija rada kontraobaveštajne službe i brojnost i aktivnost obaveštajnih centara eventualnih protivnika zahtevaju koordinirane napore u proučavanju vojnoobaveštajnih centara, jer je za komandovanje od izuzetnog značaja znati koje podatke protivnik ima o nama.

Ukupna suma obaveštajnih podataka sastoji se od informacija i analiza o protivniku, i informacija o tome šta protivnik zna o nama. Informacije i analize ove vrste su, prema tome, sastavni deo obaveštajno-izviđačke delatnosti, ali se do saznanja o njima dolazi obaveštajnim i kontraobaveštajnim radom.

Bezbednosna funkcija komandi, svih njenih organa i jedinica, u obaveštajnim pripremama je takođe značajna jer se one javljaju kao konzumenti rezultata obaveštajno-izviđačke delatnosti u obuci starešinskog sastava, na planu što boljeg i što detaljnijeg upoznavanja eventualnog protivnika. Treba naglasiti i potrebu bezbednosti u rukovanju obaveštajnim materijalom, počev od izvora prenošenja, prevođenja, umnožavanja, distribucije do publikacije i eksploatacije.

6. *Sistem vojne bezbednosti* je nedeljiva celina opšteg sistema bezbednosti. To posebno dolazi do izražaja u pripremama naših oružanih snaga za odbranu zemlje.

Sistem naše bezbednosti uslovljen je karakterom društvenopolitičkog sistema čiji su osnovi dati u Ustavu SFRJ. Značajna je

činjenica da se ograničavanje ili ukidanje pojedinih sloboda i prava građana predviđa samo kao izuzetak i to za vreme ratnog stanja i u obimu koji zahtevaju interesi odbrane zemlje. U stanju neposredne ratne opasnosti, Predsednik Republike ovlašćen je da takva ograničenja reguliše uredbama koje imaju zakonsku snagu. U miru se neophodna ograničenja mogu regulisati jedino zakonom Savezne skupštine. Znači, naš Ustav veoma određeno reguliše ovaj kompleks odnosa, isključujući bilo kakva normativna ovlašćenja organa uprave.

Međutim, Ustav daje mogućnost da se i u miru, u interesu bezbednosti i odbrane zemlje, mogu preduzimati neophodne restrikcije. Kada je reč o eventualnim restrikcijama prava i sloboda u mirnodopskom periodu, treba imati u vidu da su u nas od posebnog značaja i subjektivni faktor, svest i društvena solidarnost, posebno kada se radi o tako vitalnim interesima kao što su bezbednost i odbrana zemlje. Iz te osnove proizilazi i odredba Ustava da je „odbrana zemlje pravo i dužnost građana, radnih i drugih organizacija, kao i federacije, republike, opštine i društveno-političkih zajednica”.

Sistem vojne bezbednosti se neposredno naslanja na čitav kompleks mera bezbednosti na civilnom sektoru sa kojim je u neposrednoj vezi i u obavljanju zadataka na pripremi oružanih snaga i naroda za rat. Premda se taj kompleks mera bezbednosti realizuje kroz redovne funkcije državne uprave i mere radnih i drugih organizacija, on je od bitnog značaja za bezbednost u ratnim pripremama, jer one zadiru skoro u sve oblasti života. Tu su na prvom mestu mere za zaštitu vojne tajne: što je regulisano Zakonom o Narodnoj odbrani (utvrđene su obaveze državnih organa, radnih organizacija i pojedinaca da čuvaju kao vojnu tajnu sva obaveštenja i podatke vojnog karaktera, donete odredbe o aerofotogrametrijskom i drugom snimanju zemljišta i o snimanju teritorije iz vazduha), odredbama Zakona o štampi i drugim vidovima informacija (zabranjeno je objavljivanje podataka o oružanim snagama i Narodnoj odbrani ako predstavljaju vojnu tajnu), odredbama Osnovnog zakona o preduzećima (utvrđena je obaveza čuvanja kao vojne tajne podataka koje odredi DSNO), odredbama Zakona o preduzećima koja proizvode za određene vojne potrebe, koja su obavezna da preduzimaju mere bezbednosti koje traži DSNO.

Značajan je takođe i kompleks mera bezbednosti u poslovima vojne obaveze i mobilizacije i organizacije teritorijalne odbrane koje sprovode opštinski i viši organi uprave za Narodnu odbranu. Premda je zakonskim i drugim propisima u sadašnjoj fazi materija o zaštiti vojne tajne uglavnom zadovoljavajuće regulisana, to čini samo deo tajni koje su od posebnog značaja za bezbednost i odbranu zemlje. U poslovima i nadležnostima državnih organa, radnih i drugih organizacija, stiče se niz značajnih podataka čije otkrivanje može imati negativne posledice za odbranu zemlje. Sadašnji sistem propisa o zaštiti službene i poslovne, odnosno državne tajne (KZ čl. 105-a) zahteva dalju razradu u tom pravcu.

Regulisanje vojne bezbednosti je u isključivoj kompetenciji Vrhovnog komandanta. Prema Zakonu o JNA, Vrhovni komandant

određuje zadatke Jugoslovenskoj narodnoj armiji u mirnodopskom stanju i utvrđuje osnovne planove i pripreme JNA za odbranu zemlje. Državni sekretarijat za Narodnu odbranu rukovodi pripremanjem JNA za odbranu zemlje u okviru planova i pripremnih mera koje utvrdi Vrhovni komandant i donosi pravila i propise za koje je ovlašćen. U okviru ovih planova i pripremnih mera upravo se i reguliše bezbednost Armije. U smislu navedenih zakonskih ovlašćenja, Vrhovni komandant, odnosno državni sekretar za Narodnu odbranu, ovu bezbednost je regulisao nizom propisa. Tim propisima postavljeni su osnovni principi našeg sistema vojne bezbednosti, kao i organizacija same vojne bezbednosti.

Iz intenziteta aktivnosti savremenih obaveštajnih službi, čija je osnovna karakteristika vrlo široka skala obaveštajno-izviđačkih i subverzivnih delatnosti, proizilazi kao aksiom činjenica da se takvoj razgranatoj i bezobzirnoj aktivnosti moguće uspešno suprotstaviti jedino angažovanjem svih subjektivnih snaga na planu bezbednosti, odnosno da mere bezbednosti moraju biti nedeljivo vezane sa svim poslovima komandi i drugih organa i organizacija koje se bave ratnim pripremama.

Organi bezbednosti kroz kontraobaveštajni rad dolaze do saznanja o obaveštajnoj i drugoj subverzivnoj delatnosti neprijatelja, a s tim u vezi i do podataka o raznim pojavama koje utiču ili mogu negativno da utiču na bezbednost jedinice. Sa rezultatima toga rada upoznaju se svi stepeni komandovanja i sektori rada u armijskoj organizaciji. Sistem rukovođenja u Armiji i zadaci koji se pred nju postavljaju zahtevaju da se podaci slivaju i analiziraju na odgovarajućim komandnim stepenima. Upoznavanje komandovanja sa ovim podacima zahteva analitičku procenu obaveštajnog rada neprijatelja i pojava koje mu pogoduju, radi sagledavanja uzroka njihovog nastanka i kretanja. Organi bezbednosti predlažu mere za suzbijanje i sprečavanje neprijateljskog rada i negativnih pojava u jedinicama.

Pomenute funkcije JNA na planu bezbednosti zemlje i potreba za usklađenim i jedinstvenim delovanjem svih službi bezbednosti u SFRJ, zahtevaju da se i organi bezbednosti JNA na određen način posmatraju kao deo opšteg sistema bezbednosti — kao organi čiji se delokrug i metodologija rada usklađuju sa opštom politikom i smernicama na planu borbe protiv neprijatelja. Zbog toga je neophodna radna koordinacija i sadejstvo svih srodnih službi koje izvršavaju obaveštajno-bezbednosne funkcije.

U eventualnom ratu sistem bezbednosti u oružanim snagama i ratnom mehanizmu zemlje uopšte, mogao bi uspešno da funkcioniše jedino ako je dobro postavljena organizacija, koja mora biti usklađena na svim nivoima komandi i civilne uprave i sposobna da prebrodi sve teškoće iznenadnog udara.

Upravo u ratnim pripremama treba stalno dograđivati takvu organizaciju sistema bezbednosti koja će spremno ući u eventualni rat, koji (pogotovo u početnom periodu) neće trpeti veće reorganizacije, jer bi svaka neorganizovanost mogla imati neslućene posledice. S druge strane, sistem bezbednosti treba tako organizaciono

postaviti da od početka ratnih dejstava bude ofanzivna prema agresoru i njegovom obaveštajnom radu, što se može postići samo koordiniranjem rada svih vojnih i civilnih obaveštajno-bezbednosnih institucija. Ta saradnja mora biti svestrana i postavljena na čvrstim organizacionim osnovama.

Pri razmatranju priprema organizacije i oblika saradnje vojnih i civilnih obaveštajno-bezbednosnih institucija u uslovima teritorijalnog rata, nameće se potreba čvrste saradnje teritorijalne obaveštajne službe i službe bezbednosti JNA. Iskustva iz NOR-a u organizaciji teritorijalne obaveštajne službe mogu korisno da posluže, jer je upravo ova služba dala vanredne rezultate koji su bili od izuzetnog značaja za uspešna dejstva partizanskih jedinica i organizacija NOP.

General-major
Stjepan DOMANKUSIC

PROGRAMIRANA KIBERNETIKA NA RATNIM IGRAMA

Na ratnim igrama i drugim oblicima obuke često se zakašnjava u obradi dokumenata, planiranju, upoznavanju, praćenju i prikazivanju taktičko-operativne situacije, obaveštavanju unutar i između komandi i u reagovanju na promene situacije. Moglo bi se reći da operativno vreme ostaje bliže klasičnim no onim normama za koje se pretpostavlja da će da važe u eventualnom raketno-nuklearnom ratu. Zato je neophodno u obuci uopšte, a posebno na ratnim igrama, otpočeti sa primenom onih sredstava i metoda u organizaciji i proigravanju borbenih dejstava, koja će ih približiti uslovima koja se očekuju u eventualnom ratu.

Primena sredstava mehanizacije, automatizacije i poboljšanje materijalno-tehničke opremljenosti komandi ubrzava njihov rad, povećava operativnost i poboljšava komandovanje. Međutim, sayremeni uslovi zahtevaju bolji kvalitet rada komandi, pa se traže nova i savremenija sredstva komandovanja. Reč je o jedinstvenom procesu savremenijeg komandovanja i sve razvijenijem sistemu automatizacije, u kome je programirana kibernetika njegov sastavni deo. On bi već trebalo da postane dominantan u obuci, posebno na ratnim igrama.

Već je mnogo učinjeno u kibernetičkoj automatizaciji komandovanja, tako da elektronske računске mašine mogu da rešavaju najslabije zadatke u planiranju dejstava, a posebno u obradi određenih elemenata situacije u toku dinamike. Pronađeni su neki matematički modeli za rešavanje problema organizacionog procesa prilikom donošenja odluke, koji upravo uslovljavaju upotrebu elektronskih računskih mašina. Elektronski računari mogu da pruže i po nekoliko varijanti optimalnih rešenja. Automatizacija informisanja omogućava dobijanje potrebnih podataka još u toku samih događaja na svim instancama komandi najsvršenijom tačnošću. Mnogstvo podataka pruža mogućnost komandantu i organima komandi da svestrano procene situaciju, donesu najcelishodniju odluku i sprovedu je u delo.

Elektronske računске mašine omogućavaju da se pomoću matematičkog programiranja sve više objektivizira organizacioni proces u donošenju odluke i da se subjektivne komponente kao, na primer, rutinerstvo, instinkt, intuicija, subjektivno iskustvo itd. svedu na što manju meru. Poznato je da čovek za jednu sekundu može da primi jedva oko 50 bita¹, ali on je praktično neograničenih sposobnosti u odlučivanju pa prema tome i u komandovanju jer mu mozak može neograničeno da diferencira i integriira. Možda u tome neki

¹ Jedinica za merenje količine informacija.

vide sav smisao i krajnji cilj u automatizaciji informisanja, jer se na osnovu što mnogobrojnih i svestranijih informacija stvaraju povoljni uslovi i mogućnost za što širi razmah subjektivnih kvaliteta čoveka u komandovanju (komandanta i organa komandi).

Međutim, ogromni protok informacija u intenziviranom informisanju na osnovi automatizacije utiče da, u sklopu komandovanja i komandnih odnosa uopšte, posebno u savremenom ratu i u operacijama, čovek sve više i brže ustupa elektronskim računskim mašinama mnoge poslove iz okvira upravljanja i komandovanja, koji nisu neposredno vezani za donošenje odluke, već posredno kao statistika, evidencija itd. Ne samo to. Pojava kompjutera i nove kibernetičke tehnologije omogućava da u nekim armijama u svetu već počinju da uvode automatizaciju i u proces neposrednog upravljanja i komandovanja. Naime, sve se više primenjuje automatizacija u obradi pojedinih elemenata organizacionog procesa u donošenju odluka.

Sa stanovišta upravljanja i komandovanja ovakva automatizacija obrade podataka više odgovara savremenim uslovima rata i borbenih dejstava, jer se radi veoma brzo, a takvo donošenje odluke je rezultat procene svih elemenata i promena situacije na neograničenim prostranstvima, gde taktičko-operativna situacija podleže čestim i brzim promenama. U ratnim igrama tako obrađeni podaci postaju sve važnije sredstvo za ispitivanje, usavršavanje i dopunjavanje sveobuhvatnijih procesa programirane kibernetizacije u komandovanju.

Zasluge ne pripadaju samo razvijenim sistemima kompjutera, telemetričkih veza i kanala, već naročito tome što su se, u teoriji i praksi složenih sistema sa programiranom kibernetizacijom, iznašli metodi za obradu podataka i rešavanje problema organizacionog procesa u donošenju odluke i planiranju taktičko-operativnih dejstava.

U stvari, sa stanovišta komandovanja postojala bi dva aspekta automatizacije. Prvi, uvođenje elektronskih računskih mašina za brzo i efikasno izveštavanje, prenošenje podataka i drugih informacija na raznim stepenima komandi, da bi se na osnovu njih mogla doneti najcelishodnija odluka. Drugi aspekt predstavljalo bi uvođenje i korišćenje elektronskih računskih mašina u organizacionom procesu donošenja odluke, planiranju i rukovođenju taktičko-operativnim dejstvima uz pomoć matematičkog programiranja.

Kao što je već rečeno, svaki od pomenutih aspekata predstavlja integralni deo jedinstvenog procesa razvoja automatizacije savremenog komandovanja. Međutim, pojam automatizacije komandovanja još nije dovoljno razjašnjen, a neki su ga shvatili jednostrano, jer smatraju da se zasniva upravo na automatizaciji informisanja. Protagonisti takvih gledišta usredsređuju najpre na sredstva za automatizaciju informisanja, a tek u drugom redu na kibernetizaciju i programiranje.

Međutim, automatizacija informisanja bi mogla da bude samo početni, prvi stadij automatizacije komandovanja, koji sam ne rešava osnovne zahteve savremenog komandovanja. Tek uvođenjem programirane kibernetizacije u organizacioni proces donošenja odluke postigao bi se pravi sadržaj automatizacije komandovanja. To

je postepen proces u kome se ništa ne može postići odjednom. Ali veoma je važno da se što pre počne sa njegovom primenom, što bi moglo da bude tesno povezano sa obukom, prvenstveno na ratnim igrama.

Studija, razrada i primena programirane kibernetizacije u obuci uopšte, a posebno na ratnim igrama u organizacionom procesu donošenja odluke i planiranja taktičko-operativnih dejstava, predstavljala bi najefikasniji put ka automatizaciji komandovanja.

O uvođenju automatizacije u organizacioni proces donošenja odluke i planiranja. Uvođenje elektronskih računskih mašina u organizacioni proces donošenja odluke u svim vidovima oružane sile, a posebno u KoV, poseban je problem. Ona je u nekim armijama u svetu već stupila u fazu efikasnog korišćenja.

Karakteristično je, to što se u rešavanju toga problema zaostaje za automatizacijom drugih poslova u komandovanju. Na primer, zaostaje se za sistemom za otkrivanje ciljeva, otvaranje vatri itd., za automatizacijom komandovanja u PVO, RV i RM. Razlozi leže u mnogim teškoćama sa kojim se sukobljavaju i armije sa veoma razgranatim sistemom automatizacije u komandovanju, iako rad na automatizaciji u organizacionom procesu donošenja odluke više nije pionirski. Po nekim podacima, trebalo je nekoliko godina rada ekipama sa više stotina specijalizovanih stručnjaka da sastave određeni matematički model i da se na taj osnovi primene elektronske računске mašine u rešavanju određenog problema procene situacije. A problema u proceni situacije obično ima mnogo.

Na izradi matematičkog modela i u rešavanju sistematskih pitanja učestvovali su matematičari, inženjeri, operativci itd. Postignuti su izvanredni rezultati u izračunavanju određenih mogućnosti dejstava snaga i sredstava koje služe u proceni situacije ili planiranju. Tako, na primer, za izračunavanje pregrupacije jednog korpusa, koristeći se raznim saobraćajnim sredstvima u uslovima opterećene putne mreže, pomoću ručnih sredstava i karte, potrebno je 3 do 4 časa, a za planiranje takve pregrupacije i izradu grafikona, plana pregrupacije itd. određenoj ekipi operativaca i saobraćajaca — i do 10 časova rada.

Međutim, kibernetičkim naučnim metodama i primenom elektronskih računskih mašina takva pregrupacija mogla je da se izračuna i isplanira za svega nekoliko minuta. Na automatizovan način mogu da se izrade i potrebni grafički dokumenti, kao što je na primer grafikon kretanja.

Uslov za korišćenje elektronske računске mašine je izrada *odgovarajućeg matematičkog modela* za elektronsku računsku mašinu, u kome ima mnoštvo poznatih i uslovnih podataka i veličina, a i mnoštvo nepoznanica. Priprema i izrada takvog modela i metodologija izračunavanja su osnovni i najvažniji elementi čitavog postupka. Elektronska računska mašina je sredstvo koje može na najbrži način da izračuna samo ono što je postavljeno u matematičkom modelu. Iz prednjeg proizlazi veliki značaj i važnost matematičkog modela.

Mnogi od sličnih i drugih kibernetičkih metoda se u našoj zemlji već koriste, naročito u privredi. Elektronske računске mašine rade u nekim ustanovama za potrebe upravljanja i statistike, za određene procese u proizvodnji itd.

Premda elektronske računске mašine mogu da zamene stotine i hiljade stručnih radnika u štabnim poslovima, ipak je, za rad na izračunavanju modela i drugim poslovima programiranja i eksploatacije i održavanju elektronskih računara, potreban obiman personal.

Brzina kojom se dobivaju podaci u elektronskim računskim mašinama ukazuje da se njihovom primenom postiže nešto kvalitetno novo u organizacionom procesu donošenja odluke, u savremenom planiranju, u obuci uopšte, a posebno u izvođenju ratnih igara. Do uvođenja elektronskih računskih mašina nije bilo mogućnosti da se komandama u tako kratkom vremenskom roku pruže gotovi osnovni i drugi proračuni za donošenje celishodne odluke, niti da se na osnovu nje u tako kratkom vremenu sačine odgovarajući planovi.

Našim pravilima je predviđeno da se „planiranje vrši uvek, bez obzira na raspoloživo vreme, složenost borbene situacije i druge okolnosti”. Iz ovakve postavke jasno proizlazi da će planiranje, ako nemamo dovoljno vremena, biti adekvatno podacima koji će redovno biti sasvim oskudni i nepotpuni. Elektronske računске mašine omogućavaju da se navedena postavka realizuje u znatno povoljnijim okolnostima, u raznim varijantama, pri kratkim rokovima i u takvim uslovima dejstava kakvi mogu da nas očekuju u eventualnom ratu.

Ratne igre su u primenjenoj obuci najpodesnije sredstvo da se isproba primena naučnih kibernetičkih metoda sa elektronskim računskim mašinama u svrhu izvršavanja određenih mera i rešavanja raznih pitanja i problema pripreme, organizacije i planiranja savremenih operacija, kao što su, na primer, pregrupisanje snaga i sredstava, otklanjanje posledice nuklearnog udara itd. Upravo zahvaljujući kibernetičkim naučnim dostignućima u automatizaciji komandovanja, izgleda sve jasnije da organizacioni proces i planiranje mogu i u savremenim uslovima da opstanu kao realan element pripreme i organizacije savremenih borbenih dejstava, odnosno operacija, samo što se menja metodologija njihovog sprovođenja.

Ratne igre koje se ističu kao viša forma savremene obuke mogu da se iskoriste i za eventualna ispitivanja, kako da se pomenuta metodologija organizacionog procesa i planiranja sadržajnije i najefikasnije prilagodi savremenim sredstvima. Čitav postupak u primeni programirane kibernetizacije može da se uklopi u postojeći sistem organizacionog procesa i planiranja, i da utiče i omogući obostana usavršavanja, pa, eventualno, i neke izmene u postupcima.

Ukoliko bi se ostalo samo na automatizaciji informisanja, komandant i organi komande u mnoštvu podataka nisu u mogućnosti da odluke i planove zasnivaju na rezultanti svih uticaja i uslova, jer sami ne mogu da izvrše sve kvantitativne proračune, a i ono što učine zasniva se na subjektivnim ocenama, rutinerstvu i intuiciji. Odluke komandanta i planovi komandi treba da su rezultanta svih elemenata situacije koji su sačinjeni na osnovu obrađenih podataka

dobijenih kroz automatizovano informisanje. Oni treba da se zasni-
vaju na mnogo većem broju kvantitativnih proračuna izvršenih za
najkraće vreme. Takva kvantitativna analiza procene situacije kiber-
netskim metodama može da se poveri samo elektronskim računskim
mašinama. Kvantitativnom determinacijom pomoću elektronskih
računskih mašina mogu da se mere i izračunavaju svi osnovni prob-
lemi situacije i da se na najbrži način odrede najsvršeniji, najtač-
niji podaci i naučni osnovi za donošenje komandantove odluke.

Veoma je važno da se uoče problemi koji se mogu rešavati
uvođenjem automatizacije u savremeni organizacioni proces donoše-
nja odluke, pogotovo kad se to radi postupno. Pri tom bi trebalo što
više se koristiti iskustvima stečenim u toku uvođenja automatizacije.
Krajnja granica u uvođenju automatizacije u komande je veoma
teško dostižna i pitanje je kako može da se realizuje.

Naime, u toku pripreme i izvođenja borbenih dejstava i opera-
cija uslovi se često menjaju, pa izgleda da se opšti matematički mo-
del za automatsko programiranje i priprema elektronskih račun-
skih mašina teško mogu upotrebiti u praktične svrhe. Za matemati-
čki opis određenog borbenog dejstva, matematičari i vojni stručnjaci
su često u dilemi kako da izraze pojedine kvalitativne veličine kvan-
titativnim izrazima, tj. jezikom matematike kojim treba da se sa-
obraća sa elektronskim računskim mašinama.

Međutim, i u ovom pravcu se već znatno napredovalo. Bolja
obučenosť, borbena gotovost i moralno-političko stanje, sposobniji
starešinski sastav itd. manje jedinice mogu da se izraze kao da su je-
dna ke većoj i naoružanijoj koja ne poseduje gornje kvalitete. Na taj
način, dijalektički zakon o prelasku kvantiteta u kvalitet može se
izraziti u kibernetici za matematičko izražavanje odgovarajućih
kvantitativnih odnosa. Ovaj metod se već mnogostruko koristi u
operativnim istraživanjima.

Postoje već izgrađene teorije koje se svestrano koriste i obra-
đuju razne kvantitativne i kvalitativne informacije. Polazeći od kon-
kretne operativno-taktičke situacije (uzimajući u obzir i dejstva
neprijatelja) saobražavaju se razni perimetri, poznanice i nepozna-
nice u okviru određenih opštih modela, kako bi se na osnovu njih
dobila optimalna, odnosno najcelishodnija rešenja. Zato je neophodno
da se na ratnim igrama u komandama što pre razmotre takvi prob-
lemi procene situacije i planiranja, čije bi rešavanje metodima ope-
rativnog istraživanja, odnosno programirane kibernetizacije, omogu-
ćilo da se elektronske računске mašine koriste u organizacionom
procesu donošenja odluke i planiranju borbenih dejstava.

*Programirana kibernetizacija i neki problemi organizacionog
proces a i planiranja.* Najaktuelnije pitanje u organizacionom procesu
i planiranju borbenih dejstava je svakako problem *odnosa snaga*. Ne
bih želeo da objašnjavam opšte poznatu činjenicu, zašto je potrebno
da se u proceni i planiranju savremenih taktičko-operativnih dejsta-
va poznaje odnos snaga, jer su retki oni koji bi to negirali. Ipak
neki tvrde da je zbog velikog uticaja nemerljivih veličina (morala,
izvežbanosti, iskustva itd.) odnos snaga kao kvantitativni izraz

sredstava, naoružanja i jačine jedinice više formalni nego suštinski pokazatelj. Međutim, savremeni kibernetički metodi omogućavaju prevođenje na jezik matematike i kvalitativnih veličina, što se realizuje pomoću posebnog matematičkog modela.

Bitno je to što odnos snaga treba da bude stalno prisutan u pripremi i izvođenju operacije, tj. u procesu donošenja odluke i u njenoj realizaciji. Prilikom izrade taktičko-operativnog elaborata za ratne igre odnos snaga opravdava celishodnost opšte i posebne zamisli dejstava. Razni podaci i elementi mogu da karakterišu odnos snaga. Mnoge starešine ga ponekad izražavaju na različite načine. Međutim, ono što treba da se naglasi je — da su naša pravila tačno propisala kako se utvrđuje odnos snaga.

Odnos snaga se obično izražava brojno za sledeće elemente: ljude, nuklearne projekte (ekvivalent u kilotonaži), artiljerijska oruđa, tenkove, avione, odnosno aviopolete itd. Brojno stanje treba da se iznese posebno za svaku stranu (za sopstvene snage i neprijatelja) kako bi rezultat odnosa snaga mogao da prikaže za koliko je određena strana i po kojim elementima jača ili slabija. Taktičko-operativna situacija nameće potrebu da se odnos snaga izračunava u vrlo različitim varijantama, ne samo u opštem smislu, odnosno celini, već posebno na glavnom pravcu (na težištu) dejstava, na pomoćnom, po etapama, u bližem, odnosno sledećem zadatku u napadu, po pojasevima (položajima) u odbrambenim dejstvima itd.

Iskusnim operativcima je često prisutna činjenica, što su na mnogim ratnim igrama, i pored veštine i iskustva u radu, trošili po nekoliko časova da bi izračunali odnose snaga po određenim elementima, i što zbog kratkoće vremena, često nisu uzimali u obzir očekivane gubitke. A oni u savremenoj dinamici dejstava iznose obično do 30 pa i do 60%. Oni su različiti na raznim pravcima, položajima i etapama dejstava, što bi takođe trebalo imati u vidu pri izračunavanju odnosa snaga. Osim toga, u borbenim dejstvima, odnosno operacijama, vrši se redovna i sistematska popuna ljudstvom i sredstvima, pa je i to potrebno imati u vidu u proračunima odnosa snaga za one periode borbenih dejstava za koje se vrši popuna.

U dosada prikazivanom kvantitativnom izrazu odnosa snaga ne unosi se kvalitativna veličina, na primer, uvežbanost, moral jedinica itd., već se obično iznose samo opisno kao prateći element. Pokazalo se da je ručna ili ručno-mašinska obrada odnosa snaga suviše spora, da bi u savremenim dejstvima odnos snaga bio uvek prisutan pri svim razmatranjima i proceni situacije, koja se, tako reći, neprekidno menja, čime se menja i odnos snaga. Elemente za utvrđivanje odnosa snaga brzinom koja odgovara savremenim potrebama dinamičke operacije mogu da izračunavaju elektronske računске mašine pod uslovom da imaju matematički model.

Grupa za operativno istraživanje odnosa snaga bi trebalo da je sastavljena od stručnjaka operativaca koji bi definisali problem, matematičara i inženjera koji bi metodama programirane kibernetizacije realizovali mogućnost da se matematičkim putem elektronskim računskim mašinama izračuna traženi odnos snaga, i da u tu svrhu izrade matematički model. On bi se sastojao od sistema mate-

matičkih formula — tzv. algoritama, — na osnovu kojih se elektronska računska mašina stavlja u uslove da automatski obradi odnos snaga. Elektronska računska mašina, pomoću određenih mehanizama, izvršava sve potrebne aritmetičke operacije i logičke radnje koje su propisane u matematičkom modelu. Određeni mehanizmi impulsima registruju sve stalne i promenljive veličine koje se kao podaci, odnosno informacije, unose u mašine koje ih obrađuju. Na osnovu obrađenih podataka izračunavaju se traženi elementi za utvrđivanje odnosa snaga. Jednom sastavljeni matematički model može da se upotrebi u raznim varijantama.

Sledeći problem koji bi mogao da se rešava uz pomoć pomenutog metoda je utvrđivanje *tempa operacija*. U savremenim operacijama tempo zavisi od mnogo uslova i činjenica i njegova je obrada za potrebe organizacionog procesa donošenja odluke i planiranja na ratnim igrama, posebno u izradi taktičko-operativnog elaborata, samo naizgled laka. Naime, prosečni tempo se može iznaći i bez upotrebe elektronskih računskih mašina. Dubina operacije, izražena u kilometrima, treba da se podeli sa vremenom izraženim u danima.

Međutim, da bi se pravilno procenilo vreme trajanja konkretne operacije koja zavisi od mnogo objektivnih uslova i uticaja mnogo je složeniji proces. Obično se to vreme ocenjuje intuicijom, odoka, rutinerski, zavisno od subjektivnih iskustava starešina u operativnim organima, a to nije dovoljno. Osim toga, tempo obično nije isti na raznim pravcima i u svim etapama, jer zavisi od stalno promenljivih veličina, odnosa snaga, nuklearne i aviopodrške na tim pravcima, gubitaka u ljudstvu i tehnicí, jačine i organizacije neprijateljeve odbrane, inžinjerijskog obezbeđenja, brzine i potpunosti dotura materijalnih sredstava, prohodnosti zemljišta, naročito od broja, kvaliteta i stepena osposobljenosti komunikacija, jačine i načina upotrebe neprijateljevih taktičkih i operativnih rezervi itd.

Kao što se vidi, kvantitativna determinacija za izračunavanje potrebnog tempa obuhvata veoma široku i složenu lepezu uslova i uticajnih elemenata. Zato je otežana ručna obrada podataka i drugih proračuna, a time i dobijanje objektivnih rezultata. Elektronska računska mašina može da izračunava tempo pomoću raznih metoda (na primer, na osnovi teorije modeliranja, teorije linearnog programiranja itd.), koristeći se određenim matematičkim modelom, u kome su zahvaćeni razni podaci i elementi. Ti elementi izražavaju stalne i promenljive kvantitativne i neke kvalitativne veličine koje utiču na tempo.

Osim tempa može da se izračuna i neki od elemenata od kojeg bi mogao da zavisi tempo, na primer, kako bi trebalo da bude grupisan prvi, odnosno drugi ešelon da bi se postigao određeni tempo, ili kako da se pronađu druga optimalna rešenja u vezi sa tempom. Elektronska računska mašina može da izračuna takva optimalna rešenja u najkraćem roku, u minutama ili delovima minuta.

Možda bi neko mogao da pomisli da u takvim uslovima, kada elektronska računska mašina izračunava podatke za optimalna rešenja, nisu potrebni organi komande, pa ni komandant. Takva mišljenja u suštini ne odgovaraju stvarnosti. Iako bi se „mašinski” obra-

đeni podaci mogli da prenose na izvršioce pomoću automatizovanih sredstava, bez kreativnog usmeravanja i odlučivanja komandanta i rada organa komande ne mogu se zamisliti analiziranje određene problematike i odlučivanje u organizacionom procesu i planiranju dejstava.

Sledeći problem koji bi se na ratnim igrama mogao najbrže i najsvestranije obraditi upotrebom elektronskih računskih mašina je tzv. *nuklearni problem*. Za njegovo rešavanje je vezano nekoliko veoma značajnih pitanja u smislu nanošenja sopstvenih i procene neprijateljevih nuklearnih udara. Posle primljenog obaveštenja o mestu, vremenu i vrsti eksplozije, na osnovu poznatog rasporeda sopstvenih snaga i sredstava, pre no što stignu detaljniji izveštaji iz jedinica, mogu se izračunati gubici i kontaminacija, i na osnovu toga preduzeti određene mere. Neke armije za sopstvene nuklearne udare primenjuju određene metode za najcelishodniji način upotrebe, određujući mesto i visinu eksplozije, jačinu projektila, vreme udara, meteoslove, efekat udara, odnosno gubitke koji se očekuju itd.

Pokreti jedinica i razna prevoženja stalno su prisutni elementi na ratnim igrama, pa su kao *saobraćajni problem* od posebnog interesa u savremenom komandovanju. Kao što je poznato, ne radi se samo o tzv. operativnim prevoženjima i drugim pokretima jedinica u sklopu pregrupisavanja i dovođenja snaga i sredstava iz dubine, već i o materijalnim prevoženjima radi pozadinskog obezbeđenja operacija, odnosno borbenih dejstava. Proračuni iz toga domena se u većini armija u svetu još izvršavaju ručno ili pomoću male mehanizacije, na kartama ili pomoću grafikona i tabelarnih proračuna koji za velike jedinice traju ponekad i desetine časova.

Po podacima iz savremene literature, jedna elektronska računska mašina može da zameni rad više stotina lica, a pisanu dokumentaciju i tabele smanjuje za 80 do 90%. Posle unošenja matematičkog modela u rad elektronske računске mašine, na osnovu određenog broja poznatih informacija mašina daje za nekoliko minuta optimalna rešenja i sve tražene nepoznate veličine, potrebne za pregrupisavanje i prevoženje jedinica. Ovo najrečitije govori u prilog skraćivanja organizacionog procesa i planiranja. Utrošeno operativno vreme na ratnoj igri moglo bi se znatno skratiti, ako bi se samo jedan od navedenih problema uklopio u rad elektronske računске mašine. Rešenje samo ovog problema bi otkrilo neslućene mogućnosti i skratilo rad na planiranju operacija, a time i pripremnog perioda u celini.

Pošto se u izradi elaborata za ratne igre vrlo često obavljaju mnogi slični proračuni, bila bi od nezamenljive koristi ovakva primena elektronskih računskih mašina.

Izračunavanje *materijalnih potreba* za pozadinsko obezbeđenje operacija i borbenih dejstava na savremenim ratnim igrama uvek zauzima značajno mesto. Određenim pozadinskim organima je veoma dobro poznato koliko im teškoća zadaje da, na osnovu propisanog utroška municije, minsko-eksplozivnih i materijalnih sredstava i drugih potreba, izračunaju potrebne količine materijala za određenu

operaciju. Da bi se izračunale te količine i sagledale rezerve u materijalno-tehničkim sredstvima raznog asortimana i specifikacija koje se nalaze u nizu skladišta i baza, izvršio potreban manevar ka određenim delovima fronta, predvideli realni gubici u ljudstvu i materijalu itd. potreban je višednevni rad više desetina pa i stotine ljudi.

Elektronska računska mašina, na osnovu određenih matematičkih modela, može za svega nekoliko časova, pa i ranije da reši obimne i kompleksne zadatke planiranja iz domena pozadinskog obezbeđenja. Ako se uzme u obzir da se određeni elaborati i dokumenti po pozadini veoma dugo oformljavaju, blagovremenim programiranjem i izradom matematičkih modela na osnovu koga bi se uključila u rad elektronska računska mašina, čitav posao bi se mogao skratiti na nekoliko časova i minuta.

Od velikog je interesa da se još u miru blagovremeno uvežba korišćenje elektronske računske mašine za poslove pozadinskog obezbeđenja, onako kako bi to bilo najcelishodnije u ratu. Pogotovo ako se uzme u obzir da u okviru komandovanja uopšte određivanje gotovosti operacije, njenog trajanja i posebno tempa, često najviše zavisi od celishodnosti njenog materijalnog obezbeđenja po pozadini i usklađenosti pozadinskog obezbeđenja sa taktičko-operativnim potrebama. Trebalo bi imati u vidu da elektronska računska mašina može sa savršenom tačnošću da prezentira optimalna rešenja u korišćenju materijalnih rezervi, saobrazno intenzitetu dejstava i drugim uslovima i mogućnostima koje utiču na snabdevanje i dejstvo, po potrebi za svaku od etapa operacije.

Korisno bi bilo posebno ukazati i na neke *sanitetske probleme*. U savremenim uslovima, s obzirom na mogućnost upotrebe nuklearnog oružja, sanitetski problem, zbog svoje specifičnosti i težine, prelazi okvire pozadinskog obezbeđenja. Komande u celini, posebno sanitetski i operativni organi su i te kako angažovani u predviđanju i planiranju svih mera i postupaka koje treba da obezbede evakuaciju i hospitalovanje na hiljade ranjenika i bolesnika. U tu svrhu je potrebno obezbediti veliki broj ležaja, medicinska sredstva i stručnu lekarsku pomoć.

U rešavanju sanitetskih problema u celini veoma često dominira potreba hirurške obrade ranjenika. Od uspešnog rada hiruških ekipa i lečenja ranjenika i bolesnika zavisi brzina kojom će se izlečeni vratiti u svoje jedinice.

Rešavanje tih problema je povezano sa posebnim proračunima i procenama mnoštva poznatih i nepoznatih elemenata. Pri tome treba uzeti u obzir mogućnost sanitetskih i transportnih jedinica i kapacitet povratnog transporta, kapacitet i udaljenosti sanitetskih ustanova, mogućnost i kapacitet opšte lekarske i specijalističke lekarske pomoći na raznim relacijama i stepenima ustanova, kao i manevar sanitetskih ustanova koji mora biti u skladu sa operativno-taktičkim zahtevima i mogućnostima. Mnogi navedeni elementi se veoma sporo i teško iznalaze, naročito kada se razmatraju u kompleksnoj uzajamnosti i povezanosti.

Elektronske računske mašine mogu na osnovu sačinjenih matematičkih modela da doprinesu znatno bržem i potpunijem iznala-

ženju i rešavanju problematike sanitetskog obezbeđenja na ratnim igrama, što bi u velikoj meri doprinosilo obučavanju i povećavanju spremnosti komande i njenih organa koji rade na poslovima sanitetskog obezbeđenja.

Nabrojani problemi predstavljaju samo neka veoma značajna pitanja organizacionog procesa donošenja odluke i planiranja. U savremenim borbenim dejstvima (operacijama) komande treba da rešavaju mnoštvo i drugih složenih i različitih problema, koje je veoma teško matematički modelirati, pogotovo kada se u tome nema iskustava.

Najveća je teškoća baš u tome kako da se nađu određena rešenja za kibernetisku obradu informacija za ciljeve i zadatke određenog stepena komandovanja. Ovo je mnogo teže nego naći rešenje za automatizovano prenošenje informacija između raznih komandi i rešavanje načina njihovog uvođenja na KM raznih instanci. Bez odgovarajućih matematičkih modela za određene probleme organizacionog procesa i planiranja, automatsko uvođenje informacija u elektronske računске mašine postaje u neku ruku bespredmetno. Znači, automatizovano prenošenje informacija za potrebe komandi bilo bi nedovoljno iskorišćeno. Time se jasno uočava u kom pravcu bi trebalo da se usmerava rad automatizacije komandovanja u obuci uopšte, a na ratnim igrama posebno.

Programirana kibernetizacija i predviđanje pravilnog rešenja. Komandantova odluka biće pravilna i celishodna ako u predstojećim borbenim dejstvima predvidi i obuhvati takve mere i postupke sopstvenih snaga koje će omogućiti da se tuče neprijatelj. Kroz programiranu kibernetizaciju organizacionog procesa mogu kvalitativno da se determinišu uzajamni, međuzavisni problemi situacije i uticaja na predstojeća borbena dejstva. Ukoliko je matematičkim modeliranjem zahvaćen veći broj problema i uticaja na odluku na osnovu primljenih informacija o događajima na bojištu, matematički modeli će istovremeno i kvantitativno da modeliraju odluke.

Ako se u kvantitativno modeliranje uključuju i verovatna dejstva neprijatelja, ono može da prikaže i optimalna rešenja i da ukaže na najpovoljnije varijante odluke. Tako se pomoću elektronskih računskih mašina mogu još više suziti subjektivne i rutinerske osobenosti komandanta, zbog kojih može i da pogreši. Elektronske računске mašine mu naučno olakšavaju da odabere *najpovoljnije rešenje*.

Teorijom i praksom kvantitativne determinacije organizacionog procesa donošenja odluke, pomoću potpuno opremljenih i kompleksnih elektronskih uređaja na svim stepenim komandovanja, tj. u teoriji i praksi takvih složenih sistema, pruža se mogućnost komandantu da izabere pravilno rešenje, tj. ono kod kojeg ima najviše šansi da se neprijatelju nanese poraz. Kvantitativna određenost stiče na taj način i svoje kvalitativne komponente. Tako komandant i organi komande, pomoću programirane kibernetizacije organizacionog procesa, i dalje kreiraju idejni i intelektualni proces komandovanja i rukovođenja u borbenim dejstvima. To naročito postaje očigledno kada nastupe iznenadni i nedovoljno predviđeni zaokreti u dejstvima

koji se odražavaju na planiranje i preduzimanje određenih postupaka i radnji.

Pristalice potpune automatizacije sistema komandovanja, izgleda, nedovoljno uočavaju ovu činjenicu. Zato se oni zalažu i ističu u obuci samo jednu vrstu ratnih igara tzv. elektronske ratne igre, na kojima bi elektronska računaska mašina donosila i odluku. Time bi se u sistemu komandovanja komandant i organi komande pretvorili u automate, formalno prisutne elemente. Takav tehnokratizam, i pored raznovrsnih pokušaja, nije još ovladao ni u jednoj armiji u svetu, pa ni u onima koje razvijaju sve usavršeniju elektroniku u sistemu komandovanja.

Sistem komandovanja, problemi programirane kibernetizacije i metodologija ratnih igara. U sadašnjem periodu se u nekim armijama u svetu već pristupa smelom i postepenom uključivanju u rad pojedinih elemenata automatizacije kako u sistemu komandovanja tako i na ratnim igrama. Koriste se iskustva privrede gde se ne čeka na kompleksnu automatizaciju čitavog sistema proizvodnje. U početku se delimično i postupno automatizuju delovi, a zatim ceo proces proizvodnje. Ovakvo postupno uvođenje sistema doprinosi najbržem osposobljavanju kadrova u korišćenju automatizacije u komandovanju, u obuci uopšte i posebno na ratnim igrama.

Veoma je važno da se čitava problematika u praksi, posebno u primenjenoj nastavi i na ratnim igrama, što svestranije sagleda i što više afirmiše. Automatizacija informisanja mogla bi da se posmatra kao prva faza automatizacije komandovanja. Ona se na ratnim igrama može veoma korisno primenjivati, čime se istovremeno stiču iskustva za prelazak na sledeću fazu automatizacije komandovanja.

Na ratnim igrama treba uključivati ne samo formacijska već i novija sredstva telekomunikacija. Posebni uređaji, priključeni na žične veze, mogu da ubrzaju prenošenje podataka. Obrađeni podaci mogu da se prenose pomoću posebnog automatskog sistema direktno ili naknadno (prethodno snimljeni) preko žičnih i bežičnih sredstava. Isto tako mogu da se čitaju sa određenih sredstava za manipulaciju (bušene kartice, magnetne trake), šifrovano ili otvoreno. Automatizacija informisanja naročito zadire u sredstva veze, pa su ratne igre veoma pogodne za sticanje iskustva na tome području. Veoma je važno da se savremene ratne igre izvode na zemljištu, svim raspoloživim sredstvima veze i na stvarnim odstojanjima komandnih mesta, i da što više odgovaraju stvarnoj ratnoj situaciji.

Postoje uglavnom ovi sistemi veza — kao produžetak ulazno-izlaznih uređaja elektronskih računskih mašina: *telegrafski* za prijem i predaju već utvrđenih informacija, *fortotelegrafski* za prijem i predaju određenih slika i teksta, *telemetrički* za predaju podataka o raznim ciljevima, *televizijski* za prijem i predaju određenih slika i događaja u slici i *telefonski*. Kao što se vidi, informacije i podaci mogu da budu različiti za prijem i predaju, zavisno od uređaja i sredstava, i treba ih, adekvatno tome, pripremiti i podešavati za rad (na primer, kodiranje i dekodiranje, magnetne trake, transplantacija slika, magnetoskopski snimci itd.). Sve to zahteva odgovarajuću obu-

ku, pa se ratne igre mogu koristiti za uvežbavanje i proveru obučenosti u okviru celina sistema komandovanja.

Sledeća faza na koju bi trebalo što pre preći bila bi da se uvođenjem elektronskih računskih mašina ubrza obrada podataka, proširi osnovica razrade zadataka i informisanja na više komandi. Da bi elektronski računari postali efikasni u savremenom komandovanju, treba rešiti kako sa njima da komuniciramo. Mnogi koji se oduševljavaju automatizacijom komandovanja obično kriju da je saobraćaj čoveka i elektronske računске mašine poseban, ne lako rešiv problem. Potrebni su meseci pa i godine da se složeni problemi pripreme za obradu sa elektronskim računskim mašinama. Razne vrste i tipovi kompjutera su već zastareli, tako da je sada u primeni 4 ili 5 generacija, a razvijaju se sve noviji tipovi računara.

Savremeni elektronski računari ne koriste se više bušenim karticama, papirnim i magnetnim trakama ni teleprinterskim sredstvima, već se na ulazne kanale postavljaju drugi elektronski računari koji se telekomunikacionim sredstvima mogu povezati na velikim rastojanjima. Time se omogućava povećavanje broja informacija na stotine miliona. Sa jednog mesta se može automatizovano opsluživati više komandi na različitim i velikim prostranstvima. Podešavanjem strukture računara različitim ulaznim kanalima istovremeno mogu da se opslužuju različiti stepeni komandi. Primljeni i predati zadaci se automatizovano rešavaju prema redu hitnosti na osnovu poziva kao preko automatskog telefona. Zavisno od sastava i organizacije jedinica i komandi saobraćava se i tehnologija procesa programirane kibernetizacije, kao i struktura automatizovanog sistema komandovanja.

Elektronski centri mogu da budu kompleksni (na primer, za sve oružane snage), lokalni (za nekoliko armija ili za armiju na jednom pravcu), centralizovani (na primer, od vrhovne komande do bataljona) ili decentralizovani (za svaki stepen komande posebno). Može se obezbediti da jedan elektronski centar po određenom sistemu opslužuje sve komande razmeštene i na velikim prostranstvima. Zahvaljujući tranzistorskoj tehnici i sistemu integriranih kola, elektronski centar za komandovanje mogao bi da se nalazi u posebnim savremeno obezbeđenim skloništima ili da bude veoma pokretljiv i van skloništa sa dekoncentrisanim elementima i solidno maskiran.

Kao što se vidi, mogućnosti savremenih elektronskih računskih mašina su ogromne. One pružaju uslove za jedinstveno komandovanje u prostoru i vremenu (primenom automatizovanog informisanja, programirane kibernetizacije raznih problema u organizacionom procesu donošenja odluke i planiranju borbenih dejstava). Sve to ukazuje na prednost u primeni takvog sistema kako u oružanim snagama, tako i na civilnom sektoru gde su problemi još složeniji.

Sa tog stanovišta ratne igre su najpogodnije sredstvo da se sagledaju i primene najpovoljnija rešenja za projektovanje, izgradnju, korišćenje i razvoj jedinstvenog sistema automatizovanog upravljanja i komandovanja.

Određeni stepen automatizacije izgleda da bi omogućavao uključivanje i po nekoliko stepena komandi u paralelno planiranje.

Na takvim ratnim igrama, gde bi bio zastupljen veći stepen paralelizma u planiranju, postigla bi se znatna ušteda u vremenu. Skraćivanjem vremena u organizacionom procesu i donošenju odluke stvaraju se pretpostavljenoj komandi uslovi da brže prenese zadatke na potčinjene jedinice što znači da one gotovo istovremeno počinju da planiraju svoje zadatke. Ovakav sistem bi omogućio da se u određenu ratnu igru uključi znatno veći broj raznih stepena komandi. Ove tzv. multigradne ratne igre pružile bi mogućnost da se uspešno proigraju određeni problemi za kraći vremenski period. Sve je to od ogromnog interesa za primenu automatizacije komandovanja u ratu.

Vreme trajanja ratne igre i uloga i mesto pojedinih organa u organizaciji i izvođenju operacija i borbenih dejstava, u uslovima mehanizacije i automatizacije sve više se preispituju. Operativno vreme na ratnim igrama je po časovima jednako astronomskom vremenu i retko se moglo ići na vreme kraće od 3 dana. Međutim, u nekim inostranim armijama trajanje ratnih igara je kraće.

Sa sve potpunijim uvođenjem automatizacije kao sistema u savremeno komandovanje izgleda da na ratnim igrama evoluiraju uloga i organizacija rada posrednika. Ako bi se, na primer, organizovale višestepene ratne igre, što izgleda da je moguće ne samo teorijski već i praktično, mogle bi se iskoristiti najniže komande i za podigravanje situacija. Tako bi ove komande primile ulogu posrednika. Savremena sredstva automatizacije bila bi, takođe, u mogućnosti da obrađuju rezultate i druge podatke na osnovu kojih bi se presuđivalo i dostavljale informacije odgovarajućim stepenima igrajućih komandi.

Izgleda da programirana kibernetizacija nije samo sastavni deo već suštinski sadržaj automatizacije komandovanja. Zato bi trebalo da se što više ispituju i razrađuju metodi i sistemi njene primene u svim formama obuke, posebno na ratnim igrama. Bilo bi suviše jednostrano, a u krajnjem rezultatu i opasno kad bi se ostalo samo na automatizaciji informisanja, a da se isključi programirana kibernetizacija iz procesa komandovanja uopšte, a posebno u obuci i na ratnim igrama. Na taj način komandovanje bi ostalo suviše ograničeno, šturo i nedovoljno efikasno, a u procesu rada bi se gubilo dragoceno vreme.

Savremene ratne igre, na kojima se obrađuju taktičko-operativna dejstva uz primenu programirane kibernetizacije, sve više doprinose daljem usavršavanju automatizacije komandovanja uopšte i posebno unapređivanju teorije i prakse rešavanja složenih sistema koji deluju u procesu situacije i u planiranju borbenih dejstava. Primena programirane kibernetizacije proširuje mogućnosti da se dobiju optimalna rešenja, primenom one metodologije na ratnim igrama koja bi uticala, proveravala i saobražavala komandovanje uslovima savremenih borbenih dejstava i operacija.

Pukovnik
Sava KONVALINKA

O NARODNOJ ODBRANI U SADAŠNJIM USLOVIMA SAMOUPRAVLJANJA

Međusobna povezanost društvenopolitičkog sistema sa pitanjima odbrane neosporna je s obzirom na totalni karakter eventualnog svetskog termonuklearnog rata i na to da bi budući rat u svetu, a u nas posebno, predstavljao „posao cele nacije”.¹ Bilo bi teško naći ozbiljnijih razloga i argumenata da se ovo opovrgne. Posebno ako se na odbranu u savremenim uslovima gleda kao na društvenu delatnost u kojoj su sadržani najvitalniji životni interesi svakog pojedinca i društvene zajednice u celini. „Bezbednost društva i čovjeka i garantovanje njegovih ličnih prava predstavljaju ne samo element stabilnosti i čvrstine društva nego i, prije svega, uslov da radni ljudi mogu slobodno, nesmetano i bez straha ostvarivati svoje težnje”.²

NARODNA ARMIIJA I DRUŠTVENOPOLITIČKI SISTEM

Narodna armija predstavlja osnovnu snagu namenjenu za zaštitu nezavisnosti i nepovredivosti teritorije Jugoslavije. Zbog takve svoje specifične uloge i ciljeva, unutrašnje organizacije i strukture, međumesnih odnosa i sl., ona je na nešto drugačiji način uključena u društvenopolitički sistem. Ali to ne znači da je ona organizam izvan društva, a naročito ne iznad njega. Po svome nastanku, karakteru i ciljevima, kao i položaju koji ima danas u društvenopolitičkom sistemu, ona je sastavni i nerazdvojni deo društva.

S obzirom na specifičnu ulogu i na to da predstavlja jedinstvenu oružanu silu svih naroda Jugoslavije, Armija se u pogledu organizovanja, pripremanja i rukovođenja nalazi u nadležnosti federacije. Imajući u vidu karakter i fizionomiju eventualnog rata, postojanje vojnih saveza i blokova, jedinstvenost interesa svih naših naroda u odbrani svoje slobode i nezavisnosti, kao i principe organizovanja, materijalnog opremanja, rukovođenja i komandovanja oružanom silom i sl, drugojačije rešenje ne bi išlo u prilog jačanju naše odbrane u celini, pa i svakog naroda ponaosob.

¹ Pored opšteg termonuklearnog rata postoje mogućnosti izbijanja i ograničenih lokalnih ratova i na evropskom kontinentu uz upotrebu i konvencionalnog oružja. Mada u konkretnim rešenjima priprema za odbranu i u slučaju rata postoje bitne razlike između ovih pretpostavki, ovde se ne bi mogli time posebno baviti. Zbog toga bi u daljem tretiranju pojedinih pitanja naše odbrane polazili od težih i nepovoljnijih ratnih pretpostavki, tj. svetskog, termonuklearnog rata.

² Iz govora maršala Tita u Saveznoj skupštini od 17. maja 1967. godine.

Naglašeni centralizam u rukovođenju, posebno principi na kojima se savremene oružane snage organizuju, njihova uloga, način upotrebe i sl., sužavaju mogućnosti neposrednog upravljanja poslovima oružanih snaga od strane proizvođača i njihovih asocijacija.³ Zbog toga ovu funkciju vrši država, koja se pojavljuje kao predstavnik opštedruštvenih interesa. U tom pogledu ona istupa u ime čitavog društva radi odbrane od agresije i uspostavljanja samoupravnog besklasnog društva. No, i pored toga što se organizovanje i rukovođenje oružanim snagama nalazi u isključivoj nadležnosti federacije i što je u toj oblasti ponajviše izražena uloga države, kroz postojeći društveno-politički mehanizam omogućeni su uticaj i kontrola društva i nad oružanim snagama. Ovo se ostvaruje preko Savezne skupštine, Saveznog izvršnog veća i Saveta narodne odbrane. S druge strane, pored ovakve institucionalne povezanosti, uticaja i kontrole koju društvo ostvaruje nad oružanim snagama, treba imati u vidu i činjenicu da se procesi izgradnje socijalističkih društvenih odnosa na određeni način odvijaju i unutar armijskog organizma, pri čemu posebno značajnu ulogu ima organizacija Saveza komunista u JNA, kao sastavni deo SK Jugoslavije.

Savezna skupština, kao najviši organ vlasti i organ društvenog samoupravljanja, ima i u odnosu na oružane snage najšira ovlašćenja i nadležnosti. U odnosu na oružane snage ona je politički odgovorna radnim ljudima i građanima. Svoje funkcije ona ostvaruje donošenjem zakona kojima se regulišu sva pitanja od značaja za organizovanje i pripremanje oružanih snaga. Ona odobrava sredstva za finansiranje potreba JNA i kontroliše njihov utrošak, zatim vrši nadzor nad radom organa nadležnih za rukovođenje narodnom armijom, imenuje Savet narodne odbrane i vrhovnog komandanta oružanih snaga, ratifikuje međunarodne ugovore o vojnoj saradnji, odlučuje o ratu i miru i proglašava ratno stanje tj. odlučuje o upotrebi vojne sile. Kroz skupštinski mehanizam koji sačinjavaju izabrani delegati radnih organizacija i komuna, stvorene su mogućnosti da i neposredni proizvođači i građani ostvaruju uticaj i društvenu kontrolu nad svojim oružanim snagama.

Moglo bi se primetiti da u dosadašnjoj praksi rada Savezne skupštine još nisu u dovoljnoj meri afirmisane njene samoupravne funkcije u odnosu na oružane snage. No, važno je da su za ovo stvoreni političko-pravni, organizacioni i drugi uslovi, i kako u mehanizmu predstavničkih tela bude jačala njihova samoupravna funkcija, tako će se ona ispoljavati i u odnosu na oružane snage. Ovo će sve više dolaziti do izražaja, jer su proizvođači najneposrednije zainteresirani za trošenje sredstava društvene akumulacije, a time i sred-

³ Lenjin je, kao veliki protagonist zamenjivanja stajaće vojske narodnom milicijom (Pisma iz Švajcarske 1917. godine), već u 1918. godini, tj. u veoma teškim uslovima oružane borbe sa kontrarevolucijom i inostranim interventima, došao do zaključka da i nova proleterska država mora izgrađivati stalnu, a to znači, jedinstvenu vojnu organizaciju. I zato je već u oktobru 1918. godine postavio kao prioritetan program da se mora stvoriti najmanje tromilionska armija radi obezbeđenja tekovina revolucije.

stava koja se odvajaju za potrebe oružanih snaga.⁴ Oni hoće da znaju koliko se tim ulaganjima postiže u modernizaciji Armije i koliko jača nacionalna odbrambena sposobnost. Ovo interesovanje posebno dolazi do izražaja u raspravama koje se vode u Saveznoj skupštini i njenim organima kada se donose društveni planovi i budžeti. Radi toga je i DSNO, kao i svi drugi savezni organi, u obavezi da priprema odgovarajuću dokumentaciju, analize i izveštaje. Tako su i svi armijski rashodi podložni kontroli predstavničkih tela, službi društvenog knjigovodstva i čitavoj javnosti.

Savezno izvršno veće, kao političkoizvršni organ Skupštine, ima vanredno značajne funkcije u odnosu na Armiju. Tako, na primer, ovo veće predlaže Saveznoj skupštini nacрте zakona koji se odnose na Armiju, usaglašava zahteve osnovnih korisnika saveznog budžeta i daje predloge za obezbeđenje sredstava za potrebe JNA, stara se o izvršavanju zaključaka i smernica koje donosi Savet narodne odbrane i vrši sve druge poslove koji su mu Ustavom i zakonima stavljeni u nadležnost, a koji su od značaja za organizaciju i pripremanje oružanih snaga.

Savet narodne odbrane, po svome sastavu (Predsednik Republike je i predsednik Saveta), po mestu koje ima u političkom sistemu i delokrugu rada predstavlja specifičan organ Savezne skupštine. Novim zakonom o Savetu narodne odbrane učinjen je ozbiljan korak da se i narodna odbrana, posebno oružane snage, još čvršće uključi u društvenopolitički sistem. Tako je, pored poslova u vezi sa organizacijom i pripremanjem svih faktora društva za odbranu zemlje, ovim zakonom stavljeno Savetu u nadležnost da se na određeni način bavi i utvrđivanjem osnova za organizaciju, naoružanje i opremu Armije, razmatranjem kadrovskih pitanja, staranjem o obezbeđenju finansijskih sredstava i sl. S obzirom na to, kao i na činjenicu da se Državni sekretarijat za narodnu odbranu pojavljuje i u ulozi stručnog organa Saveta narodne odbrane (kome priprema materijale, podnosi izveštaje, stara se o sprovođenju zaključaka i smernica Saveta i sl) proizlazi da se i na ovaj način poslovi oko pripremanja i organizovanja oružanih snaga, još više nego što je to bio slučaj do sada, uključuju u opšte tokove društveno-političkog života. Takve intencije u skladu su sa osnovama sistema samoupravne socijalističke demokratije i sa doktrinom i koncepcijama naše odbrane. Ovo naročito kada se ima u vidu totalni karakter eventualnog rata i potreba najčvršćeg međusobnog povezivanja i usklađivanja svih komponenta odbrambenog potencijala, uključujući tu i oružane snage i njihovo stapanje u jedinstveni napor čitavog društva u opštenarodnom odbrambenom ratu. Bez jedinstvene i koordinirane društvene akcije ne može se računati na uspeh u bilo kojoj društvenoj delatnosti. U oblasti narodne odbrane, i u ratnoj veštini uopšte, ovo je oduvek,

⁴ U ovoj godini iz saveznog budžeta odobreno je 538,1 milijarde starih dinara za potrebe JNA, što iznosi 6,06% od planiranog nacionalnog dohotka ili oko 26.000 starih dinara po stanovniku.

à u savremenim uslovima i posebno, predstavljalo jednu od osnovnih zakonitosti i imperativa u vođenju rata.

Razvojem samoupravljanja radni ljudi postali su osnovni subjekti i glavni nosioci progresivnog kretanja društva. Time je otkrivena ogromna energija koja samo doprinosi odbrani zemlje. Kao što je poznato, tako oslobođene energije ponajviše su se ispoljavale u revolucionarnim i oslobodilačkim pokretima i davale im zamah. Radni čovek kao samoupravljač i borac koji je motivisan spoznajom da u slučaju agresije i rata, pored opštih društvenih interesa, brani i svoje neposredne i najvitalnije interese — predstavlja najznačajniji faktor i snagu naše odbrane. U podsticanju i razvijanju takvih saznanja i svesti i uopšte socijalističkih odnosa primarnu ulogu ima Savez komunista i idejno-političke akcije subjektivnih snaga, u prvom redu stalnog armijskog sastava. „Eventualni rat sa svim njegovim karakteristikama doneo bi takve uslove borbenih dejstava u kojima bi mogle uspešno izvršavati zadatke samo one jedinice koje su prožete dubokim idejnim jedinstvom, homogenošću, solidarnošću i poverenjem mlađih prema starijima”.⁵ Zato razvijanje socijalističkih i demokratskih odnosa u armijskim uslovima predstavlja jedan od osnovnih sadržaja aktivnosti organizacija Saveza komunista u JNA. Ovaj rad je naročito važan u armiji gde vladaju hijerarhijski odnosi, subordinacija, komandovanje, jednostarešinstvo i sl, bez čega se vojna organizacija i njena efikasna upotreba ne bi mogla ni zamisliti.

ZAŠTITA I SPASAVANJE STANOVNIŠTVA I DOBARA

Zaštita stanovništva, materijalnih i drugih dobara u ratu ima izvanredno veliki značaj. Ovo zbog toga što bi upotreba termonuklearnog, biološko-hemijskog i usavršenog konvencionalnog oružja i sredstava, uključujući tu i savremena sredstva elektronike, mogla da dovedu do masovnih gubitaka i žrtava među stanovništvom. Ovime bi bili osetno oslabljeni ljudski efekтиви koji u uslovima opšternarodnog odbrambenog rata predstavljaju jednu od najznačajnijih komponenata odbrambenog potencijala zemlje. Uništavanje oružane sile „kao prvorođenog sina rata” poprimilo bi nove dimenzije, a uništavanje stanovništva bilo masovnije nego ikad do sada. Iskustva iz prošlog rata, kao i velike žrtve koje danas podnosi stanovništvo Vijetnama, potvrđuju pretpostavku da bi u eventualnom ratu stanovništvo predstavljalo jedan od neposrednih ciljeva agresora. Nisu bez osnova gledanja izvesnih vojnih krugova u inostranstvu da bi uništenjem većih koncentracija stanovništva u gradovima, kao i razaranjem ekonomskog potencijala i drugih „nevojnih objekata”, bilo moguće postići strategijska rešenja, čak i u slučaju da oružane snage i ne budu poražene. U tome se, pored ostalog, i sastoje novine i promene koje strategiji omogućavaju da sa raketno-nuklearnim oruž-

⁵ Iz intervjuua Ivana Gošnjaka „Komunistu”, septembra 1966. godine.

jem dobije tako moćne instrumente da može neposredno da utiče na tok ratnih dejstava i ishod rata, i to već u njegovom početnom periodu, čak i u prvom udaru.

Sa stanovišta odbrane od velikog su značaja i pitanja koja se odnose na zaštitu kapaciteta za proizvodnju, transport, promet i uslugu od ratnih dejstava. Industrijski, poljoprivredni, transportni i drugi kapaciteti i materijalna dobra biće izloženi stalnim dejstvima neprijatelja. A bez proizvodnje, transporta i usluga ne bi bilo moguće zamisliti bilo koju, a pogotovo odbrambenu aktivnost društva. Stvorene rezerve pojedinih vrsta oružja, borbene i druge tehnike i materijalnih sredstava, u ratu, naročito ukoliko bi on duže trajao, vanredno bi se brzo trošile i nestajale. (Stručnjaci NATO-a predviđaju da bi prosečni gubici u oružju i borbenoj tehnici mogli da budu 6 — 8 puta veći nego u prošlom ratu). S druge strane, život i opstanak naroda, a to znači i njegova potencijalna odbrambena sposobnost, u velikoj meri bi zavisili od mogućnosti proizvodnje elementarnih životnih potreba stanovništva.

Slični problemi u pogledu izloženosti i ugroženosti od ratnih i borbenih dejstava, u slučaju upotrebe raketno-nuklearnih i biološko-hemijskih oružja, pojavili bi se i u društvenim delatnostima i javnim službama, posebno u oblasti zdravstvenog i socijalnog zbrinjavanja, informativno-propagandnoj delatnosti, komunalnim službama i slično. Tako, na primer, zdravstvena služba morala bi da rešava veoma složene i teške zadatke zdravstvenog zbrinjavanja vanredno velikog broja povređenog stanovništva, pa i pripadnika oružanih snaga (opekotine, kontaminacija, psihološki poremećaji i slično), i to u znatno pogoršanoj higijensko-epidemiološkoj situaciji i osetno smanjenim snagama i sredstvima. Mora se računati i na gubitke medicinskih kadrova, u sanitetskoj opremi i lekovima. Rad organa i organizacija informativno-propagandne delatnosti (radio-difuzija, štampa i uopšte izdavačka delatnost, kinematografija i sl.) bio bi zbog velike izloženosti i ugroženosti kapaciteta, postrojenja i ljudi znatno otežan i onemogućavan. U sličnim uslovima našle bi se i sve druge privredne i društvene delatnosti i službe. Neke od njih, kao, na primer, sve grane saobraćaja i telekomunikacija, komunalne službe, socijalno zbrinjavanje, hidro-meteorološka služba i sl., imale bi sa stanovišta vođenja rata izuzetnu ulogu i značaj. U ratu koji bi imao lokalni karakter i, ukoliko ne bi bila upotrebljena nuklearna i biološko-hemijska oružja, opšti uslovi za rad privrede i društvenih delatnosti bili bi znatno povoljniji.

Sve ove pretpostavke o posledicama ratnih razaranja, pustošenja i uništavanja osnovnih potencijala društva, a to znači i odbrambene snage, ukazuju da se ključni problemi savremene odbrane uopšte, pa tako i naše odbrane pored modernizacije i jačanja oružanih snaga, nalaze u zaštiti stanovništva, organa i organizacija i ekonomskog potencijala. Moglo bi se reći da ova kategorija zadataka, akcija i mera, uključujući tu i ekonomska ulaganja koja društvena zajednica čini na planu zaštite od posledica ratnih dejstava, predstavlja jedan od vanredno bitnih, ako ne i osnovnih preduslova, kako za us-

pešno vođenje oružane borbe, tako i za opštu mobilizaciju i maksimalno moguće angažovanje svih ljudskih, moralnih i materijalnih snaga društva u opštim odbrambenim naporima zemlje.

Za ublažavanje posledica ratnih dejstava, naročito od NBH-oružja, neophodno je da se još u vreme mira sprovedu vanredno obimne i veoma raznovrsne pripreme, i to na najširoj društvenoj osnovi. Tu se, pre svega, mora ići na organizovanje, materijalno opremanje i obuku raznih jedinica i službi namenjenih za otklanjanje posledica ratnih dejstava i za spasavanje stanovništva i dobara. Obrazovanje takvih jedinica neophodno je u svim naseljenim mestima, radnim i svim drugim organizacijama. Ovo se takođe odnosi i na organizovanje, materijalno opremanje i obuku ljudstva u službama za izviđanje, obaveštavanje, javljanje i uzbuđivanje stanovništva zbog raznih vrsta ratnih opasnosti. Od organizovanosti i spremnosti ovih službi u najvećoj meri zavise i sve druge akcije i mere zaštite, spasavanja i otklanjanja posledica.

Velike opasnosti od NBH-agenasa imperativno nalažu preduzimanje čitavog kompleksa zadataka i mera, kao što su: naučnoistraživački i opitni radovi za pronalaženje najefikasnijih metoda i sredstava zaštite, proizvodnja i nabavka instrumenata i opreme za dozimetriju i detekciju, zatim sredstva za dekontaminaciju i uopšte za zbrinjavanje i zaštitu ljudi, životinjskog i biljnog sveta, stručno obučavanje kadrova, kao i osposobljavanje najširih slojeva naroda za pružanje prve pomoći i sl.

Posebni napori moraju se učiniti u pogledu urbanističkih i građevinskih mera zaštite, naročito u izgradnji skloništa i njihovom tehničkom opremanju. S obzirom na to da izgradnja skloništa zahteva ogromna ulaganja, da predstavlja veliko opterećenje, u našim uslovima bilo bi realno, a i neophodno, da se bar za prvo vreme ide na uži i skromniji program izgradnje. Pri tome bi prvenstveno trebalo da ih imaju pojedine javne službe i njihovi organi, zdravstvene ustanove, komandna mesta i centri veze, pojedina industrijska i druga preduzeća čija bi proizvodnja, odnosno usluge bile od posebnog značaja za odbranu, najugroženiji saobraćajni čvorovi i slično. Pored iznetog, neophodno je izvršiti veoma obimne organizacijske, kadrovske, planske i druge pripreme za slučaj disperzije stanovništva, organe, određenih kapaciteta, robnih fondova i dobara, kao i pripreme za gašenje požara, raskrčavanje ruševina, za osposobljavanje komunikacija i objekata na njima, za asanaciju teritorije, snabdevanje vodom, energijom i slično.

Za prevazilaženje i ublažavanje posledica ratnih dejstava neophodni su izvanredni napori čitavog društva, tj. svih društvenopolitičkih zajednica i njihovih organa, radnih, društveno-političkih i drugih organizacija i svih građana. Drugim rečima, to znači da se rešavanje problema zaštite mora uključiti u samoupravni društveni sistem i njegov mehanizam. Ovo posebno ako se imaju u vidu potrebe stvaranja materijalne strukture ovih priprema, koja u nizu delatnosti čini i njihovu osnovu. Bez ulaganja za nabavku sredstava,

uređaja i opreme ne bi bilo moguće organizovati službe izviđanja, obaveštavanja i uzbunjivanja, ili pak dozimetriju i detekciju, zdravstveno zbrinjavanje povređenih i sl. Moguće je, na primer, sprovesti i najsolidnije organizacijske, planske, kadrovske i druge pripreme u zdravstvenoj službi, ali ako se ne bi obezbedile neophodne rezerve u sanitetskom materijalu, lekovima i opremi, ozbiljno bi se dovela u pitanje njena spremnost i efikasnost za slučaj rata.

Imajući u vidu sadržaj i karakter priprema za zaštitu, kao i činjenicu da su u ovome izraženi najneposredniji i najvitalniji interesi proizvođača i građana uopšte, proizilazi da i težište priprema treba da se nalazi u radnoj organizaciji, naselju i komuni. U radnim i drugim organizacijama, naseljima, mesnim zajednicama i komuni inače se stiču i razrešavaju osnovni društveni i interesi proizvođača, odnosno građana. U njihovim rukama nalaze se sredstva za prostu, a najvećim delom i za proširenu reprodukciju, kao i sredstva za ličnu i opštu potrošnju od kojih oni odobravaju novac i za pripreme za zaštitu. Sve ovo upućuje na to da se i ovi problemi ne bi ni mogli rešavati izvan samoupravnog mehanizma.

Težište priprema u preduzeću i naselju. Orijentaciju da se težište priprema za zaštitu od ratnih dejstava nalazi u radnim i drugim organizacijama, naseljima, mesnim zajednicama i opštinama op-ravdava i izvanredno značajna uloga koju u pripremanjima imaju političke i društvene organizacije. Masovnost ovih organizacija, njihova idejno-politička i organizaciona kompaktnost, kao i veoma široki i raznovrsni oblici političko-vaspitanog delovanja (predavanja, priredbe, konferencije, zborovi birača i razni drugi skupovi na kojima se tretiraju aktuelna društvenopolitička i druga pitanja) — pružaju velike mogućnosti da se u sve ove aktivnosti uključuju i problemi koji se odnose na zaštitu.

U njihovu inače veoma razgranatu aktivnost neophodno je da se uključe i pitanja koja se odnose na obučavanje i osposobljavanje stanovništva za preduzimanje preventivnih mera zaštite i pružanja uzajamne pomoći i samopomoći, za otklanjanje posledica razaranja i rušenja i sl. To predstavlja vanredno značajnu komponentu u opštim pripremanjima za zaštitu. Pored opšte političkomobilizatorske uloge u pripremanjima za zaštitu, političke i društvene organizacije takođe mogu da daju veliki doprinos u praćenju i podsticanju rada organa i organizacija koji se bave problemima zaštite stanovništva i dobara od ratnih dejstava. Društveno-političke organizacije bi se i u slučaju rata najneposrednije angažovale baš na pitanjima pomoći unesrećenim i postradalim ljudima čija bi egzistencija bila ugrožena. Briga za čoveka, koji se nalazi u središtu svih društvenih nastojanja, predstavljala bi i u ratu jedan od prioriteta i stalnih zadataka. Ona bi, pored socijalno-humanitarnih obzira, bila motivisana i najneposrednijim interesima i potrebama odbrane, tj. zahtevima popune i stalnog pothranjivanja oružanih snaga živom silom, kao i svim drugim društvenim potrebama u ratu.

Naglašavanje potrebe da se svi ovi poslovi postave i razvijaju na najširoj društvenoj osnovi i da se što je moguće više uklope u

mehanizam neposredne samouprave ne bi trebalo shvatiti da se time isključuju funkcije širih društvenopolitičkih zajednica, kao i neophodne kompetencije državnih organa. S obzirom na to da se radi o problemima koji su od neposrednog nacionalnog i jugoslovenskog interesa i značaja, i to kako u pripremama za odbranu, tako i u slučaju rata, to proizilazi da se šire društvenopolitičke zajednice, uključujući tu i federaciju, moraju angažovati na njihovom rešavanju.

Ratna razaranja, pustošenja i uništavanja poprimala bi šire regionalne razmere, što bi zahtevalo da se na otklanjanju nastalih posledica koncentrišu snage, sredstva i naponi svih građana, nezavisno od političko-teritorijalnih, nacionalnih i drugih granica. Principi uzajamnosti i solidarnosti, kako među ljudima, radnim organizacijama, naseljima i komunama, tako i u nacionalnim razmerama, predstavljaju jedan od osnovnih ratnih imperativa i zakonitosti, naročito kada je u pitanju zaštita, spasavanje i zbrinjavanje stanovništva. Naučnoistraživački i opitni radovi za pronalaženje najadekvatnijih metoda i sredstava za zaštitu, organizovanje sistema izviđanja i obaveštavanja o raznim vrstama ratnih opasnosti, pronalaženje najracionalnijih organizacionih i drugih rešenja za obrazovanje jedinica u službi, organizovanje zaštite od hidroakumulacionih sistema i niz drugih zadataka iz domena zaštite predstavljaju takve poslove u kojima su sadržani neposredni interesi svih proizvođača i građana, ali isto tako i užih i širih društvenopolitičkih zajednica.

Rezimirajući napred iznete postavke, proizilazi da se rešavanje problema zaštite od ratnih dejstava mora zasnivati na najširoj društvenoj osnovi. To ujedno predstavlja i najjaču garanciju za vrednost priprema, a samim tim i efikasnost mera zaštite u slučaju rata, ili u borbi protiv elementarnih nepogoda i drugih udesa većih razmera. S druge strane, uključivanjem ove kategorije društvene delatnosti u samoupravni sistem, proširuje se prostor delovanja proizvođača i građana, što predstavlja svojevrsan doprinos u razvijanju i afirmaciji neposredne i samoupravne socijalističke demokratije, a samim tim i veliki doprinos u jačanju naše odbrane uopšte.

Imajući u vidu karakter poslova i mera u vezi sa zaštitom, njihov veliki značaj i doprinos opštoj spremnosti društva za odbranu, proizilazi da je potrebno da federacija, republike i druge društvenopolitičke zajednice, pa i radne i druge organizacije pored drugih, preduzmu i odgovarajuće političko-pravne mere. Ovo predstavlja jedan od bitnih preduslova za uključivanje zaštite u društvenopolitički sistem i mehanizam samoupravljanja.

DRUŠTVENOPOLITIČKI SISTEM I NARODNA ODBRANA

Položaj čoveka u odbrani. Materijalni i društveni položaj čoveka u našem sistemu određen je pravom proizvođača da upravljaju društvenim sredstvima za proizvodnju i odlučuju o rasporedu i raspodeli ostvarenog viška rada, zadovoljavajući pri tome svoje lične i opšte društvene potrebe. U tome pravu, u stvari, i pre svega, iscrpljuje se istorijska težnja oslobođenja čoveka iz najamnog položaja

i njegovog rada od eksploatacije. To i predstavlja osnovno obeležje našeg humanističkog socijalističkog društva, u kome se čovek, kao subjekat stvaranja i upravljanja, nalazi u središtu svih društveno-ekonomskih procesa i zbivanja.

Ovakav materijalni i društveni položaj čoveka na određeni način određuje i njegov položaj u odbrani zemlje. I tu se čovek pojavljuje kao subjekat sa određenim pravima i dužnostima. Kao pripadnik oružanih formacija čovek je glavni nosilac oružane borbe i otpora eventualnom agresoru. Kao pripadnik odgovarajućih jedinica i službi i izvan njih on je glavni nosilac akcija i mera zaštite, spasavanja i otklanjanja posledica od ratnih dejstava. I, najzad, čovek je osnovni nosilac u proizvodnji, transportu, prometu i uslugama neophodnim za podmirivanje potreba oružanih snaga i za zadovoljavanje ličnih i društvenih potreba u ratu. Kao zajednička polazna osnova ovih različitih funkcija čoveka u odbrani trebalo bi da bude saznanje da snaga i moć naše odbrane u opštenarodnom odbrambenom ratu prvenstveno izvire iz neposrednog interesa proizvođača-građana i njihovog prava da brane i štite svoj društveno-ekonomski položaj i poredak koji mu garantuje njegove borbom izvojevane pozicije.

Davanje prava proizvođaču da odlučuje i o problemima odbrane otvara se proces integracije pojedinačnog i opšteg društvenog interesa i stvara širi osnov za razvijanje socijalističkog patriotizma i jačanje bratstva i jedinstva, kao vanredno značajne zaloge naše odbrambene moći. I kao što se kroz integracione procese i oblike prevazilaze lokalni, uži i širi regionalni, pa i republički okviri, tako ovim putem proizvođači — građani dolaze do saznanja o neophodnoj združenosti svih u opštim odbrambenim naporima zemlje.

Svakako da bi bilo pogrešno ukoliko bi se odbrana, kao jedna od društvenih delatnosti, zasnivala jedino na samoupravnim pravima proizvođača — građana, a ne jednovremeno i na njihovim dužnostima i obavezama. Za razliku od gotovo svih drugih društvenih delatnosti, u kojima takođe, pored prava proizvođača, postoje i njihove dužnosti, u oblasti odbrane, ponajviše je izražena potreba da se organi društvenopolitičkih zajednica pojavljuju kao faktori povezivanja i usklađivanja odnosa između neposrednih ličnih i pojedinačnih interesa proizvođača-građana i opštih društvenih odbrambenih interesa. Tu dolazi do izražaja progresivna funkcija državnih organa, koji svakom propisuju i dužnosti u odbrani zemlje. Ukoliko ovoga ne bi bilo, postojale bi opasnosti da se društveno-ekonomske protivrečnosti razvijaju i protiv interesa odbrane zemlje, a to znači i protiv samoupravnog društva. „Upravo na taj način i samo na taj način i država postaje instrumenat samoupravljanja i jedan aspekt njegove integracije kao društvenog sistema”.⁶ Međutim, pri ovome ne sme se izgubiti iz vida da razne vrste ograničavanja prava proizvođača rezultiraju u prvom redu iz nužnih potreba odbrane koje su diktirane agresijom i ratom. Razna ograničavanja prava proizvođača, pa i pri-

⁶ E. Kardelj, *Moderni proizvođač u samoupravnoj demokratiji*, NIP „Borba”, 1967. godine.

nudne mere, bila bi motivisana samo interesima odbrane, a to znači i neposrednim interesima proizvođača-građana.

S druge strane, realno je pretpostaviti da bi ratna situacija i potrebe mobilizacije svih ljudskih, moralnih i materijalnih snaga društva u opštenarodnom odbrambenom ratu davale novu sadržinu samoupravljanju. Aktiviranje svih potencijalnih snaga zemlje tada bi predstavljalo osnovni i prevashodni zadatak svih subjekata društva, a to u prvom redu znači proizvođača-građana. Otklanjanje posledica od ratnih razaranja privrednih i drugih kapaciteta i njihovo što je moguće brže osposobljavanje za potrebe odbrane, kao i rešavanje problema zaštite i uopšte zbrinjavanje postradalog stanovništva, predstavljalo bi posebnu kategoriju aktivnosti, u kojoj bi proizvođači i građani ispoljavali punu inicijativu i slobodu delovanja, što bi samoupravljanju dalo novu sadržinu.

Na osnovu iznetog moglo bi se zaključiti da materijalni i društveni položaj radnog čoveka u samoupravnom društvu pogoduje i doprinosi jačanju naše odbrane. U spoznaji i samosvesti da je i u sferi odbrane proizvođač u položaju subjekta, akumulirana je ogromna moralna i akciona odbrambena energija, što predstavlja jednu od veoma bitnih pretpostavki za uspešno vođenje opštenarodnog odbrambenog rata. I u toliko su i sa stanovišta postizanja spremnosti društva za odbranu od eventualne agresije značajni naponi svesnih socijalističkih snaga u pravcu jačanja i afirmacije samoupravnih društvenih odnosa, kao i naponi koji imaju za cilj da se baš u te i takve odnose, društvene procese i tokove, ugrađuju i zahtevi odbrane kao neposredni interesi proizvođača i građana i kao opšti društveni interesi.

U takvoj osnovnoj orijentaciji i naporima oko afirmacije proizvođača i kao subjekta odbrane pružaju se široke mogućnosti i nužne potrebe idejnog i političkog delovanja vodećih snaga društva i njihovog samopotvrđivanja i u domenu priprema za odbranu. Samo uz takvu idejno-političku aktivnost moguće je i zahteve odbrane shvatiti kao neposredni interes, pravo i dužnost svih proizvođača-građana.

Društveno samoupravljanje i odbrana zemlje. Ako se društveno-politički sistem posmatra kao institucionalna i političko-pravna kategorija i kao društveno-ekonomski prosec, dolazi se do zaključka da je postojeći sistem neposredne i samoupravne socijalističke demokratije veoma razvijen i da predstavlja vanredno razgranat i složen mehanizam. Zbog toga, i samo posmatranje, pa i ocene pogodnosti društvenopolitičkog sistema sa stanovišta odbrane i ratnih uslova zahtevaju posebno proučavanje i istraživanje, koje bi možda čak zaslužilo da se tretira i kao zasebna naučna disciplina. Pošto ovde to nije moguće, zadržali bismo se samo na nekim elementima društvenopolitičkog sistema.

Posebnu pažnju u svemu ovome zaslužuje oblast društvenog samoupravljanja, koja čini i osnov celokupne društveno-političke strukture i sistema neposredne i samoupravne socijalističke demokra-

tije. Ono se, kao što je poznato, konstituisalo u dva osnovna vida, tj. samoupravljanje u radnim organizacijama i samoupravljanje u političko-teritorijalnim organizacijama, počev od mesne zajednice i opštine pa do federacije u gotovo svim oblastima privrednog i društvenog života. To znači da društveno samoupravljanje, koje se u akcionom i institucionom smislu prvi put⁷ razvilo u takvim razmerama i stalno jača, predstavlja osnovnu snagu koja nosi i usmerava celokupni i privredni i društveni život zemlje. Imajući u vidu ovu činjenicu, proizilazi da i sa stanovišta odbrane društveno samoupravljanje predstavlja izvanredno jaku i razvijenu osnovu. Na njoj, i samo na njoj, jer bi svi drugi prilazi i rešenja sužavali bazu, jedino je moguće da se zasnivaju pripreme svih faktora društva za odbranu. Ovo posebno kada se ima u vidu da pripreme za odbranu, pored ostalih napora, zahtevaju i odgovarajuća ekonomska ulaganja, koja je moguće efikasno rešavati u prvom redu kroz mehanizam društvenog samoupravljanja.

Na društveno samoupravljanje, kao osnovnu komponentu društveno-političkog sistema treba računati i u slučaju rata, i to neovisno što bi se u toj situaciji izmenili uslovi, ciljevi, sadržina i oblici njegovog delovanja. Eventualni rat bi se, kao i svi ratovi u prošlosti, karakterisao sopstvenim zakonitostima koje bi se u najsirovijim oblicima nametale ljudima i društvu. To bi neizbežno dovelo i do određenih promena u sadržaju, metodima i oblicima delovanja svih organa i organizacija, pa samim tim i organa društvenog samoupravljanja. Tako, izgleda da bi i u slučaju rata oba osnovna preduslova društvenog samoupravljanja, tj. prava proizvođača da upravljaju sredstvima rada koja se nalaze u društvenoj svojini i prava raspodele ostvarenog viška vrednosti, usled ratnih zakonitosti i imperativa bili ograničeni. Realno je pretpostaviti da bi, pored suverenih prava samoupravljača, i državni organi imali pravo da raspolažu određenim sredstvima, i to ne samo onim koja se nalaze u društvenoj svojini nego i sredstvima koja spadaju u privatno vlasništvo. Ovo bi se u znatnoj meri odnosilo i na prava u vezi sa raspodelom viška rada. Dalje, ratni uslovi i potrebe odbrane zahtevali bi da se, pored delovanja zakona slobodnog tržišta, neizbežno moraju preduzimati i vanekonomske, administrativne mere. Ovo bi verovatno došlo u obzir u pogledu određivanja planskih zadataka u proizvodnji i uslugama koji bi, sa stanovišta vođenja rata, bili od posebnog značaja, zatim u pogledu rasporeda i kontingentiranja osnovnih sirovina i repromaterijala za alimentiranje najvažnije proizvodnje. To bi došlo u obzir i za distribuciju robnih fondova i racionirano snabdevanje, a u vezi s tim i za obavezni otkup osnovnih artikala ishrane, određivanje cena, tarifa, regulisanje platnog i kreditno-monetarnog prometa, deviznog poslovanja i uopšte režima spoljnotrgovinske razmene i sl.

⁷ U socijalističkoj revoluciji 1871. god. pod devizom: „fabrike radnicima, zemlja seljacima, rad svima” Pariska komuna stvorila je „fabrički odbor” u Luvru, kao prvi organ radničkog samoupravljanja. I u oktobarskoj i u mađarskoj revoluciji 1919. god. uspostavljaju se organi „radničke kontrole”, koji imaju karakter samoupravljanja, tj. neposredne vlasti radničke klase.

Ove i druge slične vanekonomske mere nametnula bi sama ratna situacija, jer bi neizbežno došlo do gubitaka u proizvodnim i drugim kapacitetima, a samim tim i do osetnog opadanja svih vidova proizvodnje. One su posledica ratnih i borbenih dejstava, ispresecanosti i nekoherentnosti određenih teritorija, zastoja i poremećaja u svim granama saobraćaja, teškoća u izvozu-uvozu, poremećaja u snabdevanju svim vrstama energije i sirovinama, zbog uništavanja robnih fondova, kao i povećanih potreba oružanih snaga i stanovništva, naročito onog dela koje bi se zbog velike ugroženosti moralo disperzirati iz većih gradova i slično.

Sputavanje ekonomskih zakonitosti u ratnim uslovima ipak nas ne bi smelo navesti na zaključak da će to potkopati temelje društvenog samoupravljanja i da će zbog toga ono morati da ustupi mesto klasičnoj etatičkoj strukturi. Na takve zaključke može da nas navede prisustvo još uvek bliske prakse i jakih tradicija iz perioda administrativnog rukovođenja koji se karakterisao potpunom afirmacijom države i nerazvijenošću robnonovčanog karaktera socijalističke ekonomije. Tada je, kao što je poznato, proizvodnja bila pretežno motivisana samo upotrebnom vrednošću, a ne i drugim ekonomskim zakonitostima. Prihvatanje takvih solucija izazvalo bi velike potrebe i poremećaje u društveno-političkom sistemu i to u uslovima kada bi oni usled ratnih dejstava ionako bili neizbežni. Pri ovome treba takođe imati u vidu i činjenicu da postojeći državni aparat objektivno ne bi ni bio u mogućnosti da preduzme funkciju samoupravnih organa i tela. Ovo se naročito odnosi na državne organe širih društvenopolitičkih zajednica i federacija, koji usled raznih poremećaja izazvanih ratnim dejstvima, posebno u saobraćaju i vezama, ne bi bili u stanju da operativno rukovode svim oblastima privrednog i društvenog života.

Kao posebno značajan razlog koji ide u prilog tezi da bi društveno samoupravljanje i u slučaju rata odigralo vanredno značajnu ulogu treba istaći da prilagođavanje celokupne društvene strukture ratnim uslovima i potrebama odbrane, kao i savlađivanje i prevazilaženje raznih teškoća i poremećaja, nužno pretpostavlja masovnu inicijativu i stvaralačku akciju svakog pojedinca. Nema takvog aparata, bez obzira na njegovu organizacijsku razvijenost, koji bi to mogao postići. Pogotovo kada se ima u vidu da bi se budući rat karakterisao brzim i čestim promenama situacije i da bi iz dana u dan, iz časa u čas, iskrsavali novi problemi i zadaci, teškoće i poremećaji, čije bi rešavanje zahtevalo veliku operativnost i brze akcije. Mehanizam društvenog samoupravljanja, prilagođen ratnim uslovima, uz političko-mobilizatorsku ulogu svesnih socijalističkih snaga, jedino bi bio u stanju da pokreće inicijativu, da se nosi sa nastalim problemima i da akcijama daje organizovan karakter.

S obzirom na izneto, mislim da je realno pretpostaviti da bi u aktiviranju i mobilizaciji svih snaga društva u pružanju otpora agresoru, kao i u otklanjanju posledica od ratnih dejstava, posebno u zbrinjavanju stanovništva, društveno samoupravljanje u ratu našlo novu sadržinu i u zadacima odbrane. Zbog toga bi i razna ograničavanja samoupravnih prava i proširivanje funkcija državnih organa

i sl. imali drugojačije značenje. To bi pomoglo da se postignu osnovni ciljevi društva u ratu, tj. odbrana i zaštita suvereniteta i nacionalnog integriteta, a u njima je sadržana i odbrana samoupravnih prava proizvođača.

Sve ovo ukazuje da bi sistem neposredne i samoupravne socijalističke demokratije trebalo da posluži i kao osnova u slučaju rata. To znači da bi i u ratnim uslovima, pored društvenog samoupravljanja, jednovremeno delovali i državni organi, kao i društveno-političke organizacije i udruženja. Zato ne bi ni bilo opravdano da se ove osnovne komponente društvenopolitičkog sistema međusobno suprotstavljaju, s obzirom na to da bi u slučaju rata imali iste ciljeve i zadatke u aktiviranju i mobilizaciji izvora i snaga društva radi što uspešnijeg pružanja otpora agresoru. Prema tome, reči može biti samo o neophodnom prilagođavanju društvenopolitičkog sistema ratnim uslovima i potrebama odbrane.

Pri ovome treba imati u vidu da bi izmenjeni i vanredno otežani ratni uslovi i veoma obimni i složeni zadaci u opštim odbrambenim naporima neizbežno doveli do znatnih promena u društvenim odnosima, posebno u pravima i dužnostima, kao i u sadržaju, metodima i oblicima rada gotovo svih društvenih organa i organizama. Tako, na primer, mogućnost iznenadne agresije, upotreba nuklearnih i drugih savremenih napadnih oružja, brzi i duboki prodori oklopnih i motomehanizovanih snaga, kombinovani sa vazдушnim desantima i sl., diktirali bi neuporedivo brži tempo i veću operativnost u preduzimanju raznih mera i akcija. To znači da bi se celokupni politički sistem: predstavnička tela, političkoizvršni organi i organi uprave, kao i drugi samoupravni organi i organizacije, morali prilagoditi takvoj situaciji, kako bi obezbedili što je moguće veći stepen mobilnosti, operativnosti i efikasnosti u radu i rukovođenju. Ovo bi verovatno upućivalo na proširivanje funkcija političko-izvršnih organa, pa i organa uprave, jer predstavnička tela, koja bi se takođe i u pogledu svoje organizacije i brojnog sastava, kao i parlamentarnog načina i procedure rada, morala da prilagode ratnim uslovima, ipak ne bi bila u mogućnosti da ispoljavaju potrebnu operativnost i efikasnost.

Mobilizacija ljudskih i materijalnih izvora za popunu, podršku i pomoć oružanim snagama, otklanjanje posledica ratnih razaranja i uništavanja, materijalno i zdravstveno-socijalno zbrinjavanje postradalog stanovništva, organizovanje svih vidova proizvodnje, transporta i usluga i sl. zahtevali bi izvanredne napore i organizovanu aktivnost organa samoupravljanja, kao i organa vlasti na svim nivoima političko-teritorijalne organizacije. Ovo bi se odnosilo i na područja koja bi neprijatelj uspeo da zaposedne, jer bi se i na njima vodile neprekidne oružane borbe i pružao opštenarodni otpor agresoru. Pored ovoga, treba računati i sa promenama koje bi nastale u nadležnosti između organa užih i širih društvenopolitičkih zajednica. Verovatno je da bi ratna situacija i potrebe odbrane nalagale da se, pored principa uzajamne i ravnopravne saradnje, na kojima se zasnivaju odnosi između organa užih i širih društvenopolitičkih zajed-

nica, povremeno primenjuju i odnosi subordinacije. Ovo radi ostvarivanja što potpunije mobilizacije snaga i sredstava, njihovog racionalnijeg korišćenja, kao i efikasnijeg preduzimanja raznih mera u svrhu otklanjanja posledica nastalih usled ratnih dejstava. Ali i u tome pogledu mora se polaziti od realnih mogućnosti i potreba, pri čemu stabilnost i efikasnost sistema vlasti ne bi trebalo tražiti samo na liniji koncentracije i centralizacije funkcija u saveznim i republičkim razmerama. Mnogo je značajnije da se ostvari idejno jedinstvo, solidarnost i odgovornost u izvršavanju zadataka koji su sa stanovništa vođenja rata i odbrane zemlje od opšteg društvenog interesa i značaja. Ovo pogotovo kada se ima u vidu da savezni pa i republički organi, usled ratnih i borbenih dejstava, ispresecanosti teritorije, poremećaja i zastoja u saobraćaju i vezama i sl, često ne bi ni bili u mogućnosti da ispolje efikasniji uticaj, a naročito ne u pogledu otklanjanja posledica u trenutno nastalim lokalnim situacijama.

Uloga opštine u odbrani. U razmatranju pitanja društvenopolitičkog sistema sa stanovništa odbrane i ratnih uslova, posebnu pažnju privlači položaj opštine. Ovo zbog toga što ona inače u sistemu neposredne i samoupravne socijalističke demokratije ima prvorazredno mesto, pa bi samim tim i u pripremama društva za odbranu i u slučaju eventualnog rata trebalo da se nalazi na težišnom položaju. U opštini se, kao što je poznato, začinju, stiču i razrešavaju lični i društveni interesi. Određenije rečeno, to znači da se u opštini obezbeđuju materijalni i drugi uslovi za rad i razvitak privrede, društvenih i javnih službi i vrši njihovo međusobno usklađivanje. Angažovanjem budžetskih i udruženih sredstava radnih organizacija obezbeđuju se komunalno-socijalne, prosvetno-kulturne i druge potrebe građana, obezbeđuju se samoupravna i druga prava, posebno ona koja se odnose na sigurnost ljudi i imovine, javni red i mir, kao i opšte slobode građana. Prema tome, u opštini se odvija celokupni život društva, na nju su, u prvom redu, upućeni svi radni ljudi i građani, radne i druge organizacije, u njoj i preko njenih organa oni ostvaruju i svoja samoupravna i druga prava, ali isto tako izvršavaju i svoje dužnosti prema društvenoj zajednici.

S obzirom na takav položaj opštine u društveno-ekonomskom životu i društvenopolitičkom sistemu, opravdana je i realna orijentacija da budu na adekvatan način izražene i njene funkcije u pripremama društva za odbranu. U tome se posebno ogledaju funkcije i poslovi koji se odnose na mobilizaciju ljudstva, transportnih i drugih sredstava za popunu oružanih snaga, zatim, vanredno obimni i složeni poslovi priprema za zaštitu stanovništva i materijalnih dobara od posledica ratnih dejstava, uključujući tu i obrazovanje, materijalno opremanje i obuku odgovarajućih jedinica i službi namenjenih za zaštitu i spasavanje i, napokon, poslovi koji se odnose na koordiniranje i međusobno usklađivanje priprema radnih i drugih organizacija, kao i ostvarivanje niza drugih prava i dužnosti građana, radnih i drugih organizacija u vezi sa pripremama društva za odbranu.

Orijentisanje neposrednih priprema u pravcu opštine u skladu je i sa našom doktrinom i koncepcijama opštenarodnog odbrambenog rata. Ovo prvenstveno zbog toga što se u opštini nalaze svi ljudski i materijalni izvori odbrambenog potencijala, pa bi samim tim ona i u slučaju rata mogla najuspešnije da ostvaruje njihovu mobilizaciju i angažovanje u opštim odbrambenim naporima. Posebno značajne funkcije imala bi opština u pogledu zaštite, materijalnog i zdravstveno-socijalnog zbrinjavanja i uopšte obezbeđenja životnih uslova ljudi, u otklanjanju posledica ratnih dejstava, kontroli i bezbednosti građana, objekata i teritorije, kao i u pogledu organizacije čitavog niza akcija i mera koje bi nametnula ratna situacija i potrebe odbrane, uključujući tu i proizvodnju, transport, snabdevanje i sl. To znači da izvršavanje i ovih funkcija, pogotovo ako se imaju u vidu česte i brze promene situacije, kao i ograničene mogućnosti operativnog rukovođenja od strane organa širih društvenopolitičkih zajednica, ukazuje na opravdanost i svrsishodnost nastojanja da se težište ovog rada nalazi u opštini. Pri ovome, takođe, treba voditi računa da bi ratna situacija dovela do veoma različitih uslova rada u pojedinim delatnostima i službama, i to kako u odnosu na pojedine faze — periode rata, tako i u odnosu na pojedine uže ili šire regione. Ovo, kao i postojanje raznih organizacijskih, tehničkih, tehnoloških i drugih specifičnosti koje vladaju u pojedinim oblastima i delatnostima privrednog i društvenog života, a posebno nacionalne i druge regionalne specifičnosti mogu da budu veoma značajne kada se posmatraju sa vojno-političkog i odbrambenog aspekta.

Jače naglašavanje uloge opštine u odbrani ne bi trebalo da izaziva sumnju i bojazan da bi se time narušavalo jedinstvo i celovitost sistema odbrane. Jačanja komunalne samouprave, i pored brojnih protivrečnosti i sukoba interesa koji su stalno prisutni u društvenom životu, ne dovodi u pitanje i ne ugrožava jedinstvo zemlje i nacije,⁸ nego ga, naprotiv, kroz integracione procese i najpotpunije izražavanje osobenosti, samo učvršćuje i povezuje. I kao što se jedinstvo raznih protivrečnih interesa na relaciji opština — šira društvena zajednica postiže i obezbeđuje putem jedinstvenih ekonomskih i političko-pravnih instrumenata i mehanizama, kao i akcijama društveno-političkih organizacija, ono se na isti način može obezbediti i na pitanjima odbrane. Ovo posebno kada se ima u vidu da se oružane snage, kao osnovni faktor oružane borbe i otpora, nalaze i moraju nalaziti izvan političko-teritorijalne podele, kako bi predstavljale jedinstvenu oružanu silu, koja podjednako pripada svim narodima Jugoslavije. I u svim drugim delatnostima odbrane, kada one prevazilaze mogućnosti, ili neposredne odbrambene interese komune, društvena zajednica obezbeđuje njihovo jedinstvo i usklađenost. Pored toga, važno je napomenuti da se pripreme za odbranu svih faktora društva zasnivaju na jedinstvenim društveno-političkim cilje-

⁸ Zalažući se za punu samoupravnu afirmaciju Pariske komune, Marks je tvrdio da: „Jedinstvo nacije nije imalo da bude razbijeno, nego, naprotiv, da bude organizovano putem komunalnog uređenja.”

vima odbrane, na jedinstvenoj doktrini i koncepcijama vođenja rata i osnovnim ratnim pretpostavkama, na jednakim pravima i dužnostima svih subjekata odbrane, na jedinstvenim principima na kojima treba da se zasniva društveno-politički sistem u ratu, kao i na jedinstvenom regulisanju svih drugih osnovnih pitanja koja su od strategijskog značaja i interesa za odbranu zemlje u celini.

U sistemu neposredne i samoupravne socijalističke demokratije sadržane su ogromne moralno-političke, stvaralačke i akcione snage, koje su u stanju da nose zadatke u pripremama društva za odbranu, kao što bi i u slučaju eventualnog rata bile u stanju da se uspešno suprotstave agresoru. I utoliko su značajnija nastojanja da se i delatnost odbrane na najpogodniji način uključuje u postojeći društveno-politički mehanizam. Pri tome se mora voditi računa o unekoliko specifičnom karakteru funkcija i poslova odbrane, kao i o određenim protivrečnostima, naročito onim koje bi nastale u slučaju rata. Zato je neophodno da se traže mogućnosti za njihovo razrešavanje, kako bi se postojeći društvenopolitički sistem što uspešnije prilagodio izmenjenim i znatno otežanim ratnim uslovima. Ovde se ne misli, jer to ne bi bilo ni moguće, a u krajnjem, čak ni sa stanovišta odbrane, ne bi bilo ni svrsishodno, da se mirnodopski razvoj prilagođava ili podređuje potrebama odbrane. Reč je o potrebi kontinuiranog praćenja, proučavanja i svestranog istraživanja društvenoekonomskih odnosa sa stanovišta odbrane, posebno ratnih uslova, u svrhu iznalaženja najpovoljnijih rešenja.

General-major
Aleksandar JOVANOVIĆ

UTICAJ SAVREMENOG NAORUŽANJA NA ORGANIZACIJU I RAD SANITETSKE SLUŽBE U RATU

1. *Sanitetske posledice dejstva savremenog naoružanja.* U tretiranju uticaja savremenog naoružanja na organizaciju i rad sanitetske službe oružanih snaga u ratu polazimo od postavke da će eventualni rat biti opšti raketno-nuklearni sa primenom hemijskih i bioloških borbenih sredstava i usavršenog konvencionalnog naoružanja (što ne umanjuje i ne isključuje mogućnost lokalnih i ograničenih ratova), da će biti totalan, dugotrajan i iscrpljujući, da će nuklearno-hemijsko-biološkim udarima biti izložene ne samo oružane snage i gradovi, veća naselja, administrativni, industrijski i saobraćajni centri i dr. Posledice ovoga, pored ogromnih razaranja nacionalne materijalne baze, bile bi ogromno povećanje broja ubijenih, ranjenih i obolelih među civilnim stanovništvom i oružanim snagama u odnosu na sve dosadašnje ratove.

Pored toga, rat uopšte, a naročito upotreba nuklearno-hemijsko-bioloških borbenih sredstava, doveli bi do:

opšteg pogoršanja životnih uslova (velike oskudice hrane, nedostatka higijenski čiste vode, loših smeštajnih prilika, loših uslova za održavanje lične higijene, velike migracije stanovništva i dr.), što može usloviti masovne crevne zaraze, kožna oboljenja i dr.;

razbuktavanja endemskih žarišta zaraznih bolesti (pegavac, crevne zaraze i dr.);

kontaminacije vode, hrane, zemljišta i dr.

Sve ovo imaće ogroman uticaj i na organizaciju i rad sanitetske službe oružanih snaga pošto će ljudstvo da deluje u ovakvim uslovima.

Izuzetno teške posledice koje bi prouzrokovao eventualni rat na oružane snage, stvorile bi teške probleme za sanitetsku službu, a koji bi proisticali, pre svega, iz:

pojave velikog broja ranjenika i bolesnika, često jednovremeno na raznim delovima državne teritorije;

izmene strukture sanitetskih gubitaka u odnosu na dosadašnje ratove: znatno veći broj opekotina i udruženih povreda (ranjeni i ujedno opečeni, ranjeni ili opečeni i ujedno ozračeni ili kontaminirani, ranjeni ili opečeni i zatrovani bojnim otrovima i dr.), nove vrste oboljenja (ozračeni, kontaminirani, zatrovani nervnim i drugim bojnim otrovima), veći broj psihijatrijskih oboljenja usled ratnih dejstava uopšte i primene psihohemijskih bojnih otrova posebno, veći broj zaraznih oboljenja, naročito u slučaju primene bioloških borbenih sredstava, i dr.;

velike neravnomernosti u prilivu ranjenika i bolesnika, za razliku od dosadašnjih ratova kad je priliv bio manje-više ravnomeran; veće smrtnosti, većeg invaliditeta i dužeg trajanja lečenja ranjenika i bolesnika;

znatno povećane izloženosti snaga i sredstava sanitetske službe uništenju, oštećenju i kontaminaciji radiološko-hemijsko-biološkim borbenim sredstvima, što bi znatno umanjilo mogućnost sanitetske službe i otežalo rad sanitetskih jedinica i ustanova, a često ga privremeno paralisalo ili onemogućilo;

veće ugroženosti ranjenika i bolesnika usled neprijateljskih dejstava i kontaminacije radiološko-hemijsko-biološkim materijama; velikog povećanja potreba u sanitetskim sredstvima;

velika oskudica u materijalnim sredstvima, vremenu i prostoru.

Savremena ratna tehnika sama će prouzrokovati sve češća i obimnija oštećenja zdravlja ljudstva koje njome rukuje (dejstva raznih fizičkih, hemijskih i drugih agenasa).

Korišćenje elektronike, povećanje motorizacije i mehanizacije zahtevaće znatno složeniju selekciju ljudstva za pojedina radna mesta, pri čemu će sanitetska služba imati važnu ulogu.

Sve ovo postavlja pred oružane snage i zemlju u celini, u najoštrijoj formi, problem zaštite žive sile i ljudskih rezervi, jer iako svaki od četiri osnovna faktora oružane borbe — čovek, materijalna sredstva, prostor i vreme — pod određenim uslovima može biti odlučujući za ishod rata, ipak ljudski faktor ostaje osnovni i najvažniji za izvojevanje pobede. Prvenstveno od čoveka i njegovih kvaliteta — znanja, morala, veštine, snalažljivosti, odlučnosti, hrabrosti, izdržljivosti i otpornosti — zavisi ishod rata.

2. *Uloga, zadaci i načela organizacije i rada sanitetske službe u ratu.* Problem zaštite ljudstva i problem ljudskih rezervi ostaju, dakle, i dalje osnovni problemi u eventualnom ratu, a uloga sanitetske službe u njihovom rešavanju vrlo značajna. (U drugom svetском ratu sanitetske službe armija uspele su da vrate u stroj oko 75% svih ranjenika i znatno veći procenat bolesnika, a veliki broj ranjenika i bolesnika nesposobnih za službu u oružanim snagama bio je osposobljen za privredu. Umrlo je svega oko 4% svih ranjenika koji su stigli u sanitetske ustanove.) Sanitetska služba ne učestvuje samo u rešavanju problema ljudskih rezervi, već i u očuvanju i podizanju borbene gotovosti i morala jedinica i ustanova oružanih snaga.

Zadaci sanitetske službe u eventualnom ratu, u odnosu na dosadašnje ratove, u osnovi se nisu promenili — zaštita i unapređivanje fizičkog i psihičkog zdravlja ljudstva radi održavanja borbene gotovosti, lečenja ranjenika i bolesnika. Međutim, uloga, organizacija, uslovi i način rada sanitetske službe znatno će se razlikovati.

Najvažnija i najevidentnija razlika očitovaće se u znatno većem neskladu između potreba i mogućnosti sanitetske službe. Radi

toga je neophodno da se organizacija i rad sanitetske službe zasnovaju na načelima koja će omogućiti da se postojeći nesklad i teškoće bar ublaže, kad se ne mogu u potpunosti rešiti, i da se raspoloživim snagama i sredstvima postigne maksimalno mogući efekat i u najtežim uslovima rada.

Polazeći od načina vođenja rata uopšte i borbenih dejstava posebno, velikog broja ranjenika i bolesnika, naučnih i tehničkih dostignuća, prvenstveno medicine, ekonomskih i kadrovskih mogućnosti zemlje, mogućnosti i uslova rada sanitetske službe, kao i povećane pokretljivosti jedinica i oružanih snaga u celini, organizacija sanitetske službe, odnosno sanitetskog obezbeđenja u eventualnom ratu trebalo bi da se zasniva na sledećim *načelima*.

Komandanti svih stepena odgovorni su za sanitetsko obezbeđenje svojih jedinica. *Odgovornost komandi jedinica u sanitetskom obezbeđenju* bila je i do sada velika, a u eventualnom ratu biće još veća. Ovo zbog toga što mnoge mere sanitetskog obezbeđenja — naročito zbrinjavanje velikog broja ranjenika i bolesnika posle nuklearnih, hemijskih i bioloških udara, sprovođenje mera preventivnomedicinske zaštite, evakuacija ranjenika i bolesnika i dr. — sanitetska služba neće moći sama da izvrši. Zbog toga su dužne da obezbede sadejstvo svih službi u korist ranjenika. S obzirom na ulogu komandanata jedinica i pomoćnika komandanata za pozadinu u organizaciji i sprovođenju sanitetskog obezbeđenja (donose odluku o razmeštaju sanitetskih jedinica i ustanova, u organizaciji evakuacije ranjenika i bolesnika i sanitetskog snabdevanja, manevru sanitetskim snagama i sredstvima, pomoći sanitetskoj službi i dr.), oni moraju da poznaju osnovne probleme sanitetskog obezbeđenja borbenih dejstava i sanitetske službe u celini i opšta načela njihovog rešavanja.

Sve ovo ne umanjuje značaj, ulogu i odgovornost koju u sanitetskom obezbeđenju imaju *načelnici sanitetske službe* koji su dužni da svojim komandama podnose predloge o organizaciji sanitetskog obezbeđenja, izveštavaju o stanju i traže potrebnu pomoć.

Pošto organizacija sanitetskog obezbeđenja zavisi od konkretne opštevojne i sanitetske situacije, što zahteva da sanitetski organi, posebno u komandama, moraju stalno da prate, cene i poznaju opštevojnu i sanitetsku situaciju i da brzo reaguju na izmene situacije. Pri tome sanitetski organi moraju ispoljiti najveću operativnost i samoinicijativu u radu, stalno sarađujući sa drugim organima komande na problemima od zajedničkog interesa. Ovo zahteva da komande neprekidno obaveštavaju sanitetske organe o situaciji, da sanitetski organi neposredno opšte sa pomoćnikom komandanta za pozadinu, a, kad situacija to zahteva, i sa komandantom jedinice i da održavaju neprekidnu vezu sa pretpostavljenim i potčinjenim sanitetskim organima, jedinicama i ustanovama.

Stalne i brze izmene situacije i nužnost donošenja brzih odluka zahtevaće da se i u rukovođenju sanitetskom službom koriste mogućnosti koje pruža elektronika. U vezi sa tim štabna i medicinska dokumentacija treba da se svede na neophodni minimum, a po formi da bude takva da omogućava obradu elektronskim putem.

Za sanitetske organe u komandama, naročito višim, treba birati lekare koji dobro poznaju organizaciju i taktiku sanitetske službe i imaju smisla i sposobnosti za komandno-štabni rad, jer od kvaliteta rukovodećeg kadra sanitetske službe i njihovog organizacijskog znanja i sposobnosti umnogome zavisi uspeh u izvršenju zadataka sanitetske službe.

Na uspeh sanitetskog obezbeđenja utiče i kvalitet planiranja sanitetskog obezbeđenja, zato dokumenti planiranja (štabni i stručni — plan sanitetskog obezbeđenja, stručna naređenja i uputstva i dr.) moraju biti potpuni, kratki, jasni, jednostavni, elastični i pravovremeni.

Osnovni problem sanitetske službe, tj. zbrinjavanje ogromnog broja ranjenika i bolesnika iz oružanih snaga u uslovima savremenog rata ne može se rešiti angažovanjem samo sanitetskih snaga i sredstava oružanih snaga, već se u njihovom lečenju i nezi moraju angažovati i snage i sredstva *civilne zdravstvene službe*. U tom smislu sanitetska služba oružanih snaga zadržavala bi na lečenju i nezi one ranjenike i bolesnike koji će se u određenom roku, na primer, od oko 30 dana, izlečiti i vratiti u jedinice, dok bi se svi ostali ranjenici i bolesnici, posle primljene medicinske pomoći u sanitetskim jedinicama i ustanovama oružanih snaga, evakuisali u ustanove zdravstvene službe radi daljeg lečenja i nege. Samo na ovaj način moguće je obezbediti neophodnu pokretljivost sanitetskih jedinica i ustanova oružanih snaga, jer povećana pokretljivost jedinica i povećana dinamika borbenih dejstava zahtevaju da i sanitetske jedinice i ustanove budu potpuno pokretljive kako bi mogle pratiti jedinice u borbi.

Pomoć civilne zdravstvene službe sanitetskoj službi oružanih snaga proširiće se i na sprovođenje određenih mera preventivno-medicinske zaštite na teritoriji, na snabdevanje sanitetskim materijalom, na pripremu sanitetskih kadrova za potrebe oružanih snaga, na ocenjivanje sposobnosti ljudstva za dužnosti u oružanim snagama i dr.

S druge strane, uvek kad opštevojna i sanitetska situacija to dozvoljavaju, sanitetska služba oružanih snaga učestvovaće u zbrinjavanju civilnog stanovništva, naročito posle nuklearnih i hemijskih udara po većim gradovima.

U planiranju upotrebe snaga i sredstava civilne zdravstvene službe za potrebe oružanih snaga, kao i snaga i sredstava vojne sanitetske službe za potrebe stanovništva, koordinacija igra važnu ulogu. Ona treba da se sprovodi na svim nivoima državne uprave, odnosno komandovanja i veoma je važan činilac za najracionalnije korišćenje zdravstvenih snaga i sredstava zemlje.

Nosilac koordinacije načelno treba da je onaj organ koji je u određenoj situaciji nosilac glavnog tereta zdravstvene zaštite. To znači da u slučajevima nuklearnih, hemijskih i bioloških udara po gradovima i većim naseljima, nosilac koordinacije treba da bude organ civilne odbrane (zaštite), na operacijskim prostorijama u principu organ sanitetske službe oružanih snaga, a u ostalim slučajevima organ civilne zdravstvene službe.

Mogućnost pojave ranjenika i bolesnika na celoj dubini državne teritorije, brisanje klasične linije fronta, prisustvo delova oružanih snaga na celoj državnoj teritoriji i dr. zahtevaju da se i na teritoriji nalaze određene sanitetske jedinice i ustanove radi sanitetskog obezbeđenja vojnoteritorijalnih jedinica i ustanova oružanih snaga na teritoriji, ali i kao pomoć i oslonac sanitetskoj službi operativnih jedinica.

Prisustvo organa sanitetske službe u svim jedinicama i na celoj državnoj teritoriji imaće važan uticaj i na očuvanje i podizanje morala ljudstva, što još više ističe sanitetsku službu kao vojnog činioca pobeđe.

Prisutnost sanitetske službe na svakom mestu ne bi smela da spreči da se u određenim situacijama jače snage i sredstva grupišu na određenoj užoj teritoriji za rešavanje određenog zadatka.

Od pravovremenog pružanja *prve medicinske pomoći* često zavisi i život ranjenika i bolesnika. S obzirom na veću samostalnost u dejstvima i manjih jedinica i povećanu inicijativu starešina (brzi prodori u dubinu, česta zaobilaženja, opkoljavanja i dr.), veću rastresitost borbenog poretka, mogućnost pojave velikog broja ranjenika i bolesnika u kratkom vremenskom razmaku, organi sanitetske službe neće biti u stanju da većini ranjenika i bolesnika pravovremeno pruže prvu pomoć, već će se ona pružati prvenstveno u vidu *samopomoći i uzajamne pomoći*. Zbog toga svaki vojnik i starešina moraju da znaju pružiti prvu pomoć, da za to imaju potrebna sredstva i da se za ovo obuče još u miru.

Pri nuklearnim i hemijskim udarima trijažu, prvu i opšte-medicinsku pomoć i delimičnu dekontaminaciju ranjenika i bolesnika, kad god operativno-taktička situacija dozvoljava, treba vršiti na mestu ili u blizini udara i to prvenstveno snagama i sredstvima napadnute jedinice i drugih susednih sanitetskih jedinica (ustanova), a kad je neophodno u rejon gubitaka uputiti i posebne sanitetske jedinice za hitnu pomoć. Ako je bezbednost ranjenika i bolesnika ugrožena vrši se, načelno, evakuacija po svaku cenu u dubinu, a kad to nije moguće i evakuacija u stranu.

Organizacija sanitetskog obezbeđenja mora biti *elastična*. Brze i česte izmene operativno-taktičke i sanitetske situacije, naročito trenutna pojava velikog broja ranjenika i bolesnika kao posledica nuklearno-hemijsko-bioloških borbenih sredstava, zahtevaće brzo pregrupisavanje sanitetskih snaga i sredstava radi brzog prilagođavanja novonastaloj situaciji. Ovo pregrupisavanje, tj. *manevar snagama i sredstvima sanitetske službe*, najbrže i najbolje se postiže posedovanjem *rezervi*. Na ovaj način moguće je pravovremeno ostvariti potrebnu koncentraciju snaga i sredstava sanitetske službe na mestima uvećanih potreba, odnosno na mestima najvećih sanitetskih gubitaka. Rezerve moraju biti pokretne i čim su iscrpljene treba stvarati nove.

Najveću sanitetsku podršku treba obezbediti onim jedinicama kod kojih se očekuju najveći sanitetski gubici i gde su uslovi rada najteži.

Dinamika savremenih borbenih dejstava zahteva da i sanitetske jedinice i ustanove budu potpuno *pokretne* i da tu pokretljivost sačuvaju. Uspeh sanitetskog obezbeđenja zavisi od toga koliko će sanitetske jedinice i ustanove uspeti da prate jedinice kojima pripadaju ili koje sanitetski obezbeđuju. Pokretljivost sanitetskih jedinica i ustanova obezbeđuje se motorizovanim saobraćajnim sredstvima i brzim i stalnim oslobađanjem od ranjenika i bolesnika koji podležu evakuaciji, brzom i stalnom obradom ranjenika i bolesnika.

Dinamika savremenih borbenih dejstava zahteva da se zbog bezbednosti sanitetskih jedinica i ustanova, ranjenika i bolesnika, sanitetske jedinice i ustanove, a posebno u odbrani, razvijaju na većoj udaljenosti od linije fronta. Medicina, međutim, zahteva da ranjenici i bolesnici što pre stignu u ustanove u kojima im se pruža odgovarajuća medicinska pomoć. Ova suprotnost između opštevojnih i medicinskih zahteva rešava se *ubrzanjem evakuacije*, te se zbog ovoga sanitetskim jedinicama i ustanovama mora da obezbedi dovoljan broj odgovarajućih transportnih sredstava za evakuaciju ranjenika i bolesnika, uključujući tu i sredstva za evakuaciju vazдушnim i vodenim putem, sredstva za svako zemljište (oklopne transportere) i druga transportna sredstva, prvenstveno u korišćenju komunikacija, prvenstvo u korišćenju i maksimalno korišćenje povratnog transporta i dr.

Stalno pristizanje velikog broja novih ranjenika i bolesnika u sanitetske ustanove koje se nalaze u blizini fronta, zahtevaće evakuaciju ranjenika i bolesnika i njihovu *disperziju po celoj dubini i širini slobodne državne teritorije*. Ova evakuacija, zbog velike dužine, uništenja, oštećenja, kontaminacije, zauzetosti i ugroženosti komunikacija biće veoma otežana i dugotrajna, pa se pred sanitetsku službu postavljaju teški zadaci za njeno sprovođenje (obezbeđenje potrebnih transportnih sredstava, priprema ranjenika i bolesnika za evakuaciju, pružanje pomoći i nege u toku evakuacije i dr.). Teškoće će biti još veće kad se za evakuaciju u dubinu koristi samo, ili prvenstveno, automobilski transport, s obzirom da će se železnički transport moći relativno malo koristiti, a vazdušni će se koristiti u ograničenom obimu i to prvenstveno za evakuaciju ranjenika i bolesnika iz ugroženih rejona. Pored toga, dugo transportovanje tek operisanih ranjenika i nedovoljno stabiliziranih bolesnika negativno utiču na tok izlečenja.

Ipak, ranjenike i bolesnike iz jedinica ne treba evakuisati dublje u pozadinu nego što interesi lečenja i vojna situacija zahtevaju. Naprotiv, treba težiti da se što veći broj ranjenika i bolesnika leći što bliže frontu, jer se na taj način obezbeđuje njihovo brže vraćanje u jedinice posle izlečenja.

Zadržavanje velikog broja ranjenika i bolesnika do izlečenja bliže frontu, otklanja, istina, izvesne negativne posledice evakuacije u dubinu, ali, s druge strane, neminovno zahteva stvaranje većih bolničkih kapaciteta u blizini fronta. Ovo, pak, zahteva pomeranje prema frontu stručnih kadrova iz dubine, jer za ove ranjenike i bolesnike moraju se stvoriti povoljni uslovi za njihovo kompleksno

lečenje. Sem toga, veća koncentracija ranjenika i bolesnika bliže frontu, krije u sebi izvesne opasnosti za njihovu bezbednost (u slučaju povlačenja, akcije diverzantata, avio-udari i dr.).

Rešenja treba, dakle, tražiti u kombinaciji ove dve mogućnosti, tj. u lečenju što većeg broja lakših ranjenika i bolesnika u blizini fronta i u planskoj evakuaciji određenih kategorija ranjenika i bolesnika (koji su transportabilni i čije će lečenje duže trajati) u dubinu državne teritorije.

Iako na osnovu Ženevskih konvencija sanitetske jedinice i ustanove, sanitetsko osoblje, ranjenici i bolesnici uživaju pravo zaštite ukoliko su obeleženi vidljivim znakom Crvenog krsta, njihova ugroženost u eventualnom ratu neizbežno će se povećati u odnosu na drugi svetski rat usled velike razorne moći i dometa novih oružja, kao i usled eventualnog svesnog nepoštovanja Ženevskih konvencija od strane neprijatelja. Ovo će pred sanitetsku službu i komande (starešine) postaviti važne i teške zadatke u pogledu zaštite sanitetskih jedinica i ustanova, ranjenika i bolesnika.

Svaka sanitetska jedinica i ustanova, u slučaju da je ugrožena moraće da se brani prvenstveno vlastitim snagama i sredstvima, a za odbranu koristiće se i laki ranjenici i bolesnici koji se tu leče a koji su sposobni da u nuždi vode borbu.

Važnu ulogu u borbenom obezbeđenju imaće i pravilan izbor mesta za razmeštaj sanitetskih jedinica i ustanova — mesta koja pružaju povoljne uslove za odbranu, u blizini drugih jedinica i dr. — iako su ponekad u ovim slučajevima uslovi za sanitetsko obezbeđenje nepovoljniji (lošiji i duži putevi evakuacije ranjenika i bolesnika, teži uslovi smeštaja i rada i dr.).

Grupisanje velikog broja ranjenika i bolesnika na relativno maloj prostoriji predstavljaće rentabilan cilj neprijateljskih nuklearnih, hemijskih, bioloških i avio-udara, pa će se ranjenici i bolesnici morati grupisati u manje grupe na većem prostranstvu, što će otežati korišćenje sanitetskih kadrova, naročito uskospecijalističkih i specijalnih aparatura, a stvaraće poteškoće i u snabdevanju i zaštiti.

Problem zaštite ranjenika i bolesnika znatno bi se ublažio formiranjem i korišćenjem sanitetskih zona u koje bi se grupisali ranjenici i bolesnici. To zone bi trebalo dobro maskirati i obezbediti i pored toga što ih prema Ženevskim konvencijama, neprijatelj ne bi smeo da napada. Za smeštaj i zaštitu ranjenika i bolesnika veoma korisno mogu poslužiti prirodna skloništa, podzemne špilje, vrtače, pošumljene uvale i sl.

Izmena strukture sanitetskih gubitaka utiče na broj i vrste pojedinih sanitetskih ustanova i na profil sanitetskih kadrova i vrste opreme u njima.

U eventualnom ratu među sanitetskim gubicima biće veliki broj udruženih povreda i novih vrsta oboljenja, zbog čega većina sanitetskih jedinica i ustanova mora biti *polivalentnog tipa*, tj. ospo-

mobljene da mogu pružati odgovarajuću pomoć svim vrstama ranjenika, odnosno bolesnika. Pored ovoga, pojedine, prvenstveno hirurške ustanove, dodeljivanjem određenih specijalističkih kadrova sa posebnom opremom, mogu se pretvoriti u usko specijalističke ustanove, kao, na primer, za opekotine, za povrede dugih kostiju i velikih zglobova i dr.

Higijensko-epidemiološka i radiološko-hemijsko-biološka situacija u jedinicama i na teritoriji zahtevaju neprekidno *sanitetsko izviđanje* i preduzimanje mera lične i kolektivne higijene, mera preventivno-medicinske zaštite i drugih mera za obezbeđenje zdrave hrane i vode, za zaštitu od dejstava nuklearnih, hemijskih i bioloških borbenih sredstava i dr.

S obzirom na važnost sanitetskog izviđanja, u izviđanju treba da učestvuju svi sanitetski organi i svaka sanitetska jedinica i ustanova, ali već u puku i diviziji za sanitetsko izviđanje moraju postojati i posebni organi sanitetske službe. Ovi organi moraju biti dovoljno kvalifikovani, pokretljivi i da raspoložu potrebnom opremom za izvršenje najvažnijih zadataka sanitetskog izviđanja. U višim jedinicama operativne vojske, kao i u vojnoteritorijalnim jedinicama moraju postojati posebne sanitetske jedinice-ustanove sa kvalifikovanim kadrovima i potrebnom opremom za izvršenje svih zadataka sanitetskog izviđanja.

Sanitetske jedinice i ustanove moraju u svom formacijskom sastavu imati potrebne snage i sredstva za *sanitarnu obradu i dekontaminaciju* ranjenika i bolesnika, ljudstva svog sastava i svoje opreme. S obzirom da ove snage i sredstva neće biti dovoljni kod većeg priliva kontaminiranih ranjenika i bolesnika, to zbog ovakvih slučajeva, koji će biti česti, sanitetska služba mora imati i posebne jedinice za dekontaminaciju većeg kapaciteta.

Ublažavanje nesklada između mogućnosti i potreba sanitetske službe rešavaće se, pored iznetih mera i poboljšanom organizacijom rada u sanitetskim jedinicama i ustanovama, uvođenjem novih *dostignuća nauke i tehnike* u lečenju ranjenika i bolesnika, povećanim ličnim zalaganjem sanitetskog i drugog osoblja koje radi na sanitetskom obezbeđenju i dr. (boljom i svrsishodnijom medicinskom trijažom; primenom novih, efikasnijih i bržih postupaka u lečenju; primenom novih lekova i korišćenjem bolje opreme; stalnim stručnim usavršavanjem ljudstva sanitetske službe; izučavanjem i primenom stečenih iskustava, i dr.).

Svrshodna *medicinska trijaža* je jedna od najvažnijih organizacijskih mera za ublažavanje nesklada između potreba i mogućnosti sanitetske službe, za postizanje maksimalnog efekta u radu. Sem od medicinskih faktora (vrste, težine i prognoze povrede ili oboljenja i dr.) medicinska trijaža zavisi uvek i od borbene situacije, broja ranjenika i bolesnika, raspoloživih snaga i sredstava i dr. Zato medicinska trijaža mora biti neprekidna i elastična, a lice koje je obavlja treba da ima određene stručne kvalifikacije.

U masi ranjenika pravilnom medicinskom trijažom treba odrediti kome, kada, gde i kakvu pomoć pružiti, vodeći računa o tome

da se ne gubi vreme i materijal na beznadežne slučajeve, a da se zapuste ostali ranjenici i bolesnici neophodni za izvojevanje pobede. Osnovni cilj medicinske trijaže mora, dakle, biti spasavanje što većeg broja ranjenika i bolesnika.

Sužavanje hirurške pomoći ranjenicima, koje će se morati primenjivati u eventualnom ratu, dovešće neminovno do povećanja smrtnosti i invaliditeta ranjenika i do produženja vremena lečenja.

Sanitetsko obezbeđenje jedinica u pozadini neprijatelja predstavljaće zaseban, težak problem za sanitetsku službu i komande (starešine).

Teškoće su prvenstveno posledica nedostatka „slobodne pozadine“ na koju bi se ranjenici i bolesnici iz jedinica evakuisali i lečili, nedovoljne opremljenosti sanitetskih jedinica sanitetskom i drugom opremom da bi sačuvale sposobnost za kretanje i van komunikacija, nesigurnog sanitetskog snabdevanja, stalne ugroženosti ranjenika, bolesnika i sanitetskih jedinica i dr. Sve ovo zahtevaće da jedinice često vode ranjenike i bolesnike sa sobom i da ih leče u pokretu, da se maksimalno oslanjaju na zdravstvenu službu teritorije i da stalno sprovode mere bezbednosti i zaštite ranjenika i bolesnika.

Kada jedinice u plićoj pozadini neprijatelja sadejstvuju sa jedinicama na frontu, posebno u napadnim dejstvima, za sanitetsko obezbeđenje jedinica u pozadini neprijatelja mogu se koristiti i snage i sredstva sanitetske službe operativnih jedinica. Kad god situacija to omogućava, ranjenici i bolesnici, naročito teški, nepokretni i čije će lečenje duže trajati, evakušu se u dubinu na slobodnu teritoriju, prvenstveno vazdušnim putem. Ako evakuacija ranjenika i bolesnika na slobodnu teritoriju nije moguća, a jedinice nisu u stanju da ih vode sa sobom, ranjenici i bolesnici mogu se smestiti u tajne (partizanske) bolnice ili tajna skloništa koja se obrazuju na pogodnim mestima, vodeći računa naročito o njihovoj bezbednosti. Tajne bolnice, ipak, uvek moraju biti spremne i za pokret.

U posebnim situacijama, ranjenici i bolesnici iz više partizanskih jedinica mogu se koncentrisati na jednom mestu, pri jednoj jedinici ili ostaviti na lečenju kod stanovništva.

Sprovođenje mera preventivno-medicinske zaštite u pozadini neprijatelja ima poseban značaj i vrlo je otežano, pri čemu svest ljudstva, disciplina i angažovanje komande (starešina) imaju vrlo važnu ulogu.

Sanitetsko snabdevanje jedinica u pozadini neprijatelja zahteva njihovu što veću samostalnost u sanitetsko-slabdevačkom pogledu, korišćenjem raznih izvora (mesnih, tajnih apoteka i skladišta, ratnog plena i prirodnih izvora ishrane — divlje flore i faune).

Treba naglasiti da bi u pogledu zbrinjavanja i zaštite ranjenika i bolesnika u pozadini neprijatelja iskustva iz NOR-a sigurno bila dragocena, ali mere koje su korišćene u NOR-u ne bi se mogle uvek i na isti način primeniti i u eventualnom ratu, zato je neop-

hodno da se traže i pronalaze nova rešenja koja će više odgovarati novoj situaciji, pri čemu i sanitetski organi i starešine treba da ispolje najveću inicijativu i snalažljivost.

Upotreba nuklearno-hemijsko-bioloških borbenih sredstava u velikoj meri utiče i na *sanitetsko snabdevanje*, kao i na opremanje sanitetskih jedinica i ustanova sanitetskim i drugim sredstvima.

Osnovni problem u sanitetskom snabdevanju jeste nužnost da se pravovremeno obezbede velike količine osnovnih sredstava za zbrinjavanje mase ranjenika i bolesnika i za sprovođenje obimnih mera preventivno-medicinske zaštite. Ovo se postiže obezbeđenjem potrebnih rezervi sanitetskih sredstava suženog i pravilno odabranog asortimana, ali u velikim količinama, vlastitom vojnosanitetskom proizvodnjom nekim kritičkih artikala, korišćenjem ostalih izvora sanitetskog snabdevanja u zemlji, najracionalnijom upotrebom sanitetskih sredstava i masovnim korišćenjem improvizovane opreme.

Uspešno sanitetsko snabdevanje zahteva, uz ostalo da se sanitetske jedinice i ustanove u određenom stepenu osamostale povećanjem formacijskih rezervi sanitetskih sredstava. Pored toga, armijski ešelon treba da raspolaže sanitetskim snabdevačkim jedinicama sa rezervama sanitetskih sredstava na vozilima.

Dotur sanitetskih sredstava češće će se morati vršiti vazдушnim putem.

Od ratne sanitetske opreme se zahteva da je laka, jednostavna za rukovanje, otporna na mehaničke, toplotne i druge nepovoljne uticaje, pogodna za pakovanje i transport, po mogućnosti univerzalna i da odgovara mogućnostima proizvodnje i ekonomike zemlje. U opremu, u skladu sa razvojem nauke i tehnike, treba stalno uvoditi nova sredstva koja će povećati i poboljšati efekat rada sanitetskih jedinica i ustanova (mehanizacija i automatizacija laboratorijskog rada, dijagnostike i dr.).

Poseban problem predstavlja zaštita sanitetskih sredstava od posledica dejstva nuklearno-hemijsko-bioloških borbenih sredstava. Ovo se postiže merama protivnuklearnog, protivhemijskog i protivbiološkog obezbeđenja, pakovanjem sanitetskih sredstava u ambalažu koja ih zaštićuje od kontaminacije i koju je moguće lako dekontaminirati i dr.

Radi rešavanja problema oskudice sanitetskog materijala, posebno kritičkog, nužno je pronalaziti i usavršavati metode koje u zbrinjavanju ranjenika i bolesnika i u sprovođenju mera preventivno-medicinske zaštite uštedeju sanitetski materijal, odnosno omogućavaju upotrebu onog sanitetskog materijala koji se lakše može nabaviti.

Ratna sanitetska doktrina treba da obezbedi da se pripreme sanitetske službe za rat (organizacijske, kadrovske, materijalne i dr.) pravilno usmeravaju i sprovode, a u ratu da obezbedi jedinstvena shvatanja i postupke u organizaciji i sprovođenju sanitetskog obezbeđenja — u zbrinjavanju ranjenika i bolesnika, u sprovođenju mera preventivno-medicinske zaštite i sanitetskog snabdevanja.

Da bi sanitetska služba uspešno sprovela zaštitu zdravlja ljudstva i lečenje velikog broja ranjenika i bolesnika u eventualnom ratu, mora organizaciju sanitetskog obezbeđenja, sanitetske jedinice i ustanove i stručni rad prilagoditi uslovima vođenja rata uopšte i borbenih dejstava posebno.

Za uspešno sanitetsko obezbeđenje važnu ulogu ima i pravilna razrada i usvajanje sanitetske doktrine koja, u okviru opšte ratne doktrine, odgovara kadrovskim i materijalnim mogućnostima zemlje.

Oslanjanje na civilnu zdravstvenu službu, saradnju i odgovornost komandi (starešina) u sanitetskom obezbeđenju, biće neophodni u eventualnom ratu.

Načela organizacije i rada sanitetske službe u ratu ne primenjivati šablonski, već stvaralački, tj. uvek ih prilagođavati konkretnoj situaciji.

Izneta načela na kojima bi trebalo da se zasnivaju organizacija i rad sanitetske službe u eventualnom ratu odgovaraju sadašnjem stepenu razvoja vojne misli i vođenja borbenih dejstava, sadašnjem stepenu dostignuća medicine i drugih nauka, stanju tehničke i druge opremljenosti armije i dr.

Međutim, usavršavanje naoružanja, izmene u ratnoj veštini, nova dostignuća u medicinskoj i drugim naukama, nova tehnička i druga dostignuća zahtevaju od sanitetskih kadrova da ove izmene i dostignuća stalno prate radi pravovremenog uočavanja elemenata koji utiču ili mogu uticati na sanitetsku službu, a u cilju menjanja i daljeg usavršavanja organizacije, rada i opremljenosti sanitetske službe.

Radi rešavanja problema sanitetske službe i njenog daljeg unapređivanja nužno je intenzivno razvijati naučnoistraživački rad i koristiti tehnička dostignuća.

Naučnoistraživački rad u domenu vojne medicine i farmacije mora se usmeravati na rešavanje ključnih problema sanitetske službe u ratu, kao što su: odgađanje hirurške obrade rane, nova sredstva radiološke, hemijske i biološke prevencije i terapije, nove metode brze dijagnostike ozračenosti u poljskim uslovima, novi zamenci krvi i dr.

Pukovnik
dr Vladimír MIKULIČ

ZNAČAJ I PRIMENA FITONCIDA

U razmatranju mogućnosti medicinske intervencije i pomoći u eventualnom ratu posebnu pažnju zaslužuje proučavanje i primena fitoncida — antibiotika iz višeg bilja, tj. biljaka sa hlorofilom.

O pojmu „fitoncida”. Do prvih saznanja o fitoncidima došao je profesor Lenjingradskog univerziteta B. P. Tokin, koji je u toku višegodišnjih (od 1928. do 1932. godine) ispitivanja primetio da mnoge više biljke, tj. biljke sa hlorofilom, poseduju naročite materije sa više ili manje izraženim baktericidnim delovanjem. Tokin je ove materije nazvao „fitoncidi” (fiton = biljka; caedo = ubijati).

Novo otkriće je zainteresovalo mnoge naučnike u više zemalja. P. Ark (SAD), Ferenc (Mađarska) i mnogi drugi utvrdili su da fitoncidi jednih biljaka imaju baktericidno delovanje, tj. ubijaju mikroorganizme, dok fitoncidi drugih biljaka imaju bakteriostatično delovanje, tj. sprečavaju razmnožavanje mikroba. Ustanovljeno je da biljke mogu u prirodnoj sredini da izdvajaju fitoncidne materije u atmosferu, vodu i zemljište, da je fitoncidnost kod jednih biljaka jača, a kod drugih slabija i da je specifična u odnosu prema određenim sojevima mikroba.

Profesor Tokin je takođe utvrdio da biljka u toku svog života daje veće ili manje količine fitoncida, zavisno od uslova života, godišnjeg doba, vazduha, nadmorske visine, zemljišta i drugih faktora. On je sve fitoncide podelio na dve grupe: a) prvu grupu sačinjavaju fitoncidi koji se lako isparavaju, već na sobnoj temperaturi, sjedinjuju sa kiseonikom iz vazduha i raspadaju na različite hemijske materije, koje deluju baktericidno; b) u drugoj grupi su fitoncidi koji se slabo isparavaju ili ne isparavaju već ostaju u soku biljke.

Fitoncidi su u stvari produkt biljnog organizma, namenjeni očuvanju života biljke, tj. oni predstavljaju prirodnu odbranu biljke. Ova njihova osobina je pobudila veliki interes istraživača, kako bi se što šire proučila, a baktericidno delovanje iskoristilo za borbu protiv uzročnika bolesti kod ljudi i životinja. Fitoncidno baktericidno delovanje našlo je svoju praktičnu primenu i u savremenoj medicini, naročito u SSSR, gde se pored različitih oboljenja leče i rane koje dugo ne zarašćuju.

Korišćenje fitoncida u prošlosti. Lečenje biljem potiče još iz vremena pre naše ere. Hiljade godina je prošlo, a lekovito bilje se još uvek upotrebljava u narodnoj medicini, a od biljnih sirovina se izrađuje većina galenskih preparata.

Drevni narodi Inka, Egipta, Vavilona, stari Grci i Rimljani, kao i mnogi drugi znali su za lekovite biljke. Četiri medicinska papirusa,

pronađena u Egiptu, sadrže ukupno 4.000 recepata za lečenje pojedinih vrsta bolesti. Tako, na primer, Londonski medicinski papirus i Ebersov papirus (1936. godine pre n. e.) preporučuju za lečenje čireva truli lotos; pominje se antibakterijsko delovanje rena i mnogih drugih biljaka. Narod Vavilona je protiv gube (lepre) upotrebljavao blitvu i pivo.

Blitva (kod nas česta hrana u Dalmaciji) lek je za mnoga oboljenja. Njen sok sadrži betaina i druge komplikovane materije koje imaju azota. Naročito je interesantna činjenica da biljne vaši ne napadaju blitvu kao ostale biljke oko nje.

Kod raznih upala preporučivali su da se na upaljeno mesto stavi ljuska od belog ili crnog luka, a može se upotrebiti i sažvakano pšenično zrno (poznato i u našem narodu). Narodi istočne Azije su odvajkada poznavali upotrebu biljke mandragore (bunika, velebilje) (vidi literaturu¹). Skoro kod svih starih naroda lukovi su bili vrlo često upotrebljavani u lekovite svrhe.

Gajenje i korišćenje hranljivih i lekovitih biljaka je išlo uporedo sa napretkom civilizacije. Homer u „Odiseji” govori o lekovitoj biljci „moly”, koju su posle više od 2.000 godina naučnici označili kao *Allium*. Herodot (oko 450 god. pre n. e.) u svome delu „Euterpa” — o istoriji Egipta, navodi podatak, uklesan na zidove Keopsove piramide, da je u toku dvadesetogodišnje izgradnje ove piramide 360.000 radnika pojelo belog i crnog luka u vrednosti od oko 1.600 srebrnih talenata (16,978.500 DM po proračunu autora H. Böttchera).

Naša narodna medicina se kao i kod drugih naroda razvijala od davnina, a zbog slične vegetacije i uticaj Rimljana nije se mnogo razlikovala od helenske i rimske. Jedan od najvećih naših srednjevekovnih lekara, osnivač najstarijih bolnica, apoteka i bašta-farmi za gajenje lekovitog bilja bio je Sava Nemanjić. (2)

Narodna hirurgija dugo nije bila poznata. Tek u XVII veku tzv. ranari su obavljali „hiruršku praksu”. Za lečenje rana koristili su bilje sa planina koje „peče rane”, zalivali su rane vinom i oblagali ih belim hlebom; previjali biljnim melemom itd.(3)

Osim belog i crnog luka u nas se i danas upotrebljavaju neke od biljaka koje se pominju u starim spisima, naprimer, *Achillea millefolium* L. (hajdučka trava, stolisnik), nazvana po Homerovom junaku i vidaru rana Ahilu. Oko manastira Žiće i Studenice narod i danas leči uboje posoljenom oblogom crnog luka; bolove u vratu oblogom rena natopljenog ljutom komovicom; šugu črbom od trave čemerike itd.(2) Naša narodna medicina nam je ostavila u nasleđe hiljade recepata sakupljene u knjigama zvanim „lekaruše”.(2)

Ruska narodna medicina je stolecima koristila biljke. Ruski lekari su uglavnom lečili belim i crnim lukom, renom, rotkvom, slačicom i drugim biljkama. Na Kavkazu, na primer, narod nosi oko vrata beli luk kao zaštitu od infekcije, dok seljaci u Ukrajini koriste u istu svrhu majčinu dušicu (*Thymus serpyllum* L.). Često se bolesnici kade dimom od spaljenih različitih trava (tibetska medicina). Sačuvani su i recepti za kađenje personala kod pojave infek-

tivnih bolesti, čime su se istovremeno i dezinficirale bolesničke sobe. Iz istih razloga u sobe tifusnih i tuberkuloznih bolesnika stavljani su venci belog i crnog luka. U Sibiru se za lečenje rana pored već pomenutih biljaka još i danas upotrebljava bokvica (*Plantago lauceolata* L. i *Plantago major* L.), što je poznato i našem narodnom ranarstvu.

Kao što se iz ovog kratkog pregleda može zaključiti, biljka je kroz sve vekove bila najpristupačnija lekovita sirovina do koje je čovek na svim stupnjevima civilizacije i u svim uslovima života mogao lako doći. Proučavanje i upotreba lekovitog bilja nikad ne zastarevaju, što dokazuje i činjenica da je znatan broj proučenih lekovitih biljaka dobio priznanje i našao svoje zaslužno mesto u farmakopejama većine zemalja.

Hemijski sastav fitoncida. Hemijski sastav fitoncida do danas nije potpuno proučen. Neki istraživači vezuju baktericidne osobine za prisustvo molekula belančevina, dok drugi smatraju da je delovanje fitoncida uslovljeno prisustvom materija koje su po svome sastavu bliske glikozidima.(4)

Ustanovljeno je da biljni fitoncidi u svojim ćelijama sadrže ne samo jednu već najmanje dve materije, od kojih je jedna sinergetik u odnosu na drugu, tj. njihova dejstva se uzajamno pojačavaju.(4)

Različiti fitoncidi su sastavljeni od različitih hemijskih materija. Na primer, određena količina belog luka ubija više vrsta mikroba, dok ista količina druge biljke iz iste familije ne ubija mikrobe, niti je uopšte štetna za njih. Pa i današnji antibiotici iz nižeg bilja imaju svoj spektar delovanja. Penicilin ubija, npr., streptokoke i druge mikrobe, ali ne deluje na tuberkulozni bacil, dok streptomycin deluje i na njega, ali ne deluje na neke druge vrste mikroorganizama.

U početku proučavanja hemijskog sastava isparljivih fitoncida mnogi naučnici, pa i sam profesor Tokin, poistovetili su isparljive frakcije fitoncida sa etarskim uljima. Kasnija istraživanja u tom pravcu pokazala su da i biljke koje ne sadrže etarsko ulje ispoljavaju fitoncidno-baktericidno delovanje. To je dokazao i vrlo efektan ogled sovjetske naučnice Stukej. Ona je utvrdila da izdvojeni nervi lišća biljke *Ribes nigrum* L. (f. *Grossulariaceae*) koji sadrže etarsko ulje nisu baktericidni, dok su ostali delovi lišća bez nerava, tj. bez etarskog ulja, pokazali izrazitu baktericidnost.(4) To ipak ne znači da etarska ulja uopšte nisu baktericidna.

G. Ivanović i St. Horvat su 1947. godine uspeli da iz rotkvinog semena izdvoje supstancu (rafanin) rastvorljivu u vodi, jakog antibakterijskog delovanja. Sem rotkve ubija streptokoke, kolibacile i pneumokoke (1).

Od svih lekovitih biljaka najviše interesovanja su izazvale biljke *Allium* vrste, tj. lukovi. C. F. Cavallito i J. Bailey, nastavljajući radove započete 1944. godine, izdvojili su iz belog luka (*Allicin*), antibakterijsku supstancu. Antibakterijsko delovanje lu-

kova se ispoljilo prema stafilokoku, streptokoku, kolibacilu, bacilima tifusa i dizenterije, i mnogim drugim mikrobima. U novije vreme iz porodice lukova izdvojene su mnoge supstance (garlicin, allistatin i dr.) takođe smrtonosne za bakterije (1).

Sadašnje stanje fitoncida u medicini i njihov značaj u ratnim uslovima. U našoj zemlji fitoncidi su tek u eksperimentalnoj fazi proučavanje (5), ali koliki je njihov značaj vidi se i iz članka general-pukovnika dr G. Nikoliša, (6) koji piše. „U novije doba vojna medicina obraća pažnju i na sredstva i metode tzv. narodne medicine, metode lečenja kojima se vekovima služe neki istočni narodi...“; „Za uslove rata i velike oskudice dobro će nam doći sva sredstva i metode, ako imaju makar i minimalan medicinski efekat, samo ako su prosta i pristupačna masama ljudi koje će biti angažovane u ratu“. A to sredstvo narodne medicine je lekovito bilje, tj. fitoncidi.

Za vreme rata nije uvek moguće snabdevati vojnike hranom i neophodnim lekovima, a i jedno i drugo se može naći u neposrednoj blizini, u šumi, nadohvat ruke svakom borcu. Priroda nam je pružila tu mogućnost i treba je iskoristiti. Mnogi preživeli ratnici znaju šta znači za gladnog i ranjenog borca neka vešto odabrana trava ili koren.

U drugom svetskom ratu u SSSR-u fitoncidi su prvi put počeli da se primenjuju za lečenje velikog broja ranjenika. Problem smeštaja ranjenika i dužina njihovog lečenja postali su veoma akutni. Trebalo je što pre pronaći sredstvo kojim će se lečenje svesti na što kraće vreme. Sovjetski lekari su se obratili za pomoć narodnoj medicini i njenom vekovnom iskustvu. I nisu se prevarili. Profesor Lenjingradskog univerziteta biolog, B. P. Tokin, hirurg A. G. Filatov i patoanatom I. V. Toropcev postali su pioniri fitoncidoterapije.

Prva biljka kojom su počeli lečenje gnojnih rana bio je crni luk (*Allium cepa* L.) (7). Rezultati lečenja su bili zadovoljavajući, ali se ipak nisu zadržali samo na tome, već su u istu svrhu uveli i lečenje belim lukom (*Allium sativum* L.). Utvrđeno je da beli luk ispoljava jače antibakterijsko delovanje na uzročnike gnojenja. Uspeh lečenja belim lukom je bio veći, tj. izlečenje je bilo brže. Uskoro je fitoncidoterapija lukovima u periodu rata (1943—1945. godine) našla široku primenu u mnogim vojnim i civilnim klinikama, bolnicama, stacionarima i ambulancama. U to vreme još nije bilo gotovih preparata od lukova, već se pripremala kašica od belog ili crnog luka neposredno pred upotrebu kada je ranjenik već ležao na hirurškom stolu.

Posle rata i u drugim zemljama (SAD, Kini, Japanu, Francuskoj, Nemačkoj i dr.) posvećuje se naročita pažnja proučavanju fitoncida ne samo lukova nego i drugih biljaka, kao i njihovoj primeni u medicini, veterini i agronomiji. Pored baktericidnog ili bakteriostatičnog delovanja ustanovljeno je i prisustvo materija koje stimuliraju biološku aktivnost čovečijeg i životinjskog organizma.

Publikovan je veliki broj radova posvećenih pitanju proučavanja i primene fitoncida. Koliko nam je poznato, do 1958. godine

štampano je na ruskom jeziku 621, a na drugim stranim jezicima (engleskom, francuskom, nemačkom) 606 radova. Danas već postoje i galenski preparati, spremljeni od višeg bilja.

Za preparate od lukova utvrđeno je da sačuvaju svoje antimikrobno delovanje godinu dana. (5) Iz literature nam je poznato, a i iz ličnog eksperimentalnog rada na životinjama u laboratoriji (na oko 600 kunića) da se zimzeleno bilje (jela — *Abies pectinata* D. C., smrča — *Picea excelsa* Lam. Link i dr.) može upotrebiti za lečenje rana, opekotina i smrzotina, za dezinfekciju vazduha u prostorijama i sl. U istu svrhu uspešno se koriste još i hajdučka trava (*Achillea millefolium* K.), bokvica, žilovlak (*Plantago lanceolata* L., *Plantago major* L.), kantarion (*Hypericum perforatum* L.), kao i mnogo drugih biljnih vrsta koje su od značaja za ranjenika u ratnim uslovima. Kakav je položaj fitoncida danas u nauci i koliki je njihov značaj, pored ostalog, jasno govori i podatak da je do sada, na primer, u SSSR održano pet kongresa posvećenih problemu proučavanja fitoncida i njihovoj primeni u medicini, veterini i poljoprivredi.

Naročito je interesantno delovanje belog luka na grip, kako u profilaksi, tako i u terapiji. V. M. Korotkov je uporedo sa drugim lekovima primenio fitoncidoterapiju belim lukom na 10.117 radnika jedne fabrike i dobio je zadovoljavajuće rezultate. Ova činjenica govori o antivirusnom delovanju fitoncida. (4)

Sok kao i vodeni ekstrakt belog luka ima jako izraženo baktericidno delovanje na bacil tuberkuloze. Elektronskim mikroskopom može se pratiti velika promena strukture tuberkuloznog štapića i na kraju njegova smrt. (4)

Od 1948. godine Hirurška klinika Instituta za usavršavanje lekara Akademije nauka ASSR u Baku uvela je obavezno lečenje fitoncidima. Koriste se preparati belog luka (sok, ekstrakt, prašak, mast), a takođe i tzv. isparljive frakcije, tj. kašica, koja naročito deluje na teške gnojne rane. (4)

Iz literature nam je poznato da je više od 10 godina primenjivana fitoncidoterapija u lečenju otitisa i drugih gnojnih oboljenja uha sa dobrim rezultatima. Fitoncidi su korisni za lečenje očnih bolesti i trauma (rane, opekotine rožnjače, konjuktivitis i sl.). Praškom belog luka izlečeno je 133 bolesnika sa različitim gnojnim oboljenjima. (4)

Radi slikovitijeg prikaza uloge fitoncida u terapiji, navešćemo njihovu mnogostruku upotrebu za lečenje, pored već pomenutih bolesti, samo još kod nekih: plućnih bolesti (8, 10), angine (11), dizenterije (10), bolesti uha, nosa i grla (8, 10), tuberkuloze kostiju (4), u akušerskoj i ginekološkoj praksi (8).

U SSSR-u fitoncidi zim zelenog bilja se takođe primenjuju u lečenju rana. Njihovo delovanje je akademik, hirur N. N. Burdenko okarakterisao sledećim rečima: „Već posle prve ili druge primene iščezava neprijatan zadah i rana se brzo čisti od gnojnih i nekrotičnih delova. Sekret dobija manje lepljiv karakter i njegova količina se brzo smanjuje”. (10). Zimzeleno bilje, tj. njihovi preparati

su upotrebljavani ne samo za lečenje teških rana već i za lečenje gnojnih zapaljenja različite lokalizacije, plućnih oboljenja, tuberkuloze pluća, opekotina i smrzotina (10).

U novije vreme sve veću pažnju skreće na sebe divlji luk, crjemuš (*Allium ursinum* L.), koji je po baktericidnom delovanju i mirisu najsličniji belom luku. On je vrlo rasprostranjen po šumama Srbije i Bosne, a njegova lukovica u zemlji potpuno sačuva svoje osobine tokom cele godine, pa i za vreme najljuće zime. Može se koristiti za jelo i lečenje, a svojim mirisom odstranjuje insekte, što je u ratnim prilikama od velike važnosti. Sve ove osobine čine divlji luk vrlo pogodnom sirovinom u ratnim uslovima. To je ono „malo” sredstvo koje se može lako naći u prirodi i koje je dostupno svakom borcu.

Sada, kada sumiramo šta je sve „narodna medicina” doprinela čovečanstvu i razvoju medicine, možemo reći da je s pravom zauzela svoje mesto u naučnoistraživačkom radu, a u nekim zemljama i u terapiji bolesti i trauma. Neiscrpan je izvor lekovitih sredstava za upotrebu u izuzetnim slučajevima koji naročito u toku rata nastaju iznenada i zahtevaju brza i efikasna rešenja, na primer u slučaju odsečene grupe boraca, kojima je nemoguće doći do antibiotika; razaranja fabrika za izradu lekova i sl. Svakako da je kod takvog načina ratovanja nemoguće imati pri ruci sve potrebne lekove i antibiotike. Ali smo u takvim i sličnim prilikama upućeni na korišćenje lokalnog lekovitog bilja. Psihološko stanje i moral boraca slabe ako se ne raspolaže lekovima neophodnim za pružanje prve pomoći i za lečenje zadobijenih rana. Stoga je od izuzetne važnosti poznavanje širokih mogućnosti u korišćenju fitoncida kojih ima svuda, a pristupačni su svakom borcu.

Posle svega izloženog možemo se zapitati kakav nas zadatak u odnosu na fitoncide očekuje u slučaju rata. U momentima nestašice antibiotika trebalo bi da specijalno obučena grupa, sastavljena od srednjemedicinskog kadra, sakuplja lekovito bilje za koje je već utvrđeno da ima fitoncicidno-antimikrobno delovanje i da ga pravilno upotrebi za lečenje ranjenih boraca, bilo u sirovom stanju, bilo tako što bi se sasvim jednostavno prethodno pripremio odgovarajući fitoncicidni preparat od belog luka, divljeg luka, hajdučke trave, kantariona, bokvice i dr. Sve ove biljke, kao i mnoge druge, kod nas su vrlo rasprostranjene, a od njih brzo upotrebljena sveža kašica, sok ili samo previjen čist list na ranu (bokvica) može pomoći ranjeniku.

Moramo napomenuti da ima lekara koji nerado gledaju na uporebu fitoncida u lečenju, bilo što se plaše prebacivanja da su „zastareli”, bilo što smatraju da ovakav način lečenja u vreme kosmičkih istraživanja predstavlja vraćanje unatrag, vraćanje „narodnoj medicini”, na niži stupanj civilizacije, a naročito kada je u pitanju narodni univerzalni lek — beli luk.

Međutim, ne samo rat već i vanredne prilike u miru (zemljotresi, poplave i sl.) vraćaju nas najelementarnijim lekovitim sredstvima prirode — fitoncidima. Zato bi trebalo blagovremeno ispitati fitoncicidno-baktericidno delovanje većeg broja raznih vrsta biljaka

i znati njihovu praktičnu primenu. Svakako, da bi upoznavanje šireg vojničkog i starešinskog sastava sa lekovitim biljem i načinom njegove upotrebe mnogo doprinelo u naporima za uspešnije sanitetsko obezbeđenje.

Iz ovog kratkog pregleda značaja i primene fitoncida mora se zaključiti da je neophodno dalje proučavanje antibakterijskog delovanja višeg bilja i da fitoncidoterapija treba i u nas da zauzme zasluženo mesto u savremenoj medicini, a posebno za lečenje neinficiranih i inficiranih rana, koje predstavljaju akutan problem u izuzetnim mirnodopskim uslovima, a naročito u ratu.

Sanitetski puk. u pen.
dr Petar GANZ

LITERATURA:

1. Böttcher M. Helmuth: Čudesne droge, Zagreb, 1965.
2. Jović S. Milorad: Istoriya medicinskih ustanova sreza i grada Kraljeva od 1200. do 1965. godine, Kraljevo, 1965.;
3. Stanojević Vladimir: Postanak narodne medicine; Sreska narodna medicina i njena preventiva (I), Beograd, 1965.;
4. Тагиев Г.: Фитонциди в хирургии, Баку, Azernešr. 1963.;
5. Ganz O. P.; J. Tucakov, M. Jović: Vojnosanitetski pregled, 23:1, 37—39, 1966.
6. Nikoliš G.: Vojnosanitetski pregled, 23:12, 623—726, 1966.;
7. Tokin B. P.: Fitoncidi, Moskva, Akad. med. nauk SSSR, 1948.;
8. Дроботко і сар.: Антимикробные вещества высших растений. Kiev, Akad. nauk USSR, 1960.;
9. Фитонциди в народном хозяйстве, Akad. nauk USSR, Kiev, 1964.;
10. Фитонциди в медицине, Kiev, Akad. nauk USSR, 1959.;
11. Fitoncidi, Kiev, Akad. nauk USSR, 1960.

PROGRAMIRANA NASTAVA I PROGRAMIRANO UČENJE

Danas se mnogo raspravlja o tome šta je programirana nastava, kakvo je to programirano učenje, kakva je njegova suština, sadržaj, oblici, granice i mogućnosti. Ona se intenzivno proučava i već uvodi u obuku većih armija. Ali i pored svega još nema jedinstva u tumačenju ovih pojmova. To nije čudno, jer programirana nastava i programirano učenje spadaju u nove teorijske kategorije didaktičke nauke. Zato je i sama terminologija sporna.

Programirana nastava i programirano učenje se u raznim studijama, člancima i enciklopedijama definišu na razne načine. Evo samo nekih definicija. „Pod programiranom nastavom se podrazumeva nastava u kojoj je, pored sadržaja, programiran (unapred određen i razrađen) i sam proces obrade tog sadržaja. To znači da je unapred utvrđeno ne samo šta će učiti (koja znanja i umenja) već i način učenja, način predavanja i usvajanja odgovarajućeg obrazovnog sadržaja”.¹ Za neke je programirana nastava „mogućnost primene kibernetike u oblasti pedagoških pojava”.²

Programirano učenje još se razmatra „kao određeno upravljanje formiranjem i razvojem psihičkih procesa.”

Za našeg autora Milana Omčikusa „programirana nastava je najrazvijeniji proces učenja”.³ E. Krasnjin kaže da je programirana obuka „obuka sa širokom primenom elektronske kibernetičke opreme tzv. mašina koje obučavaju i kontrolišu obučenosť slušalaca, pitomaca i vojnika. Radi se o novoj organizaciji nastavnog procesa, koji zahteva posebno struktuiranje nastavnog sadržaja u okviru predmeta, programirane udžbenike i nastavna sredstva i masovno korišćenje mašina različite namene u obučavanju”.⁴

„Pod programiranom nastavom podrazumeva se prezentiranje materijala koji treba naučiti, i to prezentiranje po delovima, u vidu malih informacionih jedinica, koje obuhvataju pogodna pitanja, kao i postupke za sigurnu i brzu kontrolu učenikovih odgovora...”⁵

¹ M. Bakovljević, *Suština programirane nastave i mogućnosti njenog prenošenja kod nas*, Pedagogija, 1964, br. 3.

² Pierre Oléron, *Enfance*, Paris, 1964, str. 1.

³ Milan Omčikus, *Programirana nastava — najrazvijeniji proces učenja*; Pedagogija br. 1—2/1965, str. 171.

⁴ Инж. полковник Е. Краснин, Думаем на завтрашний день, Красная звезда, 24-II-1963.

⁵ Felix von Gube, *Cybernetische Grundlagen des Lernens und Lehrens*, Stuttgart 1965.

„Pod programiranom nastavom podrazumeva se takvo učenje po programu (algoritmu) koje se ostvaruje putem samostalnog rada učenika, tj. bez neposrednog nastavnikovog učešća, pomoću programiranih udžbenika ili mašina za učenje”⁶.

Iako je dosta široka, što nije u duhu jedne opšte definicije, poučno je navesti i definiciju izloženu u Britanskoj enciklopediji: „Programirano učenje je tehnika nastave u kojoj se gradivo koje treba usvojiti organizuje i daje u obliku koji omogućuje samoobrazovanje i samokontrolu, kao i aktivnost učenika sopstvenim ritmom i minimalnim formalnim predznanjem. Zamisao koja leži u osnovi ove tehnike je da se mnogi predmeti mogu najbolje naučiti kada se daju u malim delovima („koracima”), kojima većina učenika može da ovlada sukcesivno, a uspešno ovladavanje svakim korakom biva potvrđeno (ili podsticano) postignutim uspehom. Postoje četiri karakteristike. Prvo, učenje se postavlja kao oblik ponašanja. Drugo, organizovano je u psihološki koherentnim sekvencama, ili programu. Treće, od učenika se zahteva da da odgovor na svako pitanje programa, bilo pismenim putem, bilo da okrene dugme, pokrene polugu, ili obavi neku drugu manuelnu radnju. Četvrto, učeniku se odmah saopštava da je odgovor pravilan. Program je podeljen na tačke ili elemente informacija koje su sadržane u jednoj sekvenci, ili sekvencama po kojima učenik radi” (str. 563).

Programirana nastava se još definiše kao „ona nastava u kojoj se prave planske didaktičke konstrukcije koje se prethodno isprobavaju u pogledu optimiranja učenja”.

Mnogi autori programiranu nastavu svode pod pojam „nove nastavne metode”, „nova metoda obučavanja” i sl. Uobičajeno je i tretiranje programirane nastave i programiranog učenja kao sinonima iste nastavne novine. Dalje se da zapaziti da se kod nekih daje prevaga izrazu „programirano učenje”, kao najopštije terminološke osnove čitave te pojave. „Međutim, sve više preovladava uverenje da je suština ipak u novoj organizaciji procesa učenja, u organizaciji koja je usklađena sa rezultatima novijih proučavanja neposrednog toka toga procesa, pa se u vezi sa tim sve češće i upotrebljava termin programirano učenje”⁷.

Bez obzira na razlike, može se primetiti da sva ova mišljenja imaju izvesne zajedničke karakteristike. Ako analiziramo terminologiju ovih definicija, uočićemo da se često upotrebljavaju neki kibernetički, logički, psihološki i matematički izrazi, kao programiranje, algoritam, informacija, povratna sprega, optimalizacija upravljanja, samokontrola, individualizacija i sl.

Pojam „programirano učenje” (obučavanje) takođe nije sasvim adekvatan, iako na prvi pogled izgleda kao da najviše odgovara, jer ima u vidu produktivnost procesa učenja. Samo učenje, uopšte uzev,

⁶ В. Ланда, Алгоритми и програмированное обучение, Moskva, 1965.

⁷ Informacija o programiranom učenju, Jugoslovenski zavod za proučavanje školskih i prosvetnih pitanja, Beograd, 1964.

ne programira se sasvim precizno, jer se već odustaje od jednog krutog programiranja toka učenja, kakvog je bilo kod prvobitnih programa, a u korist davanja veće mogućnosti individualnom radu. Ni termin „programirano podučavanje” ne može sasvim zadovoljiti, pošto se ne radi samo o „podučavanju”, nego o rešavanju problema i unapređivanju produktivnih procesa mišljenja. Znači, ovi izrazi ne sadrže sve aspekte i intencije programirane nastave i s druge strane, ispušta se iz vida kompleksnost pojave.

Ovoliki kibernetičko-matematički i logičko-psihološki pojmovi u samoj definiciji programirane nastave opravdani su iz više razloga. Programirana nastava upravo počiva na objektivizaciji vaspitno-obrazovnog rada, pri čemu se koriste naučno fundirane kibernetičko-matematičke i logičke metode. Zato je ova nastava u uskoj vezi sa tim naukama i njihovim savremenim otkrićima. Ilustracije radi, da navedemo samo neke najopštije činjenice o toj vezi.

Prvo, i u didaktičkoj teoriji došlo se do saznanja da se kod nekih osnovnih pojmova kibernetike, kao što su informacija i regulisanje, uopšte ne radi o specijalnim tehničkim pojmovima, već o opštim strukturama i sistemima, koji u nastavnom radu imaju centralnu ulogu. I nastavnika, odnosno vojnika možemo shvatiti kao neki „predajnik”, odnosno „prijemnik”, koji odašilje znake, prima ili sintetizuje. „Znake” koje, na primer, odašilje nastavnik prilikom predavanja (glasove, reči) slušalac prihvata na čisto fizičko-fiziološki način, kodira ih pomoću nervnog sistema, ponovo ih dekodira i prerađuje u mozgu. Ako slušalac otpočne da odašilje znake (daje, recimo, odgovor na postavljeno pitanje) nastavnik prima, povezuje i prerađuje. Tu smo već dobili jedan model sistema sa suprotnim uključivanjem. Nije teško videti da sistem suprotnog uključivanja ima veliku ulogu u nastavi.

Drugo, za nastavni rad vrlo veliki značaj ima i kibernetičko otkriće zajedničkih struktura raznih domena stvarnosti koje se matematički formuliše. Kibernetička didaktika u tim strukturama vidi i određene zakonitosti nastavnog procesa, a programirana nastava se ne ograničava na opisivanje zajedničkih struktura i sistema u različitim oblastima učenja. Ona te „modele” i njihove strukture obuhvata u matematičke pojmove i zakone. Tek pomoću procesa matematiziranja nastavi je pošlo za rukom da upoređuje i pravi predviđanja, stvara algoritme i ostvaruje logičke konstrukcije učenja. Tu se i otkriva bitna razlika u poređenju sa tradicionalnom nastavom, jer programirana nastava predstavlja proces programiranja i upravljanja pedagoškim i, prvenstveno, psihološkim procesom usvajanja znanja i korišćenjem procesa upravljanja svojstvenog kibernetici.

Međutim, ako kažemo da je programirana nastava „nova nastava”, nikako se time ne ignoriše klasična nastavna teorija i uvažavani principi dosadašnje nastavne delatnosti.

Što se tiče termina „programirano”, on je preuzet iz kibernetike, a u matematičkom smislu zadržava svoje značenje. Ali, suština programirane nastave teško se može označiti ovim izrazom. Mnogi za-

meraju ovom izrazu, jer se nikako ne može reći da i dosadašnja nastava nije bila programirana. Upravo, nastavnim planovima i programima, rasporedom nastavnog rada, koordinacionim planovima i drugim nastavnim dokumentima je utvrđivan sadržaj, redosled i organizacija nastavnog rada. Baš zato možemo biti zavedeni ovim formalnim sličnostima i pomisliti da taj termin ne predstavlja ništa novo, pa analogno tome i cela ta pojava. Takva mišljenja ne bi mogla izdržati kritiku, jer je programirana nastava zaista nova pojava. Ona optimalnije realizuje neke stare pedagoške ideje. „U programiranoj nastavi radi se o najmasovnijoj nastavnoj tehnici koja se primenjuje za sve uzraste i pomoću koje je moguće postići najviše uspeha”⁸.

Programirana nastava nastoji da matematički, uz pomoć informaciono-teoretskih metoda, obuhvati pojave i procese iz oblasti učenja i da ih prezentira sa njihovim zakonomernostima.

Praksa je već posvedočila da su u pravu oni koji smatraju da se programirana nastava u najširem smislu može shvatiti kao nova nastava koja obećava dalju racionalizaciju i produktivniji nastavni rad. Možemo se nadati da će vremenom ova nastava, koju implicira era kibernetike i nuklearne energije, biti u stanju da zadovoljava povećane zahteve obrazovanja.

To, razume se, mora da dovede do čitavog spektra pedagoških i posebno didaktičkih konsekvenci koje iz toga rezultiraju. Uzmimo samo algoritimizaciju obrazovnih sadržaja ili mašine za prenošenje znanja. To uslovljava čitav niz novina u organizaciji nastave, u projektovanju funkcionalnosti nastavnih objekata i izradi nastavnih materijala, u sistemu proveravanja znanja, ocenjivanja, organizaciji ponavljanja, vežbanja, pa i u primeni nastavnih oblika i metoda rada.

Većina autora ističe sledeće bitne karakteristike programirane nastave: onome koji uči pružaju se male jedinice informacije; vaspitanik radi po svom sopstvenom ritmu, a ne po ritmu koji mu nameće prosek nastavne jedinice (grupe, voda, klase itd.); onaj koji uči rešava nastavne zadatke pod uslovima koji mu onemogućavaju da „od nekog kupi” rešenje i odgovor; u „modelima” struktuiranja nastavnog procesa polazi se od didaktičkih „zlatnih pravila” — od poznatog ka nepoznatom, od lakšeg ka težem... itd.; optimalizuje se aktivnost u učenju na taj način što se samostalno rešava svaki zadatak, odgovara na svako pitanje (umesto da pasivno sluša ono što mu se predaje); uči se na metodološki proveren i ispitivan način, vežbe („koraci”) su programirane i date u logičnom redosledu; rezultati učenja se neposredno saopštavaju i tačno odgovoreno pitanje odmah omogućava da se dobije sledeća instrukcija, a pogrešan odgovor uslovljava ponavljanje; svaki vaspitanik vrši periodične revizije koje mu pomažu da se podseti na ono što je naučio.

Razvoj i stanje programirane nastave. Do danas ovu nastavu šire su uvele samo armije SAD i SSSR-a. Amerikanci su počeli da je

⁸ M. Omčikus, *Programirana nastava*, „Pedagogija”, br. 1—2 1965, str. 174.

uvode drugom polovinom pedesetih godina, a Sovjeti, u stvari, tek od pre nekoliko godina. Pa ipak, i u ovako relativno kratkom periodu programirana obuka se afirmisala. Nabranjanje detaljnih podataka prevazilazi obim ovog teksta, zbog čega će biti reči samo o nekim opštim pokazateljima, koji daju globalan uvid u razvoj i dostignuća.

Armija SAD. Što se tiče programirane obuke u američkoj armiji, može se tvrditi da je ona već daleko odmakla i iskustva koja se ovde prezentiraju nisu „početnička”. Američka vojska je još u drugom svetskom ratu postala pionir te novine u obučavanju ljudstva za rat.⁹

Danas se u američkoj vojsci koriste desetine i stotine programiranih udžbenika i mašina za obuku, veliki broj programiranih tekstova i uređaja namenjenih nastavi. Karakteristično je da se teže nalazi dobar programirani tekst (udžbenik) nego „mašina za učenje”. Mnogi programirani tekstovi još uvek ne zadovoljavaju sve zahteve obuke.

Jedno od glavnih uporišta intenzifikacije obuke, uporedo s automatizacijom procesa obučavanja, jeste snimanje predspreme na osnovu psiholoških ispitivanja, pri čemu se polazi od toga da sve složenija tehnika zahteva kvalifikovanije specijaliste i da se vojnik mora obući u kratkom roku. Po mnogim američkim autorima to je moguće samo na osnovu psiholoških ispitivanja i primenom programiranog obučavanja.

U osnovi metodike programiranja obuke i izbora ljudstva dat je sistem testiranja. Tako, na primer, po sistemu „alfabeta” sve regrute Amerikanci razvrstavaju na sedam grupa. Oni koji su razvrstani u prve dve grupe šalju se u vojne škole. Tri sledeće grupe idu na odsluženje roka po rodovima, dok se u dve poslednje grupe razvrstavaju nesposobni ili privremeno nesposobni.¹⁰

Po sistemu AFQT testa utvrđuje se pripremljenost za obuku. Ispitivanja se vrše na tzv. psihotehničkim stanicama i po njemu se lični sastav razvrstava na pet grupa (A, B, C, D, E). U A i B grupu upadaju regruti koji imaju bolje obrazovanje. Sa psihotehničkih stanica ljudstvo se šalje u prijemne centre vidova oružanih snaga, gde se vrši ispitivanje po sistemu profesionalnog izbora. Ovo ispitivanje sastoji se iz testiranja, intervjuja, anketiranja. Izučavaju se „karakteristike” svakog pojedinca. Ova provera traje 5—8 nedelja i obuhvata ceo period opšte obuke.

Bitno za programiranu obuku je angažovanje velikog broja stručnjaka i stvaranje posebnih centara za istraživanje ove obuke. Za rad u ovoj oblasti troše se dosta velika materijalna sredstva.

⁹ U SAD je oko dve trećine opšteobrazovnih škola uvelo ovu nastavu. U literaturi se najčešće uzima 1954. godina za datum „rađanja” ove nastave. To se veže za referat američkog psihologa B. F. Skinera „Nauka o učenju i veština obučavanja”. Neki istorijski čistunci „otkrivaju” začetke programirane nastave još u drevnoj Grčkoj.

¹⁰ И. Ладанов, Отбор личного состава на основе психологических исследований, „Военный зарубежник”, br. 1 1966., str. 54—60.

Istraživanja se vrše unutar armije, ali za potrebe RV, RM i KoV-a rade mnoge pedagoško-psihološke i školske institucije van armije. Vojni interesi na ovom području često se zadovoljavaju i preko raznih fondacija, kao i istraživanjima na području civilnog školstva. Tako, na primer, neki programirani udžbenici koji su primenjeni u nastavi fizike i elektronike na nekim univerzitetima odmah su prihvaćeni i u nekim vojnotehničkim školama.

Valja istaći da danas u američkoj armiji ima udžbenika za sve vojne škole i centre za obuku, počev od onih za školovanje starišina pa sve do programa za obučavanje raznih vojnih specijalista. Centri za programiranu obuku već godinama izdaju programe, bilo za rad pomoću mašina ili u obliku programiranih udžbenika koji se mogu koristiti i bez mašina.

U industriji se razvija posebna grana za proizvodnju „mašina za učenje”. Naučnoistraživački institut u Stanfordu ističe da će se specijalističko vojno obrazovanje 80% moći da rešava programiranom obukom. Foltz je 1961. godine objavio podatke za 70 mašina koje se mogu ili se već koriste i za vojnu obuku. Danas ih ima mnogo više. U američkoj vojnoj literaturi se piše o korisnosti „mašina za učenje” (trenera i sl.). Tako, na primer, trener za posade bombarderskih aviona, koji se sastoji iz kabine aviona i elektronskog uređaja, dozvoljava imitiranje dvadesetčetvoročasovnog leta u toku 90 minuta i formiranje takvih veština posade koje su neophodne u borbenim uslovima. Ti uređaji, iako veoma skupi, vrlo brzo se isplate kroz uštedu i čuvanje borbene tehnike i drugih sredstava.

Prema statističkim podacima, u 1964. godini pored vojnostručnih predmeta, program je bio i za matematiku, prirodne nauke, jezike i društvene nauke. Vrednost programa se proverava pomoću testova znanja, koji se primenjuju pošto se završi program i posle nekoliko nedelja.

U armiji su obrazovana tri centra: za KoV, RV i RM. Njima se može obratiti za pomoć i savet bilo koja vojna škola. Stručna pomoć može se odmah dobiti za izbor programa, tehniku razrade nastavnih sadržaja i dr. Ovi vojni centri saraduju i sa civilnom komisijom za programiranu nastavu koju su obrazovale tri poznate pedagoško-psihološke ustanove: Američko društvo za pedagoška istraživanja, Američko psihološko društvo i Odeljenje za audiovizuelnu nastavu Nacionalnog udruženja za prosvetu.

Centri za programiranu obuku vidova vojske danas već obezbeđuju profesionalno obrazovanje i tehničko usavršavanje mnogih specijalista. U tu svrhu više puta godišnje organizuju su kursevi za obrazovanje i usavršavanje i stalni dopisni kursevi. Na njih se upućuju i vojni obveznici koji imaju odgovarajući profesionalni nivo predznanja.

Ustaljuje se praksa izvođenja obuke po sistemu kompleksnih nastavnih centara gde su mnogi nastavni sadržaji programirani i organski uključeni u proces postupnog obučavanja. U centrima se stvaraju sve povoljniji uslovi za programiranje procesa obučavanja i tamo

se koncentrišu ekipe stručnjaka („timovi“) za uvođenje i razvijanje ove obuke. Svako novo vežbanje mora proizlaziti iz prethodnog, a završne vežbe (obnavljanje, ispiti) u stvari su kompleksno proveravanje uvežbanosti i obučenosti svakog pojedinca iz svih područja obuke.

Blizu 600.000 vojnika i civila prolazi godišnje kroz programiranu obuku ratnog vazduhoplovstva. Stanje obuke se stalno poboljšava uvođenjem algoritimiziranih programa i raznih mašina, jer još je Skinner govorio da nema „nikakvih razloga zašto bi učionica bila manje mehanizovana nego npr. kuhinja“¹¹ Skraćeno je vreme obuke. Obrada i rešavanje različitih pitanja programiranja postavljaju niz principijelnih problema kojim se poboljšava i konvencionalna nastava. U RV ova nastava se uvodi na širokom frontu.

Nastavni centri i vojne škole izvanredno su opremljeni nastavnim sredstvima, bibliotekama i mašinama. Ali ima se utisak da se napredak ostvaruje pre svega u tehničkim rešenjima, a manje u metodama programiranog učenja.

Čitav sistem programirane obuke osniva se na nekoliko opštih stavova i moglo bi se reći filozofskih uporišta američke pedagoške škole. Prvi stav se izražava u shvatanju da je učenje takav proces koji svako doživljava na osobit način, „posve lično i individualno“, i da je zato potrebno naučiti slušaoca (vojnika) da uči samostalno, da svaki sam za sebe usvaja znanje, nove informacije, da samostalno stiče vojne i tehničke veštine.

Drugi stav govori da neki uče lako, drugi teže, neki usvajaju nove podatke brzo, drugi sporo, neki lakše razumevaju jedno područje, drugi drugo. „Zato treba kao štetnu iluziju napustiti želju da svi uče i shvataju podjednako, da slušaju ista predavanja, da, učeći u isto vreme sa istih stranica udžbenika ili pravila, svaki pojedinac napreduje svojim tempom i taj tempo treba poštovati. A to se može postići samo tako da uče individualno, svako za sebe, na onaj način i onom brzinom kako im to najbolje odgovara“ (Bolvin). Grupno ili zajedničko učenje osniva se samo na zajedničkom slušanju nastavnikovog izlaganja, zajedničkom gledanju filma i sl. U mnogim školama stvaraju se tehničke mogućnosti da se individualno slušaju i magnetofonske vrpce, gledaju filmski snimci i dr.

Treći stav se zasniva da je učenje uspešno samo ako se znaju njegovi rezultati. Da bi se to postiglo, često se vrše ispitivanja (testiranja) i saopštavaju rezultati. „Idealan je oblik učenja onaj u kojemu se vaspitanik neprestano ispituje i neprestano obaveštava o napredovanju“. Smatra se da to može obezbediti samo programirana nastava.

Četvrta pretpostavka je da izbor znanja mora biti naučno zasnovan. Ne može se zahtevati da se „uči sve ili bilo šta“. Treba izabrati ono što je najbitnije. „Ljudske spoznaje postaju iz dana u dan sve brojnije, povećavaju se, kako se to kaže, geometrijskom progresijom. Zato i pitanje izbora znanja postaje sve važnije.

¹¹ B. F. Skinner: *The science of Learning and the Art of Teaching.*

I u američkoj armiji (kao i u građanskim školama) važi tzv. „kriterijum 80”. Prema tom kriterijumu ocenjuje se napredovanje pojedinaca. Ako na osam od deset pitanja vaspitanik odgovori ispravno, smatra se da zna.

Svaki slušalac uči posve samostalno, čitajući objašnjenja i pružavajući ilustracije koje se nalaze u nastavnim materijalima. Tu ima i različitih vežbi, zadataka i problema. Kad se nešto prouči, sledi ispit. Administrativni službenici statistički obrađuju podatke i, ako je ostvaren „kriterijum 80”, slušalac dobija nove materijale za rad. „Niko ne može ići na novo gradivo ako nije savladao staro”. U školama i centrima postoje organi koji dele materijale, testiraju, ispituju, obračunavaju rezultate i dr. Ali i pored svega oni najveće rezultate očekuju od takozvane alternirajuće nastave tj. kombinacije nastave koju izvodi nastavnik i programirane nastave.

Sovjetska armija. Posle Amerikanaca u Sovjetskoj armiji se najintenzivnije razvija programirana nastava. Za svega nekoliko godina programirana obuka u Sovjetskoj armiji je postigla zapažene uspehe. Vršse se sve obimnija istraživanja na tom području. Vojni rukovodioci i stručnjaci najčešće dolaze do jedinstvenih zaključaka o potrebi šire primene programirane obuke. Maršal R. Malinovski je 26. juna 1963. istakao: „Velike perspektive u radu na poboljšanju obuke slušalaca, kao što je to pokazalo iskustvo nekih viših škola, otvara metod programirane obuke uz korišćenje elektronske tehnike. Taj metod omogućuje da se poveća aktivnost onih koji se obučavaju, da se poveća udeo njihovog samostalnog rada i pruža slušaocima mogućnost da steknu dublja i šira znanja u predviđenom vremenu za njihovo školovanje. Treba šire i smelije uvoditi metod programirane obuke u školama i vojnim jedinicama”.

Razvoj programirane nastave u SSSR-u u najužoj je vezi sa vojnom nastavom, sa uvođenjem mašina za obuku u raznim vojnim, a pre svega, tehničkim školama. Naročito zapažene uspehe postigle su Vojnoinžinjerijska akademija „F. E. Džeržinskog”, Vojnovazduhoplovna inžinjerijska akademija „N. I. Žukovski”, Kijevsko visoko inžinjerijsko radio-tehničko učilište, Vojna akademija oklopnih jedinica, Više mornaričko učilište radio-elektronike „A. S. Popov” i dr.

Revolucionarno poboljšavanje oni nisu ostvarili isključivo „mašinama za učenje”. Tome su doprinela najrazličitija tehnička sredstva kao: televizija, film, diaprojektori, aparati za beleženje i reprodukciju zvuka, aktivni modeli, elektrificirani aparati za ispitivanje i dr.¹²

Naročito se insistira da se prethodno naznačena sredstva široko primenjuju. Ide se na masovnu primenu tih sredstava „i u časovima samostalne pripreme”.

„U mnogim školama postoje mašine za obučavanje različitih konstrukcija i namene. Stvoreni su kompleksni kabineti, učionice za programiranu obuku, imitatori, treneri i mnogo drugih elektrotehničkih i elektronskih aparata i opreme koji doprinose bržem izučavanju savremene vojne tehnike i usvajanju nastavnog gradiva.

¹² „Красная звезда”, 14. april 1967.

U tom pogledu prednjače radio-tehničke, artiljerijske i vazduhoplovno-tehničke škole. Momentalno nema ni jedne vojne akademije i škole u kojima se ne preduzimaju mere za uvođenje novog načina obuke. Mašine koje obučavaju postoje u takvim visokim školama kao što je Vojna akademija M. V. Frunze i Vojno-politička akademija V. I. Lenjina. Time se pobijaju izvesna mišljenja da se ove mašine mogu izrađivati i koristiti samo u vojnim školama tehničkog smera".¹³

Od 1963. godine neka preduzeća proizvode mašine za obuku jedinica PVO, ali u Sovjetskoj armiji serijske proizvodnje u najširem smislu još nema. No, iskustva i Sovjetske i Američke armije u korišćenju „mašina za obuku” dokazuju njihovu neospornu korist. Znatno se skraćuje vreme trajanja obuke i istovremeno se povećava efikasnost. Uopšte uzevši mašine koje su se koristile do sada, a koje su još vrlo daleko od savršenstva, skraćuju prosečno vreme obuke za 30 do 50%, a program je bolje savladan i trajnije se pamti.

Ističe se činjenica da se programiranim obučavanjem postiže tako reći kompletan uspeh i da su slučajevi neuspeha u savlađivanju nekog programa više indikatori da programeri nisu sve preduzeli na usavršavanju određenih sekvenci učenja, a ne rezultat slabosti programiranog učenja i nesposobnosti onih koji uče.

U mnogim sovjetskim vojnim školama kabineti metodike pretvoreni su u centre za uopštavanje i širenje iskustava katedri koje uvođe programiranu nastavu. U pedagogiju se uvodi posebno poglavlje o programiranoj obuci.

Za poslednje dve-tri godine čine se naponi na izradi programiranih udžbenika i tipske mašinske opreme za zajedničke predmete škola. Pristupilo se centralizovanoj izradi složenijih mašina i tehničkih uređaja, a sredstva tzv. „male mehanizacije” svaka jedinica, škola, brod itd. izgrađuje prema svojim potrebama.

Pa ipak, što se tiče programiranog učenja, zasnovanog na širokoj primeni automatizacije u obuci, svi su izgledi da i Sovjetska armija još nema veće mogućnosti. Maršal M. V. Zaharov konstatuje da za takvu masovnu primenu elektronskih mašina za učenje „još uvek nije vreme”. Preovlađuje mišljenje da su mašine za učenje samo sredstvo programirane obuke, jer je to „samo jedan od vidova ove nastave”. Programirana obuka može se izvoditi „bez ikakvih mašina, uz pomoć programiranih udžbenika i tekstova”.

No i pored ovoga, ne bi se smelo tvrditi da se u Sovjetskoj armiji ne poklanja dovoljna pažnja mašinama za učenje. Sve veći broj institucija bavi se konstruisanjem raznovrsnih tipova mašina za učenje. Kijevska konferencija 1962. godine jednodušno je prihvatila preporuke za centralizovanu razradu programa i priručnika za ovu obuku. Raspravljalo se i o korišćenju mašina za obuku u praksi borbenog obučavanja. Konferencija je insistirala, pre svega, na jednostavnijim mašinama — za proveru pripremljenosti, za strażarsku službu i službu dežurstva, za kontrolu pripremljenosti pilota

¹³ Prevod iz „Komunista oružanih snaga SSSR”, *Programirana obuka postaje praksa*, br. 18, 1963.

pred poletanje i sl. Posle toga su desetine i stotine škola razrađivale sve bolje modele i mašine. Neke vojne radionice prešle su i na manje serije pojedinih „kvalitetnijih mašina“.

Prema onome što se može saznati iz sovjetske vojne publicistike, u primeni programirane obuke još uvek je osnov „program minimum“ — automatizacija učionica. Pod tim nazivom podrazumeva se široko opremanje učionica uređajima za kontrolu znanja, obnavljanje građe i pripremanje za vežbe. Neke škole već imaju većinu ovako opremljenih učionica.

Radi se intenzivno na prilagođavanju programa i udžbenika novoj nastavi. Ozbiljan problem čini vreme sastavljanja udžbenika. Za to je potrebna najmanje godina dana. U nekim sovjetskim vojnim školama vreme je skraćeno i na dva meseca.

Dosta primera neumešnog korišćenja mašina za obuku prouzrokovalo je da se gubilo poverenje i da su se ispoljavale tendencija generalisanja neuspeha i tvrđenja „da nisu još sazreli uslovi za primenu“. Još i danas u Sovjetskoj armiji ima mišljenja da je rano „proširivati primenu programirane obuke“. Partija je istakla programiranu obuku kao faktor koji ne podiže samo nivo nastave već i vaspitanu. U Sovjetskoj armiji je bilo jasno da se taj zadatak ne može rešavati bez visokokvalifikovanih stručnih kadrova. Pojedine vojne škole su se obratile za pomoć pedagoško-psihološkim ustanovama. Obezbeđena je saradnja sa Akademijom pedagoških nauka RSR, Institutom za kibernetiku Ukrajine SFR, Psihološkom laboratorijom, kojom rukovodi čuveni pristalica ove nastave — L. N. Lande. „Mašine za obuku“ su sve više usavršavane, ali klasične metode obuke nisu odbačene preko noći. Prvi elementi programiranja nastave u sovjetskim vojnim školama su se upotrebljavali u okvirima poznatih oblika organizacije nastavnog rada. Zadatak jednih uređaja bio je poboljšavanje predavanja, drugih — bolje pripremanje slušalaca za zanimanje a trećih — proveravanje prorađenog gradiva.

Kasnije su ovi uređaji doterivani, usavršavani. Konstruisane su sve kompleksnije mašine za učenje. Jedna mašina koja već radi više godina u Kijevskoj inženjerskoj školi obavlja sledeće zadatke: drži predavanje sa magnetofonske trake uz istovremeno korišćenje filmske projekcije radi očiglednosti onoga što se predaje. Kada to gradivo zahteva, mašina izlaže građu pomoću kinoprojektora — na ekranu se pojavljuju pojedini crteži, obrasci, skice ili formule koje prate reči sa filmske trake. Mašina može da istupa u ulozi ispitivača: postavlja pitanja, daje tačne ocene i informacije iz raznih oblasti.

Opovrgnuto je mišljenje da se programiranje nastave ne može koristiti u školama koje nisu tehničke i ne raspolažu mnogobrojnim kadrovima inženjera, matematičara i kibernetičara. Programiranu nastavu primenjuju i Lenjinova politička akademija, Akademija Frunze i dr. Međutim, prema nekim najnovijim podacima, izgleda da programirana obuka „nije položila ispit“ kod svih predmeta u vojnim školama, a naročito kod deskriptivnih opštevojnih i ideološko-političkih predmeta.

U najnovije vreme u Sovjetskoj armiji posvećuje se velika briga prikupljanju i obradi statističkog materijala radi istraživanja

procesa programirane nastave. Pri tome se kvalitet znanja određuje stepenom i trajnošću usvojenosti nastavnog gradiva. Sve se šire primenjuju automatizovane učionice i kontrolni uređaji. Tako se omogućava da se ostvari etapna kontrola i samokontrola i to deset puta brže nego u običnoj nastavi. Danas u Sovjetskoj armiji nema mesta diskusiji oko toga da li programirana nastava i mašina mogu zameniti vaspitača. „Bez ličnog, neposrednog uticaja vaspitača na vaspitnika, pravo vaspitanje, koje prodire u karakter, nemoguće je” (Ušinski).

Može se slobodno zaključiti da se programirana obuka u Sovjetskoj armiji ne nalazi više u eksperimentalnoj fazi, iako se još uvek bori sa znatnim teškoćama. Potrebno je još istaći da su u vezi s programiranom obukom pokrenuta značajna teorijska i praktična pitanja o različitim problemima savremene vojne obuke i vojnog vaspitanja.

U armijama drugih zemalja. Danas se i u mnogim drugim zemljama i armijama eksperimentiše i vrše istraživanja na području programirane nastave. Mađari su još 1959. godine imali prvu mašinu sopstvene konstrukcije, a u 1964. godini imali su tri tipa „mašina za učenje”. Ove mašine služe za individualni rad na programiranoj nastavnoj građi, za automatsko proširivanje informacija i usmeravanje odgovora.

U Poljskoj su neki eksperimenti vršeni još pre nekoliko godina. Osim upoznavanja sa samim procesom programirane obuke i sa mašinama za obučavanje, u poljskoj armiji se vrše i vlastita istraživanja i razrađuju teorijski aspekti: društvene posledice, mesto nastavnika (predavača) u svetlosti programiranog obučavanja, vaspitni momenti u uslovima primene mašina za obuku, jer „pitanju nije samo vaspitanje u toku obuke” kaže magistar vojnih nauka Tadeuš Konecki, „već i vaspitne posledice primene mašina u didaktici”¹⁴

Prema poljskim autorima, sve do 1964. godine nedostajala je literatura o ovoj obuci. Jedina publikacija bili su dva članka objavljeni u „Zolnierzu Wolności” br. 59 1964. Smatra se da veliku ulogu u tome mogu i treba da odigraju naučne ustanove i naročito akademijske, „jer se ne bi mogla oprostiti izolacija zainteresovanih društvenih krugova od takve životno važne oblasti kao što su školovanje i obuka”. U vojnoj publicistici se zahtevaju šira i brža istraživanja, jer se ta stvar ne sme odlagati „za daleku budućnost”.

Ima podataka da se i u poljskoj armiji sve više eksperimentiše u programiranju građe i korišćenju mašina. „Svravnjujući rezultate istraživanja inostrane i Poljske” kaže Novacki „može se potvrditi da mašine pri učenju daju veliki efekat naročito kod mladih učenika”. U Oficirskoj radio-tehničkoj školi primenjuju se programirani tekstovi.

U poslednje dve-tri godine naročito je zapažen napor Nacionalne armije Nemačke Demokratske Republike za prevazilaženjem tradicionalnih metoda i tradicionalnih pogleda na nastavu. To je us-

¹⁴ Tadeuš Konecki, *Wojsko ludowe*, br. 4 1964.

lovljeno, pored ostalog, i dinamičnim razvojem i modernizacijom školstva Nemačke Demokratske Republike. Da bi se povećala efektivnost rada vojnika i starešina, nastavnika i slušalaca, u trupi i školi ulažu se veliki naponi da se nađu nove forme i postupci u obuci kojima će se vojno vaspitavanje (razvijanje sposobnosti i osobina koja zahteva savremeni rat) i vojno obrazovanje (bogaćenje znanja, veština i navika) intenzivno i jedinstveno uzdizati. Radi se na stvaranju nastavnih planova i programa koji se razlikuju od dosadašnjih. Izgrađuje se novo mišljenje o nastavnoj materiji. Isprobavaju se oblici obuke koji pružaju vojniku (pitomcu) više mogućnosti da bude aktivniji. Pažnja se usmerava na samozarađivanje znanja, na optimalnu aktivnost onih koji se uče. Ide se ka tome da se nastavni rad približi naučnoistraživačkom radu. Posebni akcenat se stavlja na vaspitnu funkciju nastave¹⁵.

Za račun armije vrše ispitivanja i druge naučne ustanove, kao Centralni pedagoški institut i dr. Posebno se koriste rezultati eksperimentisanja do kojih dolazi poznata istraživačka grupa „Kibernetika i škola“.

Oficirska škola KoV-a pripremila je prve programirane nastavne tekstove koji se sada sprovode u nastavi. Prema izvorima iz vojne štampe NDR, korišćene su „sledeće forme“ rada: dobijanje informacija, samostalno učenje, rešavanje zadataka i korišćenje pomoći. U školskoj 1964/65. godini počelo se eksperimentisati i na drugim oficirskim školama Nacionalne narodne armije NDR.

Prema podacima koje iznosi dr Hrebejlava (Pedagoški istraživački institut u Pragu), u Čehoslovačkoj se vrše obimni eksperimenti da se kombinuju tradicionalni oblici nastavnog rada (na primer — frontalni rad sa samostalnim nastavnim radom pojedinih vaspitanika, kao i rad s pojedinim grupama vaspitanika). Intenzivno se proučavaju praznine u zanimanjima, greške u rešavanju nastavnih zadataka, dubina u razumevanju stečenih znanja. U školama se koriste tzv. metode dopunskog objašnjavanja, pa se ide za time da se s pojedinim vaspitanicima radi „mnogo i dugo“ samo da bi i oni sigurno usvojili nastavno gradivo.

Stvaraju se elastični nastavni programi sve više prilagođeni mogućnostima „jakih, srednjih i slabih đaka“. Sve to ima odraza i na čehoslovačku armiju, u kojoj se poslednje dve-tri godine dosta radi na planu šireg uvođenja programirane obuke. O prvim iskustvima iz programiranog učenja piše se još od 1963. godine. U Tehničkoj akademiji u Brnu organizovan je centar za istraživanja i eksperimentisanja u domenu ove nastave.

U svim armijama socijalističkih zemalja naročito se pažljivo proučavaju iskustva Sovjetske armije, ali i drugih.

U Saveznoj Republici Nemačkoj programirana nastava je do pre nekoliko godina nailazili na nerazumevanje i otpor, što je imalo odraza i na Bundesver. No, danas se na tom području sve intenzivnije radi, zahvaljujući uticaju rezultata postignutih u drugim armi-

¹⁵ Dr Najden Čakarov, profesor Filozofskog fakulteta u Sofiji, časopis „Nastava i vaspitanje“, br. 5 1966. str. 462, Beograd.

jama. Interesovanje raste iz godine u godinu. Od 1963. godine do sada u SRN održava se svake godine po jedan međunarodni i više drugih sastanaka posvećenih programiranoj nastavi.

U aprilu 1965. godine održan je treći međunarodni sastanak, kojom prilikom je otvorena izložba mašina i programa. Na dve poslednje „DIDAKTE” Zapadna Nemačka je izlagala vlastite mašine i programirane nastavne sadržaje, koji se već koriste i u nekim vojnim školama.

Hans Mozer ističe da je uvođenje programiranog učenja u zapadnonemačkim školama „samo pitanje vremena, ali da se neće realizovati tako brzo zato što će biti potreban veliki broj mašina, što je opet vezano za ogromne materijalne izdatke”.¹⁶

Za Hajnca Klusa¹⁷ postoje tri načina da se reši problem neefikasnosti obuke: da se produži vreme učenja, da se umanjuje materija, ili da se usavrši tehnika učenja, metode nastave i učenja.

Po Klusu su mogućnosti produženja učenja iscrpljene, „jer obuka pilota u Bundesveru već danas traje pet-šest godina. Produžavanje obuke se ne isplati. Granica je tu i dalje se ne može ići, jer školovanje pilota čini više od polovine aktivnog letenja.”

Dalje se ne može ići ni na raščlanjavanju specijalizacije. Ovaj autor navodi podatke Statističkog ureda Zapadne Nemačke iz 1961. godine, u kome je registrovano 18.000 poziva. „Slična je situacija i u oružanoj sili”, kaže on. U RV postoji 200 delatnosti, koje su podeljene u 10 područja i u 60 usko specijalizovanih delatnosti.

H. Klus opredeljuje specijaliste kao ljude „koji sve više znaju o sve manjem broju predmeta”, a to je po njemu tendencija „koja je suprotna obrazovanju” celovite ličnosti.

Dakle, jedino ostaje ova treća alternativa: poboljšavanje metoda nastave i učenja. I u Bundesveru se očekuju „veliki rezultati od te nastave”. Programirano učenje „razvija samostalnost i samosvest, samokontrolu grešaka, što je veoma značajno za vojne starešine, od kojih će se zahtevati da samoinicijativno deluju”, a „programirane nastavne materijale goni na koncentraciju, na ono najbitnije”.

H. Klus smatra da treba biti oprezan u primenjivanju mašina za učenje. „U sadašnjem stanju razvoja tih mašina, a ima ih dosta, najefikasnije su mašine za učenje stranih jezika — jezičke laboratorije”. „Budućnost pripada automatima za nastavu koji su u tolikoj meri automatizirani da deponuju osobine samih učenika, da vode računa o individualnim obdarenostima učenika — da se mogu svakom učeniku prilagoditi”.

Za Francusku je karakteristično da se o programiranoj nastavi počelo da piše tek početkom šezdesetih godina. Prema stvarnim mogućnostima, čak se može reći da je francuska škola pa i armija „oprezna” u prihvatanju ove nastave.

Međutim, rezultati na pojedinim područjima nisu mali. Danas se može govoriti o sve široj inicijativi za postepeno prihvatanje pro-

¹⁶ Hans Motzer: *Lernprogramm und Lernenmaschine*, Verlag Julius K., Bad Heilbrunn, 1963. str. 56.

¹⁷ Heinz Kluss: *Zeitgemächtige Ausbildung in technisierten Streitkräften*, „Wehr — Wissenschaftliche Rundschau“, br. 5, maj 1967.

gramiranog učenja. U najznačajnija ostvarenja spadaju vlastite mašine i nekoliko već usvojenih programiranih udžbenika. Centar za psihotehnička proučavanja i istraživanja eksperimentiše sa već nekoliko tipova jednostavnih i složenih mašina za učenje.

Učinjen je značajan korak i u izdavanju literature o programiranom učenju. Centar za kibernetiku pedagogiju izdaje posebnu ediciju knjiga, a Društvo za kibernetiku pedagogiju izdaje bilten „La pedagogie sybernetique”, u kome se objavljuju informacije i dokumentacija vezane za istraživanja u toj oblasti. Velika izdavačka kuća Ašet izdaje programirane udžbenike.

Od posebnog je značaja interes koji se pridaje primeni kibernetike u nastavi. Za te svrhe karakteristično je da su formirane dve posebne istraživačke ustanove: Udruženje za kibernetiku pedagogiju i Centar za kibernetiku pedagogiju. Ove dve ustanove rade na koordinaciji aktivnosti institucija i stručnjaka koji se bave kibernetikom pedagogijom.

U novije vreme i u britanskoj armiji razvija se čitav sistem i pokret za racionalizaciju nastave. Za ovaj rad angažuju se brojni stručni kadrovi. Sve se više primenjuje programirana obuka specijalista. Poznata su ispitivanja i eksperimenti koje vrši britanska ratna mornarica. U borbenoj obuci uvećavanje pojedinaca dolazi do sve punije afirmacije i programirana obuka nalazi sve širu primenu u nekim stručnim vojnim školama, a eksperimenti se vrše i sa vojnim obveznicima.

U italijanske vojne škole uvodi se sistematska prethodna studija radi klasifikacije predspreme pitomaca i slušalaca. Inicijativa ovih istraživanja potekla je od Vojne akademije, da bi poslednjih godina čitavo to iskustvo poslužilo za programiranje nastavnih sadržaja pojedinih predmeta. Italijani često doslovno koriste američka iskustva, pa i ova prethodna studija zasniva se na psihološkoj tehnici selekcije ljudstva u američkoj vojsci. Organizacija ovih studija omogućuje da se kod generacija vaspitanika otkrivaju ranije stečena znanja, umenja, navike, ideje i predstave o materiji koja će biti programirana. Ispitivanje predspreme vrši se individualno i grupno na obilju nastavnih materijala i pomoćnih sredstava. I za ovaj rad angažuju se mnogi stručni kadrovi i sredstva: oružje, sprave, aparati, trenažeri, municija, didaktički testovi, testovi inteligencije, trener-ski sistemi i uređaji i anlikacije svih vrsta.

Dosadašnja iskustva nekih zemalja poslužila su kao oslonac za prihvatanje ideja programirane nastave i u mnogim drugim armijama (Švajcarska, Švedska, Danska, Rumunija, Kanada, Japan i dr.). Iz pojedinih časopisa i članaka se vidi da se tim pitanjima bave mnogi stručnjaci i ustanove. U takvim uslovima treba očekivati i dalje sve krupnije rezultate na ovom nastavnom području.

O problemima „kako obučavati” danas se intenzivno raspravlja skoro u svim armijama i na svim nivoima. U tom kontekstu programiranje obuke sve više zaokuplja pažnju vojnih rukovodilaca, pisaca i praktičara.

Pukovnik
Vuko MIHAILOVIĆ

NEKI ASPEKTI DEJSTVA VAZDUHOPLOVSTVA I PVO U VIJETNAMU

O ratu u Vijetnamu dosta se piše u svetu. Sasvim je razumljivo da svako osvetljava ove događaje sa stanovišta svojih shvatanja i potreba. To doprinosi da su ocene ne samo protivničkih strana već i posmatrača sa strane kontradiktorne, što stvara mogućnost eventualnih grešaka pri razmatranju karakteristika i rezultata nekog oružja ili izvlačenju zaključaka i iskustava iz pojedinih taktičko-operativnih postupaka. Kod nas je zvanično data potpuna, jasna i nedvosmislena politička ocena ovog rata. Ona omogućuje da se pravilnije i potpunije sagledaju ne samo njegovi uzroci i ciljevi već i da se realnije shvate vojni problemi koje on sobom donosi. I pored ovog, o iskustvima iz ovog rata — zbog nemogućnosti direktnog praćenja, nemanja autentičnih i potpunih podataka, nemogućnosti njihove provere — nedovoljno se kod nas piše. Rukovodeći se ovim činjenicama, na osnovu fragmentarnih podataka koji su nam bili dostupni o dejstvu RV i PVO u Vijetnamu, iznosimo neka svoja razmatranja.

Geostrategijski položaj jugoistočne Azije, a time i Vijetnama, dobro je poznat. Oduvek su kolonijalne sile pokazivale veliko interesovanje za ovo područje, kroz koje prolaze svetski putevi i na kome se ukrštaju razni interesi. Kolonizatori su se smenjivali, da bi se sada na ovom području našli američki neokolonijalisti, koji pokušavaju da zaustave raspadanje kolonijalizma i onemogućće širenje oslobodilačkih pokreta, odnosno da zemlje jugoistočne Azije stave pod svoj uticaj.

SAD su od grupe „savetnika” prešle na timove „specijalnih snaga” da bi u zadnje dve godine angažovale u ratu protiv snaga Fronta nacionalnog oslobođenja Vijetnama sve vidove oružanih snaga — osim nuklearnih. U tom sukobu su naročito angažovane velike snage američkog RV i one se neprekidno smenjuju ili povećavaju.

SNAGE KOJE UČESTVUJU I NEKA OPŠTA RAZMATRANJA

Kao što je poznato, u vijetnamskom ratu angažovane su najelitnije američke snage, i to: 101. vazdušnodesantna divizija, 1. vazdušnodesantna helikopterska, pomorskodesantna, 1. i 25. pešadijska i mnoge druge specijalne snage. Ove jedinice su opremljene najmodernijim naoružanjem; počevši od najnovije puške pa preko raketa, strategijskih bombardera, nosača aviona i dr. Lista sredstava koja se upotrebljavaju u ovom ratu, ili se samo isprobavaju, ogromna je i pomenućemo samo neka od njih koja koriste vazduhoplovne snage SAD.

U Vijetnamu sada učestvuju sledeći tipovi aviona: B-52, F-4 raznih varijanti, F-105, F-5, F-8, F-8D, A-4, A-5, F-104, F-100, RF-101 U-2, POM34A i niz drugih aviona za borbu i druge namene. Računa se da, osim bombarderskih snaga strategijske avijacije ima preko 750 lovaca bombardera u bazama na kopnu, 330 jurišnika na nosačima aviona, nekoliko stotina lovaca i oko 80 izviđačkih aviona. To iznosi ukupno oko 1.300 aviona, plus 500 u KoV i preko 1.000 helikoptera.¹ Nema nikakvog smisla upoređivati ove snage sa vazduhoplovnim snagama Vijetnama, koje su nekoliko desetina puta slabije. Međutim, treba ukazati na neke uslove u kojima dejstvuju američke vazduhoplovne snage:

a) najpre, u potpunoj vazdušnoj nadmoćnosti, što je jedna od bitnih karakteristika dejstva vazdušnih snaga SAD u Vijetnamu;

b) na bojištima u Vijetnamu isprobavaju se razni tipovi aviona, novi piloti, nove jedinice, itd; bez obzira na rotiranje jedinica, uvek se drži u spremnosti osnovna udarna snaga od već isprobanih i proverenih aviona za koje je obezbeđena dvomesečna rezerva materijala, ubojnih sredstava i opreme. Ujedno se zadržava gro letačkog kadra sa višegodišnjim iskustvom i ličnim naletom od nekoliko hiljada časova, što znači da su to pripremljene i obučene snage za rat;

c) intenzivnost ovih snaga je velika, naročito aviona F-4 i F-105, mada nije ravnomerna. Prema podacima, u 1965. i početkom 1966. god. mesečno je bilo od 400 do 4000 letova, a sada dnevno oni izvršavaju i po 1.000 i više letova.²

d) u Vijetnamu se dejstvuje pod raznim meteorološkim uslovima danju i noću. Ta dejstva se odvijaju pretežno danju i pod povoljnim meteorološkim uslovima. Na osnovu nekih ranijih statističkih podataka, oko 65% letova bilo je pod povoljnim uslovima, 20% pod složenim i nepovoljnim, a 15% noću. Očigledno, i pored svih sredstava navođenja, odnosno otkrivanja ciljeva i nišanjenja pomoću infracrvenih i drugih sredstava, noć i dalje ograničava dejstva avijacije i nudi povoljnije uslove snagama koje su inferiorne u vazduhu. Nema sumnje da ove povoljnije uslove Vijetnamci svestrano koriste;

e) karakteristike dejstva različite su južno od 17. paralele i severno od nje. Na ovo utiče i sam položaj strana koje su u ratu. U Južnom Vijetnamu front se ne zna, a u Severnom vazdušni rat predstavlja osnovnu formu borbenih dejstava.

Glavni ciljevi napada u Severnom Vijetnamu su izvori električne energije, komunikacije, ekonomski potencijal, aerodromi i drugi objekti. Ove ciljeve odabiraju opšti planeri, a njihovo tučenje op-

¹ Prema podacima iz sovjetskih izvora, vazduhoplovne snage SAD sačinjavaju nekih 1.600 aviona i 3.000 helikoptera.

² Broj aviona se takođe stalno povećava. Još bržim tempom odvija se eskalacija hemijskog rata. Američki biolozi dr A. Galston i J. Majer tvrde da su avioni C-123 posipali džunglu i obradive površine u Južnom Vijetnamu sa preko 5,6 miliona litara herbicida. Do januara 1966. godine zasuto je 202.500 hektara, od čega 14% obradive površine. Za 1967. planirano je da se zatruje tri puta više ukupne površine, a sedam puta više obradive.

navdavaju u javnosti željom da se spreči infiltracija, povećana rentabilnost bombardovanja itd. Kao ciljeve u Severnom Vijetnamu, izložene neprekidnom tučenju, treba pomenuti: protivavionske rakete, avijaciju, komunikacije. Očito je da su rakete ciljevi od posebnog značaja. Zbog toga se neprekidno budno izviđaju. Pojavili su se novi oblici manevra u napadu i taktički principi koji ranije nisu primenjivani. Aerodromi (iako je mali njihov broj u Severnom Vijetnamu) napadani su čim se uočila povećana opasnost od lovačke avijacije. Mnoge komunikacije su pod udarima avijacije.

Ciljevi u Južnom Vijetnamu su manje značajni, pretežno pokretni, najvećim delom nebranjeni; ako se izuzmu bolnice, baze i neki štabovi, ovi ciljevi su fortifikacijski nedovoljno zaštićeni. Sve ovo zahteva i odgovarajući način dejstva avijacije; njime treba da se prekrije prostorija, da po mogućstvu bude iznenađujuće, i to ne samo po vremenu već i po karakteru borbenih sredstava, kako bi imalo što jači moralni efekat (upotreba bombi vrste „karteča“, bombi sa iglicama, napalm-bombi, bioloških, hemijskih itd.).

Dejstva u Južnom Vijetnamu izvode se pretežno radi neposredne podrške, izuzev onih u demilitarizovanoj zoni i dejstava po „Hošiminovim stazama“. Nad Severnim Vijetnamom, pak, osnovni vid su samostalna dejstva avijacije. U Južnom Vijetnamu upotrebljavaju se razni tipovi aviona, počevši od strategijskih bombardera do masovne primene raznih vrsta pomoćne avijacije (laki klipni avioni, transportni avioni, naoružani helikopteri). Za borbena dejstva tu je našao primenu i antigerilski avion „Mohank“ (laki klipni avion KoV) i strategijski bombarder B-52. Nad Severnim Vijetnamom koriste se najmoderniji avioni. Međutim, ovolika snaga i ovi načini dejstva nisu dali očekivane rezultate. Na primer, izolacija bojišta u drugim uslovima svakako bi imala i drugu „specifičnu težinu“. Dejstva po komunikacijama, industrijskim i političkim centrima, kao i centrima veze u drugim uslovima drugačije bi se odrazila. Ispada prividna suprotnost da je lakše zaustaviti mehanizovanog, tehnički opremljenog, pokretljivijeg (ukoliko obezbedi sebi slobodu kretanja), jačeg protivnika. Očita je stvar što je armija tehnički opremljenija, ona mora biti zaštićenija iz vazduha da bi njena moć, izražena kroz tehniku, došla do izražaja. Savremene armije sa boljim oklopnim, artiljerijskim, raketnim, avijacijskim i drugim jedinicama traže razvijenije komunikacije, obimnije i intenzivnije snabdevanje, razgranatiji sistem veza, precizniju organizaciju. Sve to ujedno postaje ranjivije od napada iz vazduha koji mogu uneti dezorganizaciju, ugroziti precizno funkcionisanje i pretvoriti vrlo pokretne snage u nepokretne i neefikasne.

Rezonujući ovako, nikako ne želimo da tvrdimo da američka dejstva u Severnom Vijetnamu nemaju uspeha. Naprotiv, samo vanredni naponi i velika mobilnost naroda DRV onemogućavaju da, i pored ovako žestokih napada, dođe do haosa.

Sada za dejstva u Severnom Vijetnamu Amerikanci adaptiraju avione B-52 da bi mogli nositi veći broj manjih bombi i dejstvovati po istim ciljevima kao što su i oni u Južnom Vijetnamu.

U vijetnamskom ratu učestvuje gotovo dvaput više snaga nego u korejskom. On se i po žestini razlikuje, a gubici obeju strana u njemu stalno se povećavaju iako su konačni podaci o njima različiti — zavisno od izvora. Na Vijetnam je bačeno više tona bombi nego u II svetskom ratu u Evropi.

Na osnovu američkih podataka, gubici oružanih snaga SAD u 1965. godini iznosili su: 1.369 poginulih i 6.114 ranjenih. Ove godine ti gubici se u prvih sedam meseci penju na 5.698 poginulih i 36.165 ranjenih. Slično je i sa gubicima u vazduhu: do avgusta ove godine izgubljeno je oko 2.500 letelica, od toga nad DRV 635 aviona (prema podacima druge strane ove cifre su skoro četiri puta veće), nad J. Vijetnamom 196 aviona i 354 helikoptera. Ostali avioni izgubljeni su od minobacačke vatre i na drugi način. Gubici su se naročito povećali u ovoj godini. Samo u toku jednog novembarskog dana oboreno je 17 aviona. Apsolutni gubici su veći, ali daleko brže raste i broj aviona i avio-poletanja na bojištu.

Ta opšta cifra gubitaka ne može se ublažiti američkim tvrdjenjem da je to posledica upotrebe većih snaga, odnosno većeg intenziteta letenja. Neosporno je to jedan od razloga; međutim, preduzete mere u PVO DRV, poboljšavanje njene organizacije itd. glavni su uzroci povećanih američkih gubitaka. Kao što je poznato, eskalacija se ubrzano nastavlja, tako da je u toku samo jednog dana nekih 177 ciljeva bilo napadnuto sa preko 900 aviona. Zahvaljujući raznim merama organizacije odbrane i otklanjanja posledica napada, ovi problemi se nekako savlađuju. Odbrana preduzima razne mere da bi umanjila ovu vazдушnu nadmoćnost i umanjila njen efekat. Iznenadna i efikasna dejstva PAR i lovačke avijacije, noćni udari artiljerijom i bacačima po aerodromima, upotreba svih vrsta oruđa PAA, lažni ciljevi, perfektno maskiranje, manevar, infiltracija u neprijateljev raspored — sve su to mere koje treba da umanje efekat neprijateljske nadmoćnosti u vazduhu.

PRIMENA NEKIH NOVIH SREDSTAVA U VAZDUHU

Avijacija u Vijetnamu izvršava sve vrste zadataka koji se pred nju mogu postaviti. Pored opštih namenskih zadataka, izviđanja, zaštite, jurišnih bombarderskih dejstava, vazdušnog transporta i veze, široko se isprobavaju nova sredstva i novi postupci. U ovom ratu su prvi put upotrebljene vođene rakete zemlja-vazduh, zatim nadzvučni lovci bombarderi (iako na borbene zadatke nisu leteli brzinom većom od zvuka).

Došlo je do masovne primene helikoptera koji su u ovom ratu postali nosioci dinamike dejstava, brzih pokreta, prenošenja težišta i postizanja iznenađenja.

Isto tako došlo je do primene raznih oružja i sredstava: hemijskog — i to ne samo na ljude već i na razne vrste vegetacije, bespilotnih letelica, vođenih raketa vazduh-vazduh, vođenih raketa vazduh-zemlja „Bullpap”, samonavođenih raketa „Shrike AGM45A”,

raketa sa televizijskim vođenjem „Walleje” (od kojih se Vijetnamci štite dimom), novih vrsta bombi prilagođenih novim avionima, načini napada i ciljevima, raznih sredstava elektronskog ili drugog izviđanja, kao i elektronskog ometanja, raznih lakova — premaza da bi se umanjili radarski odrazi. Najzad, vrše se i ispitivanja raznih sistema veze, navođenja, itd.

Ocena efikasnosti primene ovih sredstava ili nema dovoljno ili su pristrasne. Izneli bismo ovde samo svoje mišljenje o raketama, helikopterima i avionima.

Sistem VOJIN je, bez sumnje, od neocenjivog značaja za sva sredstva PVO. Nema efikasnog raketnog sistema Z-V, ili uspešnog dejstva avijacije, bez dobre organizacije VOJIN. Zbog toga su razvijena razna sredstva otkrivanja, ometanja i uništenja ovog sistema. Aktivno sredstvo borbe protiv radarskih stanica — osnove sistema VOJIN — sada su rakete „Shrike AGM45A”. Efikasne su ukoliko se ne poznaju i ne preduzimaju protivmere za odbranu od njih. Jasno je da one nisu i jedino sredstvo; preduzima se čitav niz mera i postupaka da se VOJIN parališe, onemogućujući ili izmanevruje.

Pojavile su se ocene da rakete vazduh-vazduh nisu dovoljno efikasne; međutim, pored svih ograničenja i nedostataka, one mogu da budu efikasno sredstvo u vazdušnoj borbi protiv aviona vrlo velikih brzina koji se ne nalaze u zoni vođenih raketa zemlja-vazduh. Primena vođenih raketa zemlja-vazduh različito se ocenjuje. Nesumnjivo, ovo su vrlo precizna i efikasna sredstva ako se obezbede uslovi za njihovu primenu. Ti uslovi su ponekad vrlo složeni i zavise od tehničke kulture i pripremljenosti kadra da sve to sagleda. Pri oceni ovog sredstva mnogi prilaze sa stanovišta podataka o oborenim avionima i dolaze do pogrešnih zaključaka da je LPAA efikasnija od raketa, ili da su se rakete pokazale neefikasne. Ovi zaključci, svakako, ne stoje.

Pojava raketa protiv ciljeva u vazduhu naterala je agresora da menja:

borbene poretke — odričući se masovnih grupnih naleta koji su za kratko vreme, obezbeđivali veliku koncentraciju vatre;

način napada — izvodeći složene manevre, što zahteva iskusne posade, otežava najpovoljnije elemente nišanjenja i dejstva, kao i puno korišćenje svih sredstava i celog bojnog kompleta;

pripreme pilota sada su daleko potpunije i svestranije. Proučava se oprema koja registruje opaljenje rakete i izračunava kako da se iskoristi svaki delić sekunde od momenta njenog opaljenja, kojim načinom manevra da se izbegne zona uništenja. Proučavaju se i druga sredstva; na primer, indikatori ozračavanja radarom, kao i druga koja omogućuju da se pariraju dejstva protivvazdušne odbrane;

profil leta — spuštajući se na manje visine, sa kojih je otežano uočavanje cilja i, što je posebno važno, gde ulazi u zonu dejstva drugih sredstava. Tako su efikasnosti PAA doprinele rakete, jer su

uništavale baš one ciljeve koje druga sredstva ne bi mogla (vrlo brze ciljeve, one na velikim visinama, ciljeve koji manevruju ili se štite raznim sredstvima, noću itd.).

DEJSTVA HELIKOPTERA

U Vijetnamu se, kao što je već ranije rečeno, helikopteri upotrebljavaju masovnije nego ikada do sada. Ako je korejski rat bio karakterističan po masovnoj upotrebi mlaznih aviona, koji su posle toga vrlo brzo istisnuli iz borbenih formacija klipnu avijaciju, ovaj je karakterističan po masovnoj primeni helikoptera, i to ne samo u svrhu dotura, evakuacije i veze, već i za borbena dejstva: streljačkim, raketnim i bombarderskim naoružanjem. Pored toga, helikopteri se tamo koriste za izviđanje, fotografisanje, osmatranje, navođenje, komandovanje, miniranje, posipanje hemijskih supstanci, spasavanje pilota i mnoge druge zadatke.

Zbog ovako raznovrsne primene oformila su se mišljenja o mogućnostima helikoptera koja ih, uglavnom, preценjuju. Da bi dokazali njihovu žilavost i neranjivost, neki američki izvori tvrde da su u Vijetnamu mali gubici u helikopterima. Da li je to baš tačno, teško je reći, čak se opravdano može i sumnjati u to. Mere za zaštitu vitalnih delova letelica su pancirni prsluci za posade, kao i obezbeđenje helikoptera na razne načine — sve radi smanjenja gubitaka. Sigurno je da će helikopteri u eventualnom ratu naći veliku primenu, da će izvršavati ne samo ove već i mnoge druge zadatke za koje do sada nisu korišćeni; sigurno je i to da u drugom odnosu snaga, drugačijoj ratnoj situaciji na zemlji, vodi i u vazduhu, helikopteri neće moći izvršavati neke zadatke koje sada u ovom ratu s uspehom vrše. Verovatno da helikopterske snage predstavljaju rešenje u ovakvoj situaciji jer se sada, pored prve vazdušnopokretne (helikopterske) divizije, organizuje još jedna slična kako bi se ovim snagama moglo brzo reagovati na novopojavljena dejstva snaga FNO, zatim rešavati pitanje savlađivanja prepreka ili iznenadnog pojavljivanja na ugroženim područjima, odnosno pitanje evakuacije, dotura itd.

Kada se govori o ograničenjima helikoptera, time se ne želi reći da su helikopteri neperspektivni; naprotiv, treća dimenzija rata traži sve šira sredstva primene na kopnu i moru, a helikopter je jedno od takvih sredstava koje će doprineti većoj pokretljivosti i bržem iskorišćavanju efekata vatre, naročito u taktičkoj dubini. Zato sve armije u svetu i uvode helikopter kao borbena sredstvo. Njegove mogućnosti treba sagledati, ali ih ne preценjivati.

Sve vrste aviona, pa i nadzvučni, mogu se upotrebiti za raznovrsne zadatke, počevši od neposredne podrške do strategijskih dejstava. U toj primeni pojavljuju se razni problemi izviđanja, vatrene podrške, zaštite — savlađivanja PVO kao i neki drugi, pa će se oni obraditi kroz zadatke i načine borbenih dejstava avijacije u Vijetnamu.

Značaj izviđanja sigurno je porastao, gledajući uopšte, a to potvrđuje i ovaj rat bez obzira na svoje specifičnosti. Za rešavanje zadataka izviđanja uvode se sve novija sredstva, ali se ne napuštaju ni stara. Sistematsko izviđanje ciljeva vrši se neprekidno i vrlo dugo, i to sa raznih visina i pri različitim brzinama, počevši od kosmičkih letelica koje daju meteorološke podatke, verovatno i neke o elektronskim sistemima, preko bespilotnih letelica, do aviona raznih kategorija i performansi, koji lete na visinama od nekoliko desetina ili stotina metara do preko 20 km.

Ako se pogleda broj godišnjih letova raznih vrsta avijacije po zadacima namene, videće se da je oko 65—70% borbene avijacije u Vijetnamu upotrebljeno za nanošenje vatrenih udara po raznim ciljevima (bilo pojedinačnim avionima ili grupama od više skvadrona), a oko 30—35% za izviđanje. Očito je značaj izviđanja neobično velik, što se vidi po angažovanju ovalikih snaga, tim pre što su mogućnosti savremenih aviona-izviđača velike.

Izviđanje može da počne i nekoliko meseci ranije da bi se analizirao objekt, proučile i uvežbale varijante napada i, kao najvažnije, razotkrio sistem odbrane. Pored ovog opšteg, vrši se i prethodno izviđanje i fotografisanje određenog cilja (neposredno i kontrolno).

U Vijetnamu se naročito obraća pažnja na otkrivanje PAR i drugih sredstava PVO. U sklopu ovoga primenjuje se vatreno izviđanje, a njegova suština se vidi iz parole: „izazovi, otkrij, uništi”. Vatreno izviđanje kombinuje se sa drugim vrstama izviđanja. Ako, na primer, avion F-105 vrši vatreno izviđanje, isti ili drugi tip aviona otkriva demaskirajuće elemente, puteve, konture, neprijateljske stanice za vođenje. Avion RF-101 vrši fotografisanje sa manjih i srednjih visina, dok U-2 sa velikih visina, kao i proveravanje snimaka bespilotnih letelica, a FS-121K radio-lokatorsko otkrivanje radarskog sistema i sistema veze.

Radio-lokatorsko otkrivanje vrši se da bi se otkrile ne samo pozicije već, što je još važnije, noseće frekvencije, dužine učestalosti i druge karakteristike frekvencije i načina rada, forme i snage impulsa, uglovi snopa zračenja — i to za vreme dejstva nad DRV. Grupe aviona za daleko radio-lokatorsko izviđanje krstare iznad Tonkinškog zaliva ili idu bliže cilju dejstva da bi mogle dopuniti podatke izviđanja radija i radarskih talasa.

Način izviđanja i ometanja avionima B-66, RF-101 i drugim je različit, no najčešće se ometači uključuju na 25-70 km daljine od sredstava koje treba ometati.

Očito je da se izviđanje više ne može ograničiti samo na vizuelno i foto-izviđanje, već se mora proširiti i na elektronsko, infra-crvenim sredstvima, radiološko; drugim rečima, ovi zadaci se izvršavaju kombinovanim dejstvom raznih tipova aviona i raznih tehničko-taktičkih sredstava.

Elektronsko ometanje aktivno, pasivno i kombinovano vrši se intenzivno ne samo zbog snage protivnika već zbog ispitivanja ovih

dejstava. O toj vrsti rata postoji malo dokumenata, pa se ne mogu sagledati sve njegove mogućnosti i sav efekat. Verovatno da su nedavni događaji u zoni Sueca potvrdili značaj ove vrste dejstva. Za svoju odbranu i zagušivanje protivnikovih napadnih sredstava jedan avion nad Vijetnamom može da bude snabdeven sa 15 i više primopredajnika santimetarskog, decimetarskog i metarskog područja, sa više od hiljadu paketića staniolskih listića za razne frekvencije, raketama za ometanje napada raketnog oružja sa zemlje i iz vazduha (opremljenog infracrvenom ili radarskom glavom). Ovaj podatak nedvosmisleno govori kakav značaj ima taj problem.

Koliko se pažnje posvećuje izviđanju govori i podatak da se za ove zadatke koristi i najbolji američki lovac bombarder F-4C.

DEJSTVO ZAŠTITE

Lovačke snage DRV više su simbolične i oborile su relativno mali broj neprijateljskih aviona. Pa ipak, Amerikanci su neprekidno morali pojačavati mere obezbeđenja ne samo sa zemlje već i iz vazduha. Zbog ove pretnje odnos napadnih i zaštitnih grupa neprekidno je rastao u korist ovih drugih. Zaštitne grupe nisu bile sastavljene samo od lovačkih aviona ili namenjene samo za zaštitu od lovaca. One su često vršile i druge zadatke zaštite (većina lovača bombardera spremna je za većinu taktičkih zadataka), na primer, neutralisanje PAA, radara, osmatračkih stanica za vođenje, itd.

Ako se pogleda sastav avijacije u 7. floti, vidi se da su 50—55% jurišnici, 40% lovci, a 5—10% ostali; iz ovoga proizilazi da se lovačkoj avijaciji poklanja ogromna pažnja. Verovatno da je ovakav odnos nužan i zbog važnosti i osetljivosti objekata na kojima se nalazi lovačka avijacija. Zato se pri oceni ovog pitanja ne sme izgubiti iz vida činjenica da su u ovom pogledu u povoljnijem položaju moderni lovci bombarderi koji ne samo da mogu već obavezno i vrše samozaštitu. No, bez obzira na to, uloga lovačke avijacije ne samo da nije opala već je i porasla. Ako se pogledaju programi nekih pilotskih škola na Zapadu vidi se da obuka akrobacije, koja je značajna za lovačke zadatke, zauzima 2,4 puta više časova nego obuka iz poznavanja elemenata osnovne pilotaže.

Zaštita nije zadatak lovačke avijacije, već nju vrše i druge vrste avijacije. Veliki uspeh američkih lovaca-bombardera protivu lovaca DRV, na osnovu američkih podataka, rezultat je, navodno, bolje elektroopreme, bolje obučenosti itd. Ako je to tačno, postavlja se pitanje zašto su Amerikanci tek sada odlučili „da prošire listu ciljeva” i da otpočnu udare po aerodromima. Isto tako je interesantno pitanje zašto se na bojištu Vijetnama sada pojavio avion F-104, koji ima izrazitije lovačko-presretačke osobine od tipova aviona koji su pre njega upotrebljavani tamo.

VATRENA PODRŠKA

Po najgrubljoj podeli, neposredna podrška avijacije prostire se do 17. paralele, a posredna iznad nje. Ovo zbog toga što je front

u Južnom Vijetnamu svuda, a borbeno dejstva su gotovo uvek neposredna. Baš kod ovih dejstava, koje američka KoV neposredno najviše oseća, ne ide onako kako bi ove jedinice SAD i Sajgona želele. O ovome se raspravljalo i u komisiji američkog Kongresa, gde je izneto da je avijacija SAD zapostavila neposrednu podršku. Međutim, ovo nije nova konstatacija; o tome se problemu govorilo i u korejskom ratu — gde je podrška bila relativno prostija (manje infiltriranje jedinica, jasnije izražena linija fronta itd.). Tada se došlo do zaključka da su za neposrednu podršku najbolje bili pripremljeni jurišnici iz mornaričke avijacije koji su sa mornaričkom desantnom pešadijom imali najviše ovih vežbi. Drugi zaključak je bio da je za neposrednu podršku nužno obezbediti (i u nižim jedinicama do bataljona) centre veze i navođenja preko kojih bi se usklađivala dejstva KoV i avijacije. Sada se u vijetnamskom ratu opet pristupilo stvaranju nekoliko stotina centara veze, sa odgovarajućim oficirima koji su pridodati KoV-u za navođenje avijacije na ciljeve na zemlji. Vatrene podrška iz vazduha je vrlo intenzivna. Jedan od načina je da se nad položajem snaga FNO u talasima smenjuju izviđači, naoružani helikopteri, borbeni avioni (među kojima i B-52) koji masovnim ubojnim sredstvima treba da pripreme teren za dolazak pokretnih jedinica (helikopterima). Ili, druga mogućnost, da vatrena priprema artiljerije i avijacije bude zajednička. Osim ovih sasređenih udara raznim borbenim sredstvima, avijacija primenjuje i druge načine dejstva, na primer, zasipanje suzavcem, upotrebu napalm-bombi, neprekidnu vatru iz streljačkog oružja kako bi prikovala protivnika, odvušla mu pažnju i stvorila vreme da dođu do izražaja i druge snage KoV-a, artiljerije, desantnih jedinica i sl.

Dejstva avijacije u Severnom Vijetnamu imaju karakter posredne podrške. Ona se odvijaju u uslovima raznovrsnih protivdejstava PVO.

Prenošenjem rata na Severni Vijetnam počinje nova faza ovog rata. Vazduhoplovne snage su u početku bile sastavljene od klipnih i dozvučnih lovaca bombardera, uglavnom sa nosača aviona. Ubojna sredstva su sačinjavale klasične bombe i nevođene rakete malog kalibra i dometa. Uglavnom su upotrebljavana sredstva kao i u II svetskom ratu i ratu u Koreji. S druge strane, protivvazdušna odbrana je bila slaba, nedovoljno povezana, sa slabim sistemom otkrivanja, obaveštavanja i javljanja. Napadi su izvođeni kod većih grupa sa 50—60 aviona u zbijenim borbenim porecima, jednostavnim manevrima iz horizontalnog leta i blagog poniranja. Profili su morali prvenstveno obezbediti uočavanje cilja i dejstva iz ovakvih borbenih poredaka. Osnovna dejstva bila su sa srednjih visina. Snage za obezbeđenje, sa zemlje i iz vazduha, uglavnom su bile manje. Pre napada osnovne grupe upućivan je deo snaga unapred da izvrši udar po PAA i da potom vrši obezbeđenje od dejstva iz vazduha ili od oruđa PAA koja još nisu neutralisana. Ukupne snage obezbeđenja predstavljale su 1/4 dejstvujućih snaga.

U ovoj fazi nema bitnih razlika u pogledu dejstva avijacije po dubini u odnosu na dejstva koja su primenjivana pre ovog rata.

Ovakva taktička dejstva trajala su 2—3 meseca. Pošto je američka avijacija počela da trpi znatne gubitke, pristupilo se promeni taktike utoliko što se grupe za dejstvo raščlanjuju na više manjih. Svaka grupa izvodi manje napade, ali ukupno trajanje dejstva po cilju se produžava. Napadi se izvode iz raznih pravaca i sa različitim visina. Koriste se i vrlo male visine prilikom napada grupe na cilj. Upotrebljavaju se sredstva koja ranije nisu primenjivana — vođene rakete. Fizionomija ovih napada vidi se iz sledećeg primera:

Napad avijacije u tom periodu izgledao je približno ovako: pošto je cilj bio stacioniran, izviđanje je počelo gotovo dva meseca ranije (verovatno je ono poslužilo posadama za prethodnu pripremu i uvežbavanje dejstva po sličnom cilju). 7 dana pre napada izvršeno je borbeno izviđanje grupom brzih lovaca bombardera, uz bacanje 6 bombi, čiji je cilj verovatno bio da se provocira PVO objekta. Tog dana ujutru vršeno je izviđanje, a u popodnevnim časovima poletela je grupa od preko 60 aviona, u osnovi formirana u dva ešelona, prilazeći cilju iz pozadine. Svaki ešelon se dalje podelio na po dve grupe koje su dobile svoj opšti pravac — I sa severoistoka II sa severa, III sa severozapada i IV sa jugozapada. Izbor pravca verovatno je diktirao i reljef, ali ovakvi pravci su omogućili da posle cilja svaka grupa ide direktno prema svojim bazama.

Prve bombe bačene su sa visine od 150 do 300 m i to u parovima, svaki par na odstojanju od 2 km ili u intervalima manjim od 20 sek.; druga grupa dejstvovala je jednim delom sa malih visina, a drugim sa srednjih. Ukupno vreme dejstva ovog ešelona od 30 aviona trajalo je preko jednog i po časa. Dejstva treće i četvrte grupe drugog ešelona poklopila su se vremenski sa prethodnim; napadi ovih grupa bili su sa srednjih visina — iz poniranja. Ukupno vreme dejstva po cilju svih ovih snaga (nešto preko dva skvadrona) iznosilo je 2,5 časa. Ova dejstva štitila je LA jednom grupom 10 F-43, koja je patrolirala van zone PA-sredstava.

Ocenjujući efekat dejstva po američkim normama, odnosno računajući broj bačenih bombi i onih u cilju, rezultat ovog dejstva bio bi nepovoljan. Uzroka ima više, ali osnovni je dejstvo sredstava PVO koja su ovom prilikom oborila 14% napadačkih aviona (to je veći procent od onog bačenih sredstava koja su pogodila cilj).

Iz opisanog se vidi da se dejstvuje vrlo raščlanjenim grupama kako bi se olakšao manevar istih, obezbedila neprekidnost vatre, kao i upotreba raznih sredstava, među kojima i raketa vazduh-zemlja „Bullfap”. Napad je vršen sa raznih visina, verovatno uz primenu raznih profila leta.

Daljom eskalacijom rata nastaje nova faza dejstva avijacije. Dovode se ne samo mnogobrojne snage već i kvalitetno nove, dolaze nadzvučni avioni, ali se time pojavljuju i novi problemi u pogledu dejstva avijacije. Kvalitetno drukčija postaje i PVO branioca, posebno pojavom raketa zemlja-vazduh. Pojavom ovog sredstva taktika dejstva avijacije se usložava i traže se razna rešenja kao što

su: dalje pojačavanje grupa obezbeđenja, stvaranje aviona „mamaca”, itd. U ovoj fazi rastu snage obezbeđenja. Dok su do tada iznosile maksimalno do 1/3 snage udarne grupe, sada su već nekoliko puta veće od udarne grupe. Stvara se veliki broj podgrupa koje menjaju pravce kako bi onemogućile da služba VOJIN može da prati, a pogotovu da navodi svoja sredstva. Let ovih podgrupa na malim visinama i njihovo dejstvo dobijaju prvorazredan značaj.

U napadu na položaje raketa zemlja-vazduh, ili ciljeve koje one brane, najčešće se primenjuje više grupa sa raznim profilima i različitom namenom. Posebno se određuje grupa ili avion koji idu prema ranije otkrivenim položajima raketa. Zadatak je ove grupe da izazove vatru na sebe i da je veštim manevrom izbegne. Amerikanci ova dejstva ističu kao uspešna, preuveličavajući njihove mogućnosti. Druga grupa, sa istim zadatkom, može biti na nešto manjoj visini, a sledeća dolazi iz drugog pravca, u brišućem letu, lansira rakete ili manevrom odbacuje bombe i udaljuje se u stranu, gde su obezbeđene elektronske smetnje kako bi se istima zaštitila. Ovo je jedan od mogućih načina, ali se primenjuju i druge mere, kao što su prethodni udari po elementima sistema PVO (radarskim stanicama, centrima veze i komandovanja), primena grupa za ometanje, upotreba raznih bombi ili raketa za uništavanje radarskih stanica, kao i stanica za vođenje, posle čega se pristupa dejstvu po raketama.

Iz ovih načina napada vidi se da avijacija koristi sve mogućnosti, kao što su: izbor visine u širokom dijapazonu i promena iste u toku raznih etapa leta, korišćenje brzine — naročito ako ima zadatak kratkog zadržavanja u zoni dejstva. Zbog toga u ovakvim zadacima vidno mesto zauzimaju najmoderniji avioni SAD: F-4, F-105, F-104 i sl. Avijacija naročito koristi svoje manevarske mogućnosti (po visini i po pravcu, uz velika uglovna skretanja) itd.

NEKI OD NAČINA DEJSTVA

U delovima članka o izviđanju, podršci i zaštiti govoreno je o načinima dejstva. Prilikom njihove analize može se zaključiti da je praksa u Vijetnamu korigovala neke od već ranije poznatih načina. Tako, na primer, sasređeni udari nisu više onako jednolični, odnosno više dolaze do izražaja dejstva slobodnim lovom i izviđanja povezana sa vatrom izviđača i sl.

Ešelonirana dejstva manjih grupa (2—8 aviona) sa malih visina. Ovo je jedan od često primenjivanih načina napada. Postavlja se pitanje da li će to biti tipičan način borbenih dejstava avijacije u eventualnom ratu. Mnogi misle da je to osnovni, maltene i jedino mogućni način njenog dejstva. Neki ističu da je to karakterističan način dejstva vazduhoplovnih snaga koje su u inferiornom položaju u odnosu na protivnikove. Svakako da ovakav način dejstva nije svojina samo „malih vazduhoplovstava”. Male grupe sigurno su elastičnije, pokretljivije, pogodnije za loše uslove i nizak let, mada im je efekat dejstva prilično skroman, pogotovu onih sa konvencional-

nim naoružanjem. Sa njima se ne mogu naneti u kratkom vremenu značajniji ili odlučujući udarci, niti one mogu obezbediti prevlast; istovremeno one su nepovoljne za probijanje čvrste PVO i za dejstva u većoj dubini. Drugim rečima, borbeni poreci ubuduće sigurno će biti raščlanjeni i kombinovani od manjih i većih grupa.

Pri ešeloniranim dejstvima, kakva su pretežno bila od avgusta 1964. naovamo, najčešće su učestvovala male grupe od 2 do 6 aviona, ređe od 6 do 8, a sa intervalom od 8 do 10 aviona. Bombe su bacane pretežno sa manjih visina i iz jednog naleta.

Sasređeni udari takođe se primenjuju u Vijetnamu, naročito po značajnijim objektima — aerodromima, mostovima, centralama itd. Ukoliko bi sistem odbrane bio gušći, utoliko bi pripreme i obezbeđujuća dejstva morali da budu veći. Sasređeni udari na precizno određen cilj, ograničen svojim dimenzijama, nisu vršeni tepihom iz zgusnutih formacija, opštim nišanjem, već dejstvom iz poniranja i brišućeg leta. Opšti tok trajanja napada nešto je duži, ali vreme napada svake podgrupe je znatno kraće. U ovim napadima učestvovalo je 1—2 skvadrona lovaca bombardera i skvadron lovaca. Po pravilu su određivane snage za dejstvo po sredstvima PVO. Napadi su bili pretežno pod manjim uglovima, no uvođenjem novih aviona za dejstvo — grupe se još više raščlanjavaju, a manevar za napad se ne izvodi samo po pravcu već i po visini. Uvežbavani su i manevri za dejstvo nuklearnim borbenim sredstvima iz brišućeg leta do 110°.

Slobodni lov je našao veliku primenu u dejstvima severno i južno od 17. paralele. Ovim načinom dejstva obavljani su mnogi zadaci izviđačkih i lovačko-bombardersko-jurišnih aviona. Za ovakve zadatke posebno su se pokazali brzi lovci bombarderi koji — zahvaljujući velikom taktičkom radijusu, brzini i manevarskoj sposobnosti — mogu prodirati duboko. Njihovo naoružanje je univerzalno, a rakete su naročito pogodne za dejstvo po raznovrsnim, otkrivenim i pokretnim ciljevima. Verovatno da će ovakva vrsta dejstva biti primenjivana i ubuduće protivu raketnih jedinica, radarskih stanica i drugih osetljivih ciljeva za koje nisu neophodne veće snage.

DEJSTVA SA MALIH VISINA

U Vijetnamu se izvode letovi i na ekstremno malim visinama (samo na 20 m iznad zemlje), češće na 50—200 m, a na nešto ispresecanijem zemljištu na oko 400 m. Kada su u pitanju grupni letovi, na primer, aviona F-105, onda se leti obično na 800—900 m. Sve ovo zavisi od niza faktora kao što su: reljef, tip aviona, cilj koji se napada i dr.

Tri razloga uglavnom utiču na to da napadačka avijacija uspešno izvrši veliki broj zadataka, primenjujući niski let prilikom dolaska na cilj i dejstva po njemu.

Prvi i osnovni razlog je da se izmakne „očima“, a time i dejstvu protivnikove PVO. Radari osmatraju ciljeve na srednjim visinama na daljini 6 do 10 puta većoj od one kada su u pitanju ciljevi na malim visinama; nije potrebno ni isticati da je na nekim terenima nemoguće postići neprekidnost radarskog polja.

Drugi razlog sastoji se u tome da se postigne iznenađenje u dejstvu i time izrazi još veći psihološki i materijalni efekat.

Treći razlog — za neka ubojna sredstva ovakav način dejstva je najpoželjniji. Napalm-bombe, hemijske ili određena vrsta nuklearnih sredstava konstruisani su pod pretpostavkom ovakvog načina njihove primene.

U Vijetnamu se — zbog sva tri ova razloga — obilato koriste male visine za letove avijacije. Najveći broj letova odvija se, ako ne u celini, onda delimično, na maloj visini. Nuklearna sredstva do sada nisu upotrebljena, ali se posade vežbaju za njihovo upućivanje na cilj. Gotovo svi manevri lovaca bombardera, nosača nuklearnih sredstava, izvode se od vrlo malih do srednjih visina. Foto-kamere su nekada mogle snimati sa visine od najmanje nekoliko stotina metara, a sada se to već izvodi sa visine od nekoliko desetina metara.

NOĆNA DEJSTVA

U Vijetnamu su noćna dejstva relativno česta. Uvođenjem svetlećih raketa za dugotrajnije osvetljavanje cilja, kao i sredstava za preciznije navođenje, olakšan je osnovni problem kod noćnih dejstava — pronalaženje cilja. Neki osporavaju ovu vrstu dejstava pošto je komplikovana njihova organizacija, teško je pronalaženje cilja, kao i precizno nišanje, dok je radar eliminisao noć kao sigurnu zaštitu. Ovo je samo delimično tačno jer radar stvara ograničenja i proširuje mogućnosti avijacije noću. Zahvaljujući radaru mogu se koristiti i manje visine, otkriti neki ciljevi, pojedina sredstva preciznije navesti na njih, itd. Najzad, radar obezbeđuje od iznenađenja iz vazduha.

ZAKLJUČAK

Svaki rat ima svoje dejstvjuće faktore i raznovrsne uticajne činioce koji mu daju fizionomiju. Zato su iskustva jednog rata relativna i mogu se koristiti u drugom ratu samo uz korekciju — uzimajući u obzir uticaj novih činilaca i uslova koji se u njemu pojavljuju.

Snaga oružja nije uvek i u različitim situacijama ista. Tehnika, tj. naoružanje je samo jedan od dejstvjućih faktora koji utiču na ocenu odnosa snaga.

U borbenim dejstvima u Vijetnamu koriste se vrlo raznovrsna sredstva. Osim njihove efikasnosti u odnosu na protivsredstva, ovde se isprobavaju i postupci. Ocene o ovome su često namenske i neobjektivne. Zbog toga je zadatak vojnih starešina da proniknu u njihovu tačnost, odnosno da izvučeni zaključci budu što bliži stvarnosti.

General-potpukovnik
Radoje LJUBIČIĆ

LITERATURA :

„Truppenpraxis“ br. 5 i 6/1967. god;
„Авиация и космонавтика“ br. 2, 8, 9/1967. god.;
Andro Gabelić: „Rat u Vijetnamu“, itd.

ZA NOVE PODSTICAJE I FORME OBUKE STAREŠINA

Problemi obuke starešina, posebno u komandama, stalno su prisutni u raznim analizama, izveštajima, na skupovima i sastancima, Na različitim nivoima i za različite potrebe, oni se razmatraju sa raznih aspekata. Međutim, sve se to svodi na traženje odgovora na pitanje — kako postići bolje rezultate, brže stručno osposobljavanje i napredovanje starešina, komandi i organa u njima.

Prema uvidu i zapažanjima, u načinu organizovanja i izvođenja obuke starešina učinjen je značajan napredak, a posebno od 1965. naovamo. To naročito važi za obuku starešina u komandama. Zahvaljujući tome postignuti su i zapaženi rezultati u većem broju dobro izvedenih grupnih zanimanja, KŠRI, vežbi sa jedinicama, seminara i sl. Ali sve to ne znači da se ne mogu postići i bolji rezultati, da u obuci ne treba tražiti i savremenija rešenja ili, pak, da nema i subjektivnih slabosti. Naprotiv, zahtevi vremena, modernizacija Armije i zahtevi da ona bude efikasnija, nalažu da i obuka starešina bude intenzivnija, još bolja, da donese brže i bolje rezultate, pa i da menjamo i pooštavamo dosadašnje naše kriterije o svemu tome.

U obuci starešina, na primer, morali bismo brže prevazilaziti neke tradicionalne oblike, potpuniye ih prilagođavati potrebama Armije i samih starešina. Našu praksu pa i shvatanja, odnos pojedinaca, pa i neposredno odgovornih za organizovanje obuke, morali bismo brže menjati i usaglašavati sa potrebama Armije i starešina, sa njenim sve modernijim tehničkim opremanjem. Čini se da pri tome još dosta robujemo starim oblicima i rutinskim rešenjima. Ni vreme koje je dato za obuku starešina nije u skladu sa zahtevima koje savremena obuka i potrebe Armije zahtevaju. Oblici obuke starešina nedovoljno podstiču, stimulišu i obavezuju starešine na veća zalaganja. Ovo poslednje namerno ističem, jer mi se čini da tu ima najviše propusta. Isto prolaze, na primer, i oni koji malo rade na stručnom uzdizanju i koji se zalažu i ističu u obuci. Naravno da to destimuliše ove druge.

Pristalica sam zaoštavanja maksimalne odgovornosti i stvaranja najpovoljnijih uslova za neprekidan i efikasan rad na obuci starešina. Jer, posledice neobučenosti starešina u ratu su mnogo veće od neobučenosti vojnika ili nedostatka nekog tehničkog sredstva. Dobro obučeni starešina može brzo osposobiti vojnika i mnoga tehnička sredstva učiniti efikasnijim. Istina, to su opšte poznate činjenice, za čiju potvrdu imamo bezbroj primera iz naše NOB i drugih ratova.

Obuka starešina se, uglavnom, izvodi kroz seminarsku obradu pojedinih pravila, tema ili pitanja, grupna zanimanja i KŠRI, zajed-

ničke vežbe itd. To su sve poznati metodi i oblici obučavanja starešina koji uz obavezan i solidan individualan rad, daju dobre rezultate. Ali, moglo bi se i u tim metodima i oblicima što-šta popraviti i postići još bolji rezultat. Na primer, seminari su dobar oblik i metod obuke, ali samo uz intenzivan i sistematski individualan rad, odnosno učenje. Međutim, ako se na seminaru jednako gleda na one koji su se dobro pripremili i one koji nisu, ako nema podsticanja i stimulansa, izostaju intenzivniji i bolji rezultati. Osim toga, činjenica je da isto gradivo nije jednako potrebno, a ni interesantno ili „lako” za različite nivoe starešina. A na našim seminarima vidimo zajedno poručnike i pukovnike, komandante pukova i komandire vodova ili načelnike odeljenja i referente, itd. Takav sastav učesnika seminara ima i pozitivne strane, ali je isuviše očigledno i nužno da se tu unesu promene, seminari učine dinamičnijim i elastičnijim. Radi podsticaja i jačanja odgovornosti i ovde bi bilo nužno ocenjivanje.

Grupna zanimanja i KŠRI organizuju se najčešće po konkretnim taktičkim zadacima. Kroz njihovo rešavanje treba da dođe do izražaja stručno i opšte znanje svih učesnika obuke. Međutim, u metodu praktičnog rada ima stvari koje bi — u interesu potpunijeg angažovanja učesnika, rešavalaca različitog nivoa, položaja, potreba i uloge u zadatku — trebalo potpuno menjati ili bar modificirati. Za to postoje dve mogućnosti.

Jedna je da za svaku komandu taktički zadatak izradi pretpostavljena komanda, sa svim elementima koji su pravilom predviđeni i sa uvodnom situacijom za svaki rod i službu. Komanda kojoj bi bio postavljen takav zadatak organizovala bi obuku starešina po jednom od najpovoljnijih metoda, ali tako da svaki učesnik dobije samo svoj deo zadatka (prilog po rodu i službi) koji bi radio sam ili u grupi od dva-tri lica istog roda ili službe. Za rešavanje zadatka dalo bi se potrebno vreme, u početku najviše do 15 časova efektivnog rada, a posle dva-tri rešena zadatka, to bi se postepeno smanjivalo do mere kakvu bi zahtevala stvarna ratna situacija. U toku jedne godine na takav način bi se rešilo po nekoliko različitih i kombinovanih zadataka. Ovde je reč o radu koji bi imao sličnosti sa radom po zadacima u vojnoj školi ili sa onim kod ispita za čin.

Rešeni zadatak ocenjivala bi komanda koja ga je i postavila, s tim da se za svaki prilog i zadatak u celini da ocena. Može se postaviti i zahtev da svaki starešina, za određeno vreme i određenu jedinicu (zavisno od čina i položaja), komponuje po jedan taktički i operativni zadatak i sl. Nakon i na bazi takvog rada kroz koji bi se, pored ostalog, omogućilo najpotpunije osposobljavanje za funkcionalne dužnosti u miru i ratu, starešina iz komande bi se mogao staviti u ulogu da neposredno rukovodi jedinicom na zajedničkoj vežbi, iako nije trenutno na takvoj dužnosti. Naravno, nakon svega toga organizovala bi se analiza svakog rešenja, uz učešće svih rešavalaca zadatka.

Ovakav rad imao bi više prednosti od onog koji je u praksi često primenjivan. Pored ostalog, kroz njega bi se obezbedilo pod-

Jednako angažovanje i odgovornost za uspeh učesnika obuke, podstakao bi se na veći i sistematskiji individualni rad, omogućilo racionalnije korišćenje vremena datog za grupne oblike obuke i potpunije približavanje uslova rada ratnim. I, najzad, takav način rada obezbeđuje lako ostvarivanje uvida u rad, znanje i sposobnost, napredovanje svakog starešine. Za razliku od toga, do sada se na seminarima i grupnim zanimanjima od svih učesnika najčešće tražilo sve, a teret su nosili pojedinci iz roda ili službe koji su učestvovali u komponovanju zadatka. Za te ljude dalji rad na zadatku, posle komponovanja, nije bio interesantan, jer su „rešenje” već znali.

Na sličan način, tj. po istim principima, organizovala bi se stručna obuka i trupnih starešina, samo u manjem obimu, s obzirom na njihov rad kroz pripreme i izvođenje obuke sa vojnicima.

Ima još jedan krupan razlog da više komande pripremaju zadatke za grupna zanimanja nižih, naročito trupnih komandi. Naime, zna se da za komponovanje i kompletiranje zadatka za grupna zanimanja treba dosta vremena. Trupne komande i starešine imaju dosta svakodnevnih obaveza u radu sa vojnicima, na održavanju tehnike itd. Ako one budu razrađivale zadatke za sva svoja grupna zanimanja, to se mora odraziti i na kvalitet, efikasnost i rezultate rada na ostalim zadacima. Kad zadatke rade više komande dobija se u kvalitetu, a nižim komandama se pruža efikasna i neophodna pomoć. Lakše je višim komandama da pripreme takve zadatke, jer imaju specijaliste za komponovanje, razradu i umnožavanje zadatka i sve poslove oko toga. Na pripremi zadatka mogu se angažovati i vojne akademije i škole. One inače i za svoje potrebe rade dosta zadataka koji bi se mogli samo umnožiti, a akademije za to imaju sve mogućnosti. Zadatke za grupna zanimanja i KŠRI, više komande mogu potpunije uskladiti sa koncepcijama našeg ratovanja, pogotovo ako je reč o upotrebi krupnijih jedinica.

Neophodno je češće kombinovati ne samo forme, već i sadržaje obuke starešina. I to bi doprinosilo većoj dinamičnosti i zanimljivosti obuke, a to su važni preduslovi za uspeh. U vezi s tim nije naodmet napomenuti da se, recimo, kroz rešavanje taktičkih zadataka govori o upotrebi i „upotrebljavaju” se i takva tehnička sredstva ili vrste naoružanja, koje dobar broj učesnika ne poznaje. Ali tome bi trebalo da prethodi upoznavanje starešina sa tim novim i manje poznatim sredstvima o čijoj se upotrebi odlučuje. To bi se moglo činiti i dok se zadatak rešava, na primer, za vreme procene situacije.

Ima mišljenja da se u obuci starešina zapostavljaju neki predmeti, u prvom redu nastava gađanja, pogotovu njen primenjeni deo. Ovde bi se mogle izuzeti samo starešine artiljerijskih jedinica. Rat, međutim, ne priznaje razlike u obučenosti starešina, ili ne bar kad su u pitanju elementarni problemi, kao što je upotreba jedinica, gađanje, rukovanje sredstvima itd.

O *ocenjivanju obučenosti*, odnosno uspeha u obuci starešina, mišljenja su podeljena. Jedni su za ocenjivanje, a drugi protiv. Posledice su prisutne. Ocene obučenosti se daju uopšteno. Uspeh

starešina se, sem retko gde, ne ocenjuje pojedinačno. A to ne doprinosi stimulisanju ljudi. Po mom mišljenju, može se govoriti samo o tome kako, a ne da li ocenjivati. Slažem se potpuno sa onima koji su za ocenjivanje, pod pretpostavkom da ono bude pravilno i da podstiče. Za uspeh u obuci mogu se davati i uopšteni zaključci, a kada je reč o ocenjivanju uspeha pojedinaca, roda ili službe, ne bi trebalo da ima dileme oko toga da li ocenjivati. Jer, sasvim konkretno bi se moralo znati koliko je i za koje dužnosti kroz obuku osposobljen svaki starešina. Mislim da nisu u pravu oni koji svako davanje ocene nazivaju „zastarelim“, „preživelim“ itd. Takvih je ponajviše među onima koji malo ili slabo rade na svom stručnom uzdizanju. Ocenjivanje je oprobani metod stimuliranja za rad i učenje. Ako bi se te ocene doslednije koristile kad se odlučuje o napredovanju i daljem razvoju, mogle bi imati i presudan uticaj u jačanju odgovornosti i angažovanosti starešina u obuci. To bi vrlo efikasno uticalo na intenzitet i kvalitet individualnog učenja starešina. Ne potcenjujem ulogu svesti u svemu tome, ali bez ukupnosti mera o kojima je ovde reč, odnosno bez besprekorne organizacije obuke starešina, bez stvaranja najpovoljnijih uslova za to, i svesti rezultat će zaostajati iza potreba svakog starešine i Armije u celini.

I na kraju, ocenjivanje omogućava konkretnije i realnije planiranje obuke starešina. Jer, iz svakog plana treba da se vidi šta, ko, kada i za koje vreme treba da izučava i savlada. Ako nema realnih ocena o obučenosti pojedinaca, rodova i službi planiranja i ne može biti. Iz iskustva se zna da mnogi planovi obuke starešina skoro svake godine polaze od osnovnih znanja, kao da do tada nije ništa rađeno, niti postignut određen nivo stručnog obrazovanja starešina.

Kada je reč o programiranju i planiranju, kod starešina je rašireno mišljenje da bi dugoročniji program obuke, koje izrađuju više komande, trebalo da sadrže samo koncepcijska, doktrinarna pitanja, ono što će uslediti kao posledica modernizacije i organizacije Armije u dužem periodu. Sve ostalo planirale bi komande nižih jedinica kroz godišnje planove obuke. Jer one mogu bolje i neposredno da prate i ocenjuju potrebe starešina, stanje jedinica i na osnovu toga da određuju konkretne sadržaje obuke starešina.

U svakom slučaju, pitanje obuke starešina je kompleksno i za nas veoma važno i aktuelno. Zato ima razloga da se time još više i ozbiljnije pozabave sve komande i starešine svih stepena.

Pešadijski potpukovnik
Radun DRAŠKović

POVODOM ČLANKA:

RAZMEŠTAJ I PREMEŠTANJE KOMANDNIH MESTA U TAKTIČKIM JEDINICAMA ZDRUŽENOG SASTAVA

U „Vojnom delu” br. 5/67. objavljen je članak „Razmeštaj i premeštanje komandnih mesta u taktičkim jedinicama združenog sastava” u kome su izneta izvesna shvatanja i predlozi sa kojima se u potpunosti ne bih mogao složiti.

U uvodnom delu autor je postavio pitanje opravdanosti pravilne postavke i usvojenog principa da se KM razmešta na težištu borbenih dejstava, s obzirom na to što će glavne snage, pa prema tome, i rejon KM na taj način biti izloženi nuklearnim udarima. Međutim, autor je u ovom slučaju pojam težišta borbenih dejstava vulgarizovao i identifikovano sa „žizom”, odnosno „žarištem” borbenih dejstava, što, očigledno, nije isto. Pravilo da se KM razmešta na težištu borbenih dejstava (mada je tradicionalno) ne gubi od svoje važnosti ni u uslovima mogućih nuklearnih dejstava. Štaviše, zbog povećane potrebe da komanda bude što bliže jedinicama radi neposrednjeg uticaja i kontakta sa potčinjenim komandama, naročito u kritičnim situacijama, sasvim je opravdano da se danas ovaj princip sve više potencira.

Međutim, ako bi se sam pojam težišta borbenih dejstava shvatio pravilno, onda bi razmatranje potrebe pomeranja KM „u stranu” bilo bespredmetno. „Težište borbe (je) pravac, zona, prostorija, rejon na kojem su sasređeni glavni naponi, odnosno glavne snage i sredstva radi izvršenja postavljenog zadatka” (Vojni rečnik, 1967. str. 333). Usvajajući ovu definiciju, možemo zaključiti da je pojam težišta borbe dosta širok rejon — deo zone taktičkih jedinica na kome dejstvuju glavne snage, a da je rejon razmeštaja komandnih mesta jedna sasvim uža prostorija pozadi ovih snaga. Ne radi se, dakle, o nekoj fiksiranoj liniji (kao što je slučaj sa osom pravca), od koje bi navodno mogli da pomeramo KM u stranu, već o jednom širem rejonu, zoni, delu fronta taktičkih jedinica, na čijem pravcu se bira i rejon KM. S druge strane, zone dejstava taktičkih jedinica združenog sastava su relativno uske (zavisno od veličine jedinice) i u nekim slučajevima nikakvim manevrom KM ne bismo mogli stvoriti apsolutnu bezbednost i zaštitu KM od dejstva nuklearnih borbenih sredstava (ne samo neposrednog udara već i kontaminacije).

U pravilima nigde ne stoji da se „KM redovno razmešta u težištu borbenih dejstava”, kako to autor navodi (str. 123 stav 2). Naprotiv, naša pravila regulišu: da se KM postavlja na težištu borbenih dejstava, u rejonu koji obezbeđuje efikasno komandovanje, koji je teže pristupačan neprijateljskim tenkovima, i da je zaklonjen od

osmatranja. Međutim, od svih ostalih uslova koje sam napred naveo, autor razmatra samo pitanje neposredne lokacije KM, dok ostale zapostavlja.

Što se tiče uticaja tehničke opremljenosti komande i komandnih mesta na izbor rejona i razmeštaj KM, autor, očigledno, potencira neka rešenja u stranim armijama. Na primer, u članku se na četiri mesta govori o značaju motorizovanih štabova i izdvajanju komandne grupe (str. 122, stav 4., str. 123. stav 3, str. 124. stav 5 i str. 128. stav 2.), sve s ciljem da opravda tvrdnju kako u takvim uslovima nema potrebe „privlačiti i razmeštati KM u žižu borbenih dejstava” (str. 123. stav 3.). S druge strane iz ovako prenaplašenih postavki značaja tehničke opremljenosti komandi ne bi se mogao izvući zaključak da je u takvim komandama i takvom organizacijom KM potpuno rešeno pitanje komandovanja, niti da tako opremljene komande ne moraju biti na težištu borbenih dejstava (jer su pokretne i mogu svuda brzo stići). Takve tvrdnje su suviše optimističke i nerealne. Naprotiv, problem komandovanja združenim jedinicama postaje sve komplikovaniji što je opšta tehnička opremljenost jedinica veća, bez obzira što se i štabovi adaptiraju i opremaju komandnim kolima ili drugim transportnim sredstvima. O ovome problemu bilo je reči u „Vojnom delu” br. 6/63. u članku „O komandovanju u združenim jedinicama”. U skorije vreme možemo videti i u stranim vojnim časopisima da se o problemu komandovanja i komandnih mesta dosta piše. Međutim, čak i u nekim savremeno opremljenim armijama, gde su i jedinice i komande potpuno pokretljive i zaštićene oklopom, posebno se ukazuje na značaj što neposrednijeg kontakta komande s jedinicama, naročito u kritičnim situacijama, usled čega i rejoni razmeštaja KM moraju biti na težištu borbenih dejstava.

Prema tome, teško je proceniti šta je autor u stvari hteo sa preporukom da KM ne treba uvek postavljati na težišta borbenih dejstava, naročito ako je komanda opremljena savremenim vozilima, odnosno ako postoji komandna grupa koja lako može da izađe sama na mesto gde su joj omogućeni najbolji uslovi za rad.

Isto tako izdvajanje komandanta sa grupom oficira iz štaba i formiranje komandne grupe (str. 123, stav 3.) mislim da ne predstavlja nikakvu novinu niti se to može prihvatiti kao razlog da se komanda, odnosno KM, može ostaviti van težišta borbenih dejstava. Pravilo da komandant po potrebi napušta KM i dolazi na KM potčinjenih jedinica ili na drugo mesto ima dugu tradiciju. Nekada su to komandanti činili pešice, na konjima ili kolima, isto tako kao što danas čine automobilima, oklopnim kolima ili transporterima guseničarima ili, pak, helikopterima. Znači princip neposrednog kontakta komandanta sa potčinjenim komandama ostaje i dalje, jedino se sredstva kojima se on realizuje menjaju analogno promenama u tehničkoj bazi armije. I naša pravila u tom smislu usvajaju ovaj princip: „U toku borbe komandant po potrebi odlazi na komandna mesta potčinjenih ili sa najpotrebnijim brojem ljudi i sredstava veze izlazi na pogodne tačke radi sticanja uvida u stanje jedinica

i ispoljavanja uticaja na tok borbe, naročito u kritičkim situacijama". O komandnoj grupi pisano je u „Vojnom delu” br. 4—5/62, u članku „Komandno mesto i centar veze operativnih jedinica”.

Prema tome, ni postojanje komandne grupe ne može biti razlog da KM ostaje van težišta borbenih dejstava. Problem komandovanja u združenim jedinicama mnogo je kompleksniji i zahtevao bi širu analizu niza presudnijih faktora koji ovu radnju čine komplikovanijom nego što to na prvi pogled izgleda. U tom smislu razmatranje izbora rejona za razmeštaj komandnih mesta predstavlja i danas važnu činjenicu, ali ne i presudnu od čijeg pravilnog rešenja zavisi postojanost komandovanja, kako to autor u prvom redu svoga članka ističe.

U razmatranju RKM autor ukazuje da je „njegova funkcija isuviše uska i nedovoljno jasna, zbog čega mu se u dosadašnjoj praksi nisu pridavali odgovarajući značaj i uloga.” (str. 123). Ne vidim razlog da se pravilska odredba o ulozi RKM ne može shvatiti, ako ona kaže da RKM služi za komandovanje u slučaju kada rad komande na osnovnom KM nije moguć; da se na njemu nalazi manja grupa starešina koja treba da omogući komandovanja kad komandant pređe na njega. Rezervno KM, s ciljem da se obezbedi neprekidnost komandovanja, nalazimo gotovo u svim stranim armijama. (Članak u Vojnom delu br. 6/63 „O komandovanju združenim jedinicama”). Prema tome uloga i namena RKM jasna je i nedvosmislena, ona nije ni nova niti nepoznata. Nejasnoća može da nastane ako bi se saglasili sa autorom da „RKM pored ostalog treba da omogući komandovanje pomoćnim snagama, koje u toku borbenih dejstava komplikuju i otežavaju komandovanje sa KM”. Međutim, ova ideja, mada-originalna, ne može se ozbiljnije prihvatiti. Osnovno načelo i princip koji u nuklearnom ratu dobijaju na vrednosti jeste *centralizovano komandovanje*, što znači da jedino komandant komanduje jedinicom — bilo sa osnovnog KM ili RKM (kada na njega pređe). Otuda je RKM „pasivno KM”, koje je samo spremno da primi komandanta kada iz bilo kojih razloga napusti osnovno KM. Prema tome ni sa RKM niko drugi neće komandovati pomoćnim snagama, dok je KM u radu. Što se RKM razmešta na pravcu pomoćnih snaga ima svoju očiglednu logiku u tome što se, kao što smo napred rekli, osnovno KM razmešta na pravcu glavnih snaga, pa RKM i nema drugog izbora nego na pravcu pomoćnih snaga. Međutim, ne bi se smelo tvrditi da na osnovu ovakve lokacije RKM — treba menjati i njegovu ulogu: komandovanje snagama na pomoćnom pravcu, jer je komandovanje jedinstveno i centralizovano u ličnosti komandanta.

Kod razmatranja mesta i uloge PKM autor uglavnom navodi njegovu stvarnu namenu i ulogu, ali i pri tom iznosi kontradiktorne tvrdnje. Usvajajući namenu PKM da u slučaju uništenja „glavnog KM može preuzeti njegovu ulogu”, na jednom mestu navodi: „Sa stanovišta veze ono bi moglo da udovolji komandovanju, jer ima potrebne jedinice i sredstva veze (slično kao na KM)” (str. 123. poslednji red). Na drugom mestu on to kategorički negira: „... mišljenja sam da bi trebalo odbaciti shvatanje da PKM preuzima ulogu osnov-

nog KM u slučaju da bude onesposobljeno za rad. Ono u tom pogledu bar za sada nije ni tehnički ni stručno osposobljeno" (str. 125, poslednji stav). Ostaje nam da se zapitamo šta je od ove dve tvrdnje tačno i čije shvatanje treba odbaciti, pošto je ovakvo tvrđenje, očigledno, njegovo lično shvatanje.

Što se tiče „stručne osposobljenosti” PKM za komandovanje, autor ne iznosi na čiju stručnost konkretno misli, pa nam ostaje da pretpostavljamo da aludira na sastav organa na PKM, koji nemaju dovoljno kvalifikacija za komandovanje. Međutim, kako sam napred naveo u vezi sa objašnjenjem mesta i uloge RKM, iz usvojenog principa centralizovanog komandovanja, sva tri komandna mesta služe isključivo komandantu. Prema tome i PKM sa svojim centrom veze treba pored ostalih zadataka da obezbedi vezu komandantu kada iz bilo kojih razloga napusti KM odnosno RKM.

Gotovo u svim današnjim armijama imamo na sličan način rešeno pitanje komandnih mesta, odnosno centara veze na KM. Takođe u svim armijama nalazimo organizovano PKM zbog potrebe komandovanja pozadinskim jedinicama, čija je uloga povećana u savremenim borbenim dejstvima. Zbog toga nije nikakvo čudo što je ovako organizovanom PKM data još i uloga da u slučaju potrebe može zameniti KM, kada ovo iz bilo kojih razloga bude onesposobljeno ili ugroženo. U nekim armijama nema RKM (ili ne postoji u nekim vidovima borbenih dejstava), već samo osnovno i pozadinsko KM. U svakom slučaju opšta je pretpostavka da će neprekidnost komandovanja biti utoliko sigurnija ukoliko se komanda može osloniti na više unapred organizovanih centara veze.

Predlog koji autor iznosi da se u slučaju uništenja osnovnog KM komandovanje prenese na jednu od potčinjenih komandi (str. 124. stav 2) nije takođe originalan niti je izraz njegovog shvatanja. U stranoj literaturi ne bez razloga ovo pitanje se postavlja i traže rešenja kojima bi se obezbedilo komandovanje — u slučaju kada komanda (OKM) bude uništena, pa se takođe spominju teškoće koje bi u takvoj situaciji nastale, s obzirom na to da potčinjena komanda ne može momentano da se orijentiše i uklopi u opšti plan dejstva pretpostavljene komande. To je, dakle, sasvim poseban problem; drugo je pitanje premeštanja komande sa KM na PKM radi produžavanja komandovanja sa ovog komandnog mesta.

Mada pitanje ešeloniranja PKM i pozadinskih jedinica nije u neposrednoj vezi sa temom, treba istaći da predlog autora da se PKM i pozadinske jedinice privuku bliže frontu, takođe, nije prihvatljiv. Radi upoređenja može se navesti da se po sadašnjim pravilima DB razmešta na 20 — 30 km od linije fronta, dok je ovo udaljenje u većini stranih armija trostruko veće (do i preko 100 km).

Što se tiče načelnih normi dubine ešeloniranja komandnih mesta i međusobnog rastojanja KM i RKM, mora se konstatovati da ovi podaci ne odgovaraju načelnim normama, datim u borbenim pravilima. Na primer, autor tvrdi da se KM u višim taktičkim jedinicama združenog sastava ne bi trebalo da razmešta na udaljenje manje od 6 ni veće od 9 km od polaznog položaja za napad. Međutim, u pravilu o borbenoj upotrebi više taktičke jedinice stoji da je ovo udaljenje

oko 3 km, a čak i kod najviših združenih jedinica ono ne iznosi više od 4 do 6 km. Međusobno rastojanje između KM i RKM prema autoru „ne treba da je manje od 5 ni veće od 8 km”. Međutim, ostaje nerazjašnjeno kako ovo rastojanje realizovati u zonama taktičkih jedinica, čija je širina fronta u napadu 3—4, odnosno 4—6 km. Logično je što naša pravila kod nižih i viših taktičkih jedinica združenog sastava ovo rastojanje i ne određuju, sem kod najviših, gde takođe načelno iznosi oko 5 km.

U delu članka koji govori o razmeštaju organa na pojedinim komandnim mestima takođe su iznete neke netačne norme. Autor navodi da se na svakom komandnom mestu organi dele na potreban broj grupa (2 — 4), što je delimično tačno, izuzev što se u načelu na RKM (gde je mali broj oficira) ne formira više grupa. Međutim, rastojanje između grupa prema autoru treba da se smanji (sada iznosi od 100 do 300 m.) radi bržeg kontakta organa na KM. Smatram da ovakav predlog nije prihvatljiv i da je sasvim opravdana pravilska postavka da se grupe na KM razmeštaju na rastojanje od 1 do 3 km kako ne bi sve grupe bile zahvaćene nuklearnim projektilom male snage. Inače rastojanje između pojedinih organa unutar same grupe treba da je stvarno manje i da se kreće u granicama od 10 do 50 m, zavisno od opštih uslova razmeštaja organa na KM.

Najzad, još nekoliko reči o premeštanju komandnih mesta. Autor i ovde dolazi do kontradiktorne tvrdnje. Na jednom mestu on tvrdi da će u savremenim dinamičnim dejstvima KM (naročito kod nižih jedinica) i preko 70% vremena provesti u pokretu. Međutim, ovakva postavka može se primiti sa rezervom čak i ako su u pitanju niže jedinice, jer to znači da bi ove komande po 16 časova dnevno provele u kretanju. Pa ako se i prihvati ovakva mogućnost, treba imati na umu da baš ovakve komande nemaju *tri komandna mesta* već samo jedno, i da je situacija u združenim jedinicama u ovom pogledu drugačija. Ove komande se ne mogu premeštati „u krajnjoj nuždi”, kako to autor predlaže, zbog teškoća u komandovanju prilikom premeštanja komandnih mesta, već onda kada to situacija nalaže. Kritikujući yažeća načela po kojima se sprovodi plansko premeštanje KM, autor ne predlaže ništa konkretno da se ovaj proces ubrza, sem što predlaže da sastav grupe za izviđanje rejona narednog KM treba da bude stalno utvrđen, s čime se takođe ne bih u potpunosti složio, jer će sastav ove grupe biti u svakom konkretnom slučaju drugačiji, zavisno od toga šta treba da se izvidi, na kakvom zemljištu i kakve radove treba izvesti u okviru pripreme rejona KM. Inače, ukoliko se stvarno ne izvida rejon na zemljištu, nema nikakve logike da se grupa za izviđanje uopšte određuje, kako to autor navodi, da bi sva pitanja razmeštaja rešila po karti. Ova grupa takođe nije nadležna ni za rukovođenje premeštanjem komandnih mesta, kako to autor tvrdi („vodi kolonu, određuje mesto zastanaka, raspored vozila i grupa na zastancima itd.” str. 128. prvi stav), s obzirom da je pravilima predviđeno da premeštanjem komandnih mesta rukovode odgovorne starešine (načelnik štaba, odnosno PkPo za PKM), a ne neke posebne grupe koje se za to određuju.

Potpukovnik
Dušan ČURČIN

EVROPA I STRATEGIJA „ELASTIČNOG ODGOVORA“

Politička kretanja i popuštanje zategnutosti u Evropi, a naročito procesi dezintegracije u NATO-paktu (i ne samo u njemu), stvaraju u političkim i vojnim krugovima zemalja zapadne Evrope raspoloženja koja se sve više manifestuju u zahtevima da se preispitaju sopstveni stavovi prema NATO-savezu. Debata o Atlantskom paktu zahvatila je gotovo sve političke snage pa i parlamente u zemljama zapadne Evrope. Čuju se i rezerve prema budućem članstvu u ovom savezu, a takva rezonovanja su sve češća i otvorenija što je bliže 1969. godina, kada ističe rok ovom dvadesetogodišnjem paktu.

Lepeza tih rezervi i odnosa prema NATO-paktu je veoma široka. Ona zavisi od politike svake nacionalne vlade prema NATO-paktu, uticaja SAD, geostrategijskog položaja zemlje, društveno-političke orijentacije snaga i pojedinaca koji ovo pitanje pokreću itd.¹ Težnje za emancipacijom kod evropskih zemalja proporcionalne su njihovoj ekonomskoj snazi. Otpori američkoj ekonomskoj penetraciji kako nacionalnih ekonomija, tako i ekonomskih grupacija u zapadnoj Evropi, sve su veći. Naime, tendencije tehnološkog i ekonomskog zaostajanja zemalja zapadne Evrope su sve evidentnije, a sa tim se one sve teže mire. Od 6.000 američkih firmi koje su od 1958. godine osnovane u inostranstvu, polovina se nalazi u Evropi. Dok su američke investicije u samim SAD u 1966. godini porasle za svega 16 odsto, u zemljama Evropske ekonomske zajednice (EEZ) veće su za 40 procenata. Veoma je uočljiva i interesantna usmerenost američke industrije u one oblasti koje se odlikuju vrlo razvijenom tehnologijom i visokom stopom rasta. (Američke firme u Evropi kontrolišu: 15 odsto proizvodnje radio i televizijskih aparata, 50 odsto proizvod-

¹ Pored poznatih razlika između ekstremnih vojnih krugova i zvaničnih političkih faktora interesantna su gledišta „stare garde“ (osnivača, kreatora politike i „spasilaca“ NATO-pakta) i „mladih snaga“ koje su sve prisutnije u ekonomskom, društvenom i političkom životu Zapada. Generalni sekretar NATO-pakta Manlio Brozio, na primer, mišljenja je da se jedino uz pomoć NATO mogu da raščiste razlike „koje nas još dele od komunističkog sveta“ i da jedino NATO nudi platformu za popuštanje zategnutosti u Evropi. Pol Anri Spak smatra da bi u slučaju raspadanja vojnih paktova u Evropi zavladao haos. Mnogo je lakše regulisati odnose između dve vojnopolitičke grupacije nego li između dvadesetak i više evropskih zemalja, kada se neće znati šta ko radi. Međutim, „mladi“ su drugačijeg mišljenja, što je, uostalom, i pokazala anketa američkog časopisa „US News“. Mladi ne gledaju na Vašington kao na centar Zapada. Za njih SSSR ne predstavlja potencijalnu opasnost već potencijalnog prijatelja i poslovnog partnera. Na NATO gledaju kao na nešto bez čega se može i što treba likvidirati, doduše, ne odmah već postepeno. Oni ne žele da Evropa bude privezana uz SAD. Pre žele da zauzmu položaj između dve super-sile nego da se pridruže bilo kojoj od njih, protiv one druge.

nje poluprovodnika, 90 odsto elektronskih računara „kompjutera“, 95 odsto elektronskih uređaja za rakete i računska postrojenja itd².

Posebno se izražavaju dileme u odnosu na vojni organizam Pakta, jer se od samog početka gotovo isključivo pretvorio u vojnu integraciju u kojoj SAD imaju glavnu reč. Pentagon ne samo što je stalno nametao Paktu američke strategijske koncepcije, već je imao odlučujuću reč u određivanju veličine, sastava i naoružanja armije nacionalnog kotingenta koji ulazi u NATO-pakt, postavljao američke generale na glavne komandne pozicije u Evropi itd. Zbog toga nije slučajno što je upravo u vojnom domenu NATO-saveza najpre došlo do slabljenja blokovske discipline, zaziranja i distanciranja od američkih strategijskih koncepcija i do samog procesa dezintegracije.

Američka strategijska koncepcija „elastičnog odgovora“ od samog početka je u nekim zemljama zapadne Evrope i vladajućim vojno političkim krugovima izazvala podozrenja i razmišljanja o tome kakav se položaj daje Evropi u globalnoj američkoj vojnoj strategiji. Zato je pored ostalog i prošlo toliko vremena dok se na dnevni red postavilo i zvanično usvajanje nove strategijske koncepcije u NATO.

Naime, posle napuštanja koncepcije neposredne „masovne odmazde“, SAD su i dalje ostale pri tome da „štite Evropu“, ali pod drugim uslovima. One su i koncepcijom „elastičnog odgovora“ spremne da za zaštitu saveznika u zapadnoj Evropi plate sasvim uslovnu i sa stanovišta SAD prihvatljivu cenu, kojom se ne bi rizikovao svetski nuklearni rat, niti bi se odnosila na bilo kakve ustupke koji bi okrnjili vitalne interese SAD. Međutim, istovremeno su svojim saveznicima u Evropi nametnule još teže uslove podređenosti i inferiornosti koji, u sadašnjim političkim kretanjima i odnosima u Evropi, dobivaju nove i sve teže prihvatljive dimenzije.

Za 18 godina egzistencije NATO-pakta stvoren je interesantan vojni mehanizam čija je organizacija bazirana na dubokoj kvantitativnoj i kvalitativnoj strukturalnoj neravnoteži i jazu vojnih potencijala između SAD i njenih saveznika u Evropi. Posledice takvog stanja odrazile su se na opšte odnose u Paktu i, u krajnjoj liniji, na suverenitet evropskih zemalja. Ove protivrečnosti su se stalno zaoštravale, a „ekscеси“ su izbijali na površinu kada se brže menjala politička atmosfera u Evropi, a naročito kada je popuštanjem zategnutosti stvorena nova situacija koja potvrđuje da je „klasičan“ period hladnog rata u Evropi iza nas.

Izlazak Francuske iz NATO-pakta ukazao je ne samo na neposredne vojnostrategijske probleme³ koji su imali i sasvim određene

² Prema podacima Žan Žak Servana Šrebera („Borba“ 14. XII 196.) Radi ilustracije o tome kakva je uloga elektronike navodimo podatak da projektil zemlja-zemlja, proizvodnje SAD, staje 3.500.000 dolara; od toga 80 odsto otpada na ugrađenu elektroniku u projektilu; 48 do 60 odsto cene savremenog aviona otpada na elektronsku opremu i uređaje u njemu.

³ Da pomenemo samo neke strategijske ocene američkih generala posle odluke Francuske da napusti NATO-pakt. „NATO ne može vršiti efikasnu odbranu bez korišćenja francuske teritorije“; „Geostrategijski položaj NATO nije povoljan ni sa Francuskom, a bez nje je prosto nemoguć“. A fon Hasel, bivši zapadnonemački ministar odbrane, izjavio je „Front na Rajni ne bi mogao da bude održan bez Francuske, njene teritorije, ljudskog i industrijskog potencijala“.

reperkusije na realizaciju američkih strategijskih koncepcija u Evropi (naglašavanje značaja i uloge zemalja na južnom krilu NATO-pakta, Sredozemlja, Afrike itd.), već i na šire protivrečnosti sa kojima se sukobljava američka vojna politika u Evropi. Ovakva rezonovanja sve više su prisutna i u samim SAD. Jer, ne radi se samo o „organizacionim problemima NATO-pakta” (kako su neki želeli da protumače izlazak Francuske iz vojnog saveza tog pakta), već se na dnevni red svom ozbiljnošću postavljaju stav i odnosi ostalih evropskih zemalja prema koncepciji „elastičnog odgovora”⁴. Francuska je otvorila proces koji se više ne može zaustaviti.

U SAD se ističe da je centralni problem u tome kako koordinirati savezničko oružje i planove da odbrana zapadne Evrope ostane jaka i da uspešno sledi sve promene koje nastaju iz sukoba različitih interesa i ciljeva država članica NATO-saveza. Jer, svaka nacija svoju sudbinu vodi na različiti način i svaka nastoji da je ostvari različitim sredstvima strategije. Najnovija kriza oko Kipra i ozbiljna zategnutost između Turske i Grčke to nedvosmisleno potvrđuje. „Grčka i SAD treba da razmišljaju o tome koliko sve ovo slabi jugoistočno krilo NATO”, izjavio je turski premijer Demirel.

Prema tome, „postoji potpuno očigledna nesaglasnost između američkih koncepcija odbrane i strategijskih koncepcija evropskih zemalja.”⁵

U zapadnoj Evropi sve se češće čuju mišljenja da američka vojna politika, a strategija napose, nisu uspele da sagledaju korene, uzroke i karakter političkih procesa i vojne dezintegracije u Evropi. Posle više od dvadeset godina od kraja drugog svetskog rata i osamnaest godina od osnivanja NATO, u Evropi je stvorena nova ekonomska i politička atmosfera koja ne priznaje i ne prihvata stare preživle dogme. Zemlje zapadne Evrope nisu više ekonomski, politički pa ni vojnički slabe, kakve su bile odmah iza drugog svetskog rata, kada su tražile zaštitu SAD i stavile se pod njen „nuklearni kišobran”. Naprotiv, u poslednjih nekoliko godina one beleže veoma krupne uspehe u ekonomskom razvitku, političkom životu i odnosima. Finansijska moć zapadne Evrope danas je veća nego ikad ranije. Ona ima više od polovine svetskih rezervi zlata — oko 23 milijarde dolara. Pojedine zemlje (na primer, Francuska i Italija) razvijaju veoma intenzivnu i efikasnu ekonomsku i tehničku saradnju sa zemljama istočne Evrope, a naročito sa SSSR. Razvoj trgovine sa Istokom raste po godišnjoj stopi od oko 20 odsto, a taj porast bi bio veći da nema veštačkih prepreka i teškoća.

⁴ Izlazak Francuske iz NATO je sa formalno-pravnog stanovišta omogućio članovima Pakta da i zvanično usvoje „elastični odgovor” kao zajedničku strategijsku koncepciju Saveza za usvajanje strategijske koncepcije, a poznato je da se Francuska od samog početka tome odupirala. Formalno usvajanje koncepcije „elastičnog odgovora” neće otkloniti ni umanjiti dileme zapadnih saveznika u ovu strategijsku koncepciju.

⁵ Carl H. Amme: „NATO Strategy and Flexible Response” Proceedings maj 1967. god.

Ekonomska ekspanzija tražila je odgovarajuću političku i vojnu strategiju koje bi neposrednije odgovarale nacionalnim interesima evropskih zemalja. Najpre Francuska, a sada Savezna Republika Nemačka, Velika Britanija pa i Italija ne mogu da se mire sa položajem koji im je nametnuo NATO-savez pre petnaest i više godina. One više ne moraju i ne žele da budu slepo oružje i pion u rukama Vašingtona. Njihove nacionalne pretenzije i ambicije su veće od onoga što im nude SAD. Takva nacionalna politika i strategija sve se više razilaze ili su u direktnoj suprotnosti s američkom strategijom „elastičnog odgovora” koja je, kad se radi i o Evropi, u osnovi zadržala svoje poznate karakteristike — globalizam i elastičnost.

To je strategija koja nije namenjena ovom ili onom regionu već čitavom svetu i zato u sebi ima odgovarajuće komponente za pojedine regione u svetu. Globalizam se ogleda i u tome što zvanični krugovi u SAD sve otvorenije ističu vodeću ulogu i misiju SAD u svetu. Radi se o tome što SAD žele da budu jedina svetska supersila i apsolutni arbitar u svim svetskim poslovima. Opasnost od američkog globalizma najbolje je izrazio senator Fulbrajt: „Lako sklona uverenju da je njena industrijska, finansijska, fizička i vojna moć nekakav dar božiji, Amerika je opsednuta, misijom predvodnika sveta, sveta po sopstvenom uzoru i predstavi. Imperijalizmom blagostanja’ ona ruši mnoge nacionalne ekonomije, tradicije i društvena ustrojstva, nameće drugima svoje političke ideale, bira malim narodima prijatelje i neprijatelje i, nadmeno ističući svoj primer moći i efikasnosti, sputava tuđa samopouzdanja ili jača revolt pomaganih”.

Opasnost od imperijalističkih pretenzija američkih vojno-političkih krugova je velika po mir u svetu jer iza njihovih ideja stoje moćni reakcionarni krugovi industrijsko-finansijskog monopolističkog kapitala i Pentagon čiji je uticaj u zemlji sve snažniji i opasniji. Sem toga, SAD imaju snažne oružane snage (oko 3,5 miliona vojnika i oko 1 milion 240 hiljada civila na službi u armiji) za koje u ovoj budžetskoj godini (1967/1968) predviđaju sredstva od 76,9 milijardi dolara — što čini 57% državnog budžeta i 11,3% nacionalnog dohotka SAD.

„Elastičnost” američke strategijske koncepcije je u tome što stratezi Pentagona za svaku vrstu rata (lokalni, ograničeni, opšti hladni rat) i za svaki region u svetu (Severna i Južna Amerika, Evropa, područje „vakuuma” Azije i Afrike) planiraju odgovarajuću vojnu politiku, strategiju, oružane snage i sredstva za adekvatne ciljeve. Reč je o tome da američki stratezi i oni koji ih podržavaju smatraju da se čak i u Evropi, u određenim prilikama (možda) mogu „menjati stvari”, „ubirati poeni”, a da se ne dođe do opšte nuklearne kataklizme.

Eskalacija (ne samo vojnih snaga i sredstava) je sadržaj koncepcije „elastičnog odgovora”. Ona leži u osnovi koncepcije, kroz nju se manifestuje elastičnost i realizuju postavljeni globalni ciljevi.

Na Zapadu je veoma rasprostranjeno shvatanje da Evropa već odavno nije u regionu tzv. vitalnih interesa SAD za koji bi u slučaju konflikta upotrebile nuklearna sredstva (strategijska) i tako ri-

zikovale opšti nuklearni rat. Poznato je da SAD samo u jednoj tački, ali svakako najvažnijoj i odlučujućoj, uvek odbacuju integraciju u NATO-savezu. Reč je o zadržavanju monopola nuklearnog naoružanja isključivo u sopstvenim rukama. S druge strane, pak, atlantski saveznici u Evropi su uvek, s obzirom na svoju poznatu inferiornost na konvencionalnom planu prema članicama Varšavskog pakta, uzimali za pretpostavku svoje strategije neposrednu upotrebu nuklearnog oružja (u najmanju ruku, bar taktičkog). Smatrali su da je nuklearno oružje deferent opšteg nuklearnog rata. Usvajanje „elastičnog odgovora” u SAD neizbežno dovodi do rušenja takve pretpostavke jer se upotreba nuklearnog oružja „podvodi ekskluzivnim američkim odlukama i interesima”.

To ne znači da je većina evropskih zemalja članica NATO ostala na pozicijama „masovne odmazde”, da se zalaže za nju. Naprotiv, koncepcija „masovne odmazde” je baš u Evropi bila podvrgnuta oštroj kritici jer je posve jasno da su se promenili opšti politički uslovi u Evropi. Stvar je u tome što je zbog ravnoteže nuklearnih snaga strategija „masovne odmazde” bila paralisana i da su SAD, zbog opasnosti za svoju bezbednost, odbacile opšti nuklearni rat, ali su zato prihvatile lokalne (ograničene) ratove kao najadekvatniju i najcelishodniju formu za ostvarenje svojih strategijskih ciljeva. Nova koncepcija „elastičnog odgovora” bila je adekvatnija novoj situaciji za SAD, ali ne i za Evropu. Naprotiv, „elastični odgovor” čiji je smisao ograničavanje eventualnog rata na klasične (i eventualno, taktičke nuklearne) dimenzije predstavlja neuporedivo goru soluciju za Evropu od „masovne odmazde”. Ta solucija implicira pustošenje Evrope, ali ne i Amerike, što znači da je Amerika stavljena u neuporedivo povoljniji položaj od Evrope — što u zapadnoj Evropi teško mogu da prihvate.

Zapadnoevropske zemlje upravo u „elastičnom odgovoru” vide veću opasnost po mir u svetu, pa prema tome i u Evropi. S druge strane, one strahuju da budu uvučene u rat koji ne žele, rat koji bi „inicirale” SAD, bez opasnosti da se „do kraja” u njemu angažuju. „Posebno je sve izraženija rešenost malih i srednjih zemalja, razvijenih i nerazvijenih, da same odlučuju o svojoj sudbini. Otpor niza zemalja blokovskoj politici, evolucija unutrašnjih odnosa u mnogim zemljama, kao i promene u odnosima između i unutar blokova, upućuju zemlje da unapređenje svojih nacionalnih interesa traže u širem prostoru i u samostalnijim stavovima no što su ih do juče imale”.⁶

Koncepcija „elastičnog odgovora” ukazuje na sasvim određeno pitanje — da li smo u Evropi bliže ratu sada ili ranije? U Evropi s pravom strahuju da je američka koncepcija „elastičnog odgovora” (udaljujući opasnost od svetskog nuklearnog rata) evropski kontinent približila ograničenim ratovima. Činjenica što je ograničen ne umanjuje opasnost i strahote rata, jer se može brzo pretvoriti u opšti nuklearni sukob, a i sam ograničeni rat je za većinu evropskih drža-

⁶ Državni sekretar za inostrane poslove Marko Nikezić u ekspozeu o spoljnoj politici Jugoslavije („Borba” 6. XII 1967)

va teško prihvatljiv, pošto bi za svaku od njih bio totalan i bez upotrebe nuklearnog oružja.

Za evropske saveznike zvuči neuverljivo to što SAD proklamuju da im je strategija „nedeljiva i da preduzimaju odbranu na globalnoj nuklearnoj osnovi“, dok istovremeno pojačavaju napore, akcije i pritisak na evropske zemlje da povećavaju konvencionalne snage. Takav stav se u određenim krugovima zapadne Evrope tumači kao napor SAD da se eventualni sukob ograniči samo na evropsku teritoriju i na konvencionalno oružje, a da teritorija SAD ostane netaknuta. U takvim američkim argumentima mnogi Evropljani vide znak da bi SAD ustuknule od upotrebe nuklearnog oružja u odbrani objekata koji su od vitalne važnosti za Evropu, ali je sigurno da tako ne bi postupile kada je u pitanju Amerika.

Nisu retka mišljenja u zapadnim zemljama Evrope da mnogo ne veruju u efikasnost američkih verbalnih garancija i obećanja. Na to ih upućuju primeri iz istorije. Podseća se na sudbinu Poljske iz 1939. godine, kojoj su zapadni saveznici takođe dali garanciju, ali ipak nije bila pošteđena napada Hitlerovih trupa i teških žrtava.

Sušтина ovakvih vojnostrategijskih rezonovanja je u tome što evropske zemlje (prvenstveno male i srednje tj. one koje nemaju nuklearno oružje) ne veruju da bi za spasavanje njihovih gradova SAD stavile na kocku Njujork ili Vašington. Uostalom, šta će vredeti maloj državi „uzvatan udar“ ako je prethodno žrtvovana. Očito je da svaka država u zapadnoj Evropi zazire od toga da bude poligon i žrtva američke globalne strategije.

U tom smislu su bila veoma interesantna reagovanja u zapadnoj Evropi povodom saopštenja bivšeg američkog ministra odbrane Maknamare da će SAD uskoro izgraditi uzak pojas odbrambenog antiraketnog sistema ABM.⁷ Prema tom objašnjenju svrha ovog sistema je da se zaštiti SAD od kineskog nuklearnog napada, za koji će, prema američkim mišljenjima, realno postojati opasnost već početkom sedamdesetih godina, pošto će Kinezi do tada imati raketno oružje koje će moći dobaciti nuklearni projektil na američki kontinent.

Naime, zapadni saveznici su postavljali pitanje izgradnje takvog sistema i za zaštitu Evrope. Međutim, zapadne saveznike i ne konsultuju kad je reč o diskusiji između SAD i SSSR o tom pitanju. Naime, u poslednje vreme se na Zapadu sve češće susreću izrazi neverice u politiku SAD insinuirajući im dogovaranje sa SSSR i najkrupnijim strategijskim pitanjima. U tom smislu treba razumeti i otpor onim stavovima u tzv. Armelovom planu po kome bi Atlantski pakt preuzeo na sebe i ulogu jedinstvenog političkog organa, odnosno pregovarača sa Istokom. Saveznici traže da se poštuje njihova nacionalna individualnost i da bilateralni kontakti budu osnova u naporima za popuštanje zategnutosti između Istoka i Zapada.

⁷ Prvi antiraketni sistem SAD sastojaće se od 10 do 15 antiraketnih kompleksa koji će biti raspoređeni širom SAD, a stajaće oko 5 milijardi dolara.

Na sastanku ministara odbrane zemalja članica NATO u An-kari krajem septembra 1967. godine članice NATO-pakta su pitanje antiraketne zaštite i zvanično postavile. Zapadni predlozi su bili da se formira flota NATO (od 30 do 40 brodova) koja bi bila opremljena projektilima za odbranu od eventualnog raketno-nuklearnog napada.⁸ Međutim, na decembarskom zasedanju Saveta NATO u Briselu, na inicijativu SAD, odbačena je ta ideja, iz „tehničkih razloga” i „jer se Evropljani osećaju bezbednijim bez tog antiraketskog „dugmeta”. Tom odlukom nisu uklonjena podozrenja u američki stav.

Na objašnjenje Amerikanaca da je antiraketni sistem namenjen isključivo za odbranu Kine, u zapadnoj Evropi ističu da bi bilo naivno ne priznati da je taj sistem „štit” koji može pružiti marginalnu zaštitu američkim raketnim silosima i od eventualnog preventivnog udara SSSR.

„Amerikanci su sad doneli odluku da izrade zaštitni zid od kineskih raketa na svojoj zapadnoj obali, a nisu ništa učinili da sličan zid izrade i na istočnoj granici zapadne Evrope” — rezonuju mnogi francuski, zapadnonemački, italijanski pa i britanski komentatori. „Dok će američki gradovi sada imati izvestan stepen zaštite, evropski gradovi ga još neće imati” — piše britanski „Economist”. U Saveznoj Republici Nemačkoj mogu se čuti i ovakva rezonovanja: „Dok Sovjeti danas imaju 500 interkontinentalnih kopnenih raketa koje drže u pripravnosti i mogu da prelete Atlantik za manje od pola časa, evropski kontinent ne može biti spokojan ni pred drugih 700 raketa srednjeg dometa kojima Rusi takođe raspoložu. Ove srednje rakete, takođe, predstavljaju moćno sredstvo jer mogu da pogode svoje ciljeve kao i interkontinentalne rakete”.

U pomenutim komentarima se ne krije poznata američka tendencija da se „nezaštićena Evropa” mora još više oslanjati, a to znači i slušati SAD.

Evropljani ne žele da sopstvenu sigurnost podrede isključivo zaštiti svog „velikog saveznika”, koji nije uvek pokazivao dovoljno razumevanja za evropske probleme. Oni su i protiv toga da se njihova domovina smatra „delom” koji može biti žrtvovan radi zaštite osnovnih životnih interesa jedinstvenog saveza čije su srce SAD. Svoj strah Evropljani zasnivaju na „elastičnim” stratezijskim koncepcijama SAD o mogućnosti ograničenog rata i u Evropi koji čak može biti obustavljen na štetu zapadnih saveznika ukoliko bi to, u datim uslovima, odgovaralo interesima SAD.

Prema tome, osnovna primedba vojnopoličkih krugova na Zapadu na koncepciju „elastičnog odgovora” je u tome što SAD od-

⁸ Ovaj predlog, usput rečeno, ima i drugu pozadinu. Poznato je da se u SAD vodi borba između rodova vojske oko toga ko će imati bolji protivraketni sistem. Mornarica insistira na SAMBIS-sistemu — tj. floti površinskih brodova i nuklearnih podmornica opremljenih antiraketskim projektilima, pored usvojenog kopnenog sistema majk-X i planova sa sistemom aviona — AWACS (leteći radar) i drugih mera u vazduhoplovstvu.

branu zapadne Evrope zasnivaju prvenstveno i samo na konvencionalnim snagama, a ostaju „rezervisani” kad je u pitanju upotreba globalnih nuklearnih snaga. Na Zapadu se ističe da oni ne vide ništa loše u tome što SAD „imaju mogućnost izbora između nuklearnog i konvencionalnog oružja”. Ono našta Evropljani imaju primedbu je to da se i njima da ista mogućnost, tj. da i oni mogu da „izaberu” sredstva koja bi odgovarala njihovim nacionalnim interesima.

Međutim, mnogi evropski narodi nemaju mogućnost nuklearnog izbora niti, pak, čvrstu obavezu SAD da će upotrebiti nuklearno oružje ako budu ugroženi evropski vitalni interesi. To se naročito odnosi na male i srednje zemlje (one koje nemaju nuklearna sredstva). Otuda se mogu čuti i čudni zahtevi i sugestije da i male zemlje (kao Švajcarska i Švedska, na primer), treba da imaju sopstvena nuklearna sredstva, ili da se zaštite nuklearnim minskim poljima (što se može čuti u Turskoj) koja bi kao deterent odvrćala protivnika, što bi svakako, unelo nove opasnosti i probleme u Evropu.

Da bi bar donekle „umirili” svoje saveznike na zapadu Evrope, američki stratezi sve više govore o tome da bi se i u Evropi mogao voditi ograničeni rat uz upotrebu taktičkih nuklearnih sredstava. (Za evropsko ratište SAD predviđaju do 7.000 taktičkih nuklearnih projektila jačine 0,5 — 500 KT.) Ovo je verovatnije tim pre što je i u kominikeu na sastanku u Ankari istaknuto da je „mogućna upotreba taktičkog nuklearnog oruđa u centralnim i južnim delovima savezničke komande u Evropi”.

U svom ekspozeu o vojnopoličkoj situaciji u svetu, državni sekretar za narodnu odbranu general-pukovnik Nikola Ljubičić je istakao: „Naime, u razmatranjima o mestu Evrope u svetlosti globalnih strategija, u poslednje vreme sve se više ističe teza da svaki oružani sukob u ovom delu sveta ne mora odmah, „automatski”, prerasti u opšti nuklearni rat, već da je i u Evropi moguće voditi ograničene (lokalne) ratove i da u jednom takvom ograničenom ratu mogu biti upotrebljena u određenom času čak i taktička nuklearna sredstva, pa da ipak to ne dovede do opšteg nuklearnog rata.”⁹

Prema tome, SAD namenjuju Evropi ulogu nuklearnog poligona što, izgleda, ozbiljno zabrinjava evropske članice NATO-pakta.

Konačno i stavovi o upotrebi nuklearnih sredstava u Evropi nisu jedinstveni. Američka nastupanja sa teorijom o upotrebi nuklearnih sredstava veoma su uzdržana i oprezna. U pitanju je veliki rizik, jer uvek postoji mogućnost da i taktička nuklearna sredstva budu detonator opšteg raketno-nuklearnog rata. Maknamara je bio veoma oprezan i zalagao se za tzv. konvencionalnu pauzu, tj. upotrebu nuklearnog oružja tek u slučaju da protivničke konvencionalne snage nadjačaju snage NATO. On je isticao da je glavni razlog za posedovanje jakih taktičko-nuklearnih snaga u tome da se pokrije „praznina između konvencionalnog i opšteg nuklearnog rata”. „Male nuklearne snage ne moraju da dovedu do opšteg nuklearnog rata”, — ali

⁹ „Narodna armija”, 24. XI. 1967. god.

opasnosti od eskalacije je uvek prisutna i realna. Maknamara veruje da SSSR ne bi bio voljan da preuzme rizik i da prvi upotrebi nuklearno oružje, „jer mu je jasno da bi nuklearni udar NATO bio snažan i momentalan”. Isto tako Maknamara ističe da velika opasnost preti i SAD od nuklearnog rata i da ga treba izbeći. „Naša superiornost je ograničenog značaja — jer čak i sa našom sadašnjom prednošću ili s bilo kojom realno ostvarljivom brojnom superiornošću stoji neposredna, neizbežna činjenica — Sovjetski Savez može i dalje — sadašnjim snagama — efektno da razori Sjedinjene Države, čak i pošto bi primio svu težinu američkog prvog udara.” Analize su zastrašujuće i ukazuju da bi eventualni nuklearni rat značio samoubistvo za obe zemlje.

Međutim, koncepcija nekih generala u Pentagonu predviđa momentalnu upotrebu nuklearnih sredstava u Evropi. Ovu koncepciju podržavaju nemački vojni krugovi koji su za primenu taktičkih nuklearnih sredstava odmah, na početku sukoba. Oni su za tzv. nuklearni prag i to što niži — da se može što pre i lakše prekoračiti i upotrebiti taktička nuklearna sredstva. Prema časopisu „Wehrwissenschaftliche Rundschau”, generali Bundesvera planiraju da rat za „oslobođenje istočnih teritorija” počne kao vrsta konvencionalnog „blickriga” sa mogućnošću da, pod okriljem NATO-pakta, mogu biti upotrebljena taktička nuklearna oružja — „što će u nekim okolnostima verovatno čak biti i nužno”.

Konkretizacija američke strategije „elastičnog odgovora” u Evropi je u vojnom jačanju NATO-pakta, sprečavanju ili barem usporavanju dezintegracije i pozitivnih političkih procesa. SAD nastoje da zbiju redove svojih „malih” saveznika u NATO, podvlačeći vojne aspekte saveza. One smatraju da sve odnose i nesporazume u Evropi treba potčinjavati interesima i jačanju NATO, posebno njegovoj vojnoj snazi. Događaji posle neuspelog protivudara grčkog kralja to najbolje potvrđuju.

Američkim stratezima je jasno da bi gubitak zapadne Evrope predstavljao mnogo veći i ozbiljniji poremećaj u odnosu snaga nego gubitak bilo kod drugog područja u svetu. Zbog toga Pentagon smatra da se integritetu NATO mora dati prvenstvo, jer je on najadekvatniji instrument za realizaciju američke vojne politike u Evropi koja za sada ima (najmanje) dvostruku ulogu — održati ravnotežu prema glavnom partneru na Istoku (ravnoteža odgovara SAD, pored ostalog, i zbog angažovanosti na drugim regionima u svetu, prvenstveno u jugoistočnoj Aziji i Africi) i zadržati hegemonističke pozicije i „tutorstvo” nad svojim saveznicima u zapadnoj Evropi.

Uticaj koncepcije „elastičnog odgovora” neposrednije se može sagledati na praktičnim zaključcima, odlukama i postupcima NATO. Naime, poznato je da je još na pariskom zasedanju NATO usvojen plan jačanja napora, efektiva i naoružanja. Tom prilikom su kritikovana shvatanja koja su „slabila tempo” vojnih priprema, a upozoravane su one članice Saveza koje ne izvršavaju svoje planove. Naglašeno je da „zemlje Istoka predstavljaju realnu i stalnu opasnost” i zaključeno da se formiraju tzv. pokretne snage NATO. Kao što je pozna-

to, te snage su vrlo brzo dobile realne okvire — stvoreni su pokretni bataljoni KoV-a koji su već izveli deset manevara (od čega 7 na južnom krilu NATO-pakta), formirane su i vazduhoplovne pokretne snage, a ministri inostranih poslova u Briselu odobrili su plan o stvaranju „stalnih i veoma pokretnih pomorskih snaga” na Atlantiku. U prvoj fazi, ovu flotu bi sačinjavao manji broj razarača. Za sada se ne predviđa proširivanje kompetencija pomenutih snaga na Mediteran, „jer tamo postoji stalna flota, ali drugačijeg karaktera — američka Sesta flota”.

Na pariskom zasedanju potvrđena je „vitalnost i svršishodnost” koncepcije „isturene odbrane” (raspored snaga što bliže granicama prema Istoku), a jugoistočna oblast, odnosno južno krilo NATO-pakta, dobilo je poseban značaj. U poslednje vreme bili smo svedoci rata na Bliskom istoku, vojnog puča u Grčkoj, učestalih vojnih manevara NATO-snaga, „krstarenja” Šeste flote, krize na Kipru i drugih oblika „čvršćeg” angažovanja SAD na jugu Evrope, što upravo potvrđuje da se zacrtana politika nastoji i realizovati. „Isturena odbrana” je postala vladajuća koncepcija gotovo svih članica NATO, a posebno je dobila konkretne dimenzije u Saveznoj Republici Nemačkoj, Italiji, Grčkoj i Turskoj.

Na 14. zasedanju NATO pakta u Briselu gde je ipak dominirao vojni faktor usvojen je elaborat o reorganizaciji i reformi NATO, kako bi mogao da obavlja „diplomatske zadatke” koji ga očekuju u novim političkim uslovima u Evropi. Ministri odbrane i formalno su utvrdili i usvojili novu strategijsku koncepciju i doneli odluku o petogodišnjem planu (1968-1972) razvoja (modernizacije) oružanih snaga. Umesto stare američke formule „masovne odmazde”, prihvaćena je nova „elastičnog odgovora”. To znači da se na eventualni „napad” neće apriori odgovoriti upotrebom nuklearnog oružja, nego „elastično”, postepeno — počev od konvencionalnog do nuklearnog, taktičkog i strategijskog. Tako je ustvari otvorena mogućnost vođenja ograničenog rata u Evropi, što bi neke ratoborne snage moglo dovesti u iskušenje da pokušaju ostvariti svoje hegemonističke ili revanšističke ciljeve.

Svakako da pomenute odluke i mere, a posebno postupci, ne doprinose pozitivnim procesima u Evropi. Naprotiv, to ukazuje na rešenost SAD da ih usporavaju i koče, a tamo gde se eksponiraju demokratskije tendencije — da ih spreče u začetku. Vojni udar u Grčkoj i uloga onih snaga koje su bile iza njega je očit primer o tome da su vladajući krugovi u Americi zabrinuti zbog demokratskih i dezintegracionih kretanja u Evropi, i da su spremni da intervenišu kako bi se sprečili svi pokušaji koji bi mogli da liče na primer Francuske.

Važan faktor koji ukazuje na pukotine u strategiji „elastičnog odgovora” je i odnos SSSR prema političkim kretanjima i procesima u Evropi. On je pokazao puno razumevanja, a i sam se aktivno uključio u pozitivne evropske procese i njihove tekove. Za razliku od pariskih odluka, na sastanku zemalja Varšavskog pakta (koji je održan nekako u isto vreme kad i parisko zasedanje NATO), doneta je

Deklaracija o evropskoj bezbednosti. U njoj se ističe da članice Varšavskog ugovora smatraju da bezbednost i mir u svetu pretpostavljaju zasnivanje odnosa među državama na principima suvereniteta, nacionalne nezavisnosti i ravnopravnosti, na nemešanju u unutrašnje poslove, poštovanju teritorijalnog integriteta i izbegavanju upotrebe sile u rešavanju međudržavnih problema. Polazeći od neophodnosti da se sporna pitanja rešavaju miroljubivim sredstvima, potpisnici Deklaracije se zauzimaju za stvaranje sistema kolektivne bezbednosti i suprostavljanja planovima koji Evropi predviđaju sudbino bojišta nuklearnog sukoba.

Političko-konsultativni komitet se izjasnio protiv podele sveta na blokove ili vojne saveze, jer smatra da to ometa saradnju među zemalja. Posebno važno je istaći i odluku u kojoj je izražena spremnost da po prestanku aktivnosti NATO-pakta bude rasformiran i Varšavski.

Posebno su interesantne predložene parcijalne mere za popuštanje zategnutosti u Evropi. To su: likvidiranje stalnih vojnih baza, povlačenje stranih trupa sa teritorije drugih država, reduciranje vojnih efektivna dvaju nemačkih država, stvaranje bezatomskih zona u Evropi, prestanak letova aviona sa nuklearnim bombama, zabrana nuklearnog naoružavanja Savezne Republike Nemačke u bilo kom obliku, garantovanje nepovredivosti granica evropskih država itd.

Vojnostrategijske koncepcije i adekvatne snage i sredstva SSSR-a radi pariranja američkoj strategiji „elastičnog odgovora” u Evropi, su takođe faktori od posebnog značaja o kojima realno razmišljaju saveznici u NATO.

Pomenuti politički stavovi i konkretni postupci SSSR podstiču procese političkog realizma koji dovodi do uverenja u zapadnim zemljama da im ne pretila opasnost sa Istoka, što je u svoje vreme bio osnovni uzrok i motiv za formiranje i egzistenciju NATO-pakta. Upravo zbog opasnosti od američkih strategijskih planova u NATO i prihvaćenih političkih procesa zapadni saveznici i postavljaju na dnevni red realnost svrsishodnosti strategijskog koncepta „elastičnog odgovora” i egzistencije NATO-pakta u ovakvoj formi kakav je sada. Zato je belgijski premijer Vanden Bojnants, na svečanosti povodom preseeljavanja sedišta NATO iz Pariza u Brisel, rekao da je do sada, na nesreću, naglasak bio stavljen na vojničku stranu Saveza, ali da se nada da će sadašnje preispitivanje ciljeva i sredstava omogućiti da se budući napori više usmere ka smanjivanju međunarodne zategnutosti i učvršćivanju mira u Evropi.

Činjenica da je Evropa najnaoružaniji kontinent sa veoma složenom ekonomskom, društvenom i političkom strukturom i da bi eventualni ograničeni rat mogao da preraste u svetski raketno-nuklearni sukob, takođe je veoma prisutna u oceni „elastičnog odgovora”. Bilo bi nerealno pretpostaviti da Evropa nije i dalje region u svetu u kome bi ograničeni sukob bio bremenitiji opasnošću da se pretvori u svetski raketno-nuklearni rat nego što su druga područja, i da bi ograničeni rat imao drukčije dimenzije i karakteristike.

Evropa je, na primer, samo prošle godine za naoružanje potrošila preko 25 milijardi dolara, što je za 7 milijardi više od svih ostalih kontinenata (ne računajući SAD i SSSR).

NATO (bez Francuske) na tlu Evrope ima gotovo 80 divizija kopnene vojske, oko 4.000 borbenih aviona i više od 4,5 miliona naoružanih ljudi. Prema procenama Zapada, zemlje Varšavskog sporazuma (ne računajući oružane snage SSSR, koje su izvan Evrope) imaju oko 150 divizija i oko 3 miliona naoružanih ljudi.

Ono što posebno zabrinjava je to što nuklearne sile planiraju za evropsko ratište zastrašujući nuklearni potencijal. Već smo naveli da Amerikanci za te potrebe predviđaju blizu 7.000 taktičkih nuklearnih projektila jačine 0,5 do 500 KT, a prema njihovim procenama, nuklearni potencijal SSSR ravan je ekvivalentu 175.000 Hirošimskih bombi. Evropa je bila jedinstven operativni prostor još u drugom svetskom ratu, a sigurno je da bi u eventualnom raketno-nuklearnom ratu to bila još više.

Ekonomski i politički procesi u Evropi ne mogu se zaustaviti. Oni će još snažnije isticati protivrečnosti i dileme u američkoj koncepciji „elastičnog odgovora”. Povremeni potresi, krize i neuspesi neće moći trajnije zaustaviti dalje procese dezintegracije u blokovima i saradnju među svim evropskim državama bez obzira na društvene sisteme. Politika koegzistencije nalazi pun smisao i sadržaj i krči nove puteve i na evropskom kontinentu. Zacrtna američka politika u Evropi sve više će morati da se oslanja na vojnu silu i druge oblike pritiska i isključivosti, što je njena osnovna slabost, jer u sebi krije ratne opasnosti od kojih zaziru i njeni saveznici.

*Pukovnik
Mihajlo VUČINIĆ*

NEKI PROBLEMI KOMANDOVANJA I ORGANIZOVANJA PROTIVNUKLEARNE ODBRANE

Autor u ovom članku¹ želi da istakne značaj protivnuklearne odbrane (PNO) danas, kada gotovo svi zastupaju gledište da će eventualni rat biti totalan i uz upotrebu nuklearnih sredstava, i da će podjednako pogoditi i front i pozadinu. S gledišta male zemlje (konkretno Švajcarske), koja ne raspolaže nuklearnim oružjem, on je dobro uočio da je u raspoloživoj literaturi i vojnim pravilima mnogo detaljnije obrađena upotreba nuklearnog oružja (na taktičkom i operativnom nivou), nego protivnuklearna odbrana. Po autorovom mišljenju, organizacioni i komandno-tehničkih problema PNO prepušteni su specijalistima, umesto da se njima u prvom redu bave komandanti i operativni delovi komandi. On to slikovito ističe i time što predlaže da se poznata izreka „Rat je isuviše ozbiljna stvar da bi se mogla prepustiti generalima” preinači tako da glasi „Protivnuklearna odbrana je isuviše ozbiljna stvar da bi se mogla prepustiti specijalistima”.

Fizionomija budućeg rata. Pre nego što pređe na konkretnije izlaganje navedenih problema PNO, autor smatra za celishodno da podseti, iako je o tome već dosta pisano i govoreno, na verovatnu fizionomiju eventualnog rata. Tek na osnovu „slike rata”, o kojoj sva gledišta nisu usaglašena, mogu se izložiti određena shvatanja PNO. U članku autor polazi od nekoliko postavki, koje mu služe kao „radna hipoteza”.

a) Eventualni rat biće totalniji od drugog svetskog rata. Ratna dejstva obuhvatiće ubrzo čitavu zemlju ili barem njen najveći deo i u njima će biti potpuno angažovani i trupe i stanovništvo. Celokupno stanje stanovništva uticaće neposredno na jedinice, a njihova delatnost opet neposredno će se odražavati na stanovništvo. Prema tome, nameće se potreba za jasnim regulisanjem nadležnosti u komandovanju.

b) Pre nego što zemlja (autor misli na Švajcarsku — prim. M. Jov.) bude uvučena ili stupi u rat, ona može biti zahvaćena sekundarnim dejstvom već otpočetih ratnih operacija u drugim oblastima. Njime bi bila ugrožena sva živa bića. Pri tome postoji materijalna i psihološka komponenta.

c) Ako zemlja bude uvučena u aktivna ratna dejstva, verovatno je da će to biti koalicioni rat, tj. ratna dejstva neće biti uperena isklju-

¹ Oberst W. Tobler: *Führungs-und Organisationsprobleme der Atomabwehr*, „Allgemeine Schweizerische Militärzeitschrift”, Švajcarska, br. 4/1967. god.

đivo protiv Švajcarske. Treba računati na to da će se glavne operacije odvijati na tuđim teritorijama, što znači da neprijatelj neće usmeriti glavne snage na Švajcarsku, ali isto tako da ona neće moći da računa na brzu i masovnu pomoć saveznika. Štaviše, koalicija će nametnuti i izvesne obaveze koje neće biti u skladu sa kratkoročnim interesima Švajcarske, ali će se ipak morati lojalno ispuniti.

d) Po otpočinjanju ratnih dejstava treba razlikovati zone u kojima su mogućni pokreti vojnih jedinica i one u kojima nisu. Neprijatelj će „uobličiti” ove zone saglasno svom planu operacija, ali one, normalno, neće u svemu biti onakve kako ih je on planirao — naime, treba uzeti u obzir promašaje i greške u proračunu nuklearnih udara. U prohodnim zonama prioritet će imati problemi borbenog dejstva, tj. taktika a u neprohodnim problemima zaštite, spasavanja i evakuacije, tj. tehnika.

e) Neprijatelj će u prohodnim zonama težiti brzom toku operacija, pa će u tom cilju upotrebiti sva pogodna sredstva, uključujući i vertikalni obuhvat taktičkog i operativnog značaja. Svakako se mora računati sa brzim razvojem dejstava i nepreglednošću situacije. To će zahtevati elastičnost i jake rezerve, što znači primat prelazi sa planiranja na rukovođenje. Uspeh, po mišljenju autora, ne obezbeđuje „najpotpunija” zapovest već dobro rukovođenje dejstvima po vremenu i prostoru. Takođe treba imati u vidu i „isprepletenost jedinica”, tj. neće biti linearnih položaja, već borbene zone u kojima će vlastite i neprijateljeve snage biti izmešane. Čak će se i težiti toj „isprepletenosti”, jer će se time znatno, ali ne i potpuno, smanjiti mogućnost neprijateljevog nuklearnog dejstva.

Na osnovu ovakve „slike rata”, koja mu služi kao polazna baza, autor prelazi na izlaganje mera PNO koje bi trebalo preduzeti.

PREGLED MERA

Autor naglašava da se ovde neće baviti taktikom, već pitanjima rukovođenja i organizacije, odnosno merama koje bi trebalo preduzeti. On ove mere deli najpre na one koje treba preduzeti pre nuklearnog udara i one pošto je on izvršen, a zatim ih raščlanjava ovako:

Mere pre nuklearnog udara

Mere posle nuklearnog udara

Osnovne mere	Pripreme za organizovanje rada posle udara	Mere koje se preduzimaju automatski	Usmerene mere
--------------	--	-------------------------------------	---------------

a) Osnovne mere

Provera rasporeda (borbenog poretka) jedinice u smislu PNO je stalni zadatak načelnika ABHO. On mora da vodi računa o stanju u pogledu uzbunjivanja i mogućnostima zaklanjanja, kao i o moguć-

nostima neprijatelja. Na osnovu radne procene, on izrađuje potrebne proračune i izveštava komandanta o tome. Autor navodi mišljenja po kojima je ova provera, tj. sistematska kontrola vlastitog rada nepotrebna, jer se još pri donošenju odluke vodilo računa o nuklearnoj opasnosti. Međutim, praksa govori suprotno. Zato pri proverbi rasporeda treba prvo prokontrolisati da li je svakoj jedinici dodeljeno dovoljno prostora, jer od toga zavisi obim gubitaka. Zatim prokontrolisati da li je raspored jedinice u dodeljenom prostoru takav da isključuje mogućnost da jednim nuklearnim udarom bude uništeno više ciljeva iste važnosti.

Obezbeđenje potrebnih zaklona. Autor je mišljenja da iako se nuklearno oružje naziva apsolutnim (što može da važi jedino u odnosu na nultu tačku), postoji mogućnost da se udar preživi. Vrednost skloništa van nulte tačke je velika, odnosno šansa da se preživi udar veća je 2—4 puta za ljudstvo u skloništu od šanse onog van njega. Važno je da sve jedinice imaju dovoljno skloništa i, što je takođe značajno, da koriste raspoloživa skloništa. Međutim, pošto jedinice u skloništimama nisu momentalno spremne za borbu, moraju se osigurati. Autor ističe da jedino ovi osiguravajući delovi treba da dočekaju nuklearni udar van skloništa.

Za jedinice u borbenom dodiru sa neprijateljem problem zaklanjanja se ne postavlja, jer neprijatelj tada ne može da upotrebi nuklearno oružje.

Izrada potrebnih skloništa je posao koji zahteva dosta rada, jer treba imati mnogo skloništa. Kao što su do danas postojali termini „položaji i rezervni položaji”, tako ubuduće treba da postoje „skloništa i rezervna skloništa” i to za čitave združene jedinice. Autor smatra da je izrada velikog broja skloništa potrebna da bi postojala mogućnost izbora, a to će doprineti i obmanjivanju neprijatelja. Moraće se pripremati planovi izrade skloništa, na osnovu zamisli i plana borbenih dejstava.

Izrada skloništa predstavljaće veoma obiman zadatak. Jedan od načina koji može olakšati njegovo izvršavanje jeste korišćenje podruma u manjim naseljima i zaseocima. Autor ovo potkrepljuje i podacima izviđanja izvršenih u nekoliko sela centralne Švajcarske. Pri tome su rekognoscirani svi podrumi, proverena mogućnost upotrebe i potrebno vreme za njihovo podešavanje.

Iako su dobijeni podaci malog obima da bi se mogli izvlačiti dalekosežniji zaključci, autor smatra da su mogućnosti adaptiranja ovih podruma znatne.

Stepeni uzbunjivanja i zaklanjanja. U švajcarskoj vojsci postoje dva stepena pripravnosti PNO. Prvi je „nuklearna opomena”, što znači da sledećih nekoliko časova treba računati na nuklearni udar. Drugi stepen je „nuklearna uzbuna”, koji se daje kad neposredno predstoji nuklearni udar. U pravilima je izneto samo šta u tim slučajevima treba da učini svaki pojedinac. Autor u ovome i vidi problem, jer nuklearni udar nije upravljn na pojedinog vojnika, već na čitave jedinice. I same okolnosti biće veoma različite. Postavlja se pitanje da li su ova dva termina za uzbunjivanje dovoljna, jer označavaju samo njegov stepen. Nuklearna opomena i uzbuna ne bi se smele dava-

ti šematski, već prema situaciji. To zahteva dobru mrežu veza, kao i vođenje računa o zabrani radio-saobraćaja. Međutim, glavni problem uzbunjivanja jedinica i promenu njegovog stepena treba, po mišljenju autora, da rešava obaveštajna služba. Ona mora da prikupi podatke komandantu za pravovremeno davanje stepena uzbunjivanja. Teškoće su ogromne, pa pojedini obaveštajni oficiri od toga zaziru. Autor je ovde kategoričan i naglašava da se ovaj problem mora rešiti, a ne naprosto zaobilaziti. On smatra da obaveštajna služba jedne divizije mora biti u stanju da komandantu najavi jedan čas ranije verovatnu upotrebu nuklearnog oružja u zoni divizije od strane neprijatelja. Ako ona to ne može, onda je potpuno zatajila. Međutim, iako bi se moglo očekivati da autor pruži bar najopštije ideje kako obaveštajna služba treba ovo da postigne, on se zadovoljava samo rečenicom „da je za ove svrhe potreban poseban način pribavljanja podataka“.

Provociranje udara u prazno. Imajući u vidu poznate osobine nuklearnog oružja, autor smatra da postoji samo jedan siguran put da jedinica nadživi nuklearni udar — jednostavno ne biti tamo gde neprijatelj veruje da smo. Pri tome i ovde zaključuje da je to velikim delom zadatak obaveštajne i kontraobaveštajne službe jedinice.

Prema tome trebalo bi:

da kratko vreme pre udara ugrožene jedinice pređu na rezervne položaje ili u rezervna skloništa, tako da udar ode u prazno, ili

da se manevrovanjem, u svrhu obmanjivanja, isprovocira neprijatelj da nuklearni udar upravi na neposednuti prostor.

Ovo će biti ostvarljivo samo ako se raspolaže većim brojem osnovnih i rezervnih položaja i skloništa.

Pripreme u komandnoj strukturi. Autor smatra da nuklearne sile imaju sledeću skalu ciljeva (po njihovoj važnosti):

1) neprijateljeva nuklearna oružja na vatreim položajima i u očekujućim rejonima;

2) komandna mesta viših jedinica;

3) operativne rezerve (oklopne), itd.

Nuklearni udar na vatrene položaje nuklearnih sredstava vrši se odmah čim obaveštajna služba potvrdi njihovo postojanje — tu se ne sme propustiti dragoceno vreme.

U pogledu komandnih mesta stvari stoje drugačije. Na njih se ne vrši udar čim budu otkrivena. Neprijatelj će ih držati „na oku“ i izvršiti udar tek u momentu kada njihovo uništenje može da izazove najveću dezorganizaciju.

Iz ovoga autor izvlači nekoliko zaključaka:

Neprijatelj ne bi smeo da zna gde su važnija KM. To, međutim, nije jednostavna stvar jer se KM većih jedinica teško mogu maskirati, a ne treba potceniti ni mogućnosti elektronskog izviđanja. Najbolje je rejon KM menjati, ali ne po nekom ustaljenom ritmu.

Problem kako da se raspored KM sačuva u tajnosti može se ublažiti smanjenjem samih komandi na najnužniju meru pri čemu treba

imati u vidu da svi delovi komande nisu komandantu neophodni neprekidno, te se mogu razmestiti rastresitije.

Po pravilu, u divizijama i korpusima postoji KM I i KM II — u slučaju uništenja jednog, počinje da funkcioniše drugi KM. Međutim, mogućnosti zamenjivanja su veće. Tako, na primer, za preuzimanje komande dolaze još u obzir i KM potčinjenih brigada, divizijske artiljerije i jedinica u rezervi. Kad se utvrdi koja KM mogu preuzeti komandu u slučaju uništenja KM I i II, onda i vezu treba organizovati kako ne bi došlo do prekida u komandovanju.

b) Pripreme za organizovanje rada posle udara

Ovde autor iznosi prilično interesantan, mada ne i potpuno nepoznat, predlog za obezbeđenje komandovanja i u najtežim mogućnim situacijama. Naime, u izvesnim slučajevima, i pored najbolje i najpromišljenije organizacije KM, mogu u toku borbenih dejstava nastati i situacije u kojima će biti neophodna reorganizacija komandovanja, kao i „uključivanje” jedne posebne vanredne komandne instance. Ove vanredne komande bi se unapred pripremale i obučavale, a stupale bi u dejstvo (na licu mesta) u slučaju kada neprijateljevi nuklearni udari izazovu izuzetno teške posledice i potpuno dezorganizuju komandovanje. Ova ideja je ponikla pre nekoliko godina kada su na vežbama za ovakav slučaj počeli da se stvaraju „kontrolni štabovi” u okviru divizije (kasnije nazvani „vanredna komanda”).

Autor smatra da vanredne komande imaju sledeću namenu i zadatke:

a) One „inventarišu”, tj. na licu mesta stiču bolji uvid u stvarnu situaciju. Ni u nuklearnom ratu se sva aktivnost ne odvija po skloništimama, odnosno i ovde važi načelo da „starešina ima onakve podatke kakve je i zaslužio, tj. on će raspolagati onim podacima za koje se sam potrudio”. Autor dalje ističe da će biti izgubljen starešina koji u svojoj „rupi” čeka da mu se raportira o novonastaloj situaciji.

b) Preduzimaju prve mere čim steknu uvid u nastalo stanje (za to treba imati i sredstava, o čemu će biti govora kasnije). Autor pri ovome razlikuje dva (osnovna) slučaja. Prvi, ako je došlo do znatne radioaktivne kontaminacije (ili su upotrebljeni dugotrajni BOt), prve mere biće mere spasavanja. U tom slučaju neprijatelj nema nameru da odmah posedne takvo zemljište, te „taktika” može da se stavi u drugi plan. Drugi slučaj, ako nije došlo do znatnije kontaminacije, treba računati sa skorom pojavom neprijatelja i tada prve preduzete mere treba da budu taktičkog (borbenog) karaktera.

c) Preuzimaju rukovođenje na licu mesta. Autor smatra da ovaj zadatak ne treba da bude vremenski ograničen, već da traje sve dok pretpostavljena komanda ne preduzme reorganizaciju komandovanja.

U članku se dalje iznosi da o ovim zadacima može biti različitih mišljenja, kao i o detaljima onoga što se može dogoditi. Međutim, svakako da ono što će se desiti neće biti ni jednostavno, ni dobro, ni na osnovu „pravila”. Zato vanredna komanda mora biti dorasla za sve eventualne situacije. Prema autorovom mišljenju, ona treba da bude sledećeg sastava: komandant, oficir i vojnici ABHO, inženjerski delovi sa sredstvima za raščišćavanje, sanitetsko osoblje, delovi za vezu, vojnosaoobraćajna policija, grupa za obezbeđenje, potrebna transportna sredstva (delom mehanizovana, delom helikopteri).

Kao što se iz predloženog sastava vidi, „vanredna komanda”, u stvari, nije komanda već jedinica posebnog sastava za vanredne slučajeve, tj. za angažovanje u slučaju masovnih nuklearnih udara.

Za razliku od dosadašnje prakse na vežbama, kada se vanredna komanda formirala od ljudstva sa KM I i II, pretežno sastojala od oficira, autor predlaže da ona bude stalne formacije. U okviru korpusa trebalo bi da postoji vanredna komanda jačine bataljona a u svakoj divizioniji jačine čete. Za komandante bi se određivali iskusni trupni komandanti sa ispunjenim komandnim stažom (komandanti pukova). Naravno, postavlja se pitanje odakle uzeti ljudstvo za nju. Autor smatra da bi u korpusu u tu svrhu mogao da se iskoristi bataljon saobraćajne policije koji do početka borbenih dejstava ima veoma obimne poslove. On i u toku borbe ima izvesne manje zadatke koji se već donekle poklapaju, a i dopunjavaju, sa izloženim zadacima vanredne komande. U njegovom preformiranju u vanrednu komandu autor i vidi pravu budućnost za ove jedinice — da budu dragoceno sredstvo za rukovođenje i u nuklearnim fazama borbe. Druga mogućnost je da se vanredne komande formiraju od jedinica PAZ-a (u Švajcarskom korpusu postoji 19 četa PAZ-a) koje već imaju izvesne slične zadatke.

Raspolaganje rezervama. Kao drugu pripremljenu meru autor smatra držanje dovoljno rezervi kako bi se i posle nuklearnog udara imala sloboda dejstva i mogućnost celishodne akcije. Pri tome napominje da, pored uobičajene rezerve, treba imati i vatrenu rezervu, neku vrstu „nemog” divizionija — koji ne bi smeo da otvara vatru sve dok ne dođe do „križe”, kako bi tada mogao što uspešnije da dejstvuje. Naravno da to protivureči načelu da na neprijatelja treba od početka otvoriti što jaču vatru; no, ovde se mora imati u vidu — napominje autor — da jedinice švajcarske vojske i inače nemaju dovoljno sredstava za vatrenu podršku. Zato će to za komandanta uvek biti jedna od težih odluka koja može da ima dalekosežnih posledica.

Isto tako potrebno je imati izvesnu rezervu u komandnom kadru, tehničkim i transportnim jedinicama, sanitetskim i snabdevačkim sredstvima. Prirodno je da postojanje vanredne komande ublažuje i ograničava problem obrazovanja navedenih rezervi.

Direktivno rukovođenje i prenošenje nadležnosti. U ovom delu autor načinje interesantnu materiju — kako u osnovi rukovoditi jedinicama. On je mišljenja da proučavanje anglo-američkog i centralnoevropskog načina komandovanja (rukovođenja) pokazuje jednu frapantnu razliku. Preko Okeana preovlađuje „plani-

rana operacija", sa tačno propisanim načinom izvršenja zadatka (uticaj industrijskog planiranja). U centralnoj Evropi dominira „davanje zadatka“, pri čemu se potčinjenima ostavlja više slobode i prostora pri njegovom izvršenju. Prvi način rukovođenja može biti brzo prevaziđen razvojem situacije, a drugi ostaje duže u važnosti. Imajući u vidu „sliku rata“, izloženu na početku članka, autor smatra da je drugi način rukovođenja, svakako, bolji.

Pošto se mora računati sa povremenom nemogućnošću predavanja naređenja i održavanja veze, potrebno je da se, u okviru plana borbe, na potčinjene prenesu izvesne nadležnosti — na primer, upotreba rezervi, ostvarenje nekog plana vatre, povlačenje bataljona na drugi položaj i sl. Isto tako i komandantima vanrednih komandi treba propisati nadležnost.

Za prenošenje nadležnosti formalno je dovoljna i tač. 2 zapovesti u kojoj se izlaže zamisao dejstva. Ipak, autor smatra da na nivou korpusa i divizije treba izdati i „Uputstvo (direktivnu) za izvođenje borbenih dejstava“.

Pregled mera. Ovde autor izlaže misao da bi, slično kao i za mobilizaciju, trebalo napraviti „pregled poslova“ (mera) koje treba obaviti u slučaju kritičnih situacija (misli se na situaciju posle neprijateljskog nuklearnog udara). U ovom „pregledu mera“ trebalo bi obuhvatiti čitav problem osmatranja i javljanja, uzbunjivanja i detekcije na svim nivoima.

Formiranje specijalnih grupa. U okviru priprema za slučaj krajnje kritičan (posle nuklearnog udara), autor predviđa i formiranje specijalnih grupa (timova) u jedinicama koje nisu potpuno angažovane u borbi. On navodi da će ovo izlaganje zasnovati na rešenjima koja su prihvaćena u američkoj vojsci.

Obično se formira više specijalnih grupa.

1. Po jedno „teško pomoćno odeljenje“, sa zadatkom pružanja prve pomoći, organizuju inženjerski i pozadinski bataljon, i to po pravilu, van okvira svoje jedinice.

Sastav: 1 oficir i najmanje 12 vojnika, čiji je deo obučen u sanitetskim poslovima; buldozer, razne druge mašine, plamenosekači; motorna vozila; sanitetski materijal.

2. Po jedno „lako odeljenje za pružanje pomoći“ obrazuju sve taktičke jedinice radi pružanja prve pomoći i to, po pravilu, unutar svoje jedinice.

Sastav: 1 podoficir, 6 vojnika (čiji je deo obučen u sanitetskim poslovima), motorna vozila, šančani alat i sanitetski materijal.

3. Po jedno „odeljenje radne snage“ obrazuju puk za snabdevanje i administrativna četa, radi pružanja pomoći u nestručnoj radnoj snazi, na primer, „teškom odeljenju“.

Sastav: 1 oficir i 20 vojnika, motorna vozila, šančani alat i sanitetski materijal.

4. Po jedno „dekontaminaciono odeljenje” obrazuje se u svakoj taktičkoj jedinici radi prvih mera dekontaminacije i spasavanja unutar svoje jedinice.

U opremu ovog odeljenja spadaju maske i zaštitna odela, materijal za dekontaminaciju, pribor za detekciju, instrumenti za merenje zračenja, šančani alat i sanitetski materijal.

5. Tri „sanitetska odeljenja” formira sanitetski bataljon — vreme gotovosti 30 minuta. Napomena: pružanje dopunske sanitetske pomoći ranije navedenim „odeljenjima”.

Sastav: 1 sanitetski oficir, 4 bolničara, 4 pomoćnika bolničara, 4 nosača sa nosilima, 1 motorno vozilo sa radio-stanicom za vezu sa sanitetskim radio-centrom, 5 ambulantnih vozila sa vozačima i bolničarima, sanitetski i dekontaminacioni materijal.

c) Mere koje se preduzimaju automatski posle nuklearnog udara

Ove mere su taktičkog i tehničkog karaktera, a njihov broj ne sme biti veliki.

Taktičke mere obuhvataju:

Izvršavanje plana vatre u celini, odnosno dela koji se odnosi na zahvaćeni rejon; autor smatra da vatra predstavlja „najbržu” rezervu, pogodnu da zatvori brešu stvorenu nuklearnim udarom; otvaranje vatre može se i usloviti, na primer, da otpočne 30 minuta posle nuklearne eksplozije i da traje dok se ponovo ne uspostavi veza sa centrom za upravljanje vatrom;

prenos vatre artiljerijskih jedinica koja je bila predviđena na rezone nezahvaćene udarom;

pominje rezerve, eventualno posedanje pregradnih položaja, povlačenje jedinica na druge položaje;

angažovanje avijacije radi zatvaranja breša ili zadržavanja neprijatelja.

Tehničke mere se preduzimaju radi uspostavljanja veze, sanitetskog obezbeđenja i snabdevanja. Ovo će doprineti sređivanju situacije i suprotstavljanju pojavama panike. Treba što pre steći uvid u situaciju da bi preživle komandne instance mogle aktivno da deluju.

d) Usmerene mere posle nuklearnog udara

Autor najpre naglašava da automatski preduzete mere treba što pre da budu zamenjene svesno preduzetim merama. Prvo su potrebne odluke, a zatim odgovarajuća naređenja.

U prvom redu treba nastaviti sa sticanjem uvida u situaciju u celini i koordinirati program detekcije. Za ovo je odgovoran ABH-officir. Takođe treba održavati tesnu vezu sa obaveštajnom službom. U skladu sa zamisli dejstva, potrebno je isto tako preduzeti niz mera

taktičke prirode, što će zavisići od postojanja slobodnih rezervi. Autor upozorava na potrebu poklanjanja posebne pažnje planu rušenja. On ističe da tu mogu da nastanu velike promene: u ovlašćenjima za rušenje, u izdavanju naređenja za rušenje svih objekata na određenom prostoru, u ukidanju ranijih zabrana za rušenje i sl.

Neke mere imaju snabdevačko-tehnički karakter. Nameću se promene i u organizaciji saniteta. Potrebne su odluke o evakuaciji ozračenih reiona, dok snabdevanje treba ponovo organizovati, kao i odrediti nove puteve dotura. Naročita pažnja mora se pokloniti dopunskim potrebama zbog kontaminacije. Policiji treba dati nove zadatke i obezbediti najstrožu kontrolu saobraćaja kako bi se sprečilo nedisciplinovano napušćanje dotadašnjih reiona i pojava panike.

Autor završava članak mišljenjem da zemlja (Švajcarska — prim. M. Jov.) treba da orijentiše svoje pripreme za nuklearni i totalni rat, kao i da se one moraju kretati u granicama realnog i mogućnog.

M. JOV.

NAPADNA I ODBRAMBENA DEJSTVA OKLOPNIH ZDRUŽENIH JEDINICA

— NEKA ITALIJANSKA RAZMATRANJA* —

Autor članka koji obrađuje napad oklopnih združenih jedinica u uslovima široke primene nuklearnih sredstava¹ najpre ističe da ovo pitanje do danas nije bilo dovoljno tretirano u vojnoj publicistici i da svoja razmatranja zasniva na osnovnim postavkama savremene vojne doktrine: nuklearnoj vatri, prostoru i prirodnim uslovima, od kojih uglavnom i zavisi pojačana upotreba oklopnih združenih jedinica u prvom borbenom ešelonu. Autor drugog članka² razmatra mesto i ulogu oklopne divizije u manevru za zaustavljanje uz primenu postupaka pokretne odbrane, kao i rad komandanata divizije na organizovanju odbrane, navodeći da upotreba oklopne divizije baš u prvoj odbrambenoj liniji predstavlja novinu, pošto je ona po svojim karakteristikama, velikoj pokretljivosti i sposobnosti za manevar, u stanju da ostvari potrebnu dubinu odbrane, njenu elastičnost i osposobi je za izvođenje protivdejstava — što sve predstavlja osnove savremenog shvatanja odbrane.

U napomenama Uredništva italijanskog časopisa naglašava se da napisi predstavljaju koristan prilog analizi osnovnih vidova savremenih borbenih dejstava — napada i odbrane, te se objavljuju kao „slobodno iznošenje mišljenja autora”.

NAPADNA DEJSTVA

U aktivnim nuklearnim uslovima i protiv branioca koji je organizovao snažnu odbranu na dva ili više pojaseva po dubini napad se, po mišljenju autora, mora izvoditi združenim oklopnim jedinicama. U tak-

* U časopisu „Vojno delo” br. 2/1967. objavljen je članak (rađen na osnovu tri izvorna članka iz italijanskog vojnog časopisa „Rivista militare” za 1966. god.) o novinama u upotrebi oklopne i pešadijske divizije italijanske armije. Ovaj prikaz je rađen na osnovu dva članka iz istog časopisa za ovu godinu (br. 3 i 5/1967) i predstavlja dalju analizu doktrinarnih postavki o upotrebi oklopnih združenih jedinica; on ujedno obuhvata neka nova razmatranja i mišljenja koje je praksa u međuvremenu pokazala.

¹ Ten. Colonelo Mario Zini: Le grandi unità corazzate nella battaglia offensiva in ambiente nucleare di larga disponibilità, „Rivista militare” Italija, maj 1967.

² Generale Michele Chillemi: La divisione corazzata in la schiera nella manovra di arresto condotta con il procedimento della difesa mobile: attività concettuale e organizzativa del comandante della divisione, „Rivista militare”, mart 1967.

voj situaciji može izgledati neizbežno da se napad izvodi oklopnim združenim jedinicama u okviru jedinica prvog ešelona. Međutim, smatra se da su upravo oklopne združene jedinice, od svih konvencionalnih kopnenih sastava, najpodesnije sredstvo za izvođenje napada koji se oslanja na snažnu podršku nuklearne vatre.

Cilj svake odbrane je da zaustavi napadača na prvom odbrambenom pojasu, razbije ga i ne dozvoli mu dalje prodiranje u dubinu. Da ne bi došao u situaciju da izgubi glavnu snagu, branilac se neće statički braniti već će manevrovati po dubini kako bi obezbedio postepeno povlačenje glavnine i iscrpljivanje napadača koji prodire kroz dubinu odbrane. Takve postupke branioca treba očekivati i na sledećim pojasevima odbrane, kao i to da će preduzimati protivdejstva snagama drugog ešelona u slučajevima kada napadačeve oklopne jedinice neočekivano zastanu; takvi protivnapadi mogu biti preuranjeni, što može imati krupnih posledica po branioca. Isto tako, postoji mogućnost da branilac — kada su napadačeve oklopne snage ostvarile neočekivani prodor u dubinu njegove odbrane — bude prisiljen da preduzme protivnapad, čime će poremetiti svoj planirani manevar postepenog povlačenja. Prema tome, napad oklopnih združenih jedinica (po svojoj vatrenoj snazi i brzini pokreta) predstavlja snažnu „pesnicu” koja može ne samo da iznenadi branioca, već i da ga za kratko vreme prisili na povlačenje, onemogućavajući mu preduzimanje svih planiranih protivmera.

Jedan od osnovnih uslova za uspešan napad jeste slamanje protivničke odbrane i što brži i dublji prodor u prvi odbrambeni pojas — kako bi se obezbedio dovoljan manevarski prostor za dalje uspešno izvođenje napada. Po mišljenju autora, slamanje odbrane mora se ostvariti uz pomoć bar jedne nuklearne breše na pravcu napada glavnih snaga. Breša se može ostvariti neposredno pre početka napada ili u toku njegovog izvođenja. Ovaj drugi postupak nudi bolje uslove za uspeh i treba ga primeniti kada napadač dobro poznaje raspored branioca i teži da ga iznenadi. To će prisiliti branioca da svoje rezerve pomeri van zahvata breše, što će olakšati prodor napadačevih oklopnih jedinica kroz nju. Posebno će branilac biti iznenađen kada napadač izvrši nuklearni udar i na pomoćnom pravcu.

Za blagovremeno korišćenje efekata nuklearnih udara i nastale breše u braniočevom borbenom poretku, kao i za razvijanje napada na pravcu glavnog udara, najpodesnije sredstvo su združene oklopne jedinice upotrebljene u prvom borbenom ešelonu, bez obzira na oblik manevra i postupke koje branilac primenjuje.

Združene oklopne jedinice su u stanju da u toku jedne celovite borbene radnje izvrše zadatak do kraja. Postojeća pravila predviđaju da „oklopne ili mehanizovane združene jedinice raspolažu jednakim brojem sredstava sposobnih da obezbede snagu udara i intenzitet napada prilikom korišćenja efekata nuklearnih udara”. Međutim, autor napominje da to nije baš susvim tako; naime, da bi, mehanizovana združena jedinica mogla da se upotrebi za dejstva opkoljavanja i čišćenja, tj. da bi bila u stanju da izvršava zadatke oklopne združene jedinice, ona mora biti ojačana odgovarajućim oklopnim sredstvima.

Razlika u sastavu mehanizovane i oklopne divizije nije velika. Oklopna divizija ima u svom sastavu pet, a mehanizovana četiri tenkovska bataljona, što znači da ima samo za 1/5 tenkova manje od oklopne divizije. Ta razlika je neosetna i o njoj ne bi trebalo voditi računa kada mehanizovana divizija izvodi napad u normalnim uslovima — na odbranu organizovanu na brzinu. Međutim, ako izvodi napad na solidno organizovanu odbranu i u slučaju kada branilac raspolaže nuklearnim sredstvima, mehanizovana divizija se, pogotovu za takve zadatke (dejstva opkoljavanja i čišćenja u dubini braniočevog rasporeda), obavezno ojačava oklopnim sredstvima. Ako se napad odvija na zemljištu skućenom i ograničenom u pogledu prohodnosti, sa jednom ili više napadnih grupa obrazovanih od združenih mehanizovanih jedinica koje za tu svrhu nisu ojačane, a oklopna divizija se zadržava u drugom ešelonu za upotrebu protiv braniočevih protivudara, mehanizovana divizija ne samo što neće izvršiti zadatak, već će na važnim pravcima biti ugrožena braniočevim nuklearnim udarima, što može dovesti do neuspeha napada.

Združeni pešadijski sastavi upotrebljavaju se samo u izuzetnim prilikama kao snaga za glavni udar na prvi odbrambeni pojas, odnosno kada se ne raspolaže u dovoljnoj meri nuklearnim sredstvima i združenim oklopnim jedinicama, tj. kada oklopne jedinice nisu u stanju da iskoriste efekat sopstvenog nuklearnog udara. Čak i u povoljnim uslovima — prohodnosti zemljišta, mogućnosti brze koncentracije za napad, postizanja potrebne rastresitosti, postojanja breša i sl. — združeni pešadijski sastavi, ukoliko nisu dovoljno mehanizovani, neće biti u stanju da za kratko vreme postignu uspeh i odole protivdejstvima branioca. Zato, ako se i upotrebe, obavezno treba da prethodno oforme jednu oklopnu grupu i upotrebe je u prvom ili drugom ešelonu, zavisno od konkretne situacije na bojištu.

Ako oklopne jedinice suviše razvuku svoje tenkove ili ih neravnomerno rasporede u borbenom poretku između prvog oklopnog ešelona i sledećeg kojeg obrazuje mehanizovana pešadija, neće se postići odgovarajući uspeh kao kada ona predstavlja glavnu snagu napada. Do slične situacije će doći i kada se grupisanje tenkova vrši za potrebe drugog napadnog ešelona, jer će oni uvek zakasnuti da stupe u dejstvo i zadrže protivnapad branioca na prvi motorizovani ešelon. Autor ističe da je teško ostvariti potrebe koje zahteva proboj i širenje uspeha kroz dubinu odbrane. Međutim, danas se sve više nameće činjenica da je u uslovima široke primene nuklearnih sredstava, i na odgovarajućem manevarskom zemljištu, preko potrebno da upravo oklopne združene jedinice, tim pre što danas pešadijska divizija u odbrani predstavlja snažnu jedinicu, sačinjavaju prvi napadni ešelon.

Širenjem uspeha po dubini odbrane treba nastojati da se zatvore svi pravci kojima će se braniočeve snage izvlačiti (kako delovi koje još nije aktivirao, tako i oni koji su rešeni da se probiju iz okruženja). On će svakako i dalje pružati otpor, menevrujući u povlačenju između prvog i drugog odbrambenog pojasa. Ako napadačeva dejstva u takvoj situaciji zavise od tempa kojim se branilac povlači, napadač će — bar u taktičkim okvirima — izgubiti inicijativu. U tom slučaju, čak i kada krajnji ishod napada nije u pitanju, nestaje i mogućnost uništenja protivnika

snagama predviđenim za konkretan borbeni zadatak, pa se tada to pitanje mora rešavati u domenu viših, strategijskih okvira, i bitke u celini.

Autor dalje naglašava da je pitanje prodora u dubinu odbrane vrlo interesantno. Ono se, načelno, uvek ostvaruje usklađenim dejstvima oklopnih združenih jedinica i vazdušnodesantnih ili pomorskodesantnih snaga. Međutim, u uslovima široke primene nuklearnih sredstava neće uvek biti moguće da proboju oklopnih združenih jedinica u dubini odbrane prethode dejstva ovih desantnih snaga, pošto je i branilac u stanju da svojim nuklearnim sredstvima interveniše po rejonima desanata (jer ih lako može otkriti). Rešenje ovog problema jeste da se glavni udar izvrši oklopnim združenim jedinicama. Ako se početna faza napada uspešno odvija, najverovatnije je da će i prodor u dubinu odbrane biti ostvaren, pogotovu ako se odmah posle sudara sa braniočevim rezervama produži smelo sa napadom; u tom slučaju bi se i braniočev manevar od samog početka ispoljio kao pogrešan i neceľishodan.

Ne treba preći preko činjenice da napadaču nije lako da izabere najpodesniji trenutak za nastavljanje sa napadom i prodiranje kroz dubinu odbrane. Najvažnije je otkriti momenat kada branilac namerava da preduzme protivnapad i kojim snagama, kao i momenat kada napadač treba da otpočne sa opkoljavanjem braniočevih manjih ili većih delova, odnosno rasecanjem i izolovanjem pojedinih elemenata odbrane. Da bi se ovi najvažniji i istovremeno najkritičniji zadaci mogli ostvariti, treba izbegavati smenu jedinica koje su odbile braniočeve protivnapade, već ih, naprotiv, što pre i dublje ubacivati u njegov raspored. Formaciju i borbeni poredak oklopnih združenih jedinica treba načelno rešavati pre početka napada, zavisno od zadatka, a u toku dejstava ih po potrebi ojačavati korpusnim ili armijskim delovima. Važnost formiranja odgovarajućih oklopnih sastava ne ogleda se samo u snazi i broju oklopnih sredstava, već u njihovom racionalnom rasporedu, s obzirom na to što sadašnja oklopna združena jedinica — na primer oklopna divizija — može sasvim uspešno da zameni jednu ili više pešadijskih brigada prvog ešelona. Moguće su i druge varijante — da oklopna ili mehanizovana divizija u drugom ili trećem ešelonu sasvim uspešno zameni pešadijske jedinice.

U zaključku autor ističe kao najvažnije:

a) Oklopne združene jedinice predstavljaju nezamenljivo sredstvo za izvođenje svih faza napada uz najširu primenu nuklearnih udara. Kada se ne raspolaze dovoljnim oklopnim i mehanizovanim snagama (pogotovu kada se u početnoj fazi napada nisu dovoljno sagledale braniočeve snage ili on nije otkrio svoj raspored), celishodnije je ograničiti broj jedinica na glavnom pravcu napada, a u međuvremenu ostvariti snažnu koncentraciju nuklearnih udara za račun postojećih združenih oklopnih snaga (koje bi tada preuzele ulogu glavnih snaga); tako bi se postigla najveća brzina napada uz mogućnost istovremenog brzog prodora i razvijanja uspeha.

b) U fazi stvaranja zamisli i organizovanja napada, potrebno je predvideti, na dva operativna pravca ili na više njih, upotrebu oklopnih i mehanizovanih sastava koji su u stanju da po izvršenju napada nastave

sa prodoranjem kroz protivničku odbranu sve do izvršenja armijskog zadatka. Takav jedan sastav obično je jačine tenkovskog korpusa koji ima jednu oklopnu diviziju u prvom ešelonu (za napad i susret sa braniočevim rezervama drugog ešelona i prodor u dubinu odbrane) i rezervu od dve mehanizovane brigade (za podršku dejstava u dubini, što brže opkoljavanje i uništavanje braniočevih delova u dubini), kao i izvestan broj tenkovskih bataljona, diviziona samohodne artiljerije, izviđačkih četa i mehanizovanih inženjerskih (pionirskih) četa za podršku, koje bi se mogle uključiti u raspored oklopnih brigada prvog ešelona za održavanje njihove operativne sposobnosti. Treba težiti da se napad brzo odvija i da se izbegavaju zastanci i gomilanja u kritičnim zonama koje su prostorno ograničene za manevar. Ove, borbeno spremne, jedinice moraju biti opremljene tako da dejstvuju samostalno u svim fazama napada; računa se da ta njihova samostalnost, gledano vremenski, treba da traje bar 15 časova.

c) U toku pripreme i izvođenja napada, branioca treba — uz pomoć ograničene nuklearne i snažne konvencionalne vatre, kao i uz široku podršku taktičke avijacije — omesti da blagovremeno posedne položaje glavnim snagama. Da bi se kod njega stvorila neizvesnost u pogledu stvarnog pravca napadačevog glavnog udara, potrebno je vršiti kratke nuklearne udare na svim napadnim pravcima i po braniočevim rezervama, zatim snažnu, mada ne i dugu, artiljerijsku pripremu i jednovremen napad snagama na pomoćnom pravcu (uz podršku konvencionalnih vatrenih sredstava); na taj način će se pred frontom napada glavnih snaga ostvariti nuklearna breša za što brži prodor oklopnih jedinica u dubinu odbrane. Ukoliko bi i branilac izvršio nuklearni udar, treba ga izbeći korišćenjem skloništa, a zatim što pre uspostaviti operativnu sposobnost jedinica prvog ešelona i rezerve. Starešine i komande mogu tada blagovremeno preduzimati odgovarajuće protivmere i uspešno rešavati sve nastale situacije kako bi se ubrzalo dalje nastupanje oklopnih jedinica.

ODBRAMBENA DEJSTVA

U pogledu organizacije, oklopna divizija je danas „još snažnija i pokretljivija jedinica, sposobna da na najraznovrsnijem zemljištu izvodi snažna, brza i rešavajuća dejstva u bilo kojim operativnim uslovima” (citat iz Pravila br. 720³). Polazeći od toga da u svom sastavu ima dve oklopne, jednu mehanizovanu i jednu artiljerijsku brigadu, samostalnu pozadinsku službu sa specifičnim organima i sredstvima, ona je u stanju da samostalno izviđa operativnu situaciju, da izbegava iznenađenja, da manevruje i brzo se razvija na širokom prostoru. Navedene osobine joj omogućavaju da obrazuje, zavisno od potrebe, veći broj borbenih sastava (grupa) i uspešno izvršava postavljene zadatke. Shvatanja na osnovu kojih se u savremenim borbenim uslovima daje prvenstvo³ združenim oklopnim i mehanizovanim jedinicama vode svoje poreklo, odnosno našla su svoj izraz i potvrdu, ističe autor, koliko u dostignućima nuklearnih

³ Pravilo br. 720 za upotrebu italijanske oklopne divizije. — Prim. A. R.

vatrenih sredstava — koja su iz osnova izmenila koncepciju organizovanja odbrane, toliko i u već istaknutim karakteristikama oklopnih jedinica — njihovoj pokretljivosti i snažnoj vatrenoj moći.

Oklopna divizija je u stanju da na najbolji način iskoristi sve faktore odbrane, posebno zemljište, prepreke i prostor. Dobrim izborom i veštim podešavanjem (uz potrebne radove), ona može vrlo umešno da koristi zemljište kako za raspored svojih snaga u odbrani, tako i za prisiljavanje napadača da svoja dejstva kanališe pravicima koji najbolje odgovaraju braniocu. Treba imati na umu da će napadač, rukovodeći se prirodnim zemljišnim uslovima, na tim pravicima koncentrisati svoje snage (uz preduzimanje izvesnog rizika) a ponekad će i odustati od planiranih dejstava. Prepreke povezuju sistem odbrane u taktičkom pogledu, prisiljavaju napadača da ih zaobilazi i tako potpadne pod braniočevu koncentričnu vatru i udar delova određenih za izvođenje protivnapada. Prostor po frontu i dubini je vrlo važan za preduzimanje različitih manevara kroz dubinu odbrambene zone, kao i za dovođenje napadačevih snaga u rejone gde mogu biti najbrže i najlakše uništene.

Osnovnu koncepciju pokretne odbrane sačinjavaju dva elementa: pokretljivost i sposobnost manevrovanja; oni dominiraju od početka, tj. od uspostavljanja vatre dodira sa napadačem, pa kroz celokupan tok izvođenja odbrane. Oklopna divizija je u stanju da na najbolji način iskoristi navedene elemente; posebno kada se radi o manevru za zaustavljanje uz primenu postupaka pokretne odbrane, njeno mesto je na prvom odbrambenom pojasu.

Rad komandanta divizije na donošenje odluke zasniva se na podacima dobijenim od pretpostavljene komande, koje on detaljno razrađuje na samom zemljištu i dopunjuje novim podacima. On sa najvećom pažnjom ceni pravce koje će napadač najverovatnije koristiti, nastojeći da na zemljištu što je moguće preciznije odredi „zону uništenja napadača“, odnosno pravce kojima će ga kanalisati, tj. da odredi gde će ga i kako uništiti. Tek posle određivanja ovih elemenata moguće je precizirati granice „odbrambene zone divizije“. Ta zona mora da omogućava u najširem smislu: brzu koncentraciju snaga, posebno borbenih grupa određenih za protivdejstva; iskorišćavanje prednosti prirodnih prepreka (uz potrebne fortifikacijske radove) za izvršenje manevra; efikasnu upotrebu nuklearne i konvencionalne vatre. Posebnu brigu komandanta čini određivanje linije prepreka, naročito prve linije (koja označava prednju granicu odbrambene zone), s obzirom na to što je ovo od najvećeg značaja za snage isturenog ešelona i one koje dejstvuju u zoni sigurnosti (pretpolju). Sledeći važan zadatak je uspostavljanje veze i sadejstva između pojedinih manjih sastava radi usaglašavanja dejstava; pri tome se istovremeno određuju i susedne jedinice na koje se oni mogu osloniti i u čiji sastav mogu ući kada se za to ukaže potreba.

Pošto je proanalizirao posebno svaki element potreban kod stvaranja zamisli za odbranu, komandant divizije donosi odluku. Ona se zasniva na tri osnovna elementa: postavljanju manevarske odbrane divizije u celini, organizaciji i usmerenosti odbrane i upotrebi rezervi. Autor posebno ističe da pokretna odbrana, zbog specifičnih karakteristika i mnogobrojnih protivmera napadača, naročito u aktivnim nuklearnim

uslovima, ne sme biti kruta, tim pre što to diktira i postojeća organizaciona struktura oklopne divizije koja u svom sastavu ima kompletne jedinice — brigade. Oslanjanje na inicijativu potčinjenih komandanata je vrlo korisno, a u mnogim slučajevima i potrebno. Inicijative koje ne narušavaju jedinstveno izvođenje plana odbrane doprinose da se najbolje iskoriste napadačeve eventualne greške i povoljne situacije. Inicijative potčinjenih izražene u protivakcijama sprečavaju napadača da, u određenim situacijama, postupcima koje branilac nije očekivao, ostvari makar i delimičan uspeh.

Organizacija odbrane oživotvoruje zamisao i odluku komandanta. Posebno je važno da se odbrana organizuje na osnovu prethodno utvrđenih elemenata koji se odnose na raspored divizije, upotrebu vatre, korišćenje inženjerije, organizaciju i rad službi, organizaciju sistema veza i komandovanja. Sva ova pitanja, naglašava autor, moraju biti zasnovana na principu taktičke ravnoteže. Ovaj pojam je u pomenutom Pravilu br. 720 ovako definisan: „Taktička ravnoteža se odnosi na izbor takvog borbenog poretka koji mora omogućavati protivdejstva u odnosu na bilo koji manevar protivnika”. S obzirom na to što postizanje taktičke ravnoteže ima posebnu važnost u odbrani, autor smatra da se ona ne može ostvariti istim (jedinstvenim) rasporedom snaga po frontu i dubini u toku čitavog trajanja odbrambenih dejstava. Ravnoteža mora biti ostvarena i u okviru mešovitih sastava koji se po potrebi formiraju u diviziji. Drugim rečima, ravnotežu treba postići takvim rasporedom branioaca koji na najbolji način doprinosi odbijanju napada. Pokretljivost (gipkost) oklopnih jedinica omogućuje da na pojedinim delovima rasporeda one mogu ostvariti tu ravnotežu u što kraćem vremenu. Zato je od prvenstvenog značaja ojačanje pojedinih manjih sastava.

Kao sledeće pitanje autor razmatra raspored snaga, odnosno oblik rasporeda kako bi se na što bolji način postigao odnos snaga po frontu i dubini, koji u svakom momentu treba da odgovara zahtevima izvođenja uspešne odbrane. Rasporedom divizijskih snaga mora se predvideti stvaranje ešelona za osiguranje (prednjeg odreda), postavljanje jedne, dve ili tri brigade u prvom ešelonu i obrazovanje rezerve.

Ešelon za osiguranje (prednji odred) formira izviđačka jedinica divizije, a on se ojačava izviđačkim delovima iz brigada, protivoklopnim sredstvima, artiljerijom (ponekad i orudima teške poljske artiljerije), delovima inženjerije i jedinica veze, eventualno i manjim okolpnim snagama i grupama bensaljera (mehanizovane pešadije). Potrebno je predvideti da u sastav ovog ešelona uđu i delovi iz ešelona za uspostavljanje dodira i usporavanje koji se, po završetku dejstava ispred pretpolja (tj. u zoni usporavanja), mogu uključiti u ešelon za osiguranje. Za angažovanje snaga iz ešelona za uspostavljanje dodira i usporavanje potrebno je odobrenje komandanta armije. Međutim, ako komandant divizije čeka da ovim snagama odredi zadatke i ako ih odmah ne uključi u borbu, neće postići ono što želi. Treba voditi računa da se uključivanjem ovih snaga u ešelon za osiguranje ne oslabi rezerva koja uvek predstavlja osetljivo pitanje, tim pre što se sve promene do kojih može doći u toku izvođenja odbrane ne mogu unapred predvideti, pa je ove delove nerentabilno kasnije ponovo izvlačiti i upotrebiti kao rezervu.

Ešelonom za osiguranje rukovodi komandant izviđačkih jedinica koji je neposredno potčinjen komandantu divizije. Ovaj sastav se, po naređenju komandanta izviđačkih jedinica ili njegovog pomoćnika, može podeliti na dva dela koji će u tom slučaju neposredno biti potčinjeni komandantima brigada prvog ešelona. Prvo rešenje je najčešće, jer je komandant divizije ne samo najpozvaniji da rukovodi dejstvima ovog ešelona, već se kod njega stiču svi podaci o situaciji na bojištu i on može najkorisnije da upotrebi ove jedinice. Drugo rešenje može se uspešno primeniti kada je zemljište precizno podeljeno na odgovarajuće brigadne zone, kada je zona odbrane dosta široka, a pogotovu kada je raspored odbrane takav da se u prvom ešelonu nalaze dve brigade.

Snage na položaju otpora (odbrambenom pojasu) mogu biti raspoređene tako da se dve brigade nalaze u prvom ešelonu a jedna u rezervi, ili obratno — jedna brigada u prvom ešelonu, a dve u rezervi. Autor naglašava da postoje i druga rešenja, ali se on zadržava na ova dva slučaja pošto su ona najčešća. S obzirom na to što rezervu uvek obrazuje oklopna brigada, mehanizovana brigada biće uvek u prvom ešelonu sama ili združena sa drugom oklopnom brigadom. Najčešći raspored snaga u odbrani je — dve brigade (jedna oklopna i jedna mehanizovana) u prvom ešelonu, a jedna oklopna brigada u rezervi. Međutim, biće slučajeva kada će u prvom ešelonu biti samo mehanizovana brigada. I pored toga što ona u svom sastavu ima tri bataljona bersaljera (mehanizovane pešadije) i jedan bataljon tenkova, postoje mišljenja da će ovakav raspored biti necelishodan u odnosu na širinu odbrambene zone divizije. U povoljnim uslovima ona može podržati snage ešelona za osiguranje u toku njegovih dejstava u zoni sigurnosti (pretpolju) i, ako je potrebno, ojačati pojedine tenkovske sastave oklopnih brigada u rezervi.

Ako se mehanizovana brigada prethodno ojača i rasporedi u prvom ešelonu postiže se sledeće: neće biti čestih potreba za podešavanjem i naknadnim izmenama rasporeda; stvara se mogućnost zajedničkog izvođenja dejstava na celom odbrambenom sektoru, i pod jedinstvenim rukovođenjem, kako bi se napadač kanalisao određenim pravcima; obrazuje se rezerva jačine dve oklopne brigade (makar i oslabljene pridavanjem pojedinih delova jedinica u prvom ešelonu), sposobna da interveniše bilo u celini ili po delovima.

Autor ističe nužnost raspolaganja jakom oklopnom rezervom i zbog toga što treba očekivati da će se ona u najvećem broju slučajeva morati suprotstaviti napadačevim oklopnim i mehanizovanim snagama. Snažnijom rezervom moguće je uspešno izvesti veći broj uzastopnih protivnapada, što će biti češći slučaj. Postojanjem odvojenih rezervi, tj. kada svaka brigada predstavlja udarnu „pesnicu”, omogućeno je lakše izvođenje protivnapada sa dva pravca koji bi se sticali u jednom određenom rejonu.

Ako se analizira navedena varijanta (da ojačana mehanizovana brigada bude u prvom ešelonu, a dve oklopne brigade u rezervi), može izgledati da je takav raspored necelishodan i donekle riskantan — zbog oduzimanja nekih sredstava oklopnih brigada zadržanih u rezervi za ojačanje snaga prvog ešelona (mehanizovane brigade), jer će u tom slučaju nedostajati tenkovi za obrazovanje rezervi na nivou borbenih grupa. Kao

što je poznato, mehanizovana brigada ima samo jedan tenkovski bataljon i poželjno je da se on ne oslabi oduzimanjem pojedinih tenkova za formiranje borbenih grupa, posebno zato što on mora sačinjavati jezgro rezerve mehanizovane brigade. Autor je mišljenja da nije potrebno od pojedinih grupa tenkova obrazovati odvojene rezerve na nivou borbenih grupa. Međutim, ako takvo rešenje nudi neke prednosti, odnosno ako to vodi rešavanju problema, treba razmotriti pitanje pridavanja jedne čete tenkova iz tenkovskog bataljona mehanizovane brigade u organski sastav svakog njenog bersaljerskog (mehanizovanog) bataljona. Iako bi se takvom decentralizacijom oklopnih jedinica olakšalo rukovođenje, treba voditi računa, naročito u uslovima pokretne odbrane, da to može uticati na čvrstinu odbrane u celini. Konačno, ovde se radi samo o tri tenkovske čete koje bi se pridale bataljonima, a to u opštoj ekonomiji snaga ne predstavlja toliko značajan elemenat koji bi mogao uticati na rešavanje problema ojačanja jedinica. U svakom slučaju problem ojačanja jedinica predstavljaće uvek glavnu preokupaciju komandanta.

Najmanje pogodna varijanta rasporeda — sa sve tri brigade u prvom ešelonu — po svemu je izuzetak i „a priori” je neprihvatljiva kao oblik rasporeda. Njime se ne postiže dovoljna dubina, dok su snage koje se brane prisiljene da dejstvuju stalno napred — nazad; što je posebno važno, takav raspored stvara ogroman problem oko formiranja odgovarajuće rezerve. Svako rešenje rasporeda ima svoje pozitivne i negativne strane, a izbor zavisi od mnogih faktora — komandantovih zaključaka u proceni, njegove zamisli, odluke, širine odbrambene zone divizije, zemljišta, itd.

U zaključku autor ponovo ističe da pokretna odbrana oklopne divizije, po svojoj prirodi, zahteva najširu primenu manevra. Od komandanta se traži najveći stepen umešnosti i razumnosti. Starešine svih stepena i celokupnog sastava moraju savladati sve teškoće koje se pojave; one moraju raspolagati znanjem i sposobnošću brzog reagovanja i donošenja odluka u situacijama koje će se često menjati. Od ostalog sastava se zahteva solidna taktička i tehnička priprema i obučenost za izvođenje najrazličitijih vrsti manevra, zatim što bolja kolektivna fizička i psihička stabilnost za borbu koju će često morati voditi u uslovima potpune izolovanosti. Posebno je važno da se odbrana izvodi zajednički i jedinstveno, iako će izmenjene situacije često diktirati preduzimanje novih postupaka — s tim da oni ne utiču na izvršenje osnovnog zadatka. Odbrambena dejstva treba izvoditi bez improvizacije, sa puno smisla i samoinicijative, kako ni najmanji propust ne bi doveo do težih posledica. Autor naglašava da je čovek ipak osnovni faktor i da njegovi moralni i intelektualni kvaliteti, uz solidna tehnička znanja, predstavljaju bazu na koju se oslanja sve ostalo što sačinjava snagu jedinice.

A. R.

USPESI SNAGA FNO JUŽNOG VIJETNAMA*

— UZROCI I POSLEDICE —

Članak se odnosi prvenstveno na početni period neposrednog vojnog angažovanja SAD u vijetnamskom ratu (tj. period suve sezone od novembra 1965. do maja 1966. godine). Amerikanci su, ubacivši prethodno u Južni Vijetnam znatne kopnene i vazduhoplovne snage, preduzeli — u zajednici sa snagama sajgonskog režima — opštu protivofanzivu s ciljem da unište glavninu snaga FNO, zauzmu što veći deo oslobođene teritorije i pridobiju što više stanovnika Južnog Vijetnama. Međutim, ni jedan od tih ciljeva, kao što je poznato, nije ostvaren. Oslobodilačke snage su iz te „protivofanzive” izišle brojno i organizacijski ojačane, oslobođenu teritoriju su zadržale, štaviše i proširile, dok je narod Južnog Vijetnama još jasnije sagledao pravu suštinu i smisao oslobodilačke borbe. Na taj način američki strategijski plan doživeo je u tom periodu neuspeh.

Iako članak tretira relativno kratak vremenski period ovog rata, izneta gledišta i zaključci su, s obzirom na karakter i kasniji razvoj rata, opštevažeci, aktuelni i mogu se odnositi na vijetnamski rat u celini. U članku se posebno objašnjava fenomen uspeha snaga FNO u borbi protiv brojno i tehnički daleko nadmoćnijeg neprijatelja.

STRATEGIJSKE PREDNOSTI SNAGA FNO

Strategijski položaj ratujućih strana na vijetnamskom ratištu u posmatranom periodu (a i kasnije) nije bio jednak; oslobodilačke snage su bile u povoljnijem, a agresor u nepovoljnijem strategijskom položaju.

Povoljniji strategijski položaj oslobodilačkih snaga ogledao se u sledećem:

a) U političkom i moralnom pogledu, oslobodilačke snage imale su apsolutnu superiornost, koja je dobila novu dimenziju nakon što su nanete teške poraze marionetskoj armiji i osujetile američku strategiju „specijalnog ratovanja”. Neposrednim angažovanjem u vijetnamskom ratu, Amerikanci su otkrili svoje karte, a pravi karakter odbrambenog rata naroda Južnog Vijetnama postao je još očitiji.

b) Aktivnošću oslobodilačkih snaga u zimu 1964. i u proleće 1965. godine, kao i pobedama nad američkim ekspedicionim snagama i onim sajgonskog režima u toku suve sezone 1965 — 66. godine a pogotovu kas-

* Ovo je prikaz glavnog članka brošure „Jedna gorka sezona za Amerikance” (*A Bitter Dry Season for the Americans*), u izdanju Izdavačkog zavoda na stranim jezicima u Hanoju, 1966. god. Autor članka je Truong Son, zvanični vojni komentator Fronta nacionalnog oslobođenja (FNO) Južnog Vijetnama.

Članak je prvobitno, pre izlaska brošure, štampan u sedmičnom listu „Quan Doi Nhan Dan”, od 14. juna 1966. god.

nijim uspesima, stvorena je nova i povoljna situacija na svim bojištima Južnog Vijetnama. Oslobodilačke snage mogle su da preduzimaju istovremene i koordinirane akcije na raznim bojištima južnovijetnamskog rastišta, koja se međusobno razlikuju kako u pogledu prirodnih tako i geografskih uslova, i da usmeravaju kombinovane napade sa jedinicama sve „tri kategorije“¹ oružanih snaga. Stvoreni su uslovi da se neprijatelju svedu nanese odlučujući udari i da se iz pobeda izvlače prednosti i iskustva za preduzimanje daljih akcija i povećavanje njihovog efekta; tako je i karakter opštenarodnog oslobodilačkog rata Južnog Vijetnama podignut na viši nivo.

c) Harmonično su razvijene i racionalno upotrebljavane na svim bojištima Južnog Vijetnama, uključujući i područja od strategijske važnosti za neprijatelja, sve tri kategorije oružanih snaga FNO. Potrebno je istaći da FNO raspolaže ne samo gerilskim (mesnim partizanskim) i regionalnim jedinicama, već i jako pokretnim (tzv. regularnim) snagama sposobnim da nanese težak udar neprijatelju u svako vreme i na svakom mestu. Usklađeno dejstvo ovih snaga — visok stepen koordinacije gerilskih akcija i vojnih operacija, predstavlja — po mišljenju autora — važan faktor i značajnu strategijsku prednost snaga FNO. Organizacija i raspored sve tri kategorije oružanih snaga i njihova umešna upotreba stvorili su uslove da neprijatelj bude ugrožen na svakom mestu, pa čak i u gradovima, i prisilili ga da razredi svoje snage i „istanji“ njihov borbeni poredak.

d) Neposrednu pozadinu snaga FNO sačinjava 4/5 teritorije i 3/4 stanovništva Južnog Vijetnama. Nju, sem toga podržava još jedna veća i snažnija pozadina — socijalističke DR Vijetnama — koja je bitan faktor za ostvarivanje povoljnog strategijskog položaja oslobodilačkih snaga Južnog Vijetnama. Mada je neprijatelj nastojao svim sredstvima da ugrozi neposrednu pozadinu snaga FNO na jugu i preduzeo intenzivna razaranja na severu, snage FNO su ipak stvorile sebi solidnu bazu i obezbedile raznovrsne izvore snabdevanja i znavljanja.

STRATEGIJSKE SLABOSTI AGRESORA

Strategijski položaj agresora u odnosu na oslobodilačke snage FNO daleko je nepovoljniji, što se ogleda u sledećem:

a) Politički i moralno agresor je u inferiornom položaju. To se reflektuje kroz političke krize i opadanje morala njegovih snaga. Kao ložična posledica nepravednog (agresivnog) karaktera rata koji vode Amerikanci u Vijetnamu, ova političko-moralna inferiornost postala je još očitija nakon poraza američke strategije „specijalnog ratovanja“ i neprestane eskalacije rata. Amerikanci, po mišljenju autora, upadaju u sve veće teškoće i političke i vojne prirode, što ih vodi u sve dublje krize ne samo u Južnom Vijetnamu već i u svetu uopšte, kao i u samim Sjedinje-

¹ Misli se na tri kategorije ili grupe oslobodilačkih snaga: mesne partizanske jedinice, regionalne partizanske jedinice i jedinice regularnih snaga FNO — Prim. T. M.

nim Američkim Državama. Ove političke teškoće imaju svog odraza na njihove vojne napore. Sam Maknamara je priznao da su političke krize u aprilu i maju 1966. godine smanjile američke vojne aktivnosti za 50 do 70%. Marionetski političari Južnog Vijetnama su potpuno krahirali i pcepali se u međusobnoj borbi za vlast i privilegije, što jako uznemirava njihove gospodare. Oni su izgubili svaku političku i moralnu podršku u narodu, a marionetska armija J. Vijetnama — suočena sa političkom krizom — potpuno je demoralisana i na putu rasula.

b) Raspored američkih i marionetskih snaga, tvrdi autor, ima mnoge slabosti kako u pogledu izvođenja defanzivnih tako i ofanzivnih dejstava. One su široko razasute i izmešane sa snagama FNO. Takav raspored ne pruža im uslove u kojima bi došla do punog izražaja američka taktika i tehnika i njihova izrazita superiornost u vatrenoj moći. I ne samo to. Takvim rasporedom američke i marionetske snage postale su veoma pogodan i čest objekt napada oslobodilačkih snaga. Podvrgnuti njihovim stalnim napadima, Amerikanci veoma teško (i retko) mogu da preduzimaju napade. Ukoliko ih i preduzimaju, takvi napadi nailaze na organizovan otpor i razne vidove aktivnih dejstava snaga FNO i, kao po pravilu, gotovo uvek se završavaju neuspehom. Zbog toga su oni neprekidno u dilemi da li da preduzmu odbranu ili napad.

c) Amerikanci se oslanjaju na svoje vlastite snage i marionetsku armiju — mada i jedne i druge snage imaju svojih slabosti i neprekidno se međusobno optužuju za neuspehe.

Američke snage u Južnom Vijetnamu organizovane su, opremljene i obučene za jedan način ratovanja, a prisiljene su da vode sasvim drugi. Amerikanci su iskrcali u Južni Vijetnam jake kopnene snage, ali se oni i dalje oslanjaju pretežno na vazduhoplovstvo, motorizovane jedinice i artiljerijsku vatru. Po mišljenju autora, oni pešadiju smatraju kao pomoćan otpor i razne vidove aktivnih dejstava snaga FNO i, kao po pravilu, Pri tome izgleda da zapostavljaju značaj teritorije i podrške mesnog stanovništva. Pukovnik Tompson, iskusni britanski komandant iz gerilskog rata u Malaji i neko vreme savetnik Amerikanaca i Dijemovog režima u Južnom Vijetnamu, primetio je: „Američka umešna i smela upotreba helikoptera i vatre sprečava ih da se uhvate u koštac sa glavnim problemom ovog rata — držanjem teritorije i stanovništva”.

U pogledu efektivna, marionetske snage izgledaju jake, ali njihove borbene mogućnosti su neznatne. Amerikanci imaju pravu glavobolju kako da upotrebe ove snage. Na početku, oni su planirali da u Južnom Vijetnamu razviju i brane enklave, a da marionetsku armiju koriste kao pokretnu snagu za izvođenje napadnih operacija. Kasnije, zajedno sa marionetskim snagama, prilikom izvođenja protivofanzivnih dejstava morale su poći i američke jedinice, a većina marionetskih snaga angažovana je za program „pacifikacije” stanovništva. Na kraju, marionetska armija nije mogla biti upotrebljena ni kao pokretna snaga, ni kao snaga „pacifikacije”. Tako su američke snage preuzele uglavnom na sebe ove zadatke, a samim tim i glavni teret rata.

Američke i marionetske snage ne veruju jedne drugima i ne mogu da postignu blisku saradnju. Kao posledica toga, uprkos svojoj brojnoj

snazi, one nisu uspele da obrazuju solidnu osnovicu koja bi bar približno odgovarala njihovoj veličini.

d) Neposrednu pozadinu američkih i marionetskih snaga predstavlja samo 1/5 teritorije i 1/4 stanovništva Južnog Vijetnama, koje im uz to nije naklonjeno.

Iako su SAD ekonomski i vojnički veoma snažne, one samo jedan deo te moći mogu da upotrebe na vijetnamskom ratištu. Radi podrške svoje imperijalističke politike prema ostalim delovima sveta, one moraju — sem vlastitih potreba — da održavaju i znatne strategijske rezerve.

Na kraju ovog poglavlja autor konstatuje da se posle suve sezone 1965 — 66. godine strategijska situacija i dalje odvija u korist FNO, a na štetu neprijatelja. U Vašingtonu, kako on tvrdi, vlada zaprepašćenje što njihove jedinice u Južnom Vijetnamu trpe poraz za porazom. Međutim, Amerikancima to ne smeta da dovode sve više i više jedinica na vijetnamsko ratište.

ODLUČNOST ARMIJE I NARODA JUŽNOG VIJETNAMA

Da bi održali strategijsku inicijativu još na početku američkog angažovanja u Vijetnamu (u suvoj sezoni 1965—66. godine), armija i narod Južnog Vijetnama su, pod realnim i odlučnim političkim i vojnim rukovodstvom Fronta nacionalnog oslobođenja i uz svestranu podršku i pomoć armije i naroda DR Vijetnama, potpuno pravilno shvatili šta treba učiniti i bili su krajnje odlučni da to i ostvare. I najmanje oklevanje u tom suprotstavljanju neprijatelju i pronalaženju puteva za počesno tučenje američkih ekspedicionih snaga, dovelo bi do ozbiljnih posledica i imalo bez sumnje negativan odraz na dalji tok borbe — tvrdi autor.

IZVORI SNAGE I ČINIOCI POBEDA FNO

Snaga dosadašnjih pobeda armije i naroda Južnog Vijetnama, prema tvrđenju autora, rezultat je sledećih osnovnih faktora:

Ubeđenja armije i naroda Južnog Vijetnama u ispravnost oslobodilačke borbe, što predstavlja nov element rešenosti za postizanje krajnje pobede. Armija i narod Južnog Vijetnama izašli su kao pobednici iz dve prethodne faze borbe i američke neokolonijalističke politike i prakse. Oni su razbili marionetsku diktatorsku vladavinu i osujetili američko „strategijsko ratovanje”, koje je vodilo više od 500.000 marionetskih vojnika organizovanih, opremljenih i obučanih od strane Amerikanaca. Oni se uspešno nose i sa američkim „lokalnim” ratom iz kojeg će, po zakonu dijalektičkog i istorijskog materijalizma, nužno izaći kao pobednici.

Odlučnosti naroda koji ima puno iskustva u borbi protiv imperijalista i koji ih je mnogo puta pobedio. Autor posebno naglašava da je vijetnamski narod odlučan u svojoj rešenosti da istraje do kraja u pravednoj oslobodilačkoj borbi. To je odlučnost čitavog vijetnamskog naroda i na jugu i na severu koji danas ima 31 milion ljudi.

Vijetnamski narod ima bogatu borbenu tradiciju i iskustva, s obzirom na to što se uspešno suprotstavio japanskim kolonijalistima i što je doveo do neuspeha kolonijalistički rat Francuza. Armija i narod Južnog Vijetnama osujetili su američko neokolonijalističko „specijalno ratovanje“, postigli su značajne pobeđe u ovom vremenskom periodu američkog agresivnog "lokalnog" rata i stvorili povoljne uslove za postizanje daljih odlučujućih pobeđa.

Osećanja nepobedivosti jednog herojskog naroda sa dugom tradicijom borbe protiv stranih zavojevača. Istorija vijetnamskog naroda je prava riznica iskustava iz otpora stranoj agresiji. Vjetnamski narod je na svom tlu tukao razne imperijaliste i kolonijaliste i čvrsto je rešen da tuče i američke agresore kako bi nacionalno opstao.

Neograničenog patriotizma vijetnamskog naroda i ogorčene mržnje prema neprijatelju. Masovno ubacivanje američkih snaga u Južni Vijetnam i njihova nedela produbili su patriotizam vijetnamskog naroda i mržnju prema neprijatelju. Amerikanci — računajući na superiornost u vazduhoplovstvu, vatrenoj moći, mehanizovanim jedinicama i mnogim efektivima kopnenih snaga — preduzeli su opsežne akcije očekujući brze i spektakularne pobeđe. Međutim, oni su se ubrzo razočarali jer su armija i narod Južnog Vijetnama, prožeti neograničenom mržnjom prema neprijatelju, udvostručili svoju rešenost i pretvorili je u akciju, nanoseći neočekivane i snažne udarce neprijatelju.

PRIMENA DIJALEKTIČKOG MATERIJALIZMA U ANALIZI I PROCENI SITUACIJE

Uporedo sa čvrstim ubeđenjem, armija i narod Južnog Vijetnama, ističe autor, koriste naučan metod analize i ocena prilikom izbora pravog kursa akcije. To je dijalektički materijalizam koji nalazi svoju primenu u sagledavanju suprotnosti kod neprijatelja i pronicanju u njihovu pravu suštinu, u potpunom razumevanju suštine prakse i zakona kretanja.

Pronalaženje suprotnosti kod neprijatelja. U ovom agresivnom ratu američki imperijalisti, po mišljenju autora, imaju mnoge suprotnosti kako u pogledu strategije tako i taktike, i to:

neposredno angažovanje SAD u Južnom Vijetnamu produbilo je i zaoštrilo suprotnosti između američkih imperijalista i vijetnamskog naroda;

težnja je Amerikanaca da izvode ofanzivna dejstva, tj. da budu aktivni; međutim, oni su prisiljeni da se brane i da veći deo svojih snaga drže vezan za baze i statične objekte; na taj način nalaze se u suprotnosti između statičnosti i pokretljivosti, između koncentracije i disperzije svojih snaga i sl.;

američke snage su izgrađene, razvijene, opremljene i obučene za vrstu rata sasvim različitog od ovog koji im je nametnut u Južnom Vijetnamu; zbog toga su u suprotnosti između strategije i taktike, odnosno

taktike i tehnike, između svojih subjektivnih htenja i surove stvarnosti ratišta; sagledavanje i pravilna ocena ovih suprotnosti od kapitalnog je značaja za donošenje odgovarajućih odluka.

Pronicanje u suštinu idući od spoljnih pojava ka pravoj prirodi stvari kod procene dobrih i loših strana neprijatelja. Svakome je poznato da Amerikanci raspolazu jakom oružanom silom. Međutim, kada se u proceni uzmu sve okolnosti, idući od spoljnih manifestacija ka pravoj prirodi stvari, dolazi se do zaključka da su oni materijalno i tehnički jaki, ali se njima suprotstavlja hrabar i moćan vijetnamski narod; ljudi, zemljište i klima nisu naklonjeni Amerikancima, a njihovo savremeno naoružanje i borbena tehnika ne mogu se primeniti tako efikasno kako bi oni to želeli.

S tim u vezi autor ovako rezonuje: „Da smo u našim procenama uzeli u obzir samo neprijateljeve snage u pogledu njihovog broja i količine naoružanja, njegovu savremenu tehniku i borbena sredstva, ekonomski i vojni potencijal, mi bismo precenili neprijateljevu i potcenili vlastitu moć i tako učinili neizbežne greške”.

Sagledavanje i razumevanje prakse. Nedovoljno je poznavanje neprijatelja samo iz knjiga, borbenih pravila i sl. Potrebno je pored toga i što potpunije poznavanje njegovih metoda i postupaka na bojištu. Amerikanci su u praktičnom sprovođenju svojih borbenih dejstava i operacija pokazali mnogobrojne slabosti na južnovijetnamskom ratištu koje nije posve slično ostalim ratištima na kojima oslobodilački rat nije dovoljno razvijen ili gde postoje jasno određene granice između fronta i pozadine.

S druge strane, snage FNO uspešno kombinuju oružanu borbu sa političkom, u određeno vreme i na odabranom mestu koncentrišu potrebne snage i sredstva da bi postigli strategijsku, operativnu i taktičku nadmoćnost. One to čine, pretežno na bazi analize dejstava koja su ranije izvodile i postupaka neprijatelja. „Da nismo u punoj meri uzeli u obzir stvarnost, tradicije i iskustva našeg naroda, da smo mehanički sledili ustaljene forme ili dosledno kopirali metode i postupke drugih zemalja, ne bismo bili u stanju da uspešno rešimo naše vlastite probleme i da postignemo tako značajne pobede”, tvrdi autor.

Sagledavanje zakonitosti razvoja i ubrzanja tog procesa. Čovečanstvo se kreće određenim putem čiji su pravac i tok određeni zakonima istorijskog i dijalektičkog materijalizma. Međutim, rat je trka u kojoj oba protivnika ulažu maksimalne napore. U toj trci, kroz svestranu analizu i pravilnu procenu situacije i odnosa snaga, treba preskočiti izvesne prepreke i, u skladu sa zakonima kretanja i istorijskom nužnošću, pospešiti razvoj događaja.

PRAVILNA PROCENA ODNOSA SNAGA

U sklopu opšte procene odnosa snaga, po mišljenju autora, posebno mesto treba dati svestranoj analizi i pravilnoj oceni izvesnih bitnih elemenata kao što su politički i moralni faktor, strategijski položaj, vođenje

Inicijativa i jasno određena politika FNO inspirisale su pravilno kreiranje i sprovođenje strategije i taktike njegovih snaga. Suština ove strategije i taktike ogleda se u težnji da se neprijatelj primora na borbu u nepovoljnim, nametnutim mu uslovima, u neprekidnom održavanju inicijative, u produbljivanju njegovih slabih tačaka, eksploataciji vlastitih prednosti i povoljnih uslova koje vijetnamsko ratište (svojim specifičnostima) pruža narodnooslobodilačkom ratu. Metodi i forme borbe snaga FNO prilagođeni su datim uslovima — klimi, zemljištu i podršci stanovništva — i predstavljaju nastavak tradicionalne vojne veštine vijetnamskog naroda.

Pravilno kreiranje i sprovođenje strategije i taktike snaga FNO, po mišljenju autora, ogleda se u sledećem:

a) Snage FNO odlučno i žestoko napadaju težeći da dobiju u vremenu, one prve udaraju po neprijatelju s ciljem da mu od samog početka oduzmu inicijativu. „Lako je pretpostaviti šta bi se dogodilo da su snage FNO oklevale u svojim odlukama i akcijama“, podvlači autor i nastavlja: „neprijatelj bi imao vremena da izvrši detaljne pripreme, da koncentriše svoje snage i da prvi napadne; on bi iskoristio svoje prednosti u jakim pokretnim snagama i vatrenoj moći, postepeno bi prebrođavao svoje teškoće i preuzimao inicijativu“.

b) Snage FNO su izabrale pravilan pravac i objekt napada, kao i elastičan i kreativan metod dejstva. One kombinuju oružanu sa političkom borbom i radom među neprijateljskim vojnicima, harmonično usklađuju dejstva na raznim bojištima i sadejstvo sve tri kategorije oružanih snaga.

Uporedo sa fleksibilnošću, snage FNO su prihvatile principe izbegavanja neprijatelja tamo gde je on jak, izvođenja napada na njegove slabe tačke, nanošenja udara po njemu ne samo kada je u pokretu i daleko od svojih baza, već i u samim stratezijskim područjima gde su raspoređene njegove glavne snage — razume se kada u najvećoj meri dolaze do izražaja njegove slabosti. Uvek i na svakom mestu napadi snaga FNO imali su za posledicu da je neprijatelj razređivao svoje snage do krajnje kritične tačke. Snage FNO u pripremi i sprovođenju svojih akcija i vojnih operacija poklanjaju punu pažnju izboru mesta i vremena; one napadaju samo kada imaju slobodu akcije, kada je plan za novu akciju potpuno razrađen i kada imaju povoljnije stratezijske uslove.

c) Uporedo sa izvođenjem napada i protivnapada i uništavanjem većih jedinica neprijatelja, snage FNO izvide opsežne akcije uništavanja linija snabdevanja, skladišta materijala i rezervi, udarajući u pozadinu neprijatelja (napadi na aerodrome, radnje za snabdevanje vojnih lica, oficirske stanove i, naročito, na sistem veza) radi njegovog dovođenja u što teži položaj. Upravo široka primena i uska koordinacija takvih metoda borbe dovela je do produbljivanja suprotnosti na strani neprijatelja u pogledu koncentracije i rastresitosti, odnosno pokretljivosti i statičnosti.

d) Snage FNO primenjuju efikasnu i krajnje raznovrsnu taktiku, čiji je cilj uništavanje neprijateljskih snaga i očuvanje vlastitih, kombi-

novano sa oslobodavanjem novih teritorija i pridobijanjem stanovništva. Primenjena taktika snaga FNO nije uniformisana i jednolična već krajnje raznovrsna i elastična. Borci svakog okruga imaju svoj vlastiti način borbe. Na primer, oni iz istočnog Namba i centralnog Trungba imaju svoj način napada na aerodrome i linije snabdevanja, dok oni u Sajgonu imaju izvanrednu vlastitu taktiku. Isti je slučaj i u pogledu dejstava velikih jedinica regularnih snaga i regionalnih jedinica. Napadi organizovani u centralnom Trungbou razlikuju se od onih pripremanih i izvođenih u Nambou; napadi koji se izvode u planinskim područjima nemaju isto formu kao napadi u području delte Mekonga, dok se napadi na američke jedinice razlikuju od onih na marionetske snage. Svi napadi koje jedna jedinica izvodi protiv neprijateljskih kopnenih, mehanizovanih ili helikopterskih snaga međusobno se razlikuju, kao što se i dve akcije jedne iste jedinice znatno razlikuju po načinu izvođenja. Koordinacija različitih taktika i prelazak sa jednog načina dejstva na drugi remete sve procene neprijatelja.

NEKE BITNE KARAKTERISTIKE TAKTIKE SNAGA FNO

a) Snage FNO vešto usklađuju dejstva malih, srednjih i velikih jedinica i koordiniraju akcije gerile sa operacijom regularnih jedinica. Ujedno nastoje da izoluju neprijateljeve vazduhoplovne i artiljerijske jedinice od njegovih motorizovanih i ostalih kopnenih snaga kako bi ih počesno tukle.

b) Snage FNO preduzimaju koordinirane akcije uz primenu koncentričnih napada i udara po važnim i osetljivim tačkama neprijatelja, kao što su: KM, CV, VP artiljerije, baze za snabdevanje i aerodromi, s ciljem da poremete njegov sistem komandovanja i veze i neutrališu moć avijacije i artiljerije.

c) Snage FNO nastoje da na svaki način iskoriste veštinu i snagu svog načina ratovanja; tako one, po pravilu, napadaju noću, a kada uslovi dozvoljavaju i danju, bore se sa kratkih odstojanja, izvode duboke prodore u neprijateljski raspored, kao i borbu prsa u prsa, što ima posebnog efekta na Amerikance.

d) Snage FNO se oslanjaju na revolucionarnu borbenost i ratna iskustva svog naroda, pridržavajući se u punoj meri tajnosti i maksimalno koristeći faktor iznenađenja. One redovno nastoje da rasporedom i manevrom snaga obezbede nadmoćnost i da je održe za vreme čitave akcije, vrlo vešto koriste rezerve, zasede i blisku borbu, dejstvujući po principu „brzog napadanja i brzog iščezavanja”.

U zaključku autor, pored ostalog, konstatuje da uspesi oslobodilačkih snaga, postignuti u periodu 1965/66, predstavljaju početak neuspaha američke strategije „lokalnog rata” u Južnom Vijetnamu i treću stratejsku grešku Amerikanaca — prva je bila njihov pokušaj da preko Dijemovog diktatorskog režima ostvare neokolonijalizam, a druga njihova neuspela strategija „specijalnog ratovanja”. Ti uspesi stvorili su realnu osnovu za verovanje u krajnju pobedu armije i naroda Južnog Vi-

Jetnama, „pa čak i ako snage neprijatelja, računajući zajedno američke, marionetske i satelitske, narastu i preko milion vojnika”.

U dosadašnjoj praksi ovi zaključci autora u potpunosti su potvrđeni. Agresor je u poslednjih godinu dana brojno veoma ojačao i premašio je cifru od milion vojnika. Protiv snaga FNO danas se bori više od 1,250.000 vojnika sedam raznih zemalja (oko 730.000 pripadnika oružanih formacija marionetske vlade, blizu 480.000 američkih vojnika i oko 60.000 vojnika ostalih zemalja — Južne Koreje, Australije, Novog Zelanda, Filipina i Tajlanda). Ove snage su opremljene najsavremenijim borbenim sredstvima američke proizvodnje, koja se sva (sem nuklearnih) masovno i bez ograničenja upotrebljavaju protiv snaga i naroda Južnog Vijetnama. Međutim, masiranje snaga i koncentracija naoružanja i opreme u Južnom Vijetnamu nisu doveli do izmene situacije u korist neprijatelja, već su još više povećali njegove teškoće i produbili suprotnosti na njegovoj strani. Ovo najbolje dokazuje činjenica da snage FNO (čak i prema američkim podacima) drže i dalje pod neposrednom kontrolom više od 3/4 teritorije na kojoj živi preko 50% stanovnika Južnog Vijetnama. Snage FNO imaju inicijativu i neprekidno su u ofanzivi, dok su marionetske snage, kao i snage SAD i njihovih satelita u opštoj defanzivi i vezane su pretežno za statične baze, objekte i komunikacije. Poslednja veća ofanzivna akcija koju su preduzele i sprovele OS SAD je operacija „Junction City” izvedena u periodu februar — mart ove godine. Otada, uprkos neprekidnom narastanju američkih vojnih efekтива u Južnom Vijetnamu, neprijateljske snage nisu bile u stanju da preduzmu ni jednu značajniju operaciju kopnenim snagama protiv oslobodilačke armije Južnog Vijetnama.

Vanredno značajni uspesi oslobodilačkih snaga Južnog Vijetnama protiv brojno i tehnički gotovo neuporedivo jačeg protivnika, rezultat su odlučnosti i krajnje rešenosti naroda Južnog Vijetnama da se bori za svoju nacionalnu i socijalnu nezavisnost.

Vijetnamski rat je očit primer neiscrpane snage i nepobedivosti naroda u dobro organizovanom i pravilno vođenom opštenarodnom odbrambenom ratu — čak kada je u pitanju i tako jak neprijatelj kao što je ovaj protiv kojeg se sada bori.

T. M.

VOJNI GLASNIK br. 11/67.

Maršal Jugoslavije Josip Broz Tito: *Oktobarska socijalistička revolucija i narodi Jugoslavije*

Pukovnik Sovjetske armije N. Azovcev: *Veliki strateg revolucije*

Maršal Sovjetskog Saveza Semjon Buđoni: *Uoči oktobra*

Maršal Sovjetskog Saveza Filip Golikov: *Nesalomljiva sila*

straži
Potpukovnik Sovjetske armije Vladimir Aleksejev: *Pola veka na ratnoj*

oktobra
Pukovnik Sovjetske armije Aleksandar Babakov: *Komandanti izrasli iz*

Kapetan b. broda Sovjetske RM S. Klopovski: *Sećaš li se, dragi druže!*

Gavrilo Ranisavljević Gaja: *U redovima Crvene armije*

u NOR-u
Pukovnik u rez. Milan Miladinović: *Proslavljanje oktobarske revolucije*

Pukovnik Vlado Strugar: *Rame uz rame*

Profesor Borivoje Tasić: *Posle pedeset godina*

SSSR u brojkama

VOJNI GLASNIK br. 12/67.

Pukovnik Vuko Mihailović: *O vođenju radne karte*

Potpukovnik Stevan Gagić: *Gustina miniranja odbrambenih zona i reiona*

Pukovnik Stevo Sunajko: *Neka iskustva iz zajedničkih vežbi zimi*

Pukovnik Miljenko Sršen: *Obrana trupnih objekata pomoću LPAA i PAR*

ienje i opravke porušene deonice
Potpukovnik Maksim Vivoda: *Iskustva sa pripreme deonice puta za ru-*

Potpukovnik Milorad Sajić: *Jedna sekvenca programirane nastave*

na osnovu njihovog dejstva
Major Dušan Perić: *Otkrivanje neprijateljske artiljerije i minobacača*

Pored ovoga, *Vojni glasnik* donosi i druge interesantne priloge, kao i uobičajene rubrike „Sa vijetnamskog ratišta”, „Iz inostranih armija”, „Taktičko-tehničke novosti”.

VAZDUHOPLOVNI GLASNIK br. 5/67.

Pukovnik dr Zlatko Rendulić, dipl. inž.: *O verovatnoći neobaranja aviona vatrom LPAA*

Major Ante Strmotić: *Dejstva lovaca — presretača na malim visinama*

Dragoljub Milatović, dipl. inž.: *Primena kvarcne stabilizacije u vazduhoplovnim predajnicima*

Major Mihajlo Tomić: *Specifičnosti instrumentalnog letenja na helikopterima*

Zorica Boljanović: *Razvoj i tehničke osobine lebdećih vozila*

Pored drugih priloga, *Vazduhoplovni glasnik* u ovom broju donosi i uobičajene rubrike „Iz stranih RV”, „Vesti i novosti” i „Naše knjige i časopisi”.

MORNARIČKI GLASNIK br. 5/67.

Cestitka Maršala Tita pripadnicima Ratne mornarice i pomorstva

Kapetan b. broda Anđelko Kalpić: *Oktobar i revolucionarni pokreti mornara na Jadranu (1917—1918)*

Kapetan b. broda Dušan Miljanić: *Mjesto i uloga flote u oružanim snagama SSSR-a*

Kapetan fregate Petar Zimić: *Uređenje operativne osnovice RM*

Pukovnik dr Vuko Gozze-Gučetić: *Pravila ratnog prava i savremeni rat na moru*

Pored ovoga, *Mornarički glasnik* u ovom broju donosi i uobičajene rubrike „Iz naše pomorske prošlosti”, „Odzivi i diskusije”, „Iz vojnopomorske literature”, „Iz nauke i tehnike”, „Vesti i novosti” i „Bibliografija”.

VOJNOSANITETSKI PREGLED br. 10/67.

A. Turk-Drobnjaković i sar.: *Epidemija akutnih angina i faringitisa u jednom vojnom kolektivu*

V. Vojvodić i sar.: *Efekti atropinsulfata na organizam i neke elemente borbene gotovosti zdravih dobrovoljaca*

B. Radojičić i sar.: *Stečena žlezdana toksoplazmoza dokazana biološkim opitom*

H. Klemenčić: *Karcinom u ožiljku*

N. Jokić i sar.: *Lokalna primena terakortril — spreja*

A. Miolin i sar.: *Sindrom maršhemoglobinurije*

Č. Krstić i sar.: *Akutna bubrežna insuficijencija nakon transfuzije Rh inkompatibilne krvi*

D. Radonjić: *Akutna gnojna tonzilofaringealna infekcija i septički šok*

Pored ovoga, *Vojnosanitetski pregled* u ovom broju donosi i rubrike „Naučna informacija u medicini”, „Kongresi i konferencije”, „Izveštaji s puta” i „Referati”.

VOJNOTEHNIČKI GLASNIK br. 11/67.

Major Jože Colarić: *Vodoplastični i semiplastični eksplozivi*

Potpukovnik Vladimir Beoković, dipl. inž.: *Trostruka košarasta krivina na prelaznicama*

Major Dušan Milačić: *Određivanje nosivosti drvenog patosa računskim putem*

Major Harun Šabović: *Način izrade platformi za smeštaj minskog punjenja na potpore od armiranog betona*

Major Miler Zatezalo: *Puštanje u rad motora sa unutrašnjim sagorevanjem u zimskim uslovima*

Kapetan Lazar Bodražić, dipl. inž.: *Kvalitet*

Pored ovoga, *Vojnotehnički glasnik* u ovom broju donosi i druge interesantne priloge iz oblasti tehnike, kao i rubrike „Naučne i tehničke novosti i zanimljivosti iz inostranih časopisa“ i „Bibliografija“.

VOJNOTEHNIČKI GLASNIK br. 12/67.

Pukovnik Rudi Kraina: *Stepeni i vidovi održavanja i remonta tehničkih sredstava u JNA*

Vodnik I kl. Miroljub Tešić: *Regeneracija rezervnih delova*

Kapetan Dragoljub Pavlović, dipl. hemičar: *Koncentracija vodonikovih jona u vodi i vodenim rastvorima prema pH vrednostima*

Potpukovnik Branko Stipčić: *O snabdevanju rezervnim delovima u ratu*

N. M.: *Brodске kratkotalasne antene*

Zastavnik Svetomir Blagojević: *Otklanjanje neispravnosti na TV prijemnicima*

Potpukovnik Stojan Anastasijević: *Pouzdanost rada elektronskih uređaja*

Pored ovoga, *Vojnotehnički glasnik* u ovom broju donosi i druge interesantne priloge iz oblasti tehnike, kao i rubrike „Tehnička unapređenja“, „Naučne i tehničke novosti i zanimljivosti iz inostranih časopisa“.

VOJNOEKONOMSKI PREGLED br. 9/67.

Albreht Roman, član Izvršnog komiteta CK SKJ: *Oktobarska revolucija i putevi radničkog upravljanja*

Pukovnik Stanko Vuković, dipl. ekonomista: *O primeni principa ekonomike u intendantskoj službi*

Pukovnik Rudolf Baungertel: *Intendantska služba u uslovima mehanizacije i automatizacije*

General-potpukovnik Ivan Mišković: *Sanitetsko obezbeđenje ranjenika i bolesnika tokom NOR-a u Slavoniji*

Pukovnik u penz. dr Jaša Romano: *Uloga intendantske službe u kontroli namirnica životinjskog porekla u toku NOR-a*

Pored ovoga, *Vojnoekonomski pregled* u ovom broju donosi i rubrike „Povodom dvadesetogodišnjice Intendantske vojne akademije“, „Pitanja iz prakse“, „Prikazi iz inostranih vojnih časopisa i drugih publikacija“ i „Bibliografija“.

NEKI PROBLEMI KOMANDOVANJA I ORGANIZOVANJA PROTIVNUKLEARNE ODBRANE

Autor u ovom članku¹ želi da istakne značaj protivnuklearne odbrane (PNO) danas, kada gotovo svi zastupaju gledište da će eventualni rat biti totalan i uz upotrebu nuklearnih sredstava, i da će podjednako pogoditi i front i pozadinu. S gledišta male zemlje (konkretno Švajcarske), koja ne raspolaže nuklearnim oružjem, on je dobro uočio da je u raspoloživoj literaturi i vojnim pravilima mnogo detaljnije obrađena upotreba nuklearnog oružja (na taktičkom i operativnom nivou), nego protivnuklearna odbrana. Po autorovom mišljenju, organizacioni i komandno-tehničkih problema PNO prepušteni su specijalistima, umesto da se njima u prvom redu bave komandanti i operativni delovi komandi. On to slikovito ističe i time što predlaže da se poznata izreka „Rat je isuviše ozbiljna stvar da bi se mogla prepustiti generalima” preinači tako da glasi „Protivnuklearna odbrana je isuviše ozbiljna stvar da bi se mogla prepustiti specijalistima”.

Fizionomija budućeg rata. Pre nego što pređe na konkretnije izlaganje navedenih problema PNO, autor smatra za celishodno da podseti, iako je o tome već dosta pisano i govoreno, na verovatnu fizionomiju eventualnog rata. Tek na osnovu „slike rata”, o kojoj sva gledišta nisu usaglašena, mogu se izložiti određena shvatanja PNO. U članku autor polazi od nekoliko postavki, koje mu služe kao „radna hipoteza”.

a) Eventualni rat biće totalniji od drugog svetskog rata. Ratna dejstva obuhvatiće ubrzo čitavu zemlju ili barem njen najveći deo i u njima će biti potpuno angažovani i trupe i stanovništvo. Celokupno stanje stanovništva uticaće neposredno na jedinice, a njihova delatnost opet neposredno će se odražavati na stanovništvo. Prema tome, nameće se potreba za jasnim regulisanjem nadležnosti u komandovanju.

b) Pre nego što zemlja (autor misli na Švajcarsku — prim. M. Jov.) bude uvučena ili stupi u rat, ona može biti zahvaćena sekundarnim dejstvom već otpočetih ratnih operacija u drugim oblastima. Njime bi bila ugrožena sva živa bića. Pri tome postoji materijalna i psihološka komponenta.

c) Ako zemlja bude uvučena u aktivna ratna dejstva, verovatno je da će to biti koalicioni rat, tj. ratna dejstva neće biti uperena isklju-

¹ Oberst W. Tobler: *Führungs-und Organisationsprobleme der Atomabwehr*, „Allgemeine Schweizerische Militärzeitschrift”, Švajcarska, br. 4/1967. god.

đivo protiv Švajcarske. Treba računati na to da će se glavne operacije odvijati na tuđim teritorijama, što znači da neprijatelj neće usmeriti glavne snage na Švajcarsku, ali isto tako da ona neće moći da računa na brzu i masovnu pomoć saveznika. Štaviše, koalicija će nametnuti i izvesne obaveze koje neće biti u skladu sa kratkoročnim interesima Švajcarske, ali će se ipak morati lojalno ispuniti.

d) Po otpočinjanju ratnih dejstava treba razlikovati zone u kojima su mogućni pokreti vojnih jedinica i one u kojima nisu. Neprijatelj će „uobličiti“ ove zone saglasno svom planu operacija, ali one, normalno, neće u svemu biti onakve kako ih je on planirao — naime, treba uzeti u obzir promašaje i greške u proračunu nuklearnih udara. U prohodnim zonama prioritet će imati problemi borbenog dejstva, tj. taktika a u neprohodnim problemima zaštite, spasavanja i evakuacije, tj. tehnika.

e) Neprijatelj će u prohodnim zonama težiti brzom toku operacija, pa će u tom cilju upotrebiti sva pogodna sredstva, uključujući i vertikalni obuhvat taktičkog i operativnog značaja. Svakako se mora računati sa brzim razvojem dejstava i nepreglednošću situacije. To će zahtevati elastičnost i jake rezerve, što znači primat prelazi sa planiranja na rukovođenje. Uspeh, po mišljenju autora, ne obezbeđuje „najpotpunija“ zapovest već dobro rukovođenje dejstvima po vremenu i prostoru. Takođe treba imati u vidu i „isprepletenost jedinica“, tj. neće biti linearnih položaja, već borbene zone u kojima će vlastite i neprijateljeve snage biti izmešane. Čak će se i težiti toj „isprepletenosti“, jer će se time znatno, ali ne i potpuno, smanjiti mogućnost neprijateljevog nuklearnog dejstva.

Na osnovu ovakve „slike rata“, koja mu služi kao polazna baza, autor prelazi na izlaganje mera PNO koje bi trebalo preduzeti.

PREGLED MERA

Autor naglašava da se ovde neće baviti taktikom, već pitanjima rukovođenja i organizacije, odnosno merama koje bi trebalo preduzeti. On ove mere deli najpre na one koje treba preduzeti pre nuklearnog udara i one pošto je on izvršen, a zatim ih raščlanjava ovako:

Mere pre nuklearnog udara

Mere posle nuklearnog udara

Osnovne mere	Pripreme za organizovanje rada posle udara	Mere koje se preduzimaju automatski	Usmerene mere
--------------	--	-------------------------------------	---------------

a) Osnovne mere

Provera rasporeda (borbenog poretka) jedinice u smislu PNO je stalni zadatak načelnika ABHO. On mora da vodi računa o stanju u pogledu uzbunjivanja i mogućnostima zaklanjanja, kao i o moguć-

nostima neprijatelja. Na osnovu radne procene, on izrađuje potrebne proračune i izveštava komandanta o tome. Autor navodi mišljenja po kojima je ova provera, tj. sistematska kontrola vlastitog rada nepotrebna, jer se još pri donošenju odluke vodilo računa o nuklearnoj opasnosti. Međutim, praksa govori suprotno. Zato pri proveru rasporeda treba prvo prokontrolisati da li je svakoj jedinici dodeljeno dovoljno prostora, jer od toga zavisi obim gubitaka. Zatim prokontrolisati da li je raspored jedinice u dodeljenom prostoru takav da isključuje mogućnost da jednim nuklearnim udarom bude uništeno više ciljeva iste važnosti.

Obezbeđenje potrebnih zaklona. Autor je mišljenja da iako se nuklearno oružje naziva apsolutnim (što može da važi jedino u odnosu na nultu tačku), postoji mogućnost da se udar preživi. Vrednost skloništa van nulte tačke je velika, odnosno šansa da se preživi udar veća je 2—4 puta za ljudstvo u skloništu od šanse onog van njega. Važno je da sve jedinice imaju dovoljno skloništa i, što je takođe značajno, da koriste raspoloživa skloništa. Međutim, pošto jedinice u skloništim nisu momentalno spremne za borbu, moraju se osigurati. Autor ističe da jedino ovi osiguravajući delovi treba da dočekaju nuklearni udar van skloništa.

Za jedinice u borbenom dodiru sa neprijateljem problem zaklanjanja se ne postavlja, jer neprijatelj tada ne može da upotrebi nuklearno oružje.

Izrada potrebnih skloništa je posao koji zahteva dosta rada, jer treba imati mnogo skloništa. Kao što su do danas postojali termini „položaji i rezervni položaji”, tako ubuduće treba da postoje „skloništa i rezervna skloništa” i to za čitave združene jedinice. Autor smatra da je izrada velikog broja skloništa potrebna da bi postojala mogućnost izbora, a to će doprineti i obmanjivanju neprijatelja. Moraće se pripremati planovi izrade skloništa, na osnovu zamisli i plana borbenih dejstava.

Izrada skloništa predstavljaće veoma obiman zadatak. Jedan od načina koji može olakšati njegovo izvršavanje jeste korišćenje podruma u manjim naseljima i zaseocima. Autor ovo potkrepljuje i podacima izviđanja izvršenih u nekoliko sela centralne Švajcarske. Pri tome su rekognoscirani svi podrumi, proverena mogućnost upotrebe i potrebno vreme za njihovo podešavanje.

Iako su dobijeni podaci malog obima da bi se mogli izvlačiti dalekosežniji zaključci, autor smatra da su mogućnosti adaptiranja ovih podruma znatne.

Stepeni uzbunjivanja i zaklanjanja. U švajcarskoj vojsci postoje dva stepena pripravnosti PNO. Prvi je „nuklearna opomena”, što znači da sledećih nekoliko časova treba računati na nuklearni udar. Drugi stepen je „nuklearna uzbuna”, koji se daje kad neposredno predstoji nuklearni udar. U pravilima je izneto samo šta u tim slučajevima treba da učini svaki pojedinac. Autor u ovome i vidi problem, jer nuklearni udar nije upravljen na pojedinog vojnika, već na čitave jedinice. I same okolnosti biće veoma različite. Postavlja se pitanje da li su ova dva termina za uzbunjivanje dovoljna, jer označavaju samo njegov stepen. Nuklearna opomena i uzbuna ne bi se smele dava-

ti šematski, već prema situaciji. To zahteva dobru mrežu veza, kao i vođenje računa o zabrani radio-saobraćaja. Međutim, glavni problem uzbunjivanja jedinica i promenu njegovog stepena treba, po mišljenju autora, da rešava obaveštajna služba. Ona mora da prikupi podatke komandantu za pravovremeno davanje stepena uzbunjivanja. Teškoće su ogromne, pa pojedini obaveštajni oficiri od toga zaziru. Autor je ovde kategoričan i naglašava da se ovaj problem mora rešiti, a ne naprosto zaobilaziti. On smatra da obaveštajna služba jedne divizije mora biti u stanju da komandantu najavi jedan čas ranije verovatnu upotrebu nuklearnog oružja u zoni divizije od strane neprijatelja. Ako ona to ne može, onda je potpuno zatajila. Međutim, iako bi se moglo očekivati da autor pruži bar najopštije ideje kako obaveštajna služba treba ovo da postigne, on se zadovoljava samo rečenicom „da je za ove svrhe potreban poseban način pribavljanja podataka“.

Provociranje udara u prazno. Imajući u vidu poznate osobine nuklearnog oružja, autor smatra da postoji samo jedan siguran put da jedinica nadživi nuklearni udar — jednostavno ne biti tamo gde neprijatelj veruje da smo. Pri tome i ovde zaključuje da je to velikim delom zadatak obaveštajne i kontraobaveštajne službe jedinice.

Prema tome trebalo bi:

da kratko vreme pre udara ugrožene jedinice pređu na rezervne položaje ili u rezervna skloništa, tako da udar ode u prazno, ili

da se manevrovanjem, u svrhu obmanjivanja, isprovocira neprijatelj da nuklearni udar upravi na neposednuti prostor.

Ovo će biti ostvarljivo samo ako se raspolaže većim brojem osnovnih i rezervnih položaja i skloništa.

Pripreme u komandnoj strukturi. Autor smatra da nuklearne sile imaju sledeću skalu ciljeva (po njihovoj važnosti):

1) neprijateljeva nuklearna oružja na vatrenim položajima i u očekujućim rejonima;

2) komandna mesta viših jedinica;

3) operativne rezerve (oklopne), itd.

Nuklearni udar na vatrene položaje nuklearnih sredstava vrši se odmah čim obaveštajna služba potvrdi njihovo postojanje — tu se ne sme propustiti dragoceno vreme.

U pogledu komandnih mesta stvari stoje drugačije. Na njim se ne vrši udar čim budu otkrivena. Neprijatelj će ih držati „na oku“ i izvršiti udar tek u momentu kada njihovo uništenje može da izazove najveću dezorganizaciju.

Iz ovoga autor izvlači nekoliko zaključaka:

Neprijatelj ne bi smeo da zna gde su važnija KM. To, međutim, nije jednostavna stvar jer se KM većih jedinica teško mogu maskirati, a ne treba potceniti ni mogućnosti elektronskog izviđanja. Najbolje je rejon KM menjati, ali ne po nekom ustaljenom ritmu.

Problem kako da se raspored KM sačuva u tajnosti može se ublažiti smanjenjem samih komandi na najnužniju meru pri čemu treba

imati u vidu da svi delovi komande nisu komandantu neophodni neprekidno, te se mogu razmestiti rastresitije.

Po pravilu, u divizijama i korpusima postoji KM I i KM II — u slučaju uništenja jednog, počinje da funkcioniše drugi KM. Međutim, mogućnosti zamenjivanja su veće. Tako, na primer, za preuzimanje komande dolaze još u obzir i KM potčinjenih brigada, divizijske artiljerije i jedinica u rezervi. Kad se utvrdi koja KM mogu preuzeti komandu u slučaju uništenja KM I i II, onda i vezu treba organizovati kako ne bi došlo do prekida u komandovanju.

b) Pripreme za organizovanje rada posle udara

Ovde autor iznosi prilično interesantan, mada ne i potpuno nepoznat, predlog za obezbeđenje komandovanja i u najtežim mogućim situacijama. Naime, u izvesnim slučajevima, i pored najbolje i najpromišljenije organizacije KM, mogu u toku borbenih dejstava nastati i situacije u kojima će biti neophodna reorganizacija komandovanja, kao i „uključivanje” jedne posebne vanredne komandne instance. Ove vanredne komande bi se unapred pripremale i obučavale, a stupale bi u dejstvo (na licu mesta) u slučaju kada neprijateljevi nuklearni udari izazovu izuzetno teške posledice i potpuno dezorganizuju komandovanje. Ova ideja je ponikla pre nekoliko godina kada su na vežbama za ovakav slučaj počeli da se stvaraju „kontrolni štabovi” u okviru divizije (kasnije nazvani „vanredna komanda”).

Autor smatra da vanredne komande imaju sledeću namenu i zadatke:

a) One „inventarišu”, tj. na licu mesta stiču bolji uvid u stvarnu situaciju. Ni u nuklearnom ratu se sva aktivnost ne odvija po skloništimama, odnosno i ovde važi načelo da „starešina ima onakve podatke kakve je i zaslužio, tj. on će raspolagati onim podacima za koje se sam potrudio”. Autor dalje ističe da će biti izgubljen starešina koji u svojoj „rupi” čeka da mu se raportira o novonastaloj situaciji.

b) Preduzimaju prve mere čim steknu uvid u nastalo stanje (za to treba imati i sredstava, o čemu će biti govora kasnije). Autor pri ovome razlikuje dva (osnovna) slučaja. Prvi, ako je došlo do znatne radioaktivne kontaminacije (ili su upotrebljeni dugotrajni BOt), prve mere biće mere spasavanja. U tom slučaju neprijatelj nema nameru da odmah posedne takvo zemljište, te „taktika” može da se stavi u drugi plan. Drugi slučaj, ako nije došlo do znatnije kontaminacije, treba računati sa skorom pojavom neprijatelja i tada prve preduzete mere treba da budu taktičkog (borbenog) karaktera.

c) Preuzimaju rukovođenje na licu mesta. Autor smatra da ovaj zadatak ne treba da bude vremenski ograničen, već da traje sve dok pretpostavljena komanda ne preduzme reorganizaciju komandovanja.

U članku se dalje iznosi da o ovim zadacima može biti različitih mišljenja, kao i o detaljima onoga što se može dogoditi. Međutim, svakako da ono što će se desiti neće biti ni jednostavno, ni dobro, ni na osnovu „pravila”. Zato vanredna komanda mora biti dorasla za sve eventualne situacije. Prema autorovom mišljenju, ona treba da bude sledećeg sastava: komandant, oficir i vojnici ABHO, inženjerski delovi sa sredstvima za raščišćavanje, sanitetsko osoblje, delovi za vezu, vojnosaoobraćajna policija, grupa za obezbeđenje, potrebna transportna sredstva (delom mehanizovana, delom helikopteri).

Kao što se iz predloženog sastava vidi, „vanredna komanda”, u stvari, nije komanda već jedinica posebnog sastava za vanredne slučajeve, tj. za angažovanje u slučaju masovnih nuklearnih udara.

Za razliku od dosadašnje prakse na vežbama, kada se vanredna komanda formirala od ljudstva sa KM I i II, pretežno sastojala od oficira, autor predlaže da ona bude stalne formacije. U okviru korpusa trebalo bi da postoji vanredna komanda jačine bataljona a u svakoj divizioniji jačine čete. Za komandante bi se određivali iskusni trupni komandanti sa ispunjenim komandnim stažom (komandanti pukova). Naravno, postavlja se pitanje odakle uzeti ljudstvo za nju. Autor smatra da bi u korpusu u tu svrhu mogao da se iskoristi bataljon saobraćajne policije koji do početka borbenih dejstava ima veoma obimne poslove. On i u toku borbe ima izvesne manje zadatke koji se već donekle poklapaju, a i dopunjavaju, sa izloženim zadacima vanredne komande. U njegovom preformiranju u vanrednu komandu autor i vidi pravu budućnost za ove jedinice — da budu dragoceno sredstvo za rukovođenje i u nuklearnim fazama borbe. Druga mogućnost je da se vanredne komande formiraju od jedinica PAZ-a (u Švajcarskom korpusu postoji 19 četa PAZ-a) koje već imaju izvesne slične zadatke.

Raspolaganje rezervama. Kao drugu pripremnu meru autor smatra držanje dovoljno rezervi kako bi se i posle nuklearnog udara imala sloboda dejstva i mogućnost celishodne akcije. Pri tome napominje da, pored uobičajene rezerve, treba imati i vatrenu rezervu, neku vrstu „nemog” divizionija — koji ne bi smeo da otvara vatru sve dok ne dođe do „križe”, kako bi tada mogao što uspešnije da dejstvuje. Naravno da to protivureči načelu da na neprijatelja treba od početka otvoriti što jaču vatru; no, ovde se mora imati u vidu — napominje autor — da jedinice švajcarske vojske i inače nemaju dovoljno sredstava za vatrenu podršku. Zato će to za komandanta uvek biti jedna od težih odluka koja može da ima dalekosežnih posledica.

Isto tako potrebno je imati izvesnu rezervu u komandnom kadru, tehničkim i transportnim jedinicama, sanitetskim i snabdevačkim sredstvima. Prirodno je da postojanje vanredne komande ublažuje i ograničava problem obrazovanja navedenih rezervi.

Direktivno rukovođenje i prenošenje nadležnosti. U ovom delu autor načinje interesantnu materiju — kako u osnovi rukovoditi jedinicama. On je mišljenja da proučavanje anglo-američkog i centralnoevropskog načina komandovanja (rukovođenja) pokazuje jednu frapantnu razliku. Preko Okeana preovlađuje „plani-

rana operacija", sa tačno propisanim načinom izvršenja zadatka (uticaj industrijskog planiranja). U centralnoj Evropi dominira „davanje zadatka“, pri čemu se potčinjenima ostavlja više slobode i prostora pri njegovom izvršenju. Prvi način rukovođenja može biti brzo prevaziđen razvojem situacije, a drugi ostaje duže u važnosti. Imajući u vidu „sliku rata“, izloženu na početku članka, autor smatra da je drugi način rukovođenja, svakako, bolji.

Pošto se mora računati sa povremenom nemogućnošću predavanja naređenja i održavanja veze, potrebno je da se, u okviru plana borbe, na potčinjene prenesu izvesne nadležnosti — na primer, upotreba rezervi, ostvarenje nekog plana vatre, povlačenje bataljona na drugi položaj i sl. Isto tako i komandantima vanrednih komandi treba propisati nadležnost.

Za prenošenje nadležnosti formalno je dovoljna i tač. 2 zapovesti u kojoj se izlaže zamisao dejstva. Ipak, autor smatra da na nivou korpusa i divizije treba izdati i „Uputstvo (direktivnu) za izvođenje borbenih dejstava“.

Pregled mera. Ovde autor izlaže misao da bi, slično kao i za mobilizaciju, trebalo napraviti „pregled poslova“ (mera) koje treba obaviti u slučaju kritičnih situacija (misli se na situaciju posle neprijateljskog nuklearnog udara). U ovom „pregledu mera“ trebalo bi obuhvatiti čitav problem osmatranja i javljanja, uzbunjivanja i detekcije na svim nivoima.

Formiranje specijalnih grupa. U okviru priprema za slučaj krajnje kritičan (posle nuklearnog udara), autor predviđa i formiranje specijalnih grupa (timova) u jedinicama koje nisu potpuno angažovane u borbi. On navodi da će ovo izlaganje zasnovati na rešenjima koja su prihvaćena u američkoj vojsci.

Obično se formira više specijalnih grupa.

1. Po jedno „teško pomoćno odeljenje“, sa zadatkom pružanja prve pomoći, organizuju inženjerski i pozadinski bataljon, i to po pravilu, van okvira svoje jedinice.

Sastav: 1 oficir i najmanje 12 vojnika, čiji je deo obučen u sanitetskim poslovima; buldozer, razne druge mašine, plamenosekači; motorna vozila; sanitetski materijal.

2. Po jedno „lako odeljenje za pružanje pomoći“ obrazuju sve taktičke jedinice radi pružanja prve pomoći i to, po pravilu, unutar svoje jedinice.

Sastav: 1 podoficir, 6 vojnika (čiji je deo obučen u sanitetskim poslovima), motorna vozila, šančani alat i sanitetski materijal.

3. Po jedno „odeljenje radne snage“ obrazuju puk za snabdevanje i administrativna četa, radi pružanja pomoći u nestručnoj radnoj snazi, na primer, „teškom odeljenju“.

Sastav: 1 oficir i 20 vojnika, motorna vozila, šančani alat i sanitetski materijal.

4. Po jedno „dekontaminaciono odeljenje“ obrazuje se u svakoj taktičkoj jedinici radi prvih mera dekontaminacije i spasavanja unutar svoje jedinice.

U opremu ovog odeljenja spadaju maske i zaštitna odela, materijal za dekontaminaciju, pribor za detekciju, instrumenti za merenje zračenja, šančani alat i sanitetski materijal.

5. Tri „sanitetska odeljenja“ formira sanitetski bataljon — vreme gotovosti 30 minuta. Napomena: pružanje dopunske sanitetske pomoći ranije navedenim „odeljenjima“.

Sastav: 1 sanitetski oficir, 4 bolničara, 4 pomoćnika bolničara, 4 nosača sa nosilima, 1 motorno vozilo sa radio-stanicom za vezu sa sanitetskim radio-centrom, 5 ambulantnih vozila sa vozačima i bolničarima, sanitetski i dekontaminacioni materijal.

c) Mere koje se preduzimaju automatski posle nuklearnog udara

Ove mere su taktičkog i tehničkog karaktera, a njihov broj ne sme biti veliki.

Taktičke mere obuhvataju:

Izvršavanje plana vatre u celini, odnosno dela koji se odnosi na zahvaćeni rejon; autor smatra da vatra predstavlja „najbržu“ rezervu, pogodnu da zatvori brešu stvorenu nuklearnim udarom; otvaranje vatre može se i usloviti, na primer, da otpočne 30 minuta posle nuklearne eksplozije i da traje dok se ponovo ne uspostavi veza sa centrom za upravljanje vatrom;

prenos vatre artiljerijskih jedinica koja je bila predviđena na rejone nezahvaćene udarom;

pominje rezerve, eventualno posedanje pregradnih položaja, povlačenje jedinica na druge položaje;

angažovanje avijacije radi zatvaranja breša ili zadržavanja neprijatelja.

Tehničke mere se preduzimaju radi uspostavljanja veze, sanitetskog obezbeđenja i snabdevanja. Ovo će doprineti sređivanju situacije i suprotstavljanju pojavama panike. Treba što pre steći uvid u situaciju da bi preživle komandne instance mogle aktivno da deluju.

d) Usmerene mere posle nuklearnog udara

Autor najpre naglašava da automatski preduzete mere treba što pre da budu zamenjene svesno preduzetim merama. Prvo su potrebne odluke, a zatim odgovarajuća naređenja.

U prvom redu treba nastaviti sa sticanjem uvida u situaciju u celini i koordinirati program detekcije. Za ovo je odgovoran ABH-officir. Takođe treba održavati tesnu vezu sa obaveštajnom službom. U skladu sa zamisli dejstva, potrebno je isto tako preduzeti niz mera

taktičke prirode, što će zavisići od postojanja slobodnih rezervi. Autor upozorava na potrebu poklanjanja posebne pažnje planu rušenja. On ističe da tu mogu da nastanu velike promene: u ovlašćenjima za rušenje, u izdavanju naređenja za rušenje svih objekata na određenom prostoru, u ukidanju ranijih zabrana za rušenje i sl.

Neke mere imaju snabdevačko-tehnički karakter. Nameću se promene i u organizaciji saniteta. Potrebne su odluke o evakuaciji ozračenih reiona, dok snabdevanje treba ponovo organizovati, kao i odrediti nove puteve dotura. Naročita pažnja mora se pokloniti dopunskim potrebama zbog kontaminacije. Policiji treba dati nove zadatke i obezbediti najstrožu kontrolu saobraćaja kako bi se sprečilo nedisciplinovano napušćanje dotadašnjih reiona i pojava panike.

Autor završava članak mišljenjem da zemlja (Švajcarska — prim. M. Jov.) treba da orijentiše svoje pripreme za nuklearni i totalni rat, kao i da se one moraju kretati u granicama realnog i mogućnog.

M. JOV.

NAPADNA I ODBRAMBENA DEJSTVA OKLOPNIH ZDRUŽENIH JEDINICA

— NEKA ITALIJANSKA RAZMATRANJA* —

Autor članka koji obrađuje napad oklopnih združenih jedinica u uslovima široke primene nuklearnih sredstava¹ najpre ističe da ovo pitanje do danas nije bilo dovoljno tretirano u vojnoj publicistici i da svoja razmatranja zasniva na osnovnim postavkama savremene vojne doktrine: nuklearnoj vatri, prostoru i prirodnim uslovima, od kojih uglavnom i zavisi pojačana upotreba oklopnih združenih jedinica u prvom borbenom ešelonu. Autor drugog članka² razmatra mesto i ulogu oklopne divizije u manevru za zaustavljanje uz primenu postupaka pokretne odbrane, kao i rad komandanata divizije na organizovanju odbrane, navodeći da upotreba oklopne divizije baš u prvoj odbrambenoj liniji predstavlja novinu, pošto je ona po svojim karakteristikama, velikoj pokretljivosti i sposobnosti za manevar, u stanju da ostvari potrebnu dubinu odbrane, njenu elastičnost i osposobi je za izvođenje protivdejstava — što sve predstavlja osnove savremenog shvatanja odbrane.

U napomenama Uredništva italijanskog časopisa naglašava se da napisi predstavljaju koristan prilog analizi osnovnih vidova savremenih borbenih dejstava — napada i odbrane, te se objavljuju kao „slobodno iznošenje mišljenja autora”.

NAPADNA DEJSTVA

U aktivnim nuklearnim uslovima i protiv branioca koji je organizovao snažnu odbranu na dva ili više pojaseva po dubini napad se, po mišljenju autora, mora izvoditi združenim oklopnim jedinicama. U tak-

* U časopisu „Vojno delo” br. 2/1967. objavljen je članak (rađen na osnovu tri izvorna članka iz italijanskog vojnog časopisa „Rivista militare” za 1966. god.) o novinama u upotrebi oklopne i pešadijske divizije italijanske armije. Ovaj prikaz je rađen na osnovu dva članka iz istog časopisa za ovu godinu (br. 3 i 5/1967) i predstavlja dalju analizu doktrinarnih postavki o upotrebi oklopnih združenih jedinica; on ujedno obuhvata neka nova razmatranja i mišljenja koje je praksa u međuvremenu pokazala.

¹ Ten. Colonelo Mario Zini: Le grandi unità corazzate nella battaglia offensiva in ambiente nucleare di larga disponibilità, „Rivista militare” Italija, maj 1967.

² Generale Michele Chillemi: La divisione corazzata in la schiera nella manovra di arresto condotta con il procedimento della difesa mobile: attività concettuale e organizzativa del comandante della divisione, „Rivista militare”, mart 1967.

voj situaciji može izgledati neizbežno da se napad izvodi oklopnim združenim jedinicama u okviru jedinica prvog ešelona. Međutim, smatra se da su upravo oklopne združene jedinice, od svih konvencionalnih kopnenih sastava, najpodesnije sredstvo za izvođenje napada koji se oslanja na snažnu podršku nuklearne vatre.

Cilj svake odbrane je da zaustavi napadača na prvom odbrambenom pojasu, razbije ga i ne dozvoli mu dalje prodiranje u dubinu. Da ne bi došao u situaciju da izgubi glavni snagu, branilac se neće statički braniti već će manevrovati po dubini kako bi obezbedio postepeno povlačenje glavnine i iscrpljivanje napadača koji prodire kroz dubinu odbrane. Takve postupke branioca treba očekivati i na sledećim pojasevima odbrane, kao i to da će preduzimati protivdejstva snagama drugog ešelona u slučajevima kada napadačeve oklopne jedinice neočekivano zastanu; takvi protivnapadi mogu biti preuranjeni, što može imati krupnih posledica po branioca. Isto tako, postoji mogućnost da branilac — kada su napadačeve oklopne snage ostvarile neočekivani prodor u dubinu njegove odbrane — bude prisiljen da preduzme protivnapad, čime će poremetiti svoj planirani manevar postepenog povlačenja. Prema tome, napad oklopnih združenih jedinica (po svojoj vatrenoj snazi i brzini pokreta) predstavlja snažnu „pesnicu“ koja može ne samo da iznenadi branioca, već i da ga za kratko vreme prisili na povlačenje, onemogućavajući mu preduzimanje svih planiranih protivmera.

Jedan od osnovnih uslova za uspešan napad jeste slamanje protivničke odbrane i što brži i dublji prodor u prvi odbrambeni pojas — kako bi se obezbedio dovoljan manevarski prostor za dalje uspešno izvođenje napada. Po mišljenju autora, slamanje odbrane mora se ostvariti uz pomoć bar jedne nuklearne breše na pravcu napada glavnih snaga. Breša se može ostvariti neposredno pre početka napada ili u toku njegovog izvođenja. Ovaj drugi postupak nudi bolje uslove za uspeh i treba ga primeniti kada napadač dobro poznaje raspored branioca i teži da ga iznenadi. To će prisiliti branioca da svoje rezerve pomeri van zahvata breše, što će olakšati prodor napadačevih oklopnih jedinica kroz nju. Posebno će branilac biti iznenađen kada napadač izvrši nuklearni udar i na pomoćnom pravcu.

Za blagovremeno korišćenje efekata nuklearnih udara i nastale breše u braničevom borbenom poretku, kao i za razvijanje napada na pravcu glavnog udara, najpodesnije sredstvo su združene oklopne jedinice upotrebljene u prvom borbenom ešelonu, bez obzira na oblik manevra i postupke koje branilac primenjuje.

Združene oklopne jedinice su u stanju da u toku jedne celovite borbene radnje izvrše zadatak do kraja. Postojeća pravila predviđaju da „oklopne ili mehanizovane združene jedinice raspolažu jednakim brojem sredstava sposobnih da obezbede snagu udara i intenzitet napada pri likom korišćenja efekata nuklearnih udara“. Međutim, autor napominje da to nije baš susvim tako; naime, da bi, mehanizovana združena jedinica mogla da se upotrebi za dejstva opkoljavanja i čišćenja, tj. da bi bila u stanju da izvršava zadatke oklopne združene jedinice, ona mora biti ojačana odgovarajućim oklopnim sredstvima.

Razlika u sastavu mehanizovane i oklopne divizije nije velika. Oklopna divizija ima u svom sastavu pet, a mehanizovana četiri tenkovska bataljona, što znači da ima samo za 1/5 tenkova manje od oklopne divizije. Ta razlika je neosetna i o njoj ne bi trebalo voditi računa kada mehanizovana divizija izvodi napad u normalnim uslovima — na odbranu organizovanu na brzinu. Međutim, ako izvodi napad na solidno organizovanu odbranu i u slučaju kada branilac raspolaže nuklearnim sredstvima, mehanizovana divizija se, pogotovu za takve zadatke (dejstva opkoljavanja i čišćenja u dubini braniočevog rasporeda), obavezno ojačava oklopnim sredstvima. Ako se napad odvija na zemljištu skućenom i ograničenom u pogledu prohodnosti, sa jednom ili više napadnih grupa obrazovanih od združenih mehanizovanih jedinica koje za tu svrhu nisu ojačane, a oklopna divizija se zadržava u drugom ešelonu za upotrebu protiv braniočevih protivudara, mehanizovana divizija ne samo što neće izvršiti zadatak, već će na važnim pravcima biti ugrožena braniočevim nuklearnim udarima, što može dovesti do neuspeha napada.

Združeni pešadijski sastavi upotrebljavaju se samo u izuzetnim prilikama kao snaga za glavni udar na prvi odbrambeni pojas, odnosno kada se ne raspolaže u dovoljnoj meri nuklearnim sredstvima i združenim oklopnim jedinicama, tj. kada oklopne jedinice nisu u stanju da iskoriste efekat sopstvenog nuklearnog udara. Čak i u povoljnim uslovima — prohodnosti zemljišta, mogućnosti brze koncentracije za napad, postizanja potrebne rastresitosti, postojanja breša i sl. — združeni pešadijski sastavi, ukoliko nisu dovoljno mehanizovani, neće biti u stanju da za kratko vreme postignu uspeh i odole protivdejstvima branioca. Zato, ako se i upotrebe, obavezno treba da prethodno oforme jednu oklopnu grupu i upotrebe je u prvom ili drugom ešelonu, zavisno od konkretne situacije na bojištu.

Ako oklopne jedinice suviše razvuku svoje tenkove ili ih neravnomerno rasporede u borbenom poretku između prvog oklopnog ešelona i sledećeg kojeg obrazuje mehanizovana pešadija, neće se postići odgovarajući uspeh kao kada ona predstavlja glavnu snagu napada. Do slične situacije će doći i kada se grupisanje tenkova vrši za potrebe drugog napadnog ešelona, jer će oni uvek zakasnuti da stupe u dejstvo i zadrže protivnapad branioca na prvi motorizovani ešelon. Autor ističe da je teško ostvariti potrebe koje zahteva proboj i širenje uspeha kroz dubinu odbrane. Međutim, danas se sve više nameće činjenica da je u uslovima široke primene nuklearnih sredstava, i na odgovarajućem manevarskom zemljištu, preko potrebno da upravo oklopne združene jedinice, tim pre što danas pešadijska divizija u odbrani predstavlja snažnu jedinicu, sačinjavaju prvi napadni ešelon.

Širenjem uspeha po dubini odbrane treba nastojati da se zatvore svi pravci kojima će se braniočeve snage izvlačiti (kako delovi koje još nije aktivirao, tako i oni koji su rešeni da se probiju iz okruženja). On će svakako i dalje pružati otpor, menevrujući u povlačenju između prvog i drugog odbrambenog pojasa. Ako napadačeva dejstva u takvoj situaciji zavise od tempa kojim se branilac povlači, napadač će — bar u taktičkim okvirima — izgubiti inicijativu. U tom slučaju, čak i kada krajnji ishod napada nije u pitanju, nestaje i mogućnost uništenja protivnika

snagama predviđenim za konkretan borbeni zadatak, pa se tada to pitanje mora rešavati u domenu viših, strategijskih okvira, i bitke u celini.

Autor dalje naglašava da je pitanje prodora u dubinu odbrane vrlo interesantno. Ono se, načelno, uvek ostvaruje usklađenim dejstvima oklopnih združenih jedinica i vazdušnodesantnih ili pomorskodesantnih snaga. Međutim, u uslovima široke primene nuklearnih sredstava neće uvek biti moguće da proboju oklopnih združenih jedinica u dubini odbrane prethode dejstva ovih desantnih snaga, pošto je i branilac u stanju da svojim nuklearnim sredstvima interveniše po rejonima desanata (jer ih lako može otkriti). Rešenje ovog problema jeste da se glavni udar izvrši oklopnim združenim jedinicama. Ako se početna faza napada uspešno odvija, najverovatnije je da će i prodor u dubinu odbrane biti ostvaren, pogotovu ako se odmah posle sudara sa braniočevim rezervama produži smelo sa napadom; u tom slučaju bi se i braniočev manevar od samog početka ispoljio kao pogrešan i neceľishodan.

Ne treba preći preko činjenice da napadaču nije lako da izabere najpodesniji trenutak za nastavljanje sa napadom i prodiranje kroz dubinu odbrane. Najvažnije je otkriti momenat kada branilac namerava da preduzme protivnapad i kojim snagama, kao i momenat kada napadač treba da otpočne sa opkoljavanjem braniočevih manjih ili većih delova, odnosno rasecanjem i izolovanjem pojedinih elemenata odbrane. Da bi se ovi najvažniji i istovremeno najkritičniji zadaci mogli ostvariti, treba izbegavati smenu jedinica koje su odbile braniočeve protivnapade, već ih, naprotiv, što pre i dublje ubacivati u njegov raspored. Formaciju i borbeni poredak oklopnih združenih jedinica treba načelno rešavati pre početka napada, zavisno od zadatka, a u toku dejstava ih po potrebi ojačavati korpusnim ili armijskim delovima. Važnost formiranja odgovarajućih oklopnih sastava ne ogleda se samo u snazi i broju oklopnih sredstava, već u njihovom racionalnom rasporedu, s obzirom na to što sadašnja oklopna združena jedinica — na primer oklopna divizija — može sasvim uspešno da zameni jednu ili više pešadijskih brigada prvog ešelona. Moguće su i druge varijante — da oklopna ili mehanizovana divizija u drugom ili trećem ešelonu sasvim uspešno zameni pešadijske jedinice.

U zaključku autor ističe kao najvažnije:

a) Oklopne združene jedinice predstavljaju nezamenljivo sredstvo za izvođenje svih faza napada uz najširu primenu nuklearnih udara. Kada se ne raspolaze dovoljnim oklopnim i mehanizovanim snagama (pogotovu kada se u početnoj fazi napada nisu dovoljno sagledale braniočeve snage ili on nije otkrio svoj raspored), celishodnije je ograničiti broj jedinica na glavnom pravcu napada, a u međuvremenu ostvariti snažnu koncentraciju nuklearnih udara za račun postojećih združenih oklopnih snaga (koje bi tada preuzele ulogu glavnih snaga); tako bi se postigla najveća brzina napada uz mogućnost istovremenog brzog prodora i razvijanja uspeha.

b) U fazi stvaranja zamisli i organizovanja napada, potrebno je predvideti, na dva operativna pravca ili na više njih, upotrebu oklopnih i mehanizovanih sastava koji su u stanju da po izvršenju napada nastave

sa prodoranjem kroz protivničku odbranu sve do izvršenja armijskog zadatka. Takav jedan sastav obično je jačine tenkovskog korpusa koji ima jednu oklopnu diviziju u prvom ešelonu (za napad i susret sa braniočevim rezervama drugog ešelona i prodor u dubinu odbrane) i rezervu od dve mehanizovane brigade (za podršku dejstava u dubini, što brže opkoljavanje i uništavanje braniočevih delova u dubini), kao i izvestan broj tenkovskih bataljona, diviziona samohodne artiljerije, izviđačkih četa i mehanizovanih inženjerskih (pionirskih) četa za podršku, koje bi se mogle uključiti u raspored oklopnih brigada prvog ešelona za održavanje njihove operativne sposobnosti. Treba težiti da se napad brzo odvija i da se izbegavaju zastanci i gomilanja u kritičnim zonama koje su prostorno ograničene za manevar. Ove, borbeno spremne, jedinice moraju biti opremljene tako da dejstvuju samostalno u svim fazama napada; računa se da ta njihova samostalnost, gledano vremenski, treba da traje bar 15 časova.

c) U toku pripreme i izvođenja napada, branioca treba — uz pomoć ograničene nuklearne i snažne konvencionalne vatre, kao i uz široku podršku taktičke avijacije — omesti da blagovremeno posedne položaje glavnim snagama. Da bi se kod njega stvorila neizvesnost u pogledu stvarnog pravca napadačevog glavnog udara, potrebno je vršiti kratke nuklearne udare na svim napadnim pravcima i po braniočevim rezervama, zatim snažnu, mada ne i dugu, artiljerijsku pripremu i jednovremeni napad snagama na pomoćnom pravcu (uz podršku konvencionalnih vatrenih sredstava); na taj način će se pred frontom napada glavnih snaga ostvariti nuklearna breša za što brži prodor oklopnih jedinica u dubinu odbrane. Ukoliko bi i branilac izvršio nuklearni udar, treba ga izbeći korišćenjem skloništa, a zatim što pre uspostaviti operativnu sposobnost jedinica prvog ešelona i rezerve. Starešine i komande mogu tada blagovremeno preduzimati odgovarajuće protivmere i uspešno rešavati sve nastale situacije kako bi se ubrzalo dalje nastupanje oklopnih jedinica.

ODBRAMBENA DEJSTVA

U pogledu organizacije, oklopna divizija je danas „još snažnija i pokretljivija jedinica, sposobna da na najraznovrsnijem zemljištu izvodi snažna, brza i rešavajuća dejstva u bilo kojim operativnim uslovima” (citat iz Pravila br. 720³). Polazeći od toga da u svom sastavu ima dve oklopne, jednu mehanizovanu i jednu artiljerijsku brigadu, samostalnu pozadinsku službu sa specifičnim organima i sredstvima, ona je u stanju da samostalno izviđa operativnu situaciju, da izbegava iznenađenja, da manevruje i brzo se razvija na širokom prostoru. Navedene osobine joj omogućavaju da obrazuje, zavisno od potrebe, veći broj borbenih sastava (grupa) i uspešno izvršava postavljene zadatke. Shvatanja na osnovu kojih se u savremenim borbenim uslovima daje prvenstvo³ združenim oklopnim i mehanizovanim jedinicama vode svoje poreklo, odnosno našla su svoj izraz i potvrdu, ističe autor, koliko u dostignućima nuklearnih

³ Pravilo br. 720 za upotrebu italijanske oklopne divizije. — Prim. A. R.

vatrenih sredstava — koja su iz osnova izmenila koncepciju organizovanja odbrane, toliko i u već istaknutim karakteristikama oklopnih jedinica — njihovoj pokretljivosti i snažnoj vatrenoj moći.

Oklopna divizija je u stanju da na najbolji način iskoristi sve faktore odbrane, posebno zemljište, prepreke i prostor. Dobrim izborom i veštim podešavanjem (uz potrebne radove), ona može vrlo umešno da koristi zemljište kako za raspored svojih snaga u odbrani, tako i za prisiljavanje napadača da svoja dejstva kanališe pravcima koji najbolje odgovaraju braniocu. Treba imati na umu da će napadač, rukovodeći se prirodnim zemljišnim uslovima, na tim pravcima koncentrisati svoje snage (uz preduzimanje izvesnog rizika) a ponekad će i odustati od planiranih dejstava. Prepreke povezuju sistem odbrane u taktičkom pogledu, prisiljavaju napadača da ih zaobilazi i tako potpadne pod braniočevu koncentričnu vatru i udar delova određenih za izvođenje protivnapada. Prostor po frontu i dubini je vrlo važan za preduzimanje različitih manevara kroz dubinu odbrambene zone, kao i za dovođenje napadačevih snaga u rejone gde mogu biti najbrže i najlakše uništene.

Osnovnu koncepciju pokretne odbrane sačinjavaju dva elementa: pokretljivost i sposobnost manevrovanja; oni dominiraju od početka, tj. od uspostavljanja vatre dodira sa napadačem, pa kroz celokupan tok izvođenja odbrane. Oklopna divizija je u stanju da na najbolji način iskoristi navedene elemente; posebno kada se radi o manevru za zaustavljanje uz primenu postupaka pokretne odbrane, njeno mesto je na prvom odbrambenom pojasu.

Rad komandanta divizije na donošenje odluke zasniva se na podacima dobijenim od pretpostavljene komande, koje on detaljno razrađuje na samom zemljištu i dopunjuje novim podacima. On sa najvećom pažnjom ceni pravce koje će napadač najverovatnije koristiti, nastojeći da na zemljištu što je moguće preciznije odredi „zonu uništenja napadača”, odnosno pravce kojima će ga kanalisati, tj. da odredi gde će ga i kako uništiti. Tek posle određivanja ovih elemenata moguće je precizirati granice „odbrambene zone divizije”. Ta zona mora da omogućava u najširem smislu: brzu koncentraciju snaga, posebno borbenih grupa određenih za protivdejstva; iskorišćavanje prednosti prirodnih prepreka (uz potrebne fortifikacijske radove) za izvršenje manevra; efikasnu upotrebu nuklearne i konvencionalne vatre. Posebnu brigu komandanta čini određivanje linije prepreka, naročito prve linije (koja označava prednju granicu odbrambene zone), s obzirom na to što je ovo od najvećeg značaja za snage isturenog ešelona i one koje dejstvuju u zoni sigurnosti (pretpolju). Sledeći važan zadatak je uspostavljanje veze i sadejstva između pojedinih manjih sastava radi usaglašavanja dejstava; pri tome se istovremeno određuju i susedne jedinice na koje se oni mogu osloniti i u čiji sastav mogu ući kada se za to ukaže potreba.

Pošto je proanalizirao posebno svaki element potreban kod stvaranja zamisli za odbranu, komandant divizije donosi odluku. Ona se zasniva na tri osnovna elementa: postavljanju manevarske odbrane divizije u celini, organizaciji i usmerenosti odbrane i upotrebi rezervi. Autor posebno ističe da pokretna odbrana, zbog specifičnih karakteristika i mnogobrojnih protivmera napadača, naročito u aktivnim nuklearnim

uslovima, ne sme biti kruta, tim pre što to diktira i postojeća organizaciona struktura oklopne divizije koja u svom sastavu ima kompletne jedinice — brigade. Oslanjanje na inicijativu potčinjenih komandanata je vrlo korisno, a u mnogim slučajevima i potrebno. Inicijative koje ne narušavaju jedinstveno izvođenje plana odbrane doprinose da se najbolje iskoriste napadačeve eventualne greške i povoljne situacije. Inicijative potčinjenih izražene u protivakcijama sprečavaju napadača da, u određenim situacijama, postupcima koje branilac nije očekivao, ostvari makar i delimičan uspeh.

Organizacija odbrane oživotvoruje zamisao i odluku komandanta. Posebno je važno da se odbrana organizuje na osnovu prethodno utvrđenih elemenata koji se odnose na raspored divizije, upotrebu vatre, korišćenje inženjerije, organizaciju i rad službi, organizaciju sistema veza i komandovanja. Sva ova pitanja, naglašava autor, moraju biti zasnovana na principu taktičke ravnoteže. Ovaj pojam je u pomenutom Pravilu br. 720 ovako definisan: „Taktička ravnoteža se odnosi na izbor takvog borbenog poretka koji mora omogućavati protivdejstva u odnosu na bilo koji manevar protivnika”. S obzirom na to što postizanje taktičke ravnoteže ima posebnu važnost u odbrani, autor smatra da se ona ne može ostvariti istim (jedinstvenim) rasporedom snaga po frontu i dubini u toku čitavog trajanja odbrambenih dejstava. Ravnoteža mora biti ostvarena i u okviru mešovitih sastava koji se po potrebi formiraju u diviziji. Drugim rečima, ravnotežu treba postići takvim rasporedom branioaca koji na najbolji način doprinosi odbijanju napada. Pokretljivost (gipkost) oklopnih jedinica omogućuje da na pojedinim delovima rasporeda one mogu ostvariti tu ravnotežu u što kraćem vremenu. Zato je od prvenstvenog značaja ojačanje pojedinih manjih sastava.

Kao sledeće pitanje autor razmatra raspored snaga, odnosno oblik rasporeda kako bi se na što bolji način postigao odnos snaga po frontu i dubini, koji u svakom momentu treba da odgovara zahtevima izvođenja uspešne odbrane. Rasporedom divizijskih snaga mora se predvideti stvaranje ešelona za osiguranje (prednjeg odreda), postavljanje jedne, dve ili tri brigade u prvom ešelonu i obrazovanje rezerve.

Ešelon za osiguranje (prednji odred) formira izviđačka jedinica divizije, a on se ojačava izviđačkim delovima iz brigada, protivoklopnim sredstvima, artiljerijom (ponekad i orudima teške poljske artiljerije), delovima inženjerije i jedinica veze, eventualno i manjim okolpnim snagama i grupama bensaljera (mehanizovane pešadije). Potrebno je predvideti da u sastav ovog ešelona uđu i delovi iz ešelona za uspostavljanje dodira i usporavanje koji se, po završetku dejstava ispred pretpolja (tj. u zoni usporavanja), mogu uključiti u ešelon za osiguranje. Za angažovanje snaga iz ešelona za uspostavljanje dodira i usporavanje potrebno je odobrenje komandanta armije. Međutim, ako komandant divizije čeka da ovim snagama odredi zadatke i ako ih odmah ne uključi u borbu, neće postići ono što želi. Treba voditi računa da se uključivanjem ovih snaga u ešelon za osiguranje ne oslabi rezerva koja uvek predstavlja osetljivo pitanje, tim pre što se sve promene do kojih može doći u toku izvođenja odbrane ne mogu unapred predvideti, pa je ove delove nerentabilno kasnije ponovo izvlačiti i upotrebiti kao rezervu.

Ešelonom za osiguranje rukovodi komandant izviđačkih jedinica koji je neposredno potčinjen komandantu divizije. Ovaj sastav se, po naređenju komandanta izviđačkih jedinica ili njegovog pomoćnika, može podeliti na dva dela koji će u tom slučaju neposredno biti potčinjeni komandantima brigada prvog ešelona. Prvo rešenje je najčešće, jer je komandant divizije ne samo najpozvaniji da rukovodi dejstvima ovog ešelona, već se kod njega stiču svi podaci o situaciji na bojištu i on može najkorisnije da upotrebi ove jedinice. Drugo rešenje može se uspešno primeniti kada je zemljište precizno podeljeno na odgovarajuće brigadne zone, kada je zona odbrane dosta široka, a pogotovu kada je raspored odbrane takav da se u prvom ešelonu nalaze dve brigade.

Snage na položaju otpora (odbrambenom pojasu) mogu biti raspoređene tako da se dve brigade nalaze u prvom ešelonu a jedna u rezervi, ili obratno — jedna brigada u prvom ešelonu, a dve u rezervi. Autor naglašava da postoje i druga rešenja, ali se on zadržava na ova dva slučaja pošto su ona najčešća. S obzirom na to što rezervu uvek obrazuje oklopna brigada, mehanizovana brigada biće uvek u prvom ešelonu sama ili združena sa drugom oklopnom brigadom. Najčešći raspored snaga u odbrani je — dve brigade (jedna oklopna i jedna mehanizovana) u prvom ešelonu, a jedna oklopna brigada u rezervi. Međutim, biće slučajeva kada će u prvom ešelonu biti samo mehanizovana brigada. I pored toga što ona u svom sastavu ima tri bataljona bersaljera (mehanizovane pešadije) i jedan bataljon tenkova, postoje mišljenja da će ovakav raspored biti necelishodan u odnosu na širinu odbrambene zone divizije. U povoljnim uslovima ona može podržati snage ešelona za osiguranje u toku njegovih dejstava u zoni sigurnosti (pretpolju) i, ako je potrebno, ojačati pojedine tenkovske sastave oklopnih brigada u rezervi.

Ako se mehanizovana brigada prethodno ojača i rasporedi u prvom ešelonu postiže se sledeće: neće biti čestih potreba za podešavanjem i naknadnim izmenama rasporeda; stvara se mogućnost zajedničkog izvođenja dejstava na celom odbrambenom sektoru, i pod jedinstvenim rukovođenjem, kako bi se napadač kanalisao određenim pravcima; obrazuje se rezerva jačine dve oklopne brigade (makar i oslabljene pridavanjem pojedinih delova jedinica u prvom ešelonu), sposobna da interveniše bilo u celini ili po delovima.

Autor ističe nužnost raspolaganja jakom oklopnom rezervom i zbog toga što treba očekivati da će se ona u najvećem broju slučajeva morati suprotstaviti napadačevim oklopnim i mehanizovanim snagama. Snažnijom rezervom moguće je uspešno izvesti veći broj uzastopnih protivnapada, što će biti češći slučaj. Postojanjem odvojenih rezervi, tj. kada svaka brigada predstavlja udarnu „pesnicu”, omogućeno je lakše izvođenje protivnapada sa dva pravca koji bi se sticali u jednom određenom rejonu.

Ako se analizira navedena varijanta (da ojačana mehanizovana brigada bude u prvom ešelonu, a dve oklopne brigade u rezervi), može izgledati da je takav raspored necelishodan i donekle riskantan — zbog oduzimanja nekih sredstava oklopnih brigada zadržanih u rezervi za ojačanje snaga prvog ešelona (mehanizovane brigade), jer će u tom slučaju nedostajati tenkovi za obrazovanje rezervi na nivou borbenih grupa. Kao

što je poznato, mehanizovana brigada ima samo jedan tenkovski bataljon i poželjno je da se on ne oslabi oduzimanjem pojedinih tenkova za formiranje borbenih grupa, posebno zato što on mora sačinjavati jezgro rezerve mehanizovane brigade. Autor je mišljenja da nije potrebno od pojedinih grupa tenkova obrazovati odvojene rezerve na nivou borbenih grupa. Međutim, ako takvo rešenje nudi neke prednosti, odnosno ako to vodi rešavanju problema, treba razmotriti pitanje pridavanja jedne čete tenkova iz tenkovskog bataljona mehanizovane brigade u organski sastav svakog njenog bersaljerskog (mehanizovanog) bataljona. Iako bi se takvom decentralizacijom oklopnih jedinica olakšalo rukovođenje, treba voditi računa, naročito u uslovima pokretne odbrane, da to može uticati na čvrstinu odbrane u celini. Konačno, ovde se radi samo o tri tenkovske čete koje bi se pridale bataljonima, a to u opštoj ekonomiji snaga ne predstavlja toliko značajan elemenat koji bi mogao uticati na rešavanje problema ojačanja jedinica. U svakom slučaju problem ojačanja jedinica predstavljaće uvek glavnu preokupaciju komandanta.

Najmanje pogodna varijanta rasporeda — sa sve tri brigade u prvom ešelonu — po svemu je izuzetak i „a priori“ je neprihvatljiva kao oblik rasporeda. Njime se ne postiže dovoljna dubina, dok su snage koje se brane prisiljene da dejstvuju stalno napred — nazad; što je posebno važno, takav raspored stvara ogroman problem oko formiranja odgovarajuće rezerve. Svako rešenje rasporeda ima svoje pozitivne i negativne strane, a izbor zavisi od mnogih faktora — komandantovih zaključaka u proceni, njegove zamisli, odluke, širine odbrambene zone divizije, zemljišta, itd.

U zaključku autor ponovo ističe da pokretna odbrana oklopne divizije, po svojoj prirodi, zahteva najširu primenu manevra. Od komandanta se traži najveći stepen umešnosti i razumnosti. Starešine svih stepena i celokupnog sastava moraju savladati sve teškoće koje se pojave; one moraju raspolagati znanjem i sposobnošću brzog reagovanja i donošenja odluka u situacijama koje će se često menjati. Od ostalog sastava se zahteva solidna taktička i tehnička priprema i obučenost za izvođenje najrazličitijih vrsti manevra, zatim što bolja kolektivna fizička i psihička stabilnost za borbu koju će često morati voditi u uslovima potpune izolovanosti. Posebno je važno da se odbrana izvodi zajednički i jedinstveno, iako će izmenjene situacije često diktirati preduzimanje novih postupaka — s tim da oni ne utiču na izvršenje osnovnog zadatka. Odbrambena dejstva treba izvoditi bez improvizacije, sa puno smisla i samoinicijative, kako ni najmanji propust ne bi doveo do težih posledica. Autor naglašava da je čovek ipak osnovni faktor i da njegovi moralni i intelektualni kvaliteti, uz solidna tehnička znanja, predstavljaju bazu na koju se oslanja sve ostalo što sačinjava snagu jedinice.

A. R.

USPESI SNAGA FNO JUŽNOG VIJETNAMA*

— UZROCI I POSLEDICE —

Članak se odnosi prvenstveno na početni period neposrednog vojnog angažovanja SAD u vijetnamskom ratu (tj. period suve sezone od novembra 1965. do maja 1966. godine). Amerikanci su, ubacivši prethodno u Južni Vijetnam znatne kopnene i vazduhoplovne snage, preduzeli — u zajednici sa snagama sajgonskog režima — opštu protivofanzivu s ciljem da unište glavninu snaga FNO, zauzmu što veći deo oslobođene teritorije i pridobiju što više stanovnika Južnog Vijetnama. Međutim, ni jedan od tih ciljeva, kao što je poznato, nije ostvaren. Oslobodilačke snage su iz te „protivofanzive” izišle brojno i organizacijski ojačane, oslobođenu teritoriju su zadržale, štaviše i proširile, dok je narod Južnog Vijetnama još jasnije sagledao pravu suštinu i smisao oslobodilačke borbe. Na taj način američki strategijski plan doživeo je u tom periodu neuspeh.

Iako članak tretira relativno kratak vremenski period ovog rata, izneta gledišta i zaključci su, s obzirom na karakter i kasniji razvoj rata, opštevažeci, aktuelni i mogu se odnositi na vijetnamski rat u celini. U članku se posebno objašnjava fenomen uspeha snaga FNO u borbi protiv brojno i tehnički daleko nadmoćnijeg neprijatelja.

STRATEGIJSKE PREDNOSTI SNAGA FNO

Strategijski položaj ratujućih strana na vijetnamskom ratištu u posmatranom periodu (a i kasnije) nije bio jednak; oslobodilačke snage su bile u povoljnijem, a agresor u nepovoljnijem strategijskom položaju.

Povoljniji strategijski položaj oslobodilačkih snaga ogledao se u sledećem:

a) U političkom i moralnom pogledu, oslobodilačke snage imale su apsolutnu superiornost, koja je dobila novu dimenziju nakon što su nanete teške poraze marionetskoj armiji i osujetile američku strategiju „specijalnog ratovanja”. Neposrednim angažovanjem u vijetnamskom ratu, Amerikanci su otkrili svoje karte, a pravi karakter odbrambenog rata naroda Južnog Vijetnama postao je još očitiji.

b) Aktivnošću oslobodilačkih snaga u zimu 1964. i u proleće 1965. godine, kao i pobedama nad američkim ekspedicionim snagama i onim sajgonskog režima u toku suve sezone 1965 — 66. godine a pogotovu kas-

* Ovo je prikaz glavnog članka brošure „Jedna gorka sezona za Amerikance” (*A Bitter Dry Season for the Americans*), u izdanju Izdavačkog zavoda na stranim jezicima u Hanoju, 1966. god. Autor članka je Truong Son, zvanični vojni komentator Fronta nacionalnog oslobođenja (FNO) Južnog Vijetnama.

Članak je prvobitno, pre izlaska brošure, štampan u sedmičnom listu „Quan Doi Nhan Dan”, od 14. juna 1966. god.

nijim uspesima, stvorena je nova i povoljna situacija na svim bojištima Južnog Vijetnama. Oslobodilačke snage mogle su da preduzimaju istovremene i koordinirane akcije na raznim bojištima južnovijetnamskog ratišta, koja se međusobno razlikuju kako u pogledu prirodnih tako i geografskih uslova, i da usmeravaju kombinovane napade sa jedinicama sve „tri kategorije“¹ oružanih snaga. Stvoreni su uslovi da se neprijatelju svedu nanese odlučujući udari i da se iz pobeda izvlače prednosti i iskustva za preduzimanje daljih akcija i povećavanje njihovog efekta; tako je i karakter opštenarodnog oslobodilačkog rata Južnog Vijetnama podignut na viši nivo.

c) Harmonično su razvijene i racionalno upotrebljavane na svim bojištima Južnog Vijetnama, uključujući i područja od strategijske važnosti za neprijatelja, sve tri kategorije oružanih snaga FNO. Potrebno je istaći da FNO raspolaže ne samo gerilskim (mesnim partizanskim) i regionalnim jedinicama, već i jako pokretnim (tzv. regularnim) snagama sposobnim da nanese težak udar neprijatelju u svako vreme i na svakom mestu. Usklađeno dejstvo ovih snaga — visok stepen koordinacije gerilskih akcija i vojnih operacija, predstavlja — po mišljenju autora — važan faktor i značajnu strategijsku prednost snaga FNO. Organizacija i raspored sve tri kategorije oružanih snaga i njihova umešna upotreba stvorili su uslove da neprijatelj bude ugrožen na svakom mestu, pa čak i u gradovima, i prisilili ga da razredi svoje snage i „istanji“ njihov borbeni poredak.

d) Neposrednu pozadinu snaga FNO sačinjava 4/5 teritorije i 3/4 stanovništva Južnog Vijetnama. Nju, sem toga podržava još jedna veća i snažnija pozadina — socijalističke DR Vijetnama — koja je bitan faktor za ostvarivanje povoljnog strategijskog položaja oslobodilačkih snaga Južnog Vijetnama. Mada je neprijatelj nastojao svim sredstvima da ugrozi neposrednu pozadinu snaga FNO na jugu i preduzeo intenzivna razaranja na severu, snage FNO su ipak stvorile sebi solidnu bazu i obezbedile raznovrsne izvore snabdevanja i zavljanja.

STRATEGIJSKE SLABOSTI AGRESORA

Strategijski položaj agresora u odnosu na oslobodilačke snage FNO daleko je nepovoljniji, što se ogleda u sledećem:

a) Politički i moralno agresor je u inferiornom položaju. To se reflektuje kroz političke krize i opadanje morala njegovih snaga. Kao ložična posledica nepravednog (agresivnog) karaktera rata koji vode Amerikanci u Vijetnamu, ova političko-moralna inferiornost postala je još očitija nakon poraza američke strategije „specijalnog ratovanja“ i neprestane eskalacije rata. Amerikanci, po mišljenju autora, upadaju u sve veće teškoće i političke i vojne prirode, što ih vodi u sve dublje krize ne samo u Južnom Vijetnamu već i u svetu uopšte, kao i u samim Sjedinje-

¹ Misli se na tri kategorije ili grupe oslobodilačkih snaga: mesne partizanske jedinice, regionalne partizanske jedinice i jedinice regularnih snaga FNO — Prim. T. M.

nim Američkim Državama. Ove političke teškoće imaju svog odraza na njihove vojne napore. Sam Maknamara je priznao da su političke krize u aprilu i maju 1966. godine smanjile američke vojne aktivnosti za 50 do 70%. Marionetski političari Južnog Vijetnama su potpuno krahirali i pcepali se u međusobnoj borbi za vlast i privilegije, što jako uznemirava njihove gospodare. Oni su izgubili svaku političku i moralnu podršku u narodu, a marionetska armija J. Vijetnama — suočena sa političkom krizom — potpuno je demoralisana i na putu rasula.

b) Raspored američkih i marionetskih snaga, tvrdi autor, ima mnoge slabosti kako u pogledu izvođenja defanzivnih tako i ofanzivnih dejstava. One su široko razasute i izmešane sa snagama FNO. Takav raspored ne pruža im uslove u kojima bi došla do punog izražaja američka taktika i tehnika i njihova izrazita superiornost u vatrenoj moći. I ne samo to. Takvim rasporedom američke i marionetske snage postale su veoma pogodan i čest objekt napada oslobodilačkih snaga. Podvrgnuti njihovim stalnim napadima, Amerikanci veoma teško (i retko) mogu da preduzimaju napade. Ukoliko ih i preduzimaju, takvi napadi nailaze na organizovan otpor i razne vidove aktivnih dejstava snaga FNO i, kao po pravilu, gotovo uvek se završavaju neuspehom. Zbog toga su oni neprekidno u dilemi da li da preduzmu odbranu ili napad.

c) Amerikanci se oslanjaju na svoje vlastite snage i marionetsku armiju — mada i jedne i druge snage imaju svojih slabosti i neprekidno se međusobno optužuju za neuspehe.

Američke snage u Južnom Vijetnamu organizovane su, opremljene i obučene za jedan način ratovanja, a prisiljene su da vode sasvim drugi. Amerikanci su iskrcali u Južni Vijetnam jake kopnene snage, ali se oni i dalje oslanjaju pretežno na vazduhoplovstvo, motorizovane jedinice i artiljerijsku vatru. Po mišljenju autora, oni pešadiju smatraju kao pomoćan otpor i razne vidove aktivnih dejstava snaga FNO i, kao po pravilu, Pri tome izgleda da zapostavljaju značaj teritorije i podrške mesnog stanovništva. Pukovnik Tompson, iskusni britanski komandant iz gerilskog rata u Malaji i neko vreme savetnik Amerikanaca i Dijemovog režima u Južnom Vijetnamu, primetio je: „Američka umešna i smela upotreba helikoptera i vatre sprečava ih da se uhvate u koštac sa glavnim problemom ovog rata — držanjem teritorije i stanovništva”.

U pogledu efektivna, marionetske snage izgledaju jake, ali njihove borbene mogućnosti su neznatne. Amerikanci imaju pravu glavobolju kako da upotrebe ove snage. Na početku, oni su planirali da u Južnom Vijetnamu razviju i brane enklave, a da marionetsku armiju koriste kao pokretnu snagu za izvođenje napadnih operacija. Kasnije, zajedno sa marionetskim snagama, prilikom izvođenja protivofanzivnih dejstava morale su poći i američke jedinice, a većina marionetskih snaga angažovana je za program „pacifikacije” stanovništva. Na kraju, marionetska armija nije mogla biti upotrebljena ni kao pokretna snaga, ni kao snaga „pacifikacije”. Tako su američke snage preuzele uglavnom na sebe ove zadatke, a samim tim i glavni teret rata.

Američke i marionetske snage ne veruju jedne drugima i ne mogu da postignu blisku saradnju. Kao posledica toga, uprkos svojoj brojnoj

snazi, one nisu uspele da obrazuju solidnu osnovicu koja bi bar približno odgovarala njihovoj veličini.

d) Neposrednu pozadinu američkih i marionetskih snaga predstavlja samo 1/5 teritorije i 1/4 stanovništva Južnog Vijetnama, koje im uz to nije naklonjeno.

Iako su SAD ekonomski i vojnički veoma snažne, one samo jedan deo te moći mogu da upotrebe na vijetnamskom ratištu. Radi podrške svoje imperijalističke politike prema ostalim delovima sveta, one moraju — sem vlastitih potreba — da održavaju i znatne strategijske rezerve.

Na kraju ovog poglavlja autor konstatuje da se posle suve sezone 1965 — 66. godine strategijska situacija i dalje odvija u korist FNO, a na štetu neprijatelja. U Vašingtonu, kako on tvrdi, vlada zaprepašćenje što njihove jedinice u Južnom Vijetnamu trpe poraz za porazom. Međutim, Amerikancima to ne smeta da dovode sve više i više jedinica na vijetnamsko ratište.

ODLUČNOST ARMIJE I NARODA JUŽNOG VIJETNAMA

Da bi održali strategijsku inicijativu još na početku američkog angažovanja u Vijetnamu (u suvoj sezoni 1965—66. godine), armija i narod Južnog Vijetnama su, pod realnim i odlučnim političkim i vojnim rukovodstvom Fronta nacionalnog oslobođenja i uz svestranu podršku i pomoć armije i naroda DR Vijetnama, potpuno pravilno shvatili šta treba učiniti i bili su krajnje odlučni da to i ostvare. I najmanje oklevanje u tom suprotstavljanju neprijatelju i pronalaženju puteva za počesno tučenje američkih ekspedicionih snaga, dovelo bi do ozbiljnih posledica i imalo bez sumnje negativan odraz na dalji tok borbe — tvrdi autor.

IZVORI SNAGE I ČINIOCI POBEDA FNO

Snaga dosadašnjih pobeda armije i naroda Južnog Vijetnama, prema tvrđenju autora, rezultat je sledećih osnovnih faktora:

Ubeđenja armije i naroda Južnog Vijetnama u ispravnost oslobodilačke borbe, što predstavlja nov element rešenosti za postizanje krajnje pobede. Armija i narod Južnog Vijetnama izašli su kao pobednici iz dve prethodne faze borbe i američke neokolonijalističke politike i prakse. Oni su razbili marionetsku diktatorsku vladavinu i osujetili američko „strategijsko ratovanje”, koje je vodilo više od 500.000 marionetskih vojnika organizovanih, opremljenih i obučenih od strane Amerikanaca. Oni se uspešno nose i sa američkim „lokalnim” ratom iz kojeg će, po zakonu dijalektičkog i istorijskog materijalizma, nužno izaći kao pobednici.

Odlučnosti naroda koji ima puno iskustva u borbi protiv imperijalista i koji ih je mnogo puta pobedio. Autor posebno naglašava da je vijetnamski narod odlučan u svojoj rešenosti da istraje do kraja u pravednoj oslobodilačkoj borbi. To je odlučnost čitavog vijetnamskog naroda i na jugu i na severu koji danas ima 31 milion ljudi.

Vijetnamski narod ima bogatu borbenu tradiciju i iskustva, s obzirom na to što se uspešno suprotstavio japanskim kolonijalistima i što je doveo do neuspeha kolonijalistički rat Francuza. Armija i narod Južnog Vijetnama osujetili su američko neokolonijalističko „specijalno ratovanje“, postigli su značajne pobeđe u ovom vremenskom periodu američkog agresivnog "lokalnog" rata i stvorili povoljne uslove za postizanje daljih odlučujućih pobeđa.

Osećanja nepobedivosti jednog herojskog naroda sa dugom tradicijom borbe protiv stranih zavojevača. Istorija vijetnamskog naroda je prava riznica iskustava iz otpora stranoj agresiji. Vjetnamski narod je na svom tlu tukao razne imperijaliste i kolonijaliste i čvrsto je rešen da tuče i američke agresore kako bi nacionalno opstao.

Neograničenog patriotizma vijetnamskog naroda i ogorčene mržnje prema neprijatelju. Masovno ubacivanje američkih snaga u Južni Vijetnam i njihova nedela produbili su patriotizam vijetnamskog naroda i mržnju prema neprijatelju. Amerikanci — računajući na superiornost u vazduhoplovstvu, vatrenoj moći, mehanizovanim jedinicama i mnogim efektivima kopnenih snaga — preduzeli su opsežne akcije očekujući brze i spektakularne pobeđe. Međutim, oni su se ubrzo razočarali jer su armija i narod Južnog Vijetnama, prožeti neograničenom mržnjom prema neprijatelju, udvostručili svoju rešenost i pretvorili je u akciju, nanoseći neočekivane i snažne udarce neprijatelju.

PRIMENA DIJALEKTIČKOG MATERIJALIZMA U ANALIZI I PROCENI SITUACIJE

Uparedo sa čvrstim ubeđenjem, armija i narod Južnog Vijetnama, ističe autor, koriste naučan metod analize i ocena prilikom izbora pravog kursa akcije. To je dijalektički materijalizam koji nalazi svoju primenu u sagledavanju suprotnosti kod neprijatelja i pronicanju u njihovu pravu suštinu, u potpunom razumevanju suštine prakse i zakona kretanja.

Pronalaženje suprotnosti kod neprijatelja. U ovom agresivnom ratu američki imperijalisti, po mišljenju autora, imaju mnoge suprotnosti kako u pogledu strategije tako i taktike, i to:

neposredno angažovanje SAD u Južnom Vijetnamu produbilo je i zaoštrilo suprotnosti između američkih imperijalista i vijetnamskog naroda;

težnja je Amerikanaca da izvode ofanzivna dejstva, tj. da budu aktivni; međutim, oni su prisiljeni da se brane i da veći deo svojih snaga drže vezan za baze i statične objekte; na taj način nalaze se u suprotnosti između statičnosti i pokretljivosti, između koncentracije i disperzije svojih snaga i sl.;

američke snage su izgrađene, razvijene, opremljene i obučene za vrstu rata sasvim različitog od ovog koji im je nametnut u Južnom Vijetnamu; zbog toga su u suprotnosti između strategije i taktike, odnosno

taktike i tehnike, između svojih subjektivnih htenja i surove stvarnosti ratišta; sagledavanje i pravilna ocena ovih suprotnosti od kapitalnog je značaja za donošenje odgovarajućih odluka.

Pronicanje u suštinu idući od spoljnih pojava ka pravoj prirodi stvari kod procene dobrih i loših strana neprijatelja. Svakome je poznato da Amerikanci raspolazu jakom oružanom silom. Međutim, kada se u proceni uzmu sve okolnosti, idući od spoljnih manifestacija ka pravoj prirodi stvari, dolazi se do zaključka da su oni materijalno i tehnički jaki, ali se njima suprotstavlja hrabar i moćan vijetnamski narod; ljudi, zemljište i klima nisu naklonjeni Amerikancima, a njihovo savremeno naoružanje i borbena tehnika ne mogu se primeniti tako efikasno kako bi oni to želeli.

S tim u vezi autor ovako rezonuje: „Da smo u našim procenama uzeli u obzir samo neprijateljeve snage u pogledu njihovog broja i količine naoružanja, njegovu savremenu tehniku i borbena sredstva, ekonomski i vojni potencijal, mi bismo precenili neprijateljevu i potcenili vlastitu moć i tako učinili neizbežne greške”.

Sagledavanje i razumevanje prakse. Nedovoljno je poznavanje neprijatelja samo iz knjiga, borbenih pravila i sl. Potrebno je pored toga i što potpunije poznavanje njegovih metoda i postupaka na bojištu. Amerikanci su u praktičnom sprovođenju svojih borbenih dejstava i operacija pokazali mnogobrojne slabosti na južnovijetnamskom ratištu koje nije posve slično ostalim ratištima na kojima oslobodilački rat nije dovoljno razvijen ili gde postoje jasno određene granice između fronta i pozadine.

S druge strane, snage FNO uspešno kombinuju oružanu borbu sa političkom, u određeno vreme i na odabranom mestu koncentrišu potrebne snage i sredstva da bi postigli strategijsku, operativnu i taktičku nadmoćnost. One to čine, pretežno na bazi analize dejstava koja su ranije izvodile i postupaka neprijatelja. „Da nismo u punoj meri uzeli u obzir stvarnost, tradicije i iskustva našeg naroda, da smo mehanički sledili ustaljene forme ili dosledno kopirali metode i postupke drugih zemalja, ne bismo bili u stanju da uspešno rešimo naše vlastite probleme i da postignemo tako značajne pobede”, tvrdi autor.

Sagledavanje zakonitosti razvoja i ubrzanja tog procesa. Čovečanstvo se kreće određenim putem čiji su pravac i tok određeni zakonima istorijskog i dijalektičkog materijalizma. Međutim, rat je trka u kojoj oba protivnika ulažu maksimalne napore. U toj trci, kroz svestranu analizu i pravilnu procenu situacije i odnosa snaga, treba preskočiti izvesne prepreke i, u skladu sa zakonima kretanja i istorijskom nužnošću, pospešiti razvoj događaja.

PRAVILNA PROCENA ODNOSA SNAGA

U sklopu opšte procene odnosa snaga, po mišljenju autora, posebno mesto treba dati svestranoj analizi i pravilnoj oceni izvesnih bitnih elemenata kao što su politički i moralni faktor, strategijski položaj, vođenje

rata i oružane snage, jer „u jednom kompleksnom ratu, protiv isto tako kompleksnog neprijatelja, procena odnosa snaga nije tako jednostavna stvar, niti je lako izvlačenje pravilnih zaključaka radi zauzimanja ispravnog kursa za akciju”.

Politički i moralni faktor. Daljim nastavkom rata, suprotnosti na strani neprijatelja povećavaće se, a njegov moral opadati, dok će se narod i armija Južnog Vijetnama sve više ujedinjavati u pogledu misli i akcije.

Strategijski položaj. Strategijski položaj oslobodilačkih snaga, u odnosu na protivnika, povoljniji je; one imaju strategijsku inicijativu koju su postepeno preuzimale. Ako se ima u vidu da strategijski položaj determiniše aktivnosti na bojištu, biće jasni i uspesi oslobodilačkih snaga koje postižu u borbi protiv agresora.

Vođenje rata. Pravilno procenivši snage neprijatelja, armija i narod Južnog Vijetnama su u punoj meri iskoristili svoje prednosti, pravilno su rasporedili svoja skromna materijalna sredstva, političku snagu pretvorili u vojnu, produbili su suprotnosti na strani neprijatelja i gurnuli ga u još veću pasivnost. Poznavajući dobro strategijske planove neprijatelja i nedostatak strategijske inicijative na njegovoj strani, snage FNO usmerile su svoja dejstva na njegove najvažnije strategijske tačke upravo u momentu kada je on pokušavao da ih konsoliduje. Tako, na primer, sve američke novopridošle divizije bile su odmah napadnute i nije im pružena prilika da se srede i da preuzmu organizovanu akciju.

S druge strane, procene Amerikanaca su loše, a primenjena taktika ne odgovara uslovima ratišta. Otuda su se gotovo sve njihove operacije, preduzete u vreme suve sezone 1965—66. god. i kasnije, završile neuspehom (na primer, kod Vantuonga).

Oružane snage. Mada su snage neprijatelja brojno veoma jake (za vreme suve sezone 1965/66. njihov broj prelazio je 700.000 ljudi), on ipak nema apsolutnu nadmoćnost budući da armija i narod Južnog Vijetnama raspolažu jedinicama sve tri kategorije oružanih snaga, sa neiscrpnom ljudskom rezervom i podrškom u narodu. Neprijatelj je u celini superiorniji u pogledu naoružanja i borbene tehnike, ali ako se uzme u obzir samo pešadija — najvažniji faktor za postizanje pobede u ovakvom ratu — onda se situacija bitno menja u korist oslobodilačkih snaga. Sem toga, ako to situacija zahteva, oslobodilačke snage, tvrdi autor, mogu na kritičnom mestu i u određenom momentu ostvariti jednak ili povoljniji odnos snaga u pogledu ljudstva i naoružanja. U proceni oružanih snaga važno mesto zauzima takođe obučenost i borbena iskustvo starešinskog kadra, zatim obučenost, iskustvo, raspored i organizacija jedinica za borbu u datim uslovima rata. I u tim aspektima snage FNO imaju neuporedive prednosti u odnosu na neprijatelja.

Autor zaključuje ovo poglavlje konstatacijom da u pogledu vojne moći, materijala i tehnike, snage FNO su relativno slabe, ali su zato jake u pogledu mnogih drugih (fundamentalnih) aspekata (moralno-političkog faktora, podrške naroda, strategijske inicijative, organizacije i rasporeda snaga za borbu i sl.), dok je neprijatelj brojno, materijalno i tehnički jak, ali su mu ove (fundamentalne) strane slabe.

Inicijativa i jasno određena politika FNO inspirisale su pravilno kreiranje i sprovođenje strategije i taktike njegovih snaga. Suština ove strategije i taktike ogleda se u težnji da se neprijatelj primora na borbu u nepovoljnim, nametnutim mu uslovima, u neprekidnom održavanju inicijative, u produbljivanju njegovih slabih tačaka, eksploataciji vlastitih prednosti i povoljnih uslova koje vijetnamsko ratište (svojim specifičnostima) pruža narodnooslobodilačkom ratu. Metodi i forme borbe snaga FNO prilagođeni su datim uslovima — klimi, zemljištu i podršci stanovništva — i predstavljaju nastavak tradicionalne vojne veštine vijetnamskog naroda.

Pravilno kreiranje i sprovođenje strategije i taktike snaga FNO, po mišljenju autora, ogleda se u sledećem:

a) Snage FNO odlučno i žestoko napadaju težeći da dobiju u vremenu, one prve udaraju po neprijatelju s ciljem da mu od samog početka oduzmu inicijativu. „Lako je pretpostaviti šta bi se dogodilo da su snage FNO oklevale u svojim odlukama i akcijama“, podvlači autor i nastavlja: „neprijatelj bi imao vremena da izvrši detaljne pripreme, da koncentriše svoje snage i da prvi napadne; on bi iskoristio svoje prednosti u jakim pokretnim snagama i vatrenoj moći, postepeno bi prebrođavao svoje teškoće i preuzimao inicijativu“.

b) Snage FNO su izabrale pravilan pravac i objekt napada, kao i elastičan i kreativan metod dejstva. One kombinuju oružanu sa političkom borbom i radom među neprijateljskim vojnicima, harmonično usklađuju dejstva na raznim bojištima i sadejstvo sve tri kategorije oružanih snaga.

Uporedo sa fleksibilnošću, snage FNO su prihvatile principe izbegavanja neprijatelja tamo gde je on jak, izvođenja napada na njegove slabe tačke, nanošenja udara po njemu ne samo kada je u pokretu i daleko od svojih baza, već i u samim stratezijskim područjima gde su raspoređene njegove glavne snage — razume se kada u najvećoj meri dolaze do izražaja njegove slabosti. Uvek i na svakom mestu napadi snaga FNO imali su za posledicu da je neprijatelj razređivao svoje snage do krajnje kritične tačke. Snage FNO u pripremi i sprovođenju svojih akcija i vojnih operacija poklanjaju punu pažnju izboru mesta i vremena; one napadaju samo kada imaju slobodu akcije, kada je plan za novu akciju potpuno razrađen i kada imaju povoljnije stratezijske uslove.

c) Uporedo sa izvođenjem napada i protivnapada i uništavanjem većih jedinica neprijatelja, snage FNO izvide opsežne akcije uništavanja linija snabdevanja, skladišta materijala i rezervi, udarajući u pozadinu neprijatelja (napadi na aerodrome, radnje za snabdevanje vojnih lica, oficirske stanove i, naročito, na sistem veza) radi njegovog dovođenja u što teži položaj. Upravo široka primena i uska koordinacija takvih metoda borbe dovela je do produbljivanja suprotnosti na strani neprijatelja u pogledu koncentracije i rastresitosti, odnosno pokretljivosti i statičnosti.

d) Snage FNO primenjuju efikasnu i krajnje raznovrsnu taktiku, čiji je cilj uništavanje neprijateljskih snaga i očuvanje vlastitih, kombi-

novano sa oslobodavanjem novih teritorija i pridobijanjem stanovništva. Primenjena taktika snaga FNO nije uniformisana i jednolična već krajnje raznovrsna i elastična. Borci svakog okruga imaju svoj vlastiti način borbe. Na primer, oni iz istočnog Namba i centralnog Trungba imaju svoj način napada na aerodrome i linije snabdevanja, dok oni u Sajgonu imaju izvanrednu vlastitu taktiku. Isti je slučaj i u pogledu dejstava velikih jedinica regularnih snaga i regionalnih jedinica. Napadi organizovani u centralnom Trungbou razlikuju se od onih pripremanih i izvođenih u Nambou; napadi koji se izvode u planinskim područjima nemaju isto formu kao napadi u području delte Mekonga, dok se napadi na američke jedinice razlikuju od onih na marionetske snage. Svi napadi koje jedna jedinica izvodi protiv neprijateljskih kopnenih, mehanizovanih ili helikopterskih snaga međusobno se razlikuju, kao što se i dve akcije jedne iste jedinice znatno razlikuju po načinu izvođenja. Koordinacija različitih taktika i prelazak sa jednog načina dejstva na drugi remete sve procene neprijatelja.

NEKE BITNE KARAKTERISTIKE TAKTIKE SNAGA FNO

a) Snage FNO vešto usklađuju dejstva malih, srednjih i velikih jedinica i koordiniraju akcije gerile sa operacijom regularnih jedinica. Ujedno nastoje da izoluju neprijateljeve vazduhoplovne i artiljerijske jedinice od njegovih motorizovanih i ostalih kopnenih snaga kako bi ih počesno tukle.

b) Snage FNO preduzimaju koordinirane akcije uz primenu koncentričnih napada i udara po važnim i osetljivim tačkama neprijatelja, kao što su: KM, CV, VP artiljerije, baze za snabdevanje i aerodromi, s ciljem da poremete njegov sistem komandovanja i veze i neutrališu moć avijacije i artiljerije.

c) Snage FNO nastoje da na svaki način iskoriste veštinu i snagu svog načina ratovanja; tako one, po pravilu, napadaju noću, a kada uslovi dozvoljavaju i danju, bore se sa kratkih odstojanja, izvode duboke prodore u neprijateljski raspored, kao i borbu prsa u prsa, što ima posebnog efekta na Amerikance.

d) Snage FNO se oslanjaju na revolucionarnu borbenost i ratna iskustva svog naroda, pridržavajući se u punoj meri tajnosti i maksimalno koristeći faktor iznenađenja. One redovno nastoje da rasporedom i manevrom snaga obezbede nadmoćnost i da je održe za vreme čitave akcije, vrlo vešto koriste rezerve, zasede i blisku borbu, dejstvujući po principu „brzog napadanja i brzog iščezavanja”.

U zaključku autor, pored ostalog, konstatuje da uspesi oslobodilačkih snaga, postignuti u periodu 1965/66, predstavljaju početak neuspaha američke strategije „lokalnog rata” u Južnom Vijetnamu i treću stratejsku grešku Amerikanaca — prva je bila njihov pokušaj da preko Dijemovog diktatorskog režima ostvare neokolonijalizam, a druga njihova neuspela strategija „specijalnog ratovanja”. Ti uspesi stvorili su realnu osnovu za verovanje u krajnju pobedu armije i naroda Južnog Vi-

Jetnama, „pa čak i ako snage neprijatelja, računajući zajedno američke, marionetske i satelitske, narastu i preko milion vojnika”.

U dosadašnjoj praksi ovi zaključci autora u potpunosti su potvrđeni. Agresor je u poslednjih godinu dana brojno veoma ojačao i premašio je cifru od milion vojnika. Protiv snaga FNO danas se bori više od 1,250.000 vojnika sedam raznih zemalja (oko 730.000 pripadnika oružanih formacija marionetske vlade, blizu 480.000 američkih vojnika i oko 60.000 vojnika ostalih zemalja — Južne Koreje, Australije, Novog Zelanda, Filipina i Tajlanda). Ove snage su opremljene najsavremenijim borbenim sredstvima američke proizvodnje, koja se sva (sem nuklearnih) masovno i bez ograničenja upotrebljavaju protiv snaga i naroda Južnog Vijetnama. Međutim, masiranje snaga i koncentracija naoružanja i opreme u Južnom Vijetnamu nisu doveli do izmene situacije u korist neprijatelja, već su još više povećali njegove teškoće i produbili suprotnosti na njegovoj strani. Ovo najbolje dokazuje činjenica da snage FNO (čak i prema američkim podacima) drže i dalje pod neposrednom kontrolom više od 3/4 teritorije na kojoj živi preko 50% stanovnika Južnog Vijetnama. Snage FNO imaju inicijativu i neprekidno su u ofanzivi, dok su marionetske snage, kao i snage SAD i njihovih satelita u opštoj defanzivi i vezane su pretežno za statične baze, objekte i komunikacije. Poslednja veća ofanzivna akcija koju su preduzele i sprovele OS SAD je operacija „Junction City” izvedena u periodu februar — mart ove godine. Otada, uprkos neprekidnom narastanju američkih vojnih efekтива u Južnom Vijetnamu, neprijateljske snage nisu bile u stanju da preduzmu ni jednu značajniju operaciju kopnenim snagama protiv oslobodilačke armije Južnog Vijetnama.

Vanredno značajni uspesi oslobodilačkih snaga Južnog Vijetnama protiv brojno i tehnički gotovo neuporedivo jačeg protivnika, rezultat su odlučnosti i krajnje rešenosti naroda Južnog Vijetnama da se bori za svoju nacionalnu i socijalnu nezavisnost.

Vijetnamski rat je očit primer neiscrpane snage i nepobedivosti naroda u dobro organizovanom i pravilno vođenom opštenarodnom odbrambenom ratu — čak kada je u pitanju i tako jak neprijatelj kao što je ovaj protiv kojeg se sada bori.

T. M.

VOJNI GLASNIK br. 11/67.

Maršal Jugoslavije Josip Broz Tito: *Oktobarska socijalistička revolucija i narodi Jugoslavije*

Pukovnik Sovjetske armije N. Azovcev: *Veliki strateg revolucije*

Maršal Sovjetskog Saveza Semjon Buđoni: *Uoči oktobra*

Maršal Sovjetskog Saveza Filip Golikov: *Nesalomljiva sila*

straži
Potpukovnik Sovjetske armije Vladimir Aleksejev: *Pola veka na ratnoj*

oktobra
Pukovnik Sovjetske armije Aleksandar Babakov: *Komandanti izrasli iz*

Kapetan b. broda Sovjetske RM S. Klopovski: *Sećaš li se, dragi druže!*

Gavrilo Ranisavljević Gaja: *U redovima Crvene armije*

u NOR-u
Pukovnik u rez. Milan Miladinović: *Proslavljanje oktobarske revolucije*

Pukovnik Vlado Strugar: *Rame uz rame*

Profesor Borivoje Tasić: *Posle pedeset godina*

SSSR u brojkama

VOJNI GLASNIK br. 12/67.

Pukovnik Vuko Mihailović: *O vođenju radne karte*

Potpukovnik Stevan Gagić: *Gustina miniranja odbrambenih zona i rejona*

Pukovnik Stevo Sunajko: *Neka iskustva iz zajedničkih vežbi zimi*

Pukovnik Miljenko Sršen: *Obrana trupnih objekata pomoću LPAA i PAR*

ienje i opravke porušene deonice
Potpukovnik Maksim Vivoda: *Iskustva sa pripreme deonice puta za ru-*

Potpukovnik Milorad Sajić: *Jedna sekvenca programirane nastave*

na osnovu njihovog dejstva
Major Dušan Perić: *Otkrivanje neprijateljske artiljerije i minobacača*

Pored ovoga, *Vojni glasnik* donosi i druge interesantne priloge, kao i uobičajene rubrike „Sa vijetnamskog ratišta”, „Iz inostranih armija”, „Taktičko-tehničke novosti”.

VAZDUHOPLOVNI GLASNIK br. 5/67.

Pukovnik dr Zlatko Rendulić, dipl. inž.: *O verovatnoći neobaranja aviona vatrom LPAA*

Major Ante Strmotić: *Dejstva lovaca — presretača na malim visinama*

Dragoljub Milatović, dipl. inž.: *Primena kvarcne stabilizacije u vazduhoplovnim predajnicima*

Major Mihajlo Tomić: *Specifičnosti instrumentalnog letenja na helikopterima*

Zorica Boljanović: *Razvoj i tehničke osobine lebdećih vozila*

Pored drugih priloga, *Vazduhoplovni glasnik* u ovom broju donosi i uobičajene rubrike „Iz stranih RV”, „Vesti i novosti” i „Naše knjige i časopisi”.

MORNARIČKI GLASNIK br. 5/67.

Cestitka Maršala Tita pripadnicima Ratne mornarice i pomorstva

Kapetan b. broda Anđelko Kalpić: *Oktobar i revolucionarni pokreti mornara na Jadranu (1917—1918)*

Kapetan b. broda Dušan Miljanić: *Mjesto i uloga flote u oružanim snagama SSSR-a*

Kapetan fregate Petar Zimić: *Uređenje operativne osnovice RM*

Pukovnik dr Vuko Gozze-Gučetić: *Pravila ratnog prava i savremeni rat na moru*

Pored ovoga, *Mornarički glasnik* u ovom broju donosi i uobičajene rubrike „Iz naše pomorske prošlosti”, „Odzivi i diskusije”, „Iz vojnopomorske literature”, „Iz nauke i tehnike”, „Vesti i novosti” i „Bibliografija”.

VOJNOSANITETSKI PREGLED br. 10/67.

A. Turk-Drobnjaković i sar.: *Epidemija akutnih angina i faringitisa u jednom vojnom kolektivu*

V. Vojvodić i sar.: *Efekti atropinsulfata na organizam i neke elemente borbene gotovosti zdravih dobrovoljaca*

B. Radojičić i sar.: *Stečena žlezdana toksoplazmoza dokazana biološkim opitom*

H. Klemenčić: *Karcinom u ožiljku*

N. Jokić i sar.: *Lokalna primena terakortril — spreja*

A. Miolin i sar.: *Sindrom maršhemoglobinurije*

Č. Krstić i sar.: *Akutna bubrežna insuficijencija nakon transfuzije Rh inkompatibilne krvi*

D. Radonjić: *Akutna gnojna tonzilofaringealna infekcija i septički šok*

Pored ovoga, *Vojnosanitetski pregled* u ovom broju donosi i rubrike „Naučna informacija u medicini”, „Kongresi i konferencije”, „Izveštaji s puta” i „Referati”.

VOJNOTEHNIČKI GLASNIK br. 11/67.

Major Jože Colarić: *Vodoplastični i semiplastični eksplozivi*

Potpukovnik Vladimir Beoković, dipl. inž.: *Trostruka košarasta krivina na prelaznicama*

Major Dušan Milačić: *Određivanje nosivosti drvenog patosa računskim putem*

Major Harun Šabović: *Način izrade platformi za smeštaj minskog punjenja na potpore od armiranog betona*

Major Miler Zatezalo: *Puštanje u rad motora sa unutrašnjim sagorevanjem u zimskim uslovima*

Kapetan Lazar Bodražić, dipl. inž.: *Kvalitet*

Pored ovoga, *Vojnotehnički glasnik* u ovom broju donosi i druge interesantne priloge iz oblasti tehnike, kao i rubrike „Naučne i tehničke novosti i zanimljivosti iz inostranih časopisa“ i „Bibliografija“.

VOJNOTEHNIČKI GLASNIK br. 12/67.

Pukovnik Rudi Kraina: *Stepeni i vidovi održavanja i remonta tehničkih sredstava u JNA*

Vodnik I kl. Miroljub Tešić: *Regeneracija rezervnih delova*

Kapetan Dragoljub Pavlović, dipl. hemičar: *Koncentracija vodonikovih jona u vodi i vodenim rastvorima prema pH vrednostima*

Potpukovnik Branko Stipčić: *O snabdevanju rezervnim delovima u ratu*

N. M.: *Brodске kratkotalasne antene*

Zastavnik Svetomir Blagojević: *Otklanjanje neispravnosti na TV prijemnicima*

Potpukovnik Stojan Anastasijević: *Pouzdanost rada elektronskih uređaja*

Pored ovoga, *Vojnotehnički glasnik* u ovom broju donosi i druge interesantne priloge iz oblasti tehnike, kao i rubrike „Tehnička unapređenja“, „Naučne i tehničke novosti i zanimljivosti iz inostranih časopisa“.

VOJNOEKONOMSKI PREGLED br. 9/67.

Albreht Roman, član Izvršnog komiteta CK SKJ: *Oktobarska revolucija i putevi radničkog upravljanja*

Pukovnik Stanko Vuković, dipl. ekonomista: *O primeni principa ekonomike u intendantskoj službi*

Pukovnik Rudolf Baungertel: *Intendantska služba u uslovima mehanizacije i automatizacije*

General-potpukovnik Ivan Mišković: *Sanitetsko obezbeđenje ranjenika i bolesnika tokom NOR-a u Slavoniji*

Pukovnik u penz. dr Jaša Romano: *Uloga intendantske službe u kontroli namirnica životinjskog porekla u toku NOR-a*

Pored ovoga, *Vojnoekonomski pregled* u ovom broju donosi i rubrike „Povodom dvadesetogodišnjice Intendantske vojne akademije“, „Pitanja iz prakse“, „Prikazi iz inostranih vojnih časopisa i drugih publikacija“ i „Bibliografija“.